

ULUSLARARASI AİLE SEMPOZYUMU I

INTERNATIONAL FAMILY SYMPOSIUM I

DİJİTAL ÇAĞDA AİLE

FAMILY IN THE DIGITAL AGE

BİLDİRİLER KİTABI

İstanbul Aile Vakfı Yayınları Yayın No: 2
İstanbul, Eylül 2022

Genel Yayın Yönetmeni
ABDULLAH GÜNER

Editör
AHMET BURAK CAN
MELİH DEMİRCİ
SÜLEYMAN RAMAZANOV

Dizgi & Kapak Tasarımı
AHMET DUMAN

Teşekkür
AHMED SALİH KELEŞ
MUHAMMET İŞ

ISBN
978-605-72048-1-3

Baskı
Erkam Matbaası, İkitelli OSB Mahallesi, Atatürk Bulvarı,
Haseyad 1. Kısım, Numara: 60/3C, Başakşehir/İstanbul

Beylerbeyi Mah, Cennet Cami Yolu Sk, No 13 - Üsküdar, İSTANBUL
Tel: 0 850 308 3193 / **e-posta:** merhaba@isavak.org
www.istanbulailevakfi.org

14-15 MAYIS 2022 / İSTANBUL
HALIÇ KONGRE MERKEZİ

İÇİNDEKİLER

1. Ön Söz.....	7
2. Düzenleme Kurulu	8
3. Bilim Kurulu	8
4. AÇILIŞ KONUŞMALARINI	11
5. T.C. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN	13
6. İstanbul Aile Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Sami YILMAZ	15
7. Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı Prof. Dr. Ergün YILDIRIM	19
8. Prof. Dr. Numan KURTULMUŞ.....	21
9. Prof. Dr. Nevzat TARHAN	29
10. BİRİNCİ OTURUM AİLE POLİTİKALARI	35
11. Women and Children In Terrorism Acts: Role of Family / Dr. Muhammed SYAUQILLAH	37
12. Terör Eyleminde Kadınlar ve Çocuklar: Ailenin Rolü / Dr. Muhammed SYAUQILLAH	45
13. Türkiye’de Aile Politikalarının Temel Sorunu: Eleştiri, Teşhis ve Öneri / Doç. Dr. Handan AKYİĞİT	53
14. Dijital Çağda Aile Yapısı: Hollanda Örneği / Dr. İbrahim YERDEN	69
15. On Developing Family Policy / Dr. Diana SETIYAWATI.....	75
16. Aile Politikası Geliştirme Üzerine / Dr. Diana SETIYAWATI	79
17. İKİNCİ OTURUM GÖÇ VE AİLE	83
18. Savaş Ortamında Göç ve Aile İlişkileri: Suriye Örneği / Prof. Dr. Ruhat YAŞAR.....	85
19. Müasir Azerbaycan Ailesinin Cemiyetin İnkişafında Yeri ve Rolü / Doç. Dr. Asgarova Zamina QOŞQARQIZI	103
20. Muasir Azerbaycan Ailesinin Cemiyetin İnkişafında Yeri Ve Rolü / Doç. Dr. Asgarova Zamina QOŞQARQIZI.....	115
21. The Psycho-Social-Spiritual Aftermath of Immigration on Families / Fatima AHMAD	127
22. Göçün Aileler Üzerindeki Psiko-Sosyal-Manevi Etkileri / Fatima AHMAD.....	131

23. ÜÇÜNCÜ OTURUM MEDYA VE AİLE135

24. Family and Time: Reconceptualizing The Human Condition /
Dr. Heba RAOUF EZZAT 137
25. Aile ve Zaman: İnsanlık Durumunun Yeniden Kavramsallaştırılması /
Dr. Heba RAOUF EZZAT 141
26. Yeni Medyada Çocukluk Halleri: Youtuber, Influencer veya Ücretsiz Aile İşçisi /
Doç. Dr. Haldun Narmanlıoğlu 145
27. Türk Sinemasında Aile / Prof. Dr. Şükrü SİM 159
28. Aile Psikolojisinin Medya ile İmtihanı / Salih ERDİM 165

29. DÖRDÜNCÜ OTURUM CİNSİYET TARTIŞMALARI VE AİLE173

30. Cinsel Kimliğin Çoğullaşması ve Parçalanması / Prof. Dr. Sefa SAYGILI 175
31. Bir Araştırma Projesinin Bulguları: Cinsiyet Algısı Araştırma Projesi /
Doç. Dr. Recep YILDIZ 185
32. Sexual Health Education for Muslims: Exploring Riyada and
Tazkiyya Frameworks of the Soul / Dr. Sameera QURESHI 203
33. Müslümanlar İçin Cinsel Sağlık Eğitimi: Ruhun Riyazet ve Tezkiye Çerçevesini
Keşfetmek / Dr. Sameera QURESHI 215
34. Aileyi Bekleyen Tehditler / Doç. Dr. Mustafa MERTER 227

35. BEŞİNCİ OTURUM DİN VE AİLE233

36. Modernite-Din Gerilimi Arasında Ailemiz / Prof. Dr. Saffet KÖSE 235
37. Günümüz Tasavuf Hareketleri Bağlamında Kadın ve Aile Mefhumu /
Doç. Dr. Zeliha ÖTELEŞ ÖNER 263
38. Aile Kurumunun Tarihsel Serüveni ve Küresel Dünyadaki Durumu /
Prof. Dr. Celalettin VATANDAŞ - Doç. Dr. Saniye VATANDAŞ 279
39. International Perspectives on Family Strengths: How Research Strong Families Can Be
Used To Help Vulnerable Families / Prof. John DEFRAIN - Prof. Sylvia M. ASAY 325
40. Güçlü Aile Yönlerine İlişkin Uluslararası Perspektifler: Güçlü Aileler Üzerine Yapılan
Araştırmalar Kırılgan Ailelere Yardım Etmek İçin Nasıl Kullanılabilir? /
Prof. John DEFRAIN - Prof. Sylvia M. ASAY 341

41. KAPANIŞ KONUŞMALARI357

42. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı Derya YANIK 359
43. T.C. Millî Eğitim Bakan Yardımcısı Nazif YILMAZ 365
44. Uluslararası Aile Sempozyumu I Sonuç Bildirgesi 369

45. SEMPOZYUMDAN KARELER 371

ÖN SÖZ

İstanbul Aile Vakfı'nın düzenlediği I. Uluslararası Aile Sempozyumu, alanında uzman pek çok değerli ismin katılımıyla 14-15 Mayıs 2022 tarihlerinde İstanbul Haliç Kongre Merkezi'nde gerçekleştirildi. "Aile politikaları, Göç, Medya, Cinsiyet Tartışmaları ve Din" temalarının aile kavramı ile ilişkilerinin ele alındığı I. Uluslararası Aile Sempozyumu, "Dijital Çağda Aile" (üst) başlığı ile yola çıktı.

Uluslararası Aile Sempozyumu, aile kurumunun önemini interdisipliner bir bakış açısıyla Türkiye ve dünyada alanında uzman isimler ve bilim insanları tarafından araştırılarak sorunların ve beklentilerin gün yüzüne çıkarılmasını amaçlamaktadır. Tarihin kadim dönemlerinden bu yana toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel hayatlarında belirleyici olan ailenin gelecekte de önemini koruyacağı açıktır. Bu bağlamda aileyi hedef alan ifsad hareketleri sadece aile müessesini değil aynı zamanda ülkeler açısından da bir ulusal güvenlik meselesidir. Sempozyum neticesinde ortaya konulan fikirlerin uygulamaya dönük pratikte sosyal yaşama ve karar alıcılara; teorik anlamda ise ilgili alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

"Dijital Çağda Aile" konulu Uluslararası Aile Sempozyumu; ailenin dijital dünyadaki rolünü anlamak, bu sürecin getirdiği fırsatları ve tehditleri değerlendirmek, aile bireylerinin dijital teknolojilerle sağlıklı ve dengeli bir ilişki kurmalarına yardımcı olmak amacıyla düzenlenmiştir. Bu sempozyum, farklı disiplinlerden katılımcıları bir araya getirerek, aile ve dijital teknolojiler arasındaki ilişkiyi derinlemesine incelemeyi ve çözüm odaklı yaklaşımlar geliştirmeyi hedeflemektedir.

Sempozyum kapsamında, dijital çağın aile üzerindeki etkilerini ve ailelerin teknolojiyi nasıl benimsediğini anlamak için önemli araştırmalar ve güncel çalışmalar sunulmuş; dijital dünyada çocukların eğitim ve gelişimi, aile içi iletişim ve ilişkiler, dijital bağımlılık, dijital dünyada yayılan akımlar, güvenlik ve mahremiyet gibi kritik konular da ele alınmıştır.

Sempozyumda sunulan bilgi ve deneyimlerin, ailelerin dijital çağın gereklilikleriyle daha iyi başa çıkmalarına, teknolojiyi sağlıklı bir şekilde kullanmalarına ve dijital çağın getirdiği yeni sorunlara karşı yeni ufuklara sahip olmalarına katkı sağlayacağını umuyoruz.

Son olarak; sempozyumun düzenlenmesinde özveriyle çalışan Düzenleme Kurulu ve Bilim Kurulu'muza, araştırmaları ve sunumlarını paylaşan konuşmacılarımıza ve paydaşlarımıza teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Saygılarımızla

İstanbul Aile Vakfı

DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Ergün YILDIRIM

Prof. Dr. Musa TAŞDELEN

Prof. Dr. Süleyman DERİN

Prof. Dr. Nuri TINAZ

Prof. Dr. Korkut TUNA

Dr. Abdülkadir YELER

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Faruk TAŞÇI

Dr. Hüseyin ŞAHİN

Doç. Dr. Recep YILDIZ

Prof. Dr. Kadir CANATAN

Prof. Dr. Ayşen GÜRCAN

Prof. Dr. Celalettin VATANDAŞ

Prof. Dr. Musa ŞAHİN

Prof. Dr. Ruhat YAŞAR

Doç. Dr. Aydın AKTAY

Prof. Dr. Nevzat TARHAN

Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN

Prof. Dr. Kemal SAYAR

Doç. Dr. Zeliha ÖTELEŞ

Prof. Dr. Recep ŞENTÜRK

Doç. Dr. Fatih AYSAN

Dr. Muhammed ŞEVKİ

Prof. Dr. Saffet KÖSE

OTURUM İNDEKSİ

Birinci Oturum AİLE POLİTİKALARI

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ayşen GÜRCAN

- Dr. Muhammed SYAUQILLAH (Endonezya/Indonesia) - Terör Eyleminde Kadınlar ve Çocuklar: Ailenin Rolü / Women and Children In Terrorism Acts: Role of Family
- Doç. Dr. Handan AKYİĞİT - Türkiye'de Aile Politikalarının Temel Sorunu: Eleştiri, Teşhis ve Öneri / The Main Problem of Family Policies in Türkiye: Criticism, Diagnosis and Recommendation
- Dr. Carrie YORK (ABD/USA) – Maya ve Yedi Uzun: Bir Çocuğun Karakter Gelişimi Üzerine / Maya and the Seven Limbs: A Children's Character Development
- Dr. İbrahim YERDEN (Hollanda/Netherlands) - Dijital Çağda Aile Yapısı: Hollanda Örneği / Family Structure in Digital Age: The Dutch Case
- Dr. Diana SETIYAWATI (Endonezya/Indonesia) - Aile Politikası Geliştirme Üzerine / On Developing Family Policy

İkinci Oturum GÖÇ VE AİLE

Oturum Başkanı: Dr. Ayşen Baylak GÜNGÖR

- Prof. Dr. Ruhat YAŞAR - Savaş Ortamında Göç ve Aile İlişkileri: Suriye Örneği / Migration and Family Relations in Wartime: The Case of Syria
- Doç. Dr. Asgarova Zamina QOŞQARQIZI (Azerbaycan/Azerbaijan) - Muasır Azerbaycan Ailesinin Cemiyetin İnkişafında Yeri ve Rolü / The Place and Role of the Contemporary Azerbaijan Family in the Development of the Society
- Fatima Ahmad (Kanada/Canada) - Göçün Aileler Üzerindeki Psiko-Sosyal-Manevi Etkileri / The Psycho-Social-Spiritual Aftermath of Immigration on Families

Üçüncü Oturum MEDYA VE AİLE

Oturum Başkanı: Dr. Halime KÖKÇE

- Dr. Heba RAOUF EZZAT (Mısır/Egypt) - Aile ve Zaman: İnsanlık Durumunun Yeniden Kavramsallaştırılması / Family and Time: Reconceptualizing The Human Condition
- Doç. Dr. Haldun NARMANLIOĞLU - Yeni Medyada Çocukluk Halleri: Youtuber, Influencer veya Ücretsiz Aile İşçisi / Childhood Situations in the New Media: Youtuber, Influencer or Unpaid Family Worker
- Prof. Dr. Şükrü SİM - Türk Sinemasında Aile / Family in Turkish Cinema
- Saliha ERDİM - Aile Psikolojisinin Medya İle İmtihanı / Challenge to the Family Psychology by the Media

Dördüncü Oturum CİNSİYET TARTIŞMALARI VE AİLE

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Musa TAŞDELEN

- Prof. Dr. Sefa SAYGILI - Cinsel Kimliğin Çoğullaşması ve Parçalanması / Diversification and Fragmentation of Gender Identity
- Doç. Dr. Recep YILDIZ - Bir Araştırma Projesinin Bulguları: Cinsiyet Algısı Araştırma Projesi / A Research Project Results: Gender Perception Research Project in Türkiye
- Dr. Sameera QURESHI (ABD/USA) - Müslümanlar İçin Cinsel Sağlık Eğitimi: Ruhun Riyazet ve Tezkiye Çerçevesini Keşfetmek / Sexual Health Education for Muslims: Exploring Riyada and Tazkiyya Frameworks of the Soul
- Doç. Dr. Mustafa MERTER - Aileyi Bekleyen Tehditler / Threats Against the Family

Beşinci Oturum DİN VE AİLE

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hasan Kamil YILMAZ

- Prof. Dr. Saffet KÖSE - Modernite-Din Gerilimi Arasında Ailemiz / Family in Tension Between Modernity and Religion
- Doç. Dr. Zeliha ÖTELEŞ ÖNER - Günümüz Tasavvuf Hareketleri Bağlamında Kadın ve Aile Mefhumu / The Understanding of Woman and Family in the Context of Contemporary Sufism
- Prof. Dr. Celalettin VATANDAŞ - Doç. Dr. Saniye VATANDAŞ - Aile Kurumunun Tarihsel Serüveni ve Küresel Dünyadaki Durumu / The Historical Trajectory of the Family Institution and Its Outlook in the Global World
- Prof. John DEFRAIN - Prof. Sylvia M. Asay (ABD/USA) - Güçlü Aileler Üzerine / On Strong Families

**AÇILIŞ
KONUŞMALARI**

T.C. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN

Saygıdeğer hocalarım,

Kıymetli misafirler,

Sizleri en kâlbî duygularımla, muhabbetle, hürmetle selamlıyorum. I. Uluslararası Aile Sempozyumu'na davetiniz için teşekkür ediyorum, sempozyumun başarılı geçmesini, hayırlara vesile olmasını diliyorum. İstanbul Aile Vakfı'nı böylesine önemli bir sempozyumun düzenlenmesine öncülük yaptıkları için tebrik ediyorum. Görüşleri, değerlendirmeleri ve tartışmalarıyla sempozyuma katkı verecek olan herkese şimdiden şükranlarımı sunuyorum.

Tüm dünyayı tahakkümü altına alan modern hayat ve düşünce tarzları, toplumun çekirdeği olan aileyi büyük tehditlerle karşı karşıya bırakıyor. Yalnız yaşamayı tercih eden birey sayısı gitgide artıyor. Yaşlı bakım evleri çoğalıyor, boşanma oranları yükselirken evlilik oranları maalesef düşüyor. İnsan kalabalıklar içinde daha fazla yalnızlaşırken aile ve akraba sıcaklığının yerinin doldurulamaması, tüm toplumlarda ciddi travmalara yol açıyor. Çok daha vahimi bireysel özgürlük adına insanlığın ortak değerlerine zıt sapkın hayat tarzlarının özendirilmesi, medya ve sosyal medya aracılığıyla çarpık ilişkilerin teşvik edilmesi hatta dayatılmasıdır.

Aile kurumunun yıpratılmasına karşı durmak, toplumun temel direği olan aileyi korumak hepimizin en öncelikli görevidir. Aileye yönelik tehditlerin arttığı bir dönemde düzenlenen sempozyumun bu mukaddes kurumun öneminin anlaşılmasına, konumunun güçlendirilmesine anlamlı katkılar sağlayacağına inanıyorum.

Sempozyumun icrasında emeği geçenlere gönülden teşekkür ediyorum, hepimizi bir kez daha saygıyla selamlıyorum.

Uluslararası Aile Sempozyumu

Açılış Konuşması

Sami YILMAZ

İstanbul Aile Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı

Değerli konuklar, hanımefendiler, beyefendiler;

İstanbul Aile Vakfı'mızın düzenlemiş olduğu "Dijital Çağda Aile" temalı Uluslararası Aile Sempozyumu'muza teşekkürleriniz bizleri ziyadesiyle memnun etmiştir. Şahsım ve yönetim kurulumuz adına içtenlikle her birinize teşekkür ederim.

İstanbul Aile Vakfımız Türk-İslam aile müessesesini ihya etmek ve aileyi tehdit eden unsurlarla mücadele etmek üzere kurulmuş, ülkemizin güçlü ve bağımsız bir sivil toplum kuruluşudur.

Dünyanın birçok bölgesinde, özellikle Batı ülkelerinde nikahsız yaşayanların oranları %65 düzeylerine ulaşmıştır. Boşanmalar, alkol ve madde bağımlılığı, eşcinselliğin teşvik edilmesi gibi aile yapısını tehdit eden sorunlar Avrupa'da ailenin ve neslin devamını neredeyse imkansız kılmaktadır.

Dünya ölçeğinde küresel sistem diye adlandırılan model; gerçekte toplumları bireyselci, benmerkezli, cinsiyetsiz ve yönetilebilir bir insan tipi oluşturma gayretidir. Ne yazık ki bugün birçok ülke, zoraki olarak bu sistemin etkisi altına girmiştir.

İnsanın yaratılış fitratına uymayan bu anlayış yalnızca Batı'nın değil, topyekûn insanlığın felakete sürüklenmesine neden olmaktadır. Ayrıca tüm dünyada bu sistemin karşısında olan her türlü gayret, potansiyel tehdit olarak algılanmaktadır. Ne yazık ki ülkemizde de belirli bir kesim, insan doğasına aykırı bu hastalıklı düşünceden etkilenmiştir.

Türk Medeni Kanunu'nun 41. Maddesi der ki:

“Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile gerekli tedbirleri alır.”

Gelin görün ki Türkiye’de evlenme yaşı yirmi yılda kadınlarda 22’den 26’ya, erkeklerde 23’ten 28’e yükselmiştir. 2001 yılında boşanmaların yüzde 34’ü evliliğin ilk beş yılı içerisinde gerçekleşmiştir. Yani ilk beş yıl içerisinde üç evlenenden bir tanesi boşanmıştır. Son iki buçuk yılda 746 bin 336 kişi evden uzaklaştırılmıştır.

Kadına yönelik şiddeti önlemek gayesiyle 2012 yılında çıkarılan 6284 sayılı kanundan sonra, kadın cinayetleri kanun öncesi döneme oranla ne yazık ki dört kat artmıştır. 2011’de 121 olan kadın cinayet sayısı 2018’de 440’a tırmanmıştır. Büyük fotoğrafa baktığımızda sorunun vahametinin ürkütücü boyutlarda olduğunu görmekteyiz.

Gelecek nesillerin nasıl bir insan olması gerektiği tasarımları yapılıyor. Aile; aidiyet, nikah, namus, iffet, sadakat, fedakârlık diğerkâmlık gibi temel değerler yok sayılarak yıpratılıyor. Çok güçlü dijital argümanlar kullanılarak toplumlar kültürel değerlerinden uzaklaştırılıyor.

Günümüzde kadim aile yapımızı tehdit eden en önemli unsurların başında yabancı kültürel taarruzlar, uygunsuz yazılı ve görsel medya içerikleri, aile değerlerine zarar veren filmler, diziler, reklamlar, klipler ve prodüksiyonlar, dava ruhundan yoksun eğitim politikaları, üzümlere gördüğümüz yozlaşmış din anlayışları ve ekonomik nedenler gelmektedir. Bu tehditlerle baş edemeyen aileler ne yazık ki yıkılmakta, bunalıma giren aile fertleri çareyi boşanmakta aramaktadırlar. Boşanma ile maddi manevi tazminatlar, mal rejimi, nafaka ve velayet gibi çözümleri güç sorunlar doğmaktadır. Günümüzde boşanma davaları yıllarca sürmekte ve her iki tarafı ve en önemlisi de müşterek çocukları mağdur etmektedir. Son bir yıl içerisinde boşanma olaylarından 125 bin çocuk etkilenmiştir.

Aileyi tehdit eden tüm bu olumsuz unsurları bertaraf ederek tedbirlerin acilen alınması ve hayata geçirilmesi hayati bir önem arz etmektedir. Tüm dünyaya örneklik teşkil edecek akrabalık ilişkilerine dayalı paylaşımcı, dayanışmacı olan büyük Türk aile modelimizin yeniden ihyası son derece elzemdir. Tüm medya platformları vasıtasıyla sağlıklı ve örnek bir aile konusunda toplumun düzenli bilgilendirilmesi toplumsal bilinç duyarlılığımızın zinde tutulması gerekmektedir. Bunun için aile değerlerine, aile mahremiyetine saldıran yapılara karşı tedbirler alınmalıdır.

Üzülerek ifade etmeliyim ki; hızlı ve etkin önlem alınmadığı takdirde aile müessesesinin muhafazası için çok geç kalmış olacağız. Bugün başlamış ve iki gün sürecek olan Uluslararası Aile Sempozyumu'nda; aileye dayalı eğitim modüllerinin oluşturulmasına, ders kitaplarının aileye yönelik konulara ağırlık verilmesine, evlilik öncesi aile eğitim programlarına, ailenin tüm bireyleri için etkin çözümler üreten aile danışmanlık merkezlerine, ailenin gelişimine katkı sağlayacak medya çalışmalarına, savaşlara, iç karışıklıklara, hastalıklar ve benzeri sebeplerden ötürü başka ülkelere göç etmek zorunda kalan ailelerin yaşadığı sorunlara, aileyi ifsat eden alkol-madde bağımlılığı ve cinsel sapkınlıklar gibi tehlikelere; kısacası aileye dair birçok konuya hocalarımızca değinilecektir.

İki günlük sempozyumumuzun hayırlara vesile olmasını diler katılımınızdan dolayı tekrar teşekkürlerimi arz ederim.

Uluslararası Aile Sempozyumu

Açılış Konuşması

Prof. Dr. Ergün YILDIRIM

*Düzenleme Kurulu Başkanı, Sabahattin Zaim
Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi*

Kıymetli katılımcılar;

Hepiniz hoş geldiniz, sizleri sevgiyle ve saygıyla selamlıyorum.

İstanbul Aile Vakfı olarak iki gün boyunca aile üzerine konuşacağız. Aileyi konuşmak aslında kendimizi konuşmak, toplumumuzu konuşmak, insanımızı konuşmak, varlığımızı konuşmaktır. Çünkü biz öyle bir medeniyet birikiminden geliyoruz ki; yeryüzünde varlık, öncelikle bir ev ile var oldu. Ve o İlahî ev; bütün evlerin, bütün ailelerin ontolojik temelini oluşturur. Bu nedenle bizim için aile, hayati önemi olan bir varlıktır. Sadece bir kurum değil, bir yaşam özüdür. O yaşam özü olmadığı zaman millet de alem de insanlık da varlığını sürdürmekte zorlanır.

Biz iki gün boyunca aileyi konuşurken sadece tehditleri değil; onu tehdit eden boyutlar, sorunlar ve bunlarla nasıl başa çıkacağımız konusunda da müzakereler yapacağız. Biz İstanbul'dan konuşuyoruz, biz Türkiye'den konuşuyoruz. Aileyi İstanbul'dan ve Türkiye'den dünyaya konuşuyoruz ve dünya ile konuşuyoruz. Dünyadan katılımcılarımız var; ABD'den, Avrupa'dan, Orta Doğu'dan, Orta Asya'dan, Uzak Asya'dan, Anadolu'dan insanlar ve akademis-

yenler bir araya gelerek sadece Türk toplumundaki aile meselesini değil; bütün insanlık aleminin aile meselesi üzerine konuşacak, düşünecek ve kafa yoracak çünkü bu hepimizin meselesidir.

Biz bu meseleyi İstanbul'dan konuştuğumuz için, Türkiye'den konuştuğumuz için çok mutluyuz. Konularımızın çok kapsamlı olduğunu söylemek mümkün; medya ile ilgili oturumumuz var, aile politikaları ile ilgili oturumumuz var, günümüz dijital çağında aileyi ciddi anlamda tehdit eden cinsiyet etrafındaki tartışmalar üzerinde duracağız. Din ise maneviyat olarak, tarihsel birikim olarak, insanlığın özü olarak her zaman var oldu ve her zaman olacak. Bunun bugün aile meselelerini anlama ve çözme konusunda bize nasıl bir ilham kaynağı olabileceği üzerinde duracağımız oturumumuz var..

Dolayısıyla biz burada iki gün boyunca akademik bir perspektifle, insanların biriktirdiği bilimsel bilgiyle, vicdanlarımızla, ilhamlarımızla ve aynı zamanda milletimize, toplumumuza, insanlığımıza karşı mesuliyet duyarak konuşacağız. Çözüm aramaya çalışacağız, umutlarımızı birleştireceğiz, aile umudumuzu ayakta tutmaya çözümler geliştirmek için düşünmeye devam edeceğiz. Katıldığınız için hepinize sevgilerimi, saygılarımı sunarım.

Uluslararası Aile Sempozyumu

Açılış Konuşması

Prof. Dr. Numan KURTULMUŞ
AK Parti Grup Başkanvekili

Saygıdeğer katılımcılar;

Hepinize en içten, en kalbî selamlarımı sunuyorum. Bugün burada böylesine önemli bir konu etrafında fikirlerimizi müzakere açmak ve bunun sonucunda da aileyi en iyi şekilde nasıl koruyacağımız konusundaki temel bakış açılarımızı paylaşmak için bir araya gelmiş bulunuyoruz. Bu değerli ve anlamlı çabadan dolayı birincisini idrak ettiğimiz, ümit ederim ki yıllar içerisinde tekrarlayarak çok sayıda sempozyumu uluslararası anlamda da ulusal anlamda da gerçekleştireceğimiz İstanbul Aile Vakfı'nın bu sempozyumunun hayırlı, uğurlu, bereketli olmasını temenni ediyorum.

Aile, postmodern çağın en önemli konularından birisidir ve insanlığın gelecek bakımından bugün üzerinde çok ciddi şekilde düşünmesi gereken hususların başında gelen bir konudur. Aile bir anlamda ekonomik bir konudur, ekonomik olarak aileyi ele almak durumundayız. Bir taraftan aile, siyasi bir konudur. Toplumla karşı sorumluluklar ve siyasetin üzerine düşen vazifeler bakımından aileyi tartışmalıyız. Bir taraftan aile, hukuki bir konudur. Ailenin korunması, değerinin artırılması için hangi hukuksal adımların atılması gerektiği üzerine konuşmalıyız. Ancak hepsini kuşatacak bir şekilde aile,

psikososyolojik bir konudur. Bunların hepsini çok taraflı olarak ele almak, çoklu disiplinler çalışmaların konusu haline getirmek ve sadece bir akademik çalışma disiplini içerisinde değil onun çok ötesinde topluma karşı sorumluluğumuzun bir parçası olarak da yerine getirmek mecburiyetindeyiz. Bugün bu salonda bulunanların temsil ettiği çok geniş millet topluluğunun üzerinde anlaşığı konulardan birisi aile etrafındaki esen sert rüzgarlar, aileyi etkisi altına alan bazı olumsuz davranışlar meselesidir. Bütün bunların ötesinde biz akılla, idrak ve şuurla kendi medeniyet perspektifimizi asla bırakmaksızın bu soruna kalıcı çözümler bulabilecek sözleri üretmek ve bunları icraata geçirmek mecburiyetindeyiz.

Hepimizin bildiği gibi Hz. Adem'den ve Hz. Havva'dan bu yana insanlığın en temel kurumu aile kurumudur. Aile birinci çağda en önemli kurumdu ve hiç şüphemiz yok ki sonuncu çağda da insanlığın en önemli kurumu olacaktır. Aile etrafındaki tartışmaların bu kadar önemli bir hale gelmesi, özellikle postmodern çağda karşımıza çıkan birtakım sinsi ve sapkın ideolojilerin aileyi kuşatma altına almasının, aile değerlerini değersizleştirmeye çalışmasının bir sonucudur. Onun için bir kere daha ifade etmemiz gerekir ki; aile milletin kurucu unsuru, devletin ise yapı taşıdır. Aile olmadan ne bir milletten ne de bir devletten bahsetmek mümkün olamaz. Dolayısıyla öncelikle bunu anlamak ve aileyi değersiz, eski, olsa da olur olmasa da olur bir kurum olarak değil; devletin yapı taşı olan ve milletin kurucu çekirdeği olarak görmek ve korumak mecburiyetindeyiz.

Aile üzerinde konuşurken hiç şüphesiz insanı tefekkür etmeden aileyi konuşmak da mümkün değildir. İnsanın ve kâinatın yaratılışı, her safhası ibretlerle dolu olan İlahi hikmetler manzumesidir. Allah kâinatı, alemleri ve alemin öznesi olarak, özeti olarak da insanı yoktan var etti. Dolayısıyla Cenab-ı Allah'ın kendi varlığının bize ispatı olarak halk etmiş olduğu kâinatın ve kâinatın zübde-i âlemi olarak görülen insanın hangi kurallar etrafında yaratıldığını da hiç unutmamamız gerekir. Hiç şüphesiz hem alemin yaratılışının kuralları vardır hem de zübde-i âlem olan insanın yaratılışının kuralları vardır. İnsanoğlu bu düzeninin dışına çıktığı zaman fevkalade ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kalmaktadır. Kâinatın, alemin yaratılışının temelinde üç tane temel unsur olduğunu biliyoruz; bunlardan birisi kainattaki kusursuz ahenk, bir diğeri mükemmel denge, üçüncüsü ise benzersiz harmoni ve uyumdur. Cenabı Allah kâinatı bu ahenk, denge ve harmoni üzerinde yaratmış ve bu dengenin, bu harmoninin, bu uyumun ortadan kalktığı noktalarda da insan-

lık, felaketlerle karşılaşmıştır. Bugün konuştuğumuz iklim değişikliklerinden kuraklığa kadar, uzaydaki birtakım olumsuz anlamdaki gelişmelerden insanlığı bekleyen kıtlık ve kuraklık tehlikelerine kadar birçok meselenin altında yatan şey; insanoğlunun alemin yaratılışındaki bu kusursuz dengeyi, ahengi ve harmoniyi bir şekilde terk etmiş olması, buna aykırı hareket etmiş olmasıdır. Bu saydığımız üç şey, medeniyetimizin en temel değerlerindedir. Yani kâinatın, alemin yaratılışının değişmez yasaları ilkeleri ve kurallarıdır. İnsanoğlu bu ilkelere, kurallara riayet ederse yeryüzünü hem fiziki anlamda hem de insanî anlamda bir cennete dönüştürebilir. Ama insanoğlu bu evrene, alemin yaratılış ilkelerine aykırı hareket ederse o zaman da yeryüzü çeşitli problemlerle karşı karşıya kalır.

Tıpkı kâinatın yaratılışında birtakım kurallar ve ilkeler olduğu gibi, hiç şüphesiz alemi kendi emrine musahhar kılarak yarattığı insanın yaratılışında da bazı ilkeler, kurallar ve prensipler söz konusudur. Bu çerçevede alemin kurallar manzumesi olarak Sünnetullah'ı söyleyebilirsek, insanın yaratılışındaki hikmet olarak da fitrat dediğimiz hususu, ana eksenini ortaya koymak zorundayız. Allah, insanoğlunu fitrat üzerine yaratmıştır. "Fitrat" dediğimiz şey; insanın dünyadaki hareketlerini ve varlığını anlamlandıran temel eksendir. İnsanın üzerine düşen sorumluluk da fitratına uygun bir şekilde kendisini anlamlandırmak ve çevresini fitrata uygun şekilde dizayn etmeye çalışmaktır. Eğer insanlar, fitrata uygun şekilde çevresini ve kendisini oluşturmayı becerebilirse; fitrata uygunluk, insan toplumlarında ana direği oluşturan bir husus olarak karşımıza çıkar. Bunun için esasında deniliyor ki: "Onlar ekinleri ve nesilleri ifsat ederler" (Bakara Suresi, 205. Ayet); bu da bize fitratın öğrettiği bir uyarıdır. Ekinleri ve nesilleri ifsat edenlerin ana gayesi; insanın yaratılışını, fitratını değiştirmek ve bu fitrata aykırı bir şekilde insanoğlunu yeniden dizayn etme çabalarıdır. Bu tarih boyunca var olmuştur, sadece postmodern çağın hastalıklarından birisi değildir. Kadim medeniyetlerde de ortaya çıkan bir husustur. Onun için bu fitrata aykırı davranışların bize ifsat edici unsurlar olarak ifade edilmesi, ekinleri ifsat etmekle nesilleri ifsat etmenin aynı anlama geldiği her ikisinin de alemi ve zübde-i âlem olan insanı yoldan çıkarmak, değersizleştirmek için kullanıldığını bizlere medeniyetimiz öğretmektedir.

Fitrat, yaratılışın ana eksenidir. İşte bu eksen etrafında insan toplumlarının hareket etmesi ve müşterek olarak hayatı zenginleştirmesi, hepimizin istediği ve beklediği uyumlu ve dengeli bir toplumun sağlanması için de ana

kaidelerden birisidir. Bu çerçevede fıtrata uygun bir şekilde insanların önünde bulunan uygunluğun ölçülerinden birisi de güçlü ailedir. Bir toplumun fıtrata uygun yaşayıp yaşamadığını, fıtratın toplumlarda değer bulup bulmadığını ortaya koyan şey, güçlü bir ailedir. Cenab-ı Allah'ın Hucurât Sûresi 13. Ayet'te buyurduğu gibi: "Ey insanlar, şüphe yok ki biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve sizi, aşiretler ve kabileler haline getirdik." Dolayısıyla bu temel fıtratın ilkesini unutmamamız gerekiyor. Bize Cenab-ı Allah böylece ailenin fıtrata uygun bir toplum yapısının kök hücresi olduğunu söylüyor. Eğer bir toplum fıtrata uygun bir şekilde aileyi korumayı bilirse, vücudun kök hücreden yenilenmesi gibi insan toplulukları da sağlam bir kök hücre olan aileden yenilenmeyi başarabilir. Bunun için çalışmalarımızın ana ekseninde aileyi bir kök hücre gibi kabul etmek mecburiyetimiz vardır.

Hepimizin ve bütün insanlığın, ister kabul etsin ister kabul etmesin ilk mektebi ailesidir. Hepimiz hayata ait temel kuralları, insani değerleri ilk mektebimiz olan aile içerisinde aldık. Sevmeyi, saymayı, karşılıklı değer vermeyi, fedakarlığı yardımlaşmayı, bir arada olmayı, bir arada yaşamayı, paylaşmayı, başkalarına ihsanda bulunmayı bize kazandıran, ilk mektebimiz olan ailemizdir. Dolayısıyla eğitimde aileyi ilk mektep olarak almak ve bunu eğitim perspektifi bakımından geliştirmek durumundayız. Aile, geleceğimizin hem aynası hem de teminatıdır. Türkiye'nin de son zamanlarda aile meselesinde ciddi problemlerle karşılaştığını biliyor ve bunların ortadan kaldırılması için mücadele ediyoruz. Ama şunu söylemeden de edemeyiz; Dünya milletleri ile özellikle de çok gelişmiş olduğunu zannettiğimiz Batılı ülkelerle kıyasladığımızda, Türk aile yapısı halen çok güçlüdür. Zaten onun için de bu denli saldırıların altında kalmaktadır. Bu saldırıları sadece birtakım sözler olarak görmemeli, insanların zihninde oluşturulan özellikle sosyal medya ağları üzerinden verilen birtakım sembolik ifadelerle anlatılan, gündeme getirilen konuların aslında aile değerlerini yıpratmak için son derece iyi planlanmış küresel bir planın parçası olarak kullanıldığı da gayet iyi bilinmektedir. Hatta bu planların tersi olan konuları gündeme getirmeye çağdışı olmak, modern çağı anlamamak, dünyadaki gelişmelere ayak uyduramamak gibi klasik çağ dışı eleştirilerle karşılık verildiğini de biliyoruz. Bu çerçevede en önemli unsurlardan birisi, aile içerisinde kadın-erkek rollerinin düşmanlık ve rekabet temeline oturtulan yeni bir söylem ile ele alınmış olmasıdır. Halbuki bizim medeniyetimizde kadın ve erkek rol çatışması üzerinden birbirleriyle mücadele eden, birbirleriyle kavga eden, birbirleriyle yarışan iki farklı unsur

değil; bir bütünün yarısı gibi olan, birbirini tamamlamış ve ortak bir şekilde ailenin temelini atmış, her birisi de çok değerli olan iki varlıktır. Dolayısıyla en temel hususlardan birisi, aile içerisindeki kadın erkek rol farklılaşmalarının bir ayrışma, bir çatışma alanı haline getirilmemesidir.

Bu noktaya gelinmesinin ve aile değerlerinin erozyona uğramasının temelinde, hiç kuşkusuz postmodern çağda dijital ekonomilerin neredeyse sekiz buçuk milyar insanın tamamının zihnini bir şekilde kuşatması sonucunda insanın yalnızlaşması ve bireyselleşmesi meselesi yatmaktadır. Tocqueville'in dediği gibi: "İnsanlar postmodern çağda, her birisi kumsaldaki kum taneleri gibi kendi başlarına ayrı olan fertler haline geliyor." Bu yalnızlaşma meselesi, modern Batı medeniyetinin değerlerinin ortaya çıkarmış olduğu sonuçlardan sadece birisidir. İnsan, insanın kurdu olarak görülürse; yani "homo homini lupus" diye inanırsanız ve her insanı birbirinin rakibi olarak görürseniz, bunu aile içine de sıçratıp aile içinde de insanlar arasındaki tezatı esas alır ve bu anlamda güvensizliği ve ötekileştirmeyi toplumsal bir hastalık olarak karşınızda bulursunuz. Bugün postmodern toplumların en temel problemlerinden birisi, bu yalnızlaşma ve insanı insanın kurdu olarak görmenin bir sonucu olarak maalesef büyük bir güvensizlik hastalığı ve herkesin kendi alanını tanımlayarak o alanın dışında olanları ötekileştirici bir dil ve anlayışla hareket etmesidir. Dolayısıyla ailenin yeniden inşa edilmeye çalışılmasının hiç şüphesiz toplumdaki bu yalnızlaşma ve onun tabii sonuçları olan güvensizlik ve ötekileştirme hastalıklarını da tedavi edeceğine şüphemiz yoktur.

Bizim hâlâ diğer milletlerle kıyaslandığında büyük bir avantaj sahibi olduğumuz alanlardan birisi de geniş aileye sahip olabilmektir. Evet, özellikle son elli yılda Türkiye'de de bu alanda büyük bir değişim yaşanıyor. Ekonomik ve sosyal nedenler dolayısıyla, çekirdek aileye doğru bir dönüş yaşanmıştır ama hala geniş ailenin Türkiye toplumu tarafından istenen bir değer olduğunu görüyoruz. Bayramlarda bazı şirketlerin yapmış olduğu televizyon reklamlarında dedeleri, nineleri, aile büyüklerini göstererek bayramlaşma üzerinden geniş aileye duyulan özlemi milletin gündemine getirmesi, milletin de buna değer verdiğini gösteren temel göstergelerden birisidir. Bu anlamda geniş aileyi bir yük olarak değil, toplumumuzun önemli değerlerinden birisi olarak göreceğiz.

Konuşulan konulardan birisi de kadına karşı şiddet konusudur. Kadına karşı şiddet, hiç şüphesiz hiçbir ayrı şekilde üzerinde durulmak bile gerekmeyecek

bir şekilde sadece kadına karşı işlenen bir suç değil, bütün insanlığa karşı işlenen ortak bir suçtur. Kadına karşı şiddetin ortadan kaldırılması ve toplumsal bilincin artırılması için elimizden gelen bütün gücü ortaya koymaya gayret ediyoruz. Çünkü bu insanlık suçu var olmaya devam ettiği sürece, insanlık ailesinin içini kemiren bir kurt gibi Türk toplumunun da iflas edeceği açıktır. Bu anlamda aile değerlerinin ortaya konulmasıyla kadına karşı şiddetin önlenmesi arasında sanki bir çelişki varmış gibi konuşmanın da fevkalade yanlış olduğunu ifade etmek isterim. Aileyi korumak ve değerini artırmak nasıl bir sorumluluksa, kadının korunmasını sağlamak için toplumun bilinçlendirilmesi ve yasal tedbirlerin alınması da o derece büyük bir sorumluluktur. Aile meselesinde kadın hakları konusu üzerinden de yapılan tartışmaları da zaman zaman ekseninden çıkarılan maalesef kötü niyetle gündeme getirilen bazı tartışmalar olarak görüyoruz. Biz insanları Hz. Ali Efendimizin Malik bin Eşter’i Mısır’a vali olarak atarken söylediği gibi görüyoruz, diyor ki: “Ey Malik Mısır’a gideceksin, orada insanları yöneteceksin. Bil ki insanlar iki sınıftır; ya yaratılıştta eştir ya dinde kardeştir.” Biz Müslümanları dinle kardeş olarak görür bütün insanları da yaratılıştta eş olarak kabul ederiz. Bu anlamda kadın ve erkeği birbirinin eşi, dünyadaki imkanların paydaşı olan iki değerli fert olarak görürüz. Dolayısıyla kadın haklarını tartışırken aynı zamanda biz insanların yaratılıştta eşliği prensibi çerçevesinde hak merkezli bir anlayışı ortaya koymak durumundayız. Yine aynı şekilde kadına karşı şiddetin aile içi şiddetten ayrılması da mümkün değildir. Bunları farklı bir dille, farklı bir anlayışla hatta aile kavramını da değiştirerek dejenere ederek aile içi şiddeti bir şekilde kadına karşı şiddetten ayırmanın mümkün olmadığını düşünüyoruz. Bunların her ikisinin de insanlığı ifsat eden toplumu kemiren fevkalade ciddi hastalıklar olduğunu biliyoruz.

Hülasa uyum, ahenk ve harmoni içerisinde aileyi merkeze alan ve kapsayıcı bir aile anlayışıyla aileyi daha güçlü hale getirmek için mücadele eden bir topluluk olmak durumundayız. Bu çerçevede aileyi değersizleştirmek isteyen, özgürlük karşıtı bir noktaya getirerek sanki aile değerlerinden bahsetmek bireysel özgürlüklere karşı bir şeymiş gibi algılatmaya çalışan birtakım sapkın ve maksadını aşan yorum, eleştiri ve hatta ideolojilere karşı da uygun her türlü zeminde mücadelemizi sürdürmek durumundayız.

Son söz olarak şunu söylüyorum; aile kavramı konuşulduğunda rahatsızlık duyanların bir kısmı da yeryüzünde insanoğlunu cinsiyetsizleştirme politikalarını uygulayan ifsat odaklarıdır. Onun için de fitratın temel ilke-

lerinden birisi olan kadın ve erkek üzerinde yükselen toplumları ve onların her birisinin rol model olarak kabul edildiği aile yapısını esas almanın karşısındaki en önemli tehlikelerden birisi cinsiyetsizleştirme meselesidir. Cinsiyetsizleştirme politikalarının sinsice alttan alta gerçekleştirmeye çalıştığı hedeflerinden birisi de yeryüzünün insansızlaştırılması projesidir. Yani herkesin belli şekilde komut altına alınabileceği, birtakım uyarılarla evrensel olarak hareket edebilecekleri, insan topluluklarının kendisine özgü yapılarının farklılıklarının ve kendilerine ait hususiyetlerinin ortadan kaldırıldığı; yani insanları insan yapan, toplumları toplum yapan temel değerlerin bir şekilde ekseninden saptırıldığı, robotlar gibi yaşayan birtakım insanların olduğu bir dünyayı kurmak bazılarının hedefindedir. Çok şükür buna karşı sadece Türkiye'ye değil, bütün insanlara karşı söyleyecek çok değerli sözleri olan bir milletin çocuklarıyız. Belirttiğim gibi Türk aile yapısının hâlâ dünyadaki en sağlam toplumsal yapılardan birisi olduğunu iftiharla ifade ederiz. Onun için karamsar bir tablo çizmeyi asla doğru bulmam ama aile yapımızı olumsuz etkileyecek çabaların ve çok iyi organize olmuş örgütlerin varlığını da bilmeliyiz. Çok iyi lanse edilmiş, insanlara hoş gelecek sözlerin arkasında gizlenmiş bazı sözlerin ve çalışmaların varlığını biliyoruz. Allah'ın izniyle bu toplumda var olan ve bu toplumun ana mayasını oluşturmuş olan bu değerleri ortaya çıkarmak, bunları toplumun gündemine getirmek, canlılıklarını korumak bizlerin vazifesidir. İstanbul Aile Vakfı'mızı bu değerli çabanın önemli paydaşlarından birisi olarak görüyor ve takdir ediyorum. Allah çabalarınızı hayırla bereketlendirsün, işlerinizi kolay kılsın, sözünüzü kuvvetli kılsın. Bu toplumu ihya ve inşa etme faaliyetlerindeki gücünüzü artırsın. Bu toplumu ifsat edecek kurum ve kuruluşlara, fikirlere ve kişilere Cenab-ı Allah fırsat ve imkân vermesin. Biliyorsunuz ki sözün en güzeli en kuvvetlisi hak sözdür, hakkaniyete uygun söylenen sözdür. Bizler, sizler hak sözleri söylemeye devam ettikçe Âdem'in (a.s.) çocuklarından itibaren, Kabil'den itibaren gelen ifsat sözünün sahipleri kıyamete kadar var olmaya devam edecek. Ama hak sözü sahipleri her zaman daha güçlü olacak, sözleri daha kuvvetli olacak ve inşaallah eninde sonunda kazanan hakkaniyet olacaktır. Bu toplantıya katıldığınız için hepimizi tebrik ediyor, saygı ve sevgilerimi sunuyorum. İstanbul Aile Vakfı'na çalışmalarında üstün başarılar diliyorum, sizleri Allah'a emanet ediyorum.

Uluslararası Aile Sempozyumu Açılış Oturumu

Prof. Dr. Nevzat TARHAN

Rektör, Üsküdar Üniversitesi

Öncelikle ben İstanbul Aile Vakfı'na bu konuyu önemsemesi ve bu konu özelinde odak bir toplantı yapması, bunu planlaması nedeniyle teşekkür ediyorum. Toplumdaki kanayan bir yarayı ele aldılar ve bunun için politika üretmeye çalışılıyor. İnşallah bu fikirler, projeler halinde bütün toplumda uygulanabilir hale gelir.

Burada bugün bilimsel bir toplantı için bir araya geldik. Bilimsel toplantılarda, olayın olumlu yönleri ile olumsuz yönleri birlikte ele alınır ve buradan hakikat ortaya çıkarılır. Onun için ben biraz iğneyi kendimize batırmak istiyorum. Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulduğu zaman ben çok sevindim, çok heyecanlandım. Fakat şu anda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın işleyişine bakıyorum, sadece sosyal yardım olarak çalışıyor. Aile politikaları ve sosyal politikalar çok sınırlı. Bütün kadroları sosyal yardım üzerinden gidiyor. Bu şekilde aile politikalarını yürütemeyiz. Burada küresel ahlakın aileye yansımalarının da kötü sonuçlarını görüyoruz. Bu sonuçlarla bizim aile politikası belirleyip aileyle ilgili muhtemel tehlikelere çözüm bulmamız mümkün değil.

Bilimsel metodolojide tahmin edebilirlik vardır, öngörülebilirlik vardır. Bazı öncüllerden hareketle bir şeylerin geldiğini tahmin edebilir ve ona karşı risk analizi yaparsınız. Bu yaptığınız risk analizine göre risk haritası çıkarılır ve bazı planlar yapılır. O gelmeden önce çok güzel şekilde durumu yönetirsiniz. Ama bizim kültür olarak, krizi yönetme odaklı bir kültürümüz var. Halbuki asıl kaptanlık fırtınaya yakalandığın zaman fırtınadan çıkma becerisi değildir, asıl kaptanlık fırtınaya yakalanmamayı başarabilmektir. Ailedeki krizi çözmek, en pahalı yöntemdir. Asıl önemli olan ailede krizin çıkmaması için çalışmaktır. Toplumda buna önem vermek gerekiyor.

Burada biraz öz eleştiri ile başlamak istedim çünkü bu konuda dertliyim ve dertli olduğumuz zamanda bazı şeyleri sorgulamak gerekiyor ki Mecelle'nin meşhur kuralıdır zaten: "Def-i şer, celb-i nef'a racihtir". Bizim de şu anda aileyle ilgili şerleri defetmemiz gerekiyor. Evet aile yapımız güçlü ancak eğer böyle devam ederse 10-20 sene sonra bizim de Fransa'daki zayıf aile yapısından farkımız kalmayacak. Moralimizi bozmayalım, ümitsizliğe gerek yok ama aileyle ilgili yapılacak çok şey var. Modern Batı kültürü aileyi iktisadi bir model olarak ele alıyor ve aile için şöyle diyor: "%50 başarısız olan bir kuruma yatırım yapılmaz". "%50 ihtimalle boşanıyorsun, niye yatırım yapacaksın ki aileye?" diyor. Şu andaki kapitalist ahlakın sosyolojik değişimleri sonucunda ortaya çıkan tablo bu. Böyle bir ön yargıyla kapitalist ahlakın aileyi küresel olarak etkilemesinin sonuçlarını görüyoruz. Komplo teorileri kısmına girmiyorum ama muhakkak küresel sermayenin bununla ilgili ciddi projeleri var. Hiç unutmam öğrencilik yıllarımda bir Pakistanlı öğrenciyle bir Türk öğrenci Amerika'da sohbet ediyorlar. Osmanlı'nın neden yıkıldığı konusu konuşuluyor. Bizim Türk öğrenci diyor ki: "Osmanlı'ya İngilizler şunu yaptı, Fransızlar bunu yaptı". Hepsi de doğru anlattıklarının. Pakistanlı öğrenci de "Onların fitratı o zaten.." diyor." Bu soruyu sormuyoruz biz. Bu soruyu sormadığımız için de Osmanlı'nın son döneminde Sultan Abdülhamid çok güzel şeyler yaptı fakat yetiştirdiği kuşak onu yıktı. Bunu görmek gerekir, neredeydi hata burada?

Ailemiz her şeye rağmen sağlam. Biz üniversite öğrencileri arasında değerlerle ilgili rutin olarak bir anket yapıyoruz. Emin olun şu anda aile değerleri birinci, dini değerler ikinci sırada. Her şeye rağmen aile değerlerinin korunduğunu görüyoruz ama şu anda aile değerlerindeki küresel değişimin nedeni nedir? Çünkü daha önce nesilden nesile kültür aktarımını aile yapıyordu. Onun için biz kültürel krizlere, fırtınalara dayandık ama şu anda

kültür aktarımını aile yapmıyor, sosyal medya yapıyor. Onun için buradaki sempozyumun “Dijital Çağda Aile” başlığı çok çarpıcı, çok önemli. Aileyi biz koruyalım ama aileyi korurken bu dijital çağın doğrularını da kullanalım. Ben yıllardır hep şunu söylüyorum; internet insanlığın bulduğu en büyük keşiftir. Bu makinayı ben şuna benzetiyorum; Roma’yı andığım zaman “Bütün yollar Roma’ya çıkar” denir. Niye öyle söyleniyor? Çünkü Roma İmparatorluğu bütün ekonomik hareketliliği, sosyal hareketliliği, parasal hareketliliği her şeyi Roma’nın taş yolları var, Roma İmparatorluğu’nun püf noktası taş yollar yaparak koca imparatorluğu yönetmiş, otoriteyle yönetmiş, baskıyla yönetmiş, zalimlikle yönetmiş ama yönetmiş. Ve Filistin’de çıkan Hz. İsa 200-300 sene sonra tüm Roma İmparatorluğu’nun dini olmuş. Nasıl yapmış bunu on tane havariyle. 10-12 kişi nasıl bunu başardı? İşte o yolları kullandığı için başardı. Taş yolları kullandı ve Roma’ya gitti. Zamanı gelmiş güçlü fikirlerden daha tesirli bir silah yoktur. O zaman Roma’nın yolları neyse bu zaman internetin yolları da o. 2015 yılında İngiltere internet tugayı kurmuş, 77. Tugay gibi de bir isim vermiş. Asparagas mı diye araştırdım, hayır gerçek. Neden “tugay” kelimesini kullanıyor, çünkü orayı bir savaş gibi görüyor. Üretilen fikirleri de mermi gibi görüyor. Bilgisayarları silah gibi görüyor. Ben bunu dini duyarlılığı olan kişilere söylediğimde, internette kendilerini muhafaza edemediklerini söylüyorlar. Kendini muhafaza edemiyorsan o zaman kendini sorgula, imanını sorgula. Yani olması gereken halk içinde Hakk’la beraber olmak değil mi? Bir kenara çekilip münzevi mi yaşayacağız? Peygamber Efendimize sahabelerden biri şehir hayatında maneviyatını koruyamadığını ve bir dağa çekilip münzevi yaşamak istediğini söylüyor. Resulullah ise uygun bu isteğini görmüyor. Çünkü bizim burada insanlara hakikati anlatmak gibi bir sorumluluğumuz var. İnterneti egomuzu sergilemek için kullanırsak kaybederiz ama bir davamız varsa ve onu anlatmak için kullanırsak faydalı oluruz. Şu anda aileyi bekleyen en büyük tehlike, kapitalist ahlak. Kapitalist ahlakın iki tane ana özelliği vardır. Birisi dünyacılık, yani ölüm ve sonrası yok gibi yaşamak. Dünyayı kutsallaştırmak, yani felsefi anlamıyla sekülerizm. Dünyacılık, bu çağın kapitalist ahlakının en büyük öğretisi. Kapitalist ahlakın ikinci öğretisi de benmerkezcilik; yani egoyu kutsallaştırmak. Hatta Batı eğitimi almış bazı psikologlarımıza bakıyorum kriz olduğu zaman eşlere şunu söylüyorlar: “Aile kutsal değil, birey kutsaldır. Boşver, hayatını yaşa”. Bakıyorum dindar, muhafazakar gözükten çift terapistleri söylüyor bunu. Bir gün bunu söylediğim zaman tesettürlü bir hekim arkadaş bana itiraz etti,

ben de ona “Kusura bakma sen yeşil feministsin” dedim. Çünkü bu şekilde düşünüyorsan, “Olmazsa ayrılırsın, tek kişilik aileler de olur, tek çocuklu aileler de olur” diyorsan bu durum, buna işaret eder. Feminizm 1960’larda haklı bir hareket olarak başlamıştı. Kadının özgürleşme hareketiydi ama zamanla yanlış metodoloji geliştirmiş ve kadın-erkek rekabeti odaklı gitmeye başlamış. Kadın-erkek rekabeti odaklı bir ilişki tanımlayınca; bir ego savaşı, güç ve hakimiyet kurma mücadelesi oluyor. Bu tarz bir kadın-erkek ilişkisi, kadın erkek savaşına dönüşüyor. Feminizmin hatasını satın alan bir ilişkidir bu. Aile modeliyle ilgili Resulullah’ın hayatında nasıl diye baktığımda, karşı cinsle Resulullah’ın ilişkisinde üç ilişki var olduğunu gördüm. Birisi Hz. Hatice; anaç birisi, kendisinden on beş yaş büyük ama ona destek olan ona sahip çıkan birisi ve burada çok değerli, kaliteli bir ilişki oluşmuş. İkincisi kızı Hz. Fatıma; Hz. Ali’nin eşi ve Resulullah’ın kızı olarak biraz erkeğin gölgesinde kalmayı tercih etmiş. Üçüncü doğru da Hz. Aişe modeli. Bu çağda üçünden birini seçeceğiz; üçü de doğru, üçünü de seçebiliriz. Eğer sosyal hayatta var olmak istiyorsa birisi, ona göre bu seçimlerden birini yapacak, önümüzde tek bir doğru yok. Referansımız madem asrı saadet oluyor, o halde buradaki bilgilerle kendimizi test ederek modernizmin getirdiği sorunlara çözümler üretmemiz gerekiyor.

Modernizmin bize sunduğu iki hastalık var dedik; dünyacılık ve benmerkezcilik. Dünyacılık hastalığı, hesap verebilirliği mahvediyor. Çünkü evin güven alanı olması önemli. Biz aileye önceden hep “sevgi yuvası” derdik ama şimdi anlıyoruz ki aile “güven yuvası”. Esas olan güvenli alan. Yalan söylemeyen, açık, şeffaf, dürüst bir ilişki olması gerekiyor. Son sığınak aile derken bunu kastediyoruz. Toplum da koruyan sosyal normlar, kurallar, gelenekler vardır. Şu anda sosyal normlar küresel olarak hızla değişti. Dış kale konumundaki sosyal duvarlar, “mahalle baskısı” adı altında küçültüldü. Grup baskıları ortadan kalktı, büyük şehirleşmelerle dünya bir elektronik köye dönüştü. Bu, sosyal normları hızla değiştirdi. Son norm neresi kaldı? Aile normlarımız kaldı. Ailenin de açık bir kapısı var; dijital medya, akıllı telefon, sosyal medya. Evin güvenli alanında, biz güvensiz bir ortamda bulunuyoruz. Güvensiz bir dünya ile çocuğumuz ilişkiler içerisinde ve böyle bir durumda da annelik-babalık modelinin değişmesi gerekiyor. Geçenlerde bana muhafazakâr bir aile 15 yaşında bir kız çocuğu getirdi. Çocuk hafız ve daha sonra da imam hatibe verilmiş. Ateist olmak istediğini ve kendi hayatını yaşamak istediğini söylüyor. Tabii aile paniğe kapılmış. Ailede nasıl bir annelik-babalık modeli

olduğuna baktım. Geleneksel aile tutumumuzla ilgili Şöyle bir model var, diyor ki: ayıp, yasak, günah. Bu üç kavramla çocuğu büyütmişler. Çocuk diyor ki: “Ayıptan bana ne, bana ne toplumdandır”. Bakın piyasadaki tipik modernizm bilgilerini almış, kendi değeri gibi kavırıyor. İkincisi yasak. Çocuk da “Yasaksa sizin yasağınız, ben bu yasağa uymak zorunda değilim” diyor. Üçüncü olarak günah diyorlar. Aile bir hocaya gidip çocuğun istemediğini ve onu zorlayabilip zorlayamayacaklarını soruyor. Hoca da diyor ki: “Dinimizde zorlama yoktur ama Müslüman olmayan için yoktur, Müslüman olanı zorlayabilirsiniz”. Onun üzerine çocuk “Müslüman da olmak istemiyorum o zaman” diyor. O halde bizim daha önce kullandığımız ayıp, yasak, günah kavramlarının yöntemini değiştirmemiz lazım. Bu bahsettiğim ailede, ev mahkeme gibi. Çocuk eve gelirken sanki yargılanıyor, sorgulanıyor gibi geliyor. Evde sıcak bir atmosferin olmaması, önemli bir etkidir. Anne babalar hep eleştiriyle yaklaşıyorlar çocuğa. Ailenin diğer bir kullandığı yöntemde buyurgan yöntemdi; ısrarcı, baskıcı. Böyle çocuklar eğer özerklik duyguları yüksekse ters role giriyorlar, hatta bazı çocuklar intihar da ediyorlar. Halbuki annelik ve babalık modeli, çocuğu karşımıza alıp düzeltmek değil, çocukla birlikte yürümektir. Hayatı onunla oturmak, konuşmaktır. Çocukluk yaşlarında güzel hikayeler öğrenirse, evin sıcak sevimli bir ortamı olursa, çocuk anneyi babayı severse, eve koşa koşa gelirse; o çocuk yanlışlar görse bile bir müddet sonra dünyanın sahte olduğunu görür tekrar doğruları gelip bulabilir. Bu nedenle burada bizim annelik babalık pratiklerimizi değiştirmemiz gerekiyor. İkna ve inandırma yöntemiyle gideceğiz. Elimizdeki hakikatleri korkutarak, tehditle, baskıyla değil gerekçeleriyle birlikte anlatarak öğretirsek bunun çözümü var.

BİRİNCİ OTURUM

AİLE POLİTİKALARI

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ayşen GÜRCAN

- Dr. Muhammed SYAUQILLAH (Endonezya/Indonesia) - Terör Eyleminde Kadınlar ve Çocuklar: Ailenin Rolü / Women and Children In Terrorism Acts: Role of Family
- Doç. Dr. Handan AKYİĞİT - Türkiye’de Aile Politikalarının Temel Sorunu: Eleştiri, Teşhis ve Öneri / The Main Problem of Family Policies in Türkiye: Criticism, Diagnosis and Recommendation
- Dr. Carrie YORK (ABD/USA) – Maya ve Yedi Uzun: Bir Çocuğun Karakter Gelişimi Üzerine / Maya and the Seven Limbs: A Children’s Character Development
- Dr. İbrahim YERDEN (Hollanda/Netherlands) - Dijital Çağda Aile Yapısı: Hollanda Örneği / Family Structure in Digital Age: The Dutch Case
- Dr. Diana SETIYAWATI (Endonezya/Indonesia) - Aile Politikası Geliştirme Üzerine / On Developing Family Policy

Women and Children In Terrorism Acts: Role of Family

Dr. Muhammed SYAUQILLAH

*Head of the Terrorism Study Program, School of Strategic and Global Studies, University of Indonesia,
Head of the Counter-Extremism and Terrorism Agency of the Central Indonesian Ulema Council*

ABSTRACT

After the emergence of ISIS, the involvement of women and children in acts of terrorism increased. Previously, during the Darul Islam and Jamaah Islamiyah era, the role of women and children was only as a supporting system, involved in funding, logistics preparation, recruitment. Shifting changes in the terrorism movement occur not only in the involvement of women and children, but also in various aspects. This paper will discuss the involvement of women and children in acts of terrorism and running a deradicalization program that involves families.

INTRODUCTION

Today's acts of terrorism have various actors, in terms of gender, male and female, from the economic side of the lower, middle and upper classes, in terms of various professions, state civil servants to doctors. The involvement of women is an important part of acts of terrorism for various reasons, ranging from the reason that women have a camouflage side that can deceive the security forces to the problem of militancy which is relatively more when women are exposed to the ideology of terrorism.

The involvement of women has been recorded in more than 40 cases since 2010, this phenomenon indicates that women are a vulnerable group in the recruitment of terrorism groups. The involvement of women became very widespread after the declaration of ISIS in 2014. The involvement of women also extends to the involvement of children in acts of terrorism, the terrorist attack in Surabaya in May 2018 showed that families became an important strategy in terror acts because they were considered to have success in their actions.

Family involvement also occurred in the case of the cathedral church bombing in Makassar in 2020, an action involving a married couple occurred in the terror network in Makassar, where previously the same group had also carried out acts of terrorism in Jolo, Philippines. The argument that often arises is the theological belief that involving the family will ensure that the spouse, child or wife does not get out of the terror network when the perpetrator commits a suicide attack. In addition, it is also related to the belief that hijrah theology does not only apply in the world, but also emigration from the world to other worlds.

There are two patterns in looking at the role of the family in acts of terrorism in Indonesia, the first pattern, in terms of descent, perpetrators of terror acts have biological ancestry, such as the Bali bombers who have biological ancestry with the Darul Islam route and the Islamic State of Indonesia. The second pattern, namely the perpetrators who do not have ancestry with the existing terror groups or networks, but due to existing social developments, the perpetrators join the terror network. In this study, we try to review the second pattern, where someone joins a terrorist network because of their social environment.

Literature Review

There are several studies on the involvement of women and children in acts of terrorism, first, the article entitled De-Radicalization Program for Children's Victims of Terrorism Act at Social Rehabilitation Center Handayani, presented various aspects needed in the deradicalization process of children involved in terrorism cases, research also mentions the various necessary stages such as identification, social treatment, rehabilitation, reintegration, ideological education to social protection (Novrita, Syauqillah & Logahan, 2019).

Second, the article entitled *Analysis of Identity Fusion and Psychosocial Development: How the Role of Father, Mother and Son on Radicalization within the Family*, contains the role of fathers, mothers and children in the radicalization process involving the family (Zuhdi & Syauqillah, 2020).

Third, the article entitled *The Concept of Jihad and Women's Involvement in Terrorism: (A Case Study of Dian Yulia Novi)* contains the conception of jihad adopted by Dian Yulianovi as a woman and the very effective process of radicalization of women through social media (Marzio, Luthfi & Grace, 2019).

Fourth, Agara (2015) as quoted by Marzio, Luthfi dan Rahmat (2019) Women's involvement in terrorist organizations and terrorism is not a 21st century phenomenon and has not been limited to Islamist terrorist groups. Women were affiliated with the *Narodnaya Volya* in the late 19th century, a Russian nihilist organization, and the *Socialist Revolutionary Party* in the early 20th century. Women have also been involved in terrorist attacks carried out by groups such as the *Shining Path* in Peru, *Republican and Loyalist rebel groups* in Northern Ireland, the *Tigers of Tamil Eelam* in Sri Lanka, the *Kurdistan Workers' Party* in Turkey, the *Zapatistas* in Mexico, *Abu Sayyaf* in the Philippines and the *Revolutionary Armed Forces of Colombia*. In addition, women have held several leadership roles in a number of groups, such as the *Baader-Meinhof Gang* in Germany, the *Red Brigade* in Italy, *Prima Linea* in Italy, the *Basque Separatist Movement (ETA)* in Spain and France, the *Japanese Red Army* and *Weather Underground* in the United States.

Fifthly, the article entitled *ISIS and the Shift in Terrorism Movement in Indonesia (2014-2018)* explains the shift in the mode of operation of the terrorism movement in Indonesia after the emergence of ISIS in 2014, where the shift occurred in the impact of terror attacks, methods of terror attacks, to the actors of terrorism attacks. The author's actor section adds how terrorism attacks involve female actors. However, it does not explain how the radicalization process occurs in women (Masmuhah, Machmudi; Syauqillah, 2019).

Sixth, the article entitled *Development of Counter-Narrative Delivery Strategies by Former Terrorists as Disengagement Effort In Indonesia*, contains the effectiveness of counter-narratives carried out by ex-terrorism convicts against terrorism convicts or ex-convicts whose levels of radicalism are still high. The involvement of ex-convicts in terrorism cases is considered successful because insiders or ingroups have more potential to succeed than outsiders, or other parties who have absolutely no previous radical understanding (Fajar, Luthfi, Rahmat, 2019).

From the existing literature, aspects of radicalism regarding the involvement of children and women are discussed and how deradicalization can be carried out using ex-convicts of terrorism cases, but there is no research that discusses how deradicalization is carried out by involving families and entities of ex-convicts of terrorism cases who establish foundation to carry out a deradicalization program.

Conceptual Framework: Terrorism

Thinkers put forward a theoretical review of terrorism, Michael Walzer defines terrorism as the random killing of innocent people, with the intention of creating widespread fear, for certain political ends (Walzer, 2006). the use or threat of the illegal use of force and force by non-state actors to achieve political, economic, religious or social goals through fear, coercion or intimidation (LaFree, 2010).

Meanwhile, Indonesia defines terrorism in Law no. 5 of 2018, is an act that uses violence or threats of violence that creates an atmosphere of terror or widespread fear, which can cause mass casualties, and/or cause damage or destruction to strategic vital objects, the environment, public facilities, or international facilities with ideological, political or security motives (Article 1.2).

Deradicalization

Deradicalization is a term still being debated by terrorism researchers in the world, from various experiences that have been carried out on extreme understanding that requires continuous and careful efforts, the discourse on disengagement and deradicalization are two things that are still being discussed in various studies. However, even so, researchers give meaning to deradicalization as an attempt to change, eliminate or reduce a person's radical understanding and ideology. Meanwhile, disengagement is an attempt to break away from the group even though radical thoughts still exist, and leave violence.

Similar views, deradicalization is an effort to direct individuals or groups to change their actions that leave ideology and violence. Deradicalization of ideology gives birth to a perspective and deradicalization of behavior gives birth to changes in aspects of action (Noricks, 2009). Meanwhile, Horgan defines deradicalization as an effort carried out with the aim of terrorist actors leaving or breaking away from terrorist acts and organizations (Horgan, 2010).

Meanwhile Bjorgo (2005) as quoted by Saputra and Sukabdi (2021) states that there are two factors that can influence individuals to make decisions to break away from radical groups, namely push factors and pull factors. The pull factor is a social attraction or opportunity that makes individuals decide to choose a life that gives more hope and desire to live a normal life, while the driving factor is negative elements such as social forces so that continuing membership in the organization is no longer attractive due to family or community refusal. acts of violence from the opposition or criminal prosecution.

Discussion: Muchtar Khairi Case

Muchtar Khairi is a former convict in the military training case of Jalin Jantho, Aceh, one of the provinces in Indonesia. According to a former terrorism convict, Jalin Jantho's military training is a training organized and attended by various factions of the terror movement in Indonesia. Prior to joining the terror group, Muchtar Khairi was an activist with an Islamic party in Indonesia.

Muchtar's journey as part of the terror network began after the death of his mother and the loss of his mother was very meaningful to him, especially since Muchtar also has limited communication with his father, as a result Muchtar joined religious studies which later became affiliated with terrorist groups. Muchtar is one of Aman Abdurahman's confidants, a death row convict in a terrorism case and the leader of Jamaah Anshor Daulah. Currently Muchtar is involved in the Hubbul Wathon Indonesia Foundation, one of the foundations that houses former terror convicts of the Indonesian Islamic State network, Jamaah Islamiyah and ISIS. Foundations that carry out economic empowerment and de-radicalize terrorism convicts in correctional institutions.

Gamal Abdillah Case

Gamal Abdillah, a former convict in the case of the attack on the command headquarters of the Indonesian National Police's mobile brigadier, was moved to plan to attack the Mobile Brigade Command Headquarters because of the social media propaganda of Jamaah Anshorut Daulah, an organization affiliated with ISIS. Before joining JAD, Gamal grew up in a family where both his parents divorced. Gamal lived a nomadic life, sometimes with his mother, sometimes with his father. Gamal was born in a family that has an affiliation with one of the Islamic organizations in Indonesia, like a young

man, his passion for religious studies is very strong, and eventually he took allegiance to JAD. Gamal's parents don't care about Gamal's recitation activities.

Currently, Gamal is active in the Debintal Foundation, one of the foundations that houses ex-convicts of terrorism cases from various groups, ranging from the East Indonesia Mujahideen; Jamaah Islamiyah and JAD. The Debintal Foundation is active in carrying out economic and social empowerment for prisoners, ex-convicts and families of terror convicts. The Debintal Foundation has several business units such as buying and selling eggs, chickens and printing.

Dita Oeprianto Case

The case of Dita Oeprianto is a phenomenal case in acts of terrorism in Indonesia, Dita invited his wife and children in several suicide bombings in Surabaya, East Java in May 2018. Suicide bombings were carried out on three churches in Surabaya. Dita is a member of the leadership of JAD Surabaya.

Dian Yulianovi Case

Dian Yulianovi is a convict in the case of planning the attack on the Presidential Palace in 2016, the attack on the presidential security forces. Dian is an Indonesian migrant worker who has ties to the ISIS group. Dian married Nursolihin and received the doctrine of Jihad, takfiri. Dian together with her husband planned an act of terrorism and was willing to become a martyr (perpetrator) of a suicide bombing.

Iwan Agustia Case

Iwan Agustia alias Komuk is a member of the Muara Angke network, which is under the El Hijrah El Khoir Foundation, at this Foundation he is taught the issues of Jihad, Hijrah, Qital, Takfiri, Taghut and Anshorut Taghut. Iwan joined the Muara Angke group because he moved from his hometown, moved from his hometown because of a disagreement with his parents who wanted Iwan to continue his parents' work as onion farmers in Brebes. Iwan finally went to Jakarta and lived with his uncle.

Family Role

Families play an important role in encouraging someone to be involved in acts of terrorism and even families will also attract someone from terrorist

networks. In the case of Muchtar Khairi, the absence of good communication after the death of his mother, caused Muchtar to choose to seek outside activities without any control from his father. Families are no longer in the group in solving problems faced by children, so children create their own families as outgroups, as a result, fathers cannot prevent children from being involved in terrorist organizations.

In contrast to Muchtar, Gamal Abdillah grew up in a family where his parents went through a divorce, did not live in the same house with good parenting, Gamal's participation in a continuous meeting which was later known to be part of JAD Bekasi, was not asked by his parents, meaning parents are indifferent to the activities of family members. The same thing was found in Iwan Agustia, the incompatibility with his father in establishing communication made Iwan willing to leave his hometown, as a result, parents did not have access to supervise their child who lived with his uncle.

Muchtar and Gamal have similarities in the context of the pattern of relationships and communication between children and parents, but Dita Oeprianto as a father turns out to have a very dominant role, paternalistic culture and the family nucleus in Indonesia make fathers the leader of the family and have the ability to manage all matters relating to the family. With the family, the role of the wife named Puji is even minimal, and not to mention in the terror network, the position of women who are sometimes in a subordinate position, has no role, accepts the relationship between husband and wife.

CONCLUSION

There are various reasons why someone is involved in acts of terrorism in Indonesia, one of the issues that comes up is family issues. Maintaining harmonious relations among family members and protecting family members from extreme understanding is important.

The deradicalization program involving ex-convicts in terrorism cases is an important strategy to be able to effectively approach terrorism convicts, ex-convicts and the families of convicts and ex-convicts.

REFERENCES

- Novrita, M., Syauqillah M., Logahan J. M. (2020). De-Radicalization Program for Children's Victims of Terrorism Act at Social Rehabilitation Centre Handayani, Proceedings of 3rd International Conference on Strategic and Global Studies, ICSGS 2019, 6-7 November 2019, Sari Pacific, Jakarta, Indonesia.
- Zuhdi, M. L., Syauqillah, M. (2020). Analysis Identity Fusion and Psychosocial Development: How the Role of Father, Mother and Son on Radicalization within Family. *Journal of Strategic and Global Studies*, 2(2), 34-55.
- Syauqillah, M., Faton, M. (2019). The Transmission of Global and Regional Extremism in Indonesia. *Journal of Terrorism Studies*, 1(1), 1-24.
- Aditya, N.F., Luthfi, M., Rahmat, M. I., Hannase, M. (2019). Development of Counter-Narrative Delivery Strategies by Former Terrorist as Disengagement Effort In Indonesia, Proceedings of 3rd International Conference on Strategic and Global Studies, ICSGS 2019, 6-7 November 2019, Sari Pacific, Jakarta, Indonesia.
- Walzer, M. (2006). Terrorism and Just War. *Philosophia* 34, 3-12
- Horgan, J. (2009). Walking away from terrorism accounts of disengagement from radical and extremist movements. Routledge.
- LaFree, Morris, N. A., & Dugan, L. (2010). Cross-National Patterns of Terrorism. *British Journal of Criminology*, 50(4), 622-649.

Terör Eyleminde Kadınlar ve Çocuklar: Ailenin Rolü

Dr. Muhammed SYAUQILLAH

Terörizm Çalışma Bölümü Başkanı, Stratejik ve Küresel Çalışmalar Fakültesi, Endonezya Üniversitesi, Orta Endonezya Ulema Konseyi Aşırılıkla Mücadele ve Terörizm Dairesi Başkanı

ÖZET

İŞİD'in ortaya çıkmasından sonra, terör eylemlerine kadın ve çocukların katılımı arttı. Darul İslam ve Cemaat İslamiye döneminlerinde, kadınların ve çocukların rolü yalnızca finansman sağlamak, lojistik hazırlıklara destek vermek, hazırlık ve işe alımla ilgili süreçlere yardımcı olmaktı. Bunun yanında terörizm hareketindeki değişiklikler yalnızca kadın ve çocukların durumuyla ilgili değil, birçok farklı yönde ortaya çıktı. Bu makalede, kadınların ve çocukların terör eylemlerine katılımı tartışılacak, bunun yanında aileleri de içeren bir deradikalizasyon süreci ele alınacaktır.

GİRİŞ

Günümüzde terör eylemleri cinsiyet bağlamında, kadın ve erkek, ekonomik kesim bağlamında alt, orta ve üst sınıf, mesleki bağlamda devlet memurlarından doktorlara kadar çok çeşitli bağlamlarda geniş aktörlere sahiptir. Kadınların güvenlik güçlerini yanılabilecek kamuflaj yönüne sahip olmalarından kadın militanlığına kadar birçok farklı boyuttaki sebepler, kadınların terör eylemlerine katılımını önemli bir mesele haline getirmiştir.

2010'dan bu yana 40'tan fazla eylemde kadınların dahil olduğu kaydedilmiştir. Bu durum kadınların terör gruplarına katılmasında hassas bir grup olduğunu göstermektedir. 2014'te IŞİD'in ilanından sonra kadınların katılımı daha çok yaygınlaşmıştır. Kadınların katılımı, çocukların terör eylemlerine karışmasını da kapsamaktadır. Mayıs 2018'de Surabaya'da meydana gelen terör saldırısı, ailelerin terör eylemlerinde başarılı olduğunu gösterdiği için bu tür eylemlerinde önemli bir strateji haline gelmiştir.

2020'de Makassar'daki katedralin bombalanmasında da aileler etkin bir rol oynadı. Daha önce aynı örgütün Filipinler'in Jolo kentinde de terör eylemleri gerçekleştirdiği Makassar'daki terör eyleminde evli bir çift bu olayı gerçekleştirdi. Bu noktada ailenin katılımının sağlanmasındaki sebep, aileyi dahil etmenin, failin gerçekleştireceği intihar saldırısı sonucunda eşin veya çocukların terör ağından çıkmamasını sağlamak olarak ileri sürülmüştür. Ayrıca hicret anlayışının sadece dünyada geçerli olmadığı, diğer dünyaya hicretin de geçerli olduğu inancıyla da alakalıdır.

Endonezya'daki terör eylemlerinde ailenin rolüne bakıldığında iki modelden bahsedilebilir. Birinci model, nesep açısından, terör eylemi faillerinin biyolojik akrabalıkları olmasıdır. Örneğin Bali bombacıları ile Darul İslam ve Endonezya İslam Devleti arasında bu türden bir ilişki vardır. İkinci model ise mevcut terör grupları ile herhangi bir soy bağı olmayan ancak mevcut toplumsal gelişmeler nedeniyle faillerin terör ağına katılması sonucu ortaya çıkanlardır. Bu çalışmada, kişinin sosyal çevresi nedeniyle bir terör ağına katıldığı ikinci modeli incelemeye çalışıyoruz.

Literatür İncelemesi

Kadınların ve çocukların terör eylemlerine dahil olmalarına ilişkin birçok çalışma vardır. İlk olarak “De-Radicalization Program for Children's Victims of Terrorism Act at Social Rehabilitation Center Handayani” başlıklı makale, ilgili çocukların terörden arındırılması sürecinde ihtiyaç duyulan meseleri ortaya koymuştur. Bu çalışmada özellikle, kimlik tespiti, sosyal tedavi, rehabilitasyon, yeniden bütünleşme ve ideolojik eğitimden sosyal korumaya kadar çeşitli aşamalardan da bahsetmektedir (Novrita, Syaquillah & Logahan, 2019).

İkinci olarak, “Analysis of Identity Fusion and Psychosocial Development: How the Role of Dad, Mother and Son on Radicalization in the Family in the Family” başlıklı makale, aileyi içine alan radikalleşme sürecinde babaların, annelerin ve çocukların rolünü ele almaktadır (Zuhdi & Syaquillah, 2020).

Üçüncüsü, “The Concept of Jihad and Women’s Involvement in Terrorism: (A Case Study of Dian Yulia Novi)” başlıklı makale, Dian Yulianovi’nin bir kadın olarak benimsediği cihat anlayışını ve kadınların sosyal medya aracılığıyla hızlı bir şekilde radikalleşme sürecinden bahsetmektedir (Marzio, Luthfi & Grace, 2019).

Dördüncüsü, Agara (2015) tarafından kaleme alınan “Gendering terrorism: Women, gender, terrorism and suicide bombers” başlıklı makaledir. Kadınların terör örgütlerine ve terörizme katılımı bir 21. yüzyıl olgusu değildir ve İslamcı terör gruplarıyla da sınırlı değildir. Kadınlar, 19. yüzyılın sonlarında bir Rus nihilist örgütü olan Narodnaya Volya’ya ve 20. yüzyılın başlarında Sosyalist Devrimci Parti’ye üyeydi. Kadınlar ayrıca Peru’da Shining Path, Kuzey İrlanda’da Cumhuriyetçi ve Sadık isyancı gruplar, Sri Lanka’da Tamil Eelam Kaplanları, Türkiye’de Kürdistan İşçi Partisi, Meksika’da Zapatistalar, Filipinler’de Ebu Sayyaf ve Kolombiya’da Devrimci Silahlı Kuvvetleri gibi grupların düzenlediği terör saldırılarına da karıştı. Ayrıca kadınlar, Almanya’da Baader-Meinhof Çetesi, İtalya’da Red Brigade, İtalya’da Prima Linea, İspanya ve Fransa’da Basque Separatist Hareketi (ETA), Amerika Birleşik Devletleri’nde Japon Kızıl Ordu ve Weather Underground gibi birçok grupta çeşitli liderlik rolleri üstlendi.

Beşinci olarak, “ISIS and the Shift in Terrorism Movement in Indonesia (2014-2018)” başlıklı makale, terörün etkisindeki değişimin meydana geldiği 2014 yılında IŞİD’in ortaya çıkmasının ardından Endonezya’daki terörizm hareketinin çalışma biçimindeki farklılığı terör saldırıları, yöntemleri ve aktörleri bağlamında açıklamaktadır. Bu bağlamda terörün aktörleri kısmında yazar, terör saldırılarının kadın aktörleri nasıl içerdiğini anlatmaktadır. Ancak kadınlarda radikalleşme sürecinin nasıl gerçekleştiğini açıklamamaktadır (Masmuhah, Machmudi; Syauqillah, 2019).

Altıncı olarak, “Development of Counter-Narrative Delivery Strategies by Former Terrorists as Disengagement Effort In Indonesia” başlıklı makale, eski terör hükümlülerinin halihazırdaki terör hükümlülerine veya radikalist düzeydeki eski hükümlülere karşı yürüttükleri karşı anlatıların etkinliğini içermektedir. Eski hükümlülerin terör davalarına dahil edilmesi başarılı kabul edilmektedir çünkü iç gruplar, dış gruplara veya daha önce radikal bir anlayışa sahip olmayan diğer taraflara göre daha başarılı olma potansiyeline sahiptir (Fajar, Luthfi, Rahmat, 2019).

Mevcut literatüre bakıldığında, radikalizmin çocuk ve kadınların katılımına ilişkin yönleri ve eski hükümlüler üzerinden radikalleşmenin nasıl ortadan kaldırılabileceği tartışılmaktadır. Bununla birlikte deradikalizasyon programı yürütmek için vakıf kuran eski terörizm vakalarının aile ve kuruluşlarının dahil edilerek deradikalizasyonun nasıl gerçekleştirildiğini tartışan bir araştırma yoktur.

Kavramsal Çerçeve: Terörizm

Düşünürler terörizm hakkında teorik bir inceleme öne sürerken, Michael Walzer terörizmi belirli siyasi amaçlar için yaygın korku yaratmak amacıyla masum insanların rastgele öldürülmesi olarak tanımlamaktadır (2006). Diğer bir tanım ise şu şekildedir: Devlet dışı aktörler tarafından korku, zorlama veya sindirme yoluyla siyasi, ekonomik, dini veya sosyal hedeflere ulaşmak için yasa dışı güç ve kuvvet kullanımı veya tehdidi (LaFree, 2010).

Endonezya, terörizmi “terör veya yaygın korku atmosferi yaratan, kitlesel kayıplara ve/veya stratejik hayati nesnelere, çevreye, kamu tesislerine veya uluslararası tesislere ideolojik, siyasi, politik veya koruma sebebiyle zarar veya yıkıma neden olabilecek şiddet veya şiddet tehdidi kullanan bir eylemler” şeklinde tanımlamaktadır (2014 sayılı Kanun, 5/2018).

Deradikalizasyon

Deradikalizasyon, sürekli ve dikkatli çabalar gerektiren aşırı anlayış üzerinde yürütülen çeşitli deneyimler olarak tanımlanabilir de dünyadaki terörizm araştırmacıları tarafından hala tartışılan bir terimdir. Bu bağlamda kopuş ve radikalleşme söylemi, çeşitli çalışmalarda hala tartışılan iki terim olarak görülmektedir. Ancak yine de araştırmacılar, radikalleşmeyi bir kişinin radikal anlayışını ve ideolojisini değiştirme, ortadan kaldırma veya azaltma girişimi olarak anlamlandırmaktadırlar. Ayrılma, radikal düşünceler hâlâ var olduğu halde gruptan kopma ve şiddeti terk etme girişimidir.

Benzer görüşlere göre deradikalleşme, ideoloji ve şiddeti terk eden bireyleri veya grupları eylemlerini değiştirmeye yönlendirme çabasıdır. İdeolojinin deradikalleşmesi bir perspektif doğurur, davranışın deradikalleşmesi ise eylemin yöneliminde değişiklikler meydana getirmektedir (Noricks, 2009). Horgan deradikalizasyonu, terörist aktörlerin terör eylem ve örgütlerinden ayrılmaları veya onlardan uzaklaşmaları amacıyla yürütülen bir çaba olarak tanımlamaktadır (2010).

Saputra ve Sukabdi'nin (2021) aktardığına göre Bjorgo (2005), bireylerin radikal gruplardan ayrılma kararları almalarını etkileyebilecek iki faktörün olduğunu belirtmiştir: İtici faktörler ve çekici faktörler. Çekici faktör, bireyleri normal bir hayat yaşamak için daha fazla umut ve istek uyandıran bir hayatı seçmeye karar veren sosyal bir çekim veya fırsat olarak tanımlanırken, itici faktör, örgüte üyeliğin devam etmesini sağlayan sosyal güçler gibi olumsuz unsurlardır. Bu unsurlar aile veya topluluktan red veya cezai kovuşturmayı beraberinde getirmesi sebebiyle artık daha az çekici hale gelmiştir.

Tartışma: Muchtar Khairi Örneği

Muchtar Khairi, Endonezya'nın eyaletlerinden biri olan Aceh'te Jalin Jant-ho'nun askeri eğitim davasında eski bir mahkumdur. Eski bir terör hükümlüsüne göre, Jalin Jant-ho'nun askeri eğitimi, Endonezya'daki terör hareketinin çeşitli gruplarının düzenlediği ve katıldığı bir eğitimidir. Muhtar Khairi, terör grubuna katılmadan önce Endonezya'da İslami bir partide aktivistti.

Muhtar'ın terör şebekesinin bir parçası olarak yolculuğu annesinin ölümünden sonra başlamış ve babasıyla sınırlı bir iletişimi olmasının da etkisiyle annesinin kaybı onun için çok anlamlı oldu. Bunun sonucunda Muhtar daha sonra terörist gruplarla ilişkilendirilen dini çalışmalara katıldı. Muchtar, Aman Abdurahman'ın sırdaşlarından biri, bir terör davasında idam mahkumu ve Jamaah Anshor Daulah'ın lideri olarak görülmekteydi. Bununla birlikte Muchtar şu anda Endonezya İslam Devleti ağı, Cemaat İslamiye ve IŞİD'in eski terör hükümlülerini barındıran vakıflardan biri olan Hubbul Wathon Endonezya Vakfı'nda yer almaktadır. Bu vakıf, ceza infaz kurumlarında ekonomik güçlendirme yapan ve terör hükümlülerini radikallikten arındıran bir vakıftır.

Gamal Abdillah Örneği

Endonezya Ulusal Polisi'ne bağlı gezici tuğgeneralin komuta merkezine düzenlenen saldırının eski hükümlülerinden olan Cemal Abdillah, Jamaah Anshorut Daulah'a bağlı bir örgüt olan sosyal medya propagandası nedeniyle Mobil Tugay Komutanlığı Karargahına saldırı planı yapmak üzere harekete geçirilmişti. JAD'a katılmadan önce Gamal, her iki ebeveyninin de boşandığı bir ailede büyüdü. Cemal, bazen annesiyle bazen de babasıyla göçebe bir hayat yaşıyordu. Gamal, Endonezya'daki İslami örgütlerden birine bağlı bir ailede doğdu, dini çalışmalara olan tutkusu çok güçlüydü ve sonunda JAD'a biat etti.

Gamal Şu anda Doğu Endonezya M¼cahidleri, Jamaah Islamiyah ve JAD gibi çeşitli radikal gruplardan eski terör h¼k¼ml¼lerini barındıran vakıflardan biri olan Debintal Vakfı'nda faaliyet göstermektedir. Debintal Vakfı, tutuklular, eski h¼k¼ml¼ler ve terör h¼k¼ml¼lerinin aileleri için ekonomik ve sosyal g¼çlendirme faaliyetlerinde bulunmaktadır. Debintal Vakfı'nın yumurta, tavuk alım satımı ve matbaacılık gibi çeşitli iş birimleri vardır.

Dita Oeprianto rneği

Dita Oeprianto vakası, Endonezya'daki terör hareketlerinin olaęan¼st¼ bir örneğidir; Dita, karısını ve çocuklarını Mayıs 2018'de Doğu Java'nın Surabaya şehrinde d¼zenlenen bir intihar saldırısına çağırdı. Surabaya'daki ¼ kiliseye intihar saldırısı d¼zenlendi. Dita, JAD Surabaya liderliğinin bir ¼yesidir.

Dian Yulia Novi rneği

Dian Yulia Novi, 2016 yılında cumhurbaşkanlığı sarayına yapılan saldırıyı planlayan mahkumdur. Dian, DEAŐ grubuyla bağları olan Endonezyalı göçmen bir iŐçidir. Dian, Nursolihin ile evlendi ve cihat öğretisini aldı. Dian, bir intihar bombasının faili olmaya istekliydi ve bunun için kocasıyla birlikte bir terör eylemi planladı.

Iwan Agustia rneği

Kod adı Komuk olan Iwan Agustia, El Hijrah El Khoir Vakfı'na bağlı Muara Angke ağının bir ¼yesidir ve bu vakıfta kendisine cihat, hicret, tekfir konuları öğretilmektedir. Iwan, Muara Angke grubuna katıldı ¼nk¼ aile işini soğan çiftçisi olarak s¼rd¼rmesi istenilen Iwan ailesiyle anlaşmazlık yaŐadı. Iwan sonunda Jakarta'ya gitti ve amcasıyla beraber yaŐadı.

Ailenin Rol¼

Aile, kişiyi terör eylemlerine katılmaya teşvik etmede önemli bir rol oynamaktadır Muchtar Khairi'nin durumunda, annesinin l¼m¼nden sonra iyi iletişimin olmaması, Muchtar'ın babasının herhangi bir kontrol¼ olmadan dışarıda faaliyetler aramasına sebep olmuştur. Çocukların karşılaştıkları sorunların z¼m¼nde aileler artık iç grup değil, dış grup olarak gr¼lmektedir. Çocukların ailelerini dış grup olarak görmeleri sonucunda babalar veya diğer aile ¼yeleri çocukların terör rg¼tlerine bulaŐmasını engelleyememektedirler.

Muchtar'ın aksine Gamal Abdillah, ebeveynlerinin boşandığı bir ailede büyüdü, iyi ebeveynler ile aynı evde yaşamadı, Gamal'ın daha sonra JAD Bekasi'nin bir parçası olduğu bilinen sürekli bir toplantıya katılımı, ebeveynleri tarafından sorgulanmadı. Ebeveynler aile üyelerinin faaliyetlerine kayıtsız kaldı. Aynı şey Iwan Agustia için de geçerliydi. Babasıyla iletişim kurmadaki uyumsuzluk, Iwan'ı memleketinden ayrılmaya istekli hale getirdi. Sonuç olarak Agustia'nın ebeveynleri amcasıyla yaşayan çocuklarını denetleme erişimine sahip değildi.

Muchtar ve Gamal, çocuklar ve ebeveynler arasındaki ilişki ve iletişim modeli bağlamında benzerliklere sahiptir ancak bir baba olarak Dita Oeprianto'nun çok baskın bir role sahip olduğu ortaya çıkar; Endonezya'daki paternalist kültür ve aile çekirdeği, babaları ailenin lideri yapıyor ve aileyle ilişkili tüm konuları yönetme gücüne sahip kılıyor. Aile ile Puji adlı eşin rolü bile asgari düzeydedir, terör ağında bazen ikincil konumda olan kadınların konumu hiçbir rolü yoktur, karı koca arasındaki ilişkiyi kabul eder.

SONUÇ

Endonezya'da birinin terör eylemlerine karışmasının çeşitli nedenleri vardır. Bu bağlamda gündeme gelen konulardan biri de ailevi meselelerdir. Aile bireyleri arasında uyumlu ilişkilerin sürdürülmesi ve aile bireyelerinin aşırı anlayıştan korunması bu açıdan önemli hale gelmektedir. Eski hükümlülerin terör davalarında yer aldığı deradikalizasyon programı, terör hükümlülerine, eski hükümlülere ve hükümlü ve eski hükümlülerin ailelerine etkin bir şekilde yaklaşabilmek için önemli bir strateji olarak görülebilir.

KAYNAKÇA

Novrita, M., Syauqillah M., Logahan J. M. (2020). De-Radicalization Program for Children's Victims of Terrorism Act at Social Rehabilitation Centre Handayani, Proceedings of 3rd International Conference on Strategic and Global Studies, ICSGS 2019, 6-7 November 2019, Sari Pacific, Jakarta, Indonesia.

Zuhdi, M. L., Syauqillah, M. (2020). Analysis Identity Fusion and Psychosocial Development: How the Role of Father, Mother and Son on Radicalization within Family. *Journal of Strategic and Global Studies*, 2(2), 34-55.

Syauqillah, M., Faton, M. (2019). The Transmission of Global and Regional Extremism in Indonesia. *Journal of Terrorism Studies*, 1(1), 1-24.

Aditya, N.F., Luthfi, M., Rahmat, M. I., Hannase, M. (2019). Development of Counter-Narrative Delivery Strategies by Former Terrorist as Disengagement Effort In Indonesia, *Proceedings of 3rd International Conference on Strategic and Global Studies, ICSGS 2019, 6-7 November 2019, Sari Pacific, Jakarta, Indonesia.*

Walzer, M. (2006). *Terrorism and Just War*. *Philosophia* 34, 3-12

Horgan, J. (2009). *Walking away from terrorism accounts of disengagement from radical and extremist movements*. Routledge.

LaFree, Morris, N. A., & Dugan, L. (2010). Cross-National Patterns of Terrorism. *British Journal of Criminology*, 50(4), 622-649.

Türkiye’de Aile Politikalarının Temel Sorunu: Eleştiri, Teşhis ve Öneri / The Main Problem of Family Policies in Türkiye: Criticism, Diagnosis and Recommendation

Doç. Dr. Handan AKYİĞİT

*Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat
Fakültesi, Sosyoloji Bölümü*

ÖZET

Toplum hayatını şekillendiren birçok kurum bulunmaktadır. Kurumlar içerisinde ailenin diğerlerinden oldukça farklı özellikleri olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda aile birçok toplumda korunması gereken kurumların başında gelmektedir. Ailenin bir politika unsuru haline gelmesi ise son dönemlerde bahsedebileceğimiz bir konudur. Ailenin bir politika alanı olarak belirlenmesini, devletin toplumu inşa yönelimi ile birlikte değerlendirmek mümkündür. Çünkü ailenin toplumsal ilişkiler nezdinde kurucu ve düzenleyici bir kapasitesi vardır. Ayrıca devlet ve aile arasında önemli bir bağ vardır. Bu çalışmanın amacı ise Türkiye’de aile politikalarının temel belirleyici unsurları analiz edilerek bunların aileye olan yansımaları değerlendirmektir. Böylelikle aile ile ilgili sorunların son zamanlarda neden arttığı tartışılacaktır. Temel tespitler bağlamında aileyle ilgili sorunların çözümü için Türkiye’nin aile politikalarına yönelik öneriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Aile politikaları, Ailenin korunma hakkı.

GİRİŞ

Bugünkü haliyle aileye yönelik sorunlar; yoksulluğun, kentleşmenin yayılması ve bireyciliğin hakim hale gelmesi ile tanımlanan sanayi toplumlarının gelişimi ile temellendirilmektedir. Adam Smith ve Alexis de Tocqueville, sanayi dönüşümünün, geleneksel cemaat korumasını ve aile yapısını zedelediğini ve bireyleri piyasa rekabetine (metalaştırmaya) maruz bıraktığını belirtmişlerdir. Çeşitli nedenlerle (yaşlılık, hastalık ya da engellilik, iletişimde ya da bilgilenmede eksiklik, iş vasıflarında noksanlıklar ve diğerleri) piyasada yaşamak için gerekli kaynakları edinemeyenler ekonomik olarak bağımlı hale gelmektedirler. Çünkü hayatta kalma ve toplumsal bütünleşme aileden, akrabalardan, arkadaşlardan ve komşulardan, hayır ve refah kurumlarından gelecek yardıma ve gittikçe daha çok devlete bağımlı hale gelmektedir. Bu destek biçimlerinin ötesinde, haneler ve bireyler eğer toplumsal açıdan gerekli olduğu düşünülen ihtiyaçları karşılayamazlarsa da yoksulluk içinde sayılmaktadırlar. Sanayiye dayalı gelişmenin çeşitli safhaları, Viktorya dönemi kentlerindeki dramatik yoksulluk ve kıta Avrupası'ndaki kırsal sefaletle başlayıp 2000'li yıllardan itibaren Türkiye'de de sık sık tartışma konusu olan "yeni kent yoksulluğu" biçimleri ve "sosyal dışlanma"ya doğru, "yeni yoksullaşma riskleri"ni (ve bu nedenle de bunlarla değişik mücadele biçimlerini) doğurmaktadır. Bu tartışmalar 1960'lı yıllardan itibaren feminizm etkisiyle "kadın yoksulluğu"nu da gündeme taşımaktadır. Aile odaklı sosyal refah uygulamalarında ise tüm bu sorunlar modern yoksulluğun statik bir problem değil de, daimi sorunları -zamanla daha kötüleşen ve gelecek kuşaklara da taşınabilecek olan- kadın temelli sosyal dışlanmaya çevirecek dinamik bir süreç olması nedeniyle karmaşıklaşmaktadır. Çünkü özellikle kadın özelinde süregiden yoksulluk, dezavantajlılık aidiyet hissedilecek bir cemaatle bütünleşmeyi ve kişisel özgüven duymayı zorlaştıran yaşam koşullarını dayatmanın yanı sıra sağlık, temel eğitim ve iş vasfı yenilemesi gibi toplumla bütünleşme için gerekli aktivitelere yatırımları da engellemektedir. Bu bağlamda aile temelinde geliştirilen sosyal politikalarda kadının dezavantajlı konumu, geçici bir düşüş olmaktan çıkıp içinden çıkılması gittikçe güçleşen bir kısır döngü haline geldiği andan itibaren ciddi bir toplumsal soruna dönüşmektedir. Bugün Türkiye'de aile odaklı geliştirilen sosyal politikalarda önemli gelişmeler olmasına rağmen ailenin kriz ögesine dönüşmesinin en temel nedeni sorgulandığında çeşitli şekillerde, farklı tarihsel ve siyasi rejim dönemlerinde ortaya çıkmış liberalizm özelinde geliştirilen modern sosyal po-

litikaların altında yatan mantık çıkmaktadır. Bunların sorgulanması mevcut uluslararası ve ulusal sosyal politika önerilerinin Türkiye’de başta aile ile ilgili olmak üzere toplumsal sorunlarımıza neden çözüm üretmediğini anlamamızı sağlayacaktır. Bu amaçla öncelikli olarak aile odaklı sosyal politikaların temel mantığını anlayabilmek için ulusal refah devleti anlayışı ve aile konusu tartışılacaktır. Daha sonrasında Türkiye’de aile kurumuna yönelik temel politikaların ana çerçevesini belirleyen 1963 yılında yayımlanan birinci kalkınma planından itibaren günümüze kadar 11 farklı kalkınma planları hakkında bir değerlendirme yapılmıştır. Tematik içerik analiziyle incelenen ulusal kalkınma planlarında aile odaklı ele alınan temel sözleşmeler, anlaşmalar dikkate alınarak “Türkiye’de aile odaklı sosyal politikaların ana çerçevesinin belirleyici unsurları neler?” sorusuna cevap aranmıştır. Böylelikle mevcut sosyal politikaların aileyi nasıl etkilediği tartışılarak yapılan temel tespitler bağlamında aileyle ilgili sorunların çözümü için Türkiye’nin aile kurumu odaklı sosyal politikalarına yönelik öneriler sunulacaktır.

Ulusal Refah Devleti ve Aile Odaklı Sosyal Politikaların Gelişimi

Refah devletine ilişkin araştırmalar genellikle kavramsal bir kafa karışıklığından muzdariptir. Bazıları refah devletlerinden, bazıları refah rejimlerinden, bazıları ise sadece sosyal politikalardan hatalı bir şekilde aynı şeymiş gibi bahsetmektedirler. Bundan dolayı bu kavramların temel olarak sınırlarını çizerek konuyu tartışmaya açmak yerinde olacaktır. Sosyal politikalar refah devletleri olmadan var olabilirler, fakat tersi geçerli değildir. Toplumsal riske işaret eden bir çeşit kolektif siyasi eylem mevcut ise sosyal politikaların varlığından söz edebiliriz. Örneğin ulus devleti temsil eden kurumlar fakirlere yemek dağıttığında veya yoksul yardımını (ve kamu çalışanları için refah planlarını) yasalaştırdığında; dini kurumlar yardım ve sadaka dağıttığında refah devletinden değil sosyal politikadan söz etmiş oluruz. Refah devleti, bir devletin önereceği sosyal yardım hedeflerinden farklı bir şeydir. Pek çok insan refah devletlerinin ortaya çıkışı için temel sosyal politikalar paketinin yürürlüğe girişini başlangıç alır. Buna göre, 1920’lerde Britanya ve Nazi Almanyası, 1960’larda da Franko İspanyası bir refah devleti idi. Daha yerinde bir tanım yapmak istersek: refah devleti sosyal politikalardan fazla bir şey; özgün tarihi bir yapı, devletin ne olmağının açık bir yeniden tanımlanmış şeklinde anlaşılmalıdır. Üzerinde çok da düşünmeden refah devletini savaş sonrası kapitalizmi ile eşdeğer kılmaya eğilimliyiz: savaştan beri, bir “refah

devletinde” yaşıyoruz. Terim, yeni bir politik taahhüdü, devlet ve halk arasındaki yeniden yazılmış bir toplumsal sözleşmeyi gündeme getirmiştir. T.H. Marshall’ın (1950) ortaya koyduğu gibi bu, yurttaşların sosyal haklarının tanınması ve sınıflar arasındaki uçurumun ortadan kaldırılması vaadini içeriyordu. Refah devleti idealini bu tarihsel bağlamdan koparamayız.

Bir refah rejimi, refahın devlet, piyasa ve aile arasında karşılıklı bağımlılık içinde ve birleşik şekilde üretilme ve paylaşma yöntemi olarak tanımlanabilir.¹ Ancak, karşılaştırmalı ekonomi politik perspektifi içinde ailenin unutulma riski vardır; bu nedenle de ekonomi politığın daha sosyolojik hale gelmesi gerekmektedir.

Ulusal refah devletleri, radikal şekilde farklılaşan eşitlik kavrayışlarına sahiptirler; farklı eşitlik kavrayışları da aynı anda tek bir refah devleti içinde bir arada bulunabilir. Bazı refah devletleri (ya da programlar) bireysel hak-kaniyete vurgu yapar. Bu durum, geleneksel, katkı tanımlı sosyal sigortada açıktır: Ödediğiniz oranda alırsınız. Kıta Avrupası’nda bir norm olan statü ayrıştırmalı sosyal sigorta ise korporatist bir mantığı takip eder. İhtiyaç tespitiyle yapılan yardımlar bu yardımı alanların damgalanmasına ve toplumda ikiliklere yol açarken evrensel programlar, herhangi bir statü ayrışmasını ortadan kaldırmayı amaçlarlar. Bazı refah devletleri, özellikle de İskandinavlar, cinsiyet eşitsizliği ile sosyal hizmetler ve ücretli izin uygulamaları aracılığıyla mücadele ederken, benzer bir hedefi diğerleri, kotalar ve olumlu ayrımcılığa yönelik politikalar üzerinden güderler. “Eşitlikçi” çözüm muhtemelen benzer olmayacaktır. Çünkü Türkiye gibi ülkelerde neyin eşitlendiği ya da eşitlenmesi gerekeceği de farklılaşmaktadır. Bu tartışmalar özellikle son zamanlarda dezavantajlı gruplara yönelik ve cinsiyet eşitsizliğini aşabilmek için geliştirilen temel sosyal politikalarda kendini göstermektedir. Türkiye’de konu özellikle ailenin cinsiyet eşitsizliğini beslediği, kadının dezavantajlı statüsünün aile özelinde süreklilik kazandığı bundan dolayı ailenin sorgulandığı bir bağlama

¹ Bu üçlemeye haklı olarak gönüllü, veya kar amacı gütmeyen, refah sunumunda bulunan ‘üçüncü sektör’ eklemeliyiz. Bazı ülkelerde gönüllü sektör (ki sıklıkla Kilise tarafından idare edilir) hizmetlerin yönetimi ve sunumunda anlamlı ve hatta önemli bir rol oynar. Bu nedenle, Almanya’da ve Avusturya’da sağlık bakımının büyük kısmı, Amerikan Blue Cross-Blue Shield planı gibi, kâr amacı gütmeyen Uluslararası karşılaştırmalar gerçekten nadirdir ve bu, açıkça her türlü sistematik değerlendirmeyi engellemektedir. Salamon ve Anheier (1996) üçüncü sektörün rolünün ABD, İngiltere ve Almanya’da en çok ve İtalya’da ise çok az olduğunu; bu sektörde işgücünün yarısından fazlasının ücretli çalışanlardan oluştuğunu, gelirin aslan payının destekler ve kamu teşviklerinden geldiğini savunmaktadır. Fakat sosyal hizmetler genel olarak tüm aktivitelerinin sadece küçük bir oranını oluşturmaktadır (ortalama yüzde 40).

yerleştirilmeye çalışılmaktadır.

İskandinav sosyal demokratları on yıllardan beri hedeflerini, toplumsal kaynakların eşitlenmesi, toplumsal sermayenin çok boyutlu, kapsamlı ve programlı bir çabayla düzenlenmesi olarak tanımlamışlardır. Buna karşılık Anglo-Saksonların modeli dezavantajlı grupları “himayesi altına almak” konusunda oldukça seçicidir. Eşitlikiliği, sosyal politikanın temeli olan, nüfusu sosyal risklere karşı güvence altına almak hedefinin dolaylı bir sonucu olarak tanımlamaktadırlar. Hangi risklerin nasıl ve ne oranda kolektif olarak paylaşıldığı tartışma konusudur. Çünkü Anglo-Saksonların eşitlikçilik anlayışının yoksulluk, gelir dağılımı, iktisadi fırsatlar ve daha genel anlamda da toplumsal dayanışma ve tabakalaşma üzerinde olumsuz yönde dolaylı sonuçları olacaktır. Bu nedenle aile özelinde geliştirilen sosyal politikalarda işe sosyal risklerle başlamak faydalıdır. Çünkü refah devletinde metalaşmanın sınırlanması (decommodification) ile dayanışma modelleri üzerinde devam eden tartışma, son kertede, sosyal risklerin yönetimi ile bağlantılıdır. Sosyal risklerin dağılımı, pek çok başka Şeyin yanı sıra, sınıf, cinsiyet ve yaşa bağlı olarak farklılaşır. Bu dağılım, tarih boyunca da değişiklik göstermiştir. Örneğin hem yeni eşitsizlikler, hem de emek piyasasındaki ve demografik yapıdaki dönüşüm, sanayi sonrası toplumunun risk yapısını dramatik Şekilde değiştirmiştir. Yani Türkiye’de sosyal risklerin, eşitsizliğin üretilmesinin ana kaynağı bugün iddia edildiği gibi aile değil ekonomi-politik koşullardır.

Refah devleti, 19. yüzyıl toplumsal reformizmi içerisinde kökleri bulunan, 1930’lar ve 1960’lar arasında ortaya çıkan, aile ve piyasa ile birlikte, sosyal riskleri kontrol eden özgül bir yapıdır. Vaat ettiği ise sadece toplumsal sorunları hafifletmek ve temel riskleri yeniden dağıtmak değildir. Aynı zamanda devlet ve yurttaş arasındaki sosyal sözleşmeyi yeniden yazmaktır. Bu nedenle, bugün Türkiye’de refah devletinin özelde de aile politikalarının artılarını ve eksilerini tartışırken, refah devletinin tarihi anlamda özel bir nüfus dağılımı ile sosyolojik anlamda özel bir risk yapısının ihtiyaçlarını karşılamak üzere inşa edildiğini aklımızda tutmak mutlak bir zorunluluktur.

Refah rejiminin tanımı ise risklerin nasıl paylaşıldığına göre yapılmaktadır: Devletin rolü, sadece en yoksul kesime yönelik (residual) ve asgariyeti (minimalist) veya kapsayıcı (comprehensive) ve kurumsal (institutional) olarak tanımlanmaktadır. Bu ikisi, ne kadar çok riskin “toplumsal” ya da ne kadar

çok “insanın” korunmaya muhtaç görüldüğü temelinde birbirlerinden ayrılır.²

Savaş sonrası refah devleti, bugün büyük oranda geçersiz olan bir aile yapısı ve emek piyasası varsayımına dayanıyordu. 1930’lardaki “ekonomik buhranın” ve “işçi sorununun” bir sonucu olan savaş sonrası refah devleti, öznesi erkek üretim işçisi olan bir toplum üzerine inşa edilmişti. Dolayısıyla 1950’ler ve 1960’larda var olmadığı düşünülen riskler günümüzde baskın hale gelmeye başlamıştır. Sadece üretim işçisi olarak erkek özneyi referans alan bir toplumu konuşmak şimdi oldukça güçtür. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda Türkiye’de refah devletinin aile odaklı sosyal politikaların krizini anlamak için atılacak ilk adım (a) toplumsal risklerin değişen dağılımı ve yoğunluğunun teşhisi ve (b) risklerin devlet, piyasa ve aile arasında nasıl paylaşıldığı ve dağıtıldığının geniş çaplı bir tetkikiyle mümkün olacaktır. Peki, Türkiye’de aile odaklı geliştirilen sosyal politikalar gerçekten toplumsal risklerimizi göz önünde bulundurarak mı ele alınmıştır? Bu açıklanması gereken önemli bir konudur. Çünkü Türkiye’de ailenin yaşamakta olduğu riskleri düşündüğümüzde bu konunun yeterince ve gereğince tartışılmadığı açıktır. Türkiye’de aile odaklı sosyal politikaların geliştirilmesinde etkin olan temel referans kaynaklarına baktığımızda şunu açık bir şekilde ifade edebiliriz: “Türkiye’de aile yanlış anlaşılmiş bir fay hattı” durumundadır.

Teşhis: Refah Devletinde Aile ve Sosyal Politika ‘Yanlış Anlaşılmiş Bir Fay Hattı’

Türkiye’de Aile Kurumuna Yönelik Sosyal Politikaların Ana çerçevesi (Kalkınma Planları- Onaylanan Uluslararası Sözleşmeler)

Türkiye’nin aile kurumuna yönelik sosyal politikasını tartışmaya başlamadan önce sosyal politika terimi ile ne kastettiğimizi tanımlamamız gerekir. Bununla birlikte, sosyal politikayı nasıl tanımladığımız sosyal politika alanında Avrupa Birliği’nin, uluslararası sözleşmelerin rolünü nasıl yorumladığımızı ve anladığımızı da belirleyecektir.

² Risklerin çoğunluğu 20. yüzyıla kadar toplumsal nitelikte değerlendirilmiyordu. Dolayısıyla bunlar devletin bir sorunu olarak görülmemekteydi. Bunun nedenlerinden biri 19. yüzyıl toplumunun hala büyük oranda kırdan yaşıyor olmasına dayanmaktaydı. Buna ek olarak, kamu yönetiminin, istatistikî kayıt tutmanın ve vergilendirmenin altyapısı, toplumsal riskleri kitle ölçeğinde kolektifleştirme görevini yerine getirmek için henüz yetersizdi (Wilensky, 1975).

Çok geniş anlamda, sosyal politikanın ‘Anglo-Sakson’ ve ‘kıta’ tanımları arasında ayırım yapılabilir. İngiliz ampirik geleneğinde sosyal politika, sosyal hizmetlerin kolektif olarak sağlanması ile tanımlanmaktadır: eğitim, sağlık ve kişisel sosyal hizmetler, sosyal güvenlik ve belki de konut (Kleinman ve Piachaud, 1993). Bu hizmetlerin sunumundaki etkinlik ve verimlilik, hizmetleri kimin sağladığı, hizmet sağlayanların kime karşı sorumlu olduğu, sosyal politikanın başlıca unsurlarıdır. Avrupa’nın diğer ülkelerinde ise ‘sosyal politika’ terimi daha çok emek piyasasına mahsus kurumlar ve ilişkileri, özellikle de işçi haklarını ve ‘sosyal ortaklar’ olarak nitelendirilen işverenler, sendikalar ve hükümet arasındaki anlaşma çerçevesini ifade etmektedir. Bunun dışında sosyal politikanın daha geniş kapsamlı bir tanımı kullanılmaktadır: “Topluma bir çeşit şekil verebilmek için, devletin bireysel davranışları etkileme, kaynaklar üzerinde hakimiyet kurma ya da ekonomik sistemi belirleme amacına hizmet eden müdahaleleri” (Kleinman ve Piachaud, 1993, s. 3). Bu tanıma özellikle Türkiye’de aile politikalarının temel belirleyicisi olarak ekonomik gelişmelerin sosyal sonuçlarını önleme, hafifletme ya da dindirme amacını güden tüm politikalar dahil edilmektedir. Bu bakış açısı Anglo-Sakson bir yaklaşımı içermektedir. Aynı zamanda sosyal politikayı, piyasadaki kaynaklanan olguları düzelteren, endüstriyel ilişkiler, eğitim, öğretim, aile, sosyal güvenlik ve pek çok başka konuyu düzenleyen politikalar olarak tarif eden Leibfred ve Pierson’un (1995) tanımıyla da genel olarak tutarlıdır.

Ailenin kurumsallaşması, bir politika unsuru haline gelmesi ise son dönemlerde bahsedebileceğimiz bir konudur. Ailenin toplumsal ilişkiler nezdinde kurucu ve düzenleyici bir kapasitesi vardır. Devlet ve aile arasında önemli bir bağ vardır. Ailenin bir politika alanı olarak belirlenmesini, devletin toplumu inşa yönelimi ile birlikte değerlendirmek mümkündür. Çünkü aile yaşamakta olunan toplumsal değişim süreciyle birlikte öngörülen insan tiplerinin söz konusu olabilmesi için aileye ihtiyaç vardır. Bilindiği üzere Hegel (1991) sivil toplumu, “devlet ile aile arasında kalan alan” olarak tanımlamaktadır. Ona göre aile, insanları sivil toplumun inşasına götüren bir araçtır. Bu görüşten yola çıkarak aile politikaları hakkında şöyle bir yorum yapabiliriz. Mesela eğer ihtiyaç modernleşme ise modernleşmenin gerçekleşebilmesi için aileye ihtiyaç vardır. Buradaki problem, eksenin iki ucunda da var olan belirsizliktir. Toplumda hakim olan standartlar çerçevesinde “modern bir hayat” nasıl ve kime göre tanımlanmıştır? Çünkü uygulanacak temel politikalar aracılığıyla ailenin öncelikli olarak siyasal amaçlara uygun şekilde dönüştürülmesinin esas alınacağını ifade edebiliriz.

Aile kurumuna yönelik sosyal politikalar, aileler için gerçekleştirilen bütün eylemleri içeren bir kavramı tanımlamaktadır. Temel amaç ailelerin korunması ve yaşam kalitelerinin artırılmasıdır. Bu amacın gerçekleştirilmesi yönelik doğurganlığın arttırılması, ebeveynlere tanınan izinler, çocuklara ve yaşlılara bakım sağlanması, ailelerin mali olarak desteklenmesi, düzenlemeler ailelerin çeşitli yollarla korunmasını ve refah içerisinde yaşamasını sağlamaktır. Türkiye’de aile ile ilgili girişimlere bakıldığında kuruluş gerekçesini Anayasanın 41. maddesi olan “Ailenin Korunması” başlığından alarak Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı’nın 1989 yılında kurulduğu ve 2004 yılından itibaren genel müdürlük olarak faaliyetlerine devam ettiği görülmektedir. 2011 yılında ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmasıyla aileye yönelik gerçekleştirilen politikalar tek bir çatı altında toplanmıştır.

Bu noktada iki soru önemlidir. Bunlardan;

i- Birincisi Türkiye’de aileye yönelik politikalarının belirleyicilerinin ne olduğu?

ii- İkincisi bu politikaların aileyi nasıl etkilediğidir?

Bu soruların cevabını verebilmek ve tarihsel süreç içerisinde aileye yönelik politika eksenli analiz yapılmak istendiğinde Türkiye’de şüphesiz kalkınma planlarını incelemek gerekir. Aşağıda kısaca kalkınma planları ve bunların aile odaklı politikalarının kapsamı hakkında bilgiler yer almaktadır.

- 1. 1963-1967 1. Kalkınma planı:** Nüfus politikaları temelinde ele alınmıştır. Göç hareketliliği ile birlikte eğitim, istihdam ve alt yapının yetersiz olmasından kaynaklı çocuk nüfusunun azaltılması yönündedir. “Doğum karşıtı/Kısıtlayıcı” bir dönem söz konusu. Nüfus Planlaması Kanunu (1965)
- 2. 1968-1972 2. Kalkınma planı:** Anne ve çocuk sağlığının korunması, nüfus artış hızının sınırlandırılması. Ailenin sosyal, ekonomik sorunlarının çözümü ve sosyal refahın desteklenmesi için “Aile Danışma Hizmeti” – “Sağlıklı Aile”
- 3. 1973-1977 3. Kalkınma planı ve 1979-1983 4. Kalkınma Planı:** “Anne – Çocuk Sağlığı” ve Aile Planlaması ön plana çıkmaktadır.
- 4. 1985-1989 5. Kalkınma Planı:** “Aile ve sosyal refah” ilişkisi temelinde “kadın özelinde” uygulamalar ön plana çıkmıştır. Kadınların

özel alana katılımının teşvik edilmesi, kreş ve yaşlı bakım hizmeti veren kurumların ihtiyacı gündeme gelmiştir.

5. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) 1987’de sosyal refah ve aile refahı arasındaki bağlantıyı açıkça ifade etmiştir. Aile birimini, ekonomik kalkınma, istihdam ve sosyal hizmetlerin birincil hedefi olarak ele almıştır.

Kadınlara Karşı Her türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine (CEDAW) 1985 yılında Türkiye taraf olmuştur. Bu belge en fazla özellikle aile ve evlilik ilişkilerini kadın-erkek eşitliği özelinde ele alan 15. ve 16. maddelerinden dolayı çekince konulan belgelerden biridir. Yalnızca İslam ülkeleri değil, Batılı toplumlarında en fazla çekinceli yaklaşılmıştır. İlerleyen süreçte Türkiye, medeni kanunda yaptığı değişiklikler sonucunda 1999 yılında CEDAW sözleşmesine yönelik ortaya koyduğu tüm çekinceleri ortadan kaldırmıştır.

1990 yılında kadınlara yönelik resmi politikaların yönetildiği “Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü” kurulmuştur.

6. **1990-1994 6. Kalkınma Planı:** Aile Planlaması Haricinde ilk defa başlık olarak “aile-kadın ve çocuk” şeklinde yer edinmiştir. İstihdam, ailenin sosyal refahtan dengeli pay almalarının sağlanması, çocuk bakım olanaklarının artırılması konuları gündeme gelmiştir.
7. **1996-2000 7. Kalkınma Planı ve 2001-2005 8. Kalkınma Planı:** Ailenin geliri –sosyal güvenlik açısından güçlendirilmesinde kadın-erkek eşitliği gündeme gelmiştir.
8. **2007-2013 9. Kalkınma Planı:** Dezavantajlı gruplara yönelik (kadın, çocuk ve yaşlı, engelli) sosyal yardıma öncelik verildiği görülmektedir. 9. Kalkınma planı Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine duyarlı olarak hazırlanmıştır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 5 yıllık Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013)’ü hazırlamış, uygulamış ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği politikasına dayalı uluslararası belgeleri esas alan kanun ve yönetmelikler çıkarmıştır. “Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu” kurulmuştur.
9. “Kadına Yönelik Şiddet ve Aile içi Şiddetin önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi” (İstanbul Sözleşmesi). 11 Mayıs 2011 tarihinde imzaya açılmış ve aynı gün imzalanmıştır. Türkiye tarafından çekince konmadan 14 Mart 2012 tarihinde kabul

edilmiştir. Türkiye bu sözleşmeyi hiç çekincesiz kabul eden ilk ülke olmuştur.

2014-2018 10. Kalkınma Planı ve 2019-2023 11. Kalkınma Planı: “Aile-Kadın” özelinde ele alınmıştır. İstihdam, bakım sosyal hizmet/yardım politikalarının iyileştirilmesi konusu ön plana çıkmaktadır. “Güçlü Kadın, Güçlü Toplum” söylemi yaygınlaşarak istihdam odaklı politikalar “iş- aile yaşamı uyumu”nu sağlayacak çalışmalara öncelik verilmiştir.

10. Türkiye’de aile politikalarının temel belirleyicilerinin aileye yansması:

- Kalkınma politikalarının temel belirleyici unsurları olarak uluslararası sözleşmelerin etkili olduğu dikkat çekmektedir. Bu anlamıyla Türkiye piyasa-devlet-aile üçlü kurumu içerisinde aile ve akraba ilişkilerinin sıkı ve etkin olması gerektiğini savunmaktadır. Aynı zamanda aile tüm sosyal sorunlarda devletin sosyal politika alanındaki yükünü hafifleten bir kurum özelliği göstermektedir.
- **1980’li yıllara kadar** Türkiye’de aile politikasında evliliğin kurum-sallaşması, güçlü aile değerleri/bağları, aile bireylerinin uzun süre birlikte yaşamaları, düşük kadın istihdamı, aile/çocuk merkezli yardımlar belli dönemlerde ön plana çıkmıştır.
- **1980’li yıllardan sonra** toplumsal cinsiyet eşitliği söyleminin ve BM Sürdürülebilir Kalkınma **kadın-erkek eşitliği** özelinde yapılan çalışmaların ön plana çıkmasıyla **Türkiye’de Aile modeli/bütünlüğü sorgulanmaya ve aile çözülmeye başlamıştır.**³
- 1980’li yıllardan itibaren sosyal ekonomik ilişkilere karşı **bireysel sorumluluk ön plana çıkmış ve aile sosyal dayanışma ilişkilerinde refahın arttırılması gereken bir birim değil kendi başına yeterli olması gereken ekonomik bir birim** olarak kabul görmüştür.

³ Parçalanmış ve tek ebeveynli ailelerin sayısı 2016 yılından sonra gittikçe artmaya başlamıştır. Bu dönemde liberalleşme özelleştirme politikalarının etkisiyle geleneksel geçim kaynaklarının tasfiye olması, denetimsiz, ucuz iş gücü piyasasının açığa çıkmasına neden olmuştur. Küresel pazarların emek talebini karşılamak için kadınlar daha önce görülmeyen oranda ticaret bölgelerinde ya da bakım/hizmet sektöründe esnek saatlerde çalışmaya başlamışlardır (bkz. Export Processing Zones, EPZ). Ancak bu süreç kadınlar olmak üzere aile için olumsuz sonuçları beraberinde getirmiştir. Çünkü kadınların çalıştıkları iş alanları istikrarsız ve esnek, kayıt dışı alanlar olmuştur. Aynı zamanda aile kurumunun kontrolünün de zayıflaması nedeniyle kadınlar kendilerini şiddet riski yüksek farklı bir alanda bulmuşlardır.

- Aile politikalarına genel olarak bakıldığında bütünlükçü bir yaklaşımdan ziyade dönemin ekonomi-politik gelişmelerine uluslararası yaptırımlara bağlı olarak “indirgemeci” bir yaklaşımla ele alındığı dikkat çekmektedir.
- Aileyi güçlendirmek odaklı eğitim, aile içinde şiddetsiz çatışmanın ve iletişimin gelişimini destekleyecek, sağlıklı bir ailenin manevi değerlerini duygusal bağlarını güçlendirecek danışma hizmetlerine verilen önemin zayıf olduğu görülmektedir. Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP), Aile Eğitim Programı (AEP), Evlilik Öncesi Eğitim Programı (AÖEP) gibi programların yanı sıra aile danışmanlığı hizmetleri, aile ve boşanma süreci danışmanlığı ve sosyal yardım hatları ile ailelere destek sağlanmaya çalışılmaktadır. Ancak bu hizmetlere ulaşılabilirlik ve etkili bir şekilde uygulanabildiğine yönelik veriye ulaşılamamaktadır.
- Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı kapsamında yapılan düzenlemeler (izinlerin arttırılması, erken çocukluk, eğitim ve bakımı için imkânların genişletilmesi, esnek çalışma imkânının kapsamının genişletilmesi) ile birlikte aile odaklı kamusal harcamaların arttırılması refah rejimleri bağlamında değerlendirildiğinde olumlu gelişmelerdir. Ancak Güney Avrupa ve Akdeniz ülkeleriyle karşılaştırıldığında oldukça yetersiz düzeyde kaldığını görebilmekteyiz.
- **9. Kalkınma Planı’nı kapsayan 2011** yılından sonra piyasa ve **toplumsal cinsiyet eşitliği** söylemine odaklı bir aile politikası merkeze alınmıştır. Bu dönemden itibaren ailenin güçlendirilmesine ve korunmasına yönelik destekleyici tedbirlerin alınmadığı dikkat çekmektedir. Çünkü aile kadına yönelik ayrımcılığın, eşitsizliğin istismarın temel taşıyıcısı olarak tanımlanmıştır. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği politikalarının, başta kadına şiddet olmak üzere kadın ve aileye ilişkin sorunların çözümünde en etkili değişken olduğuna yönelik söylemler gittikçe etkisini yaygınlaştırmaktadır.

SONUÇ

Türkiye’de aile kurumuna yönelik sosyal politikaların temel belirleyici unsurları olan ulusal kalkınma planlarını incelediğimizde Dikeçligil’in ifadesiyle ailenin ontolojik gerçekliğinden uzaklaşarak “indirgemeci” bir yaklaşımla salt kadın ve çocuk özelinde ele alındığını açık bir şekilde görebilmekteyiz. Bundan dolayı aileye yönelik sosyal politikaları temel olarak bütünlükçü, kapsayıcı ve sürekliliği olan bir bağlamda konuşamıyoruz. Oysaki aile kurumu kendi içerisinde dinamik kadın, erkek, çocuk ve yaşlı bireyleri bütüncül bir şekilde kapsayan söylem ile okunması gerekmektedir. Peki, aileyi tek bir bağlama indirgeyerek politika üretmek ne anlama gelmektedir? Bu sorunun cevabını bir önceki başlıkta sosyal politikaları incelerken teşhis olarak ifade etmeye çalıştım. Ama kısaca tekrar vurgulayarak ifade etmek gerekirse: Ailenin sosyal refah düzeyinin artırılmasına yönelik üretilen sosyal politikaların indirgemeci bir mantıkla ele alınması sosyal risklerimizi doğru bir şekilde çözüm üretilmemesine, bununla birlikte “toplumsal adaleti” ve “toplumsal dengeyi” bozmaya sebebiyet vermektedir.

Kısaca ifade edilen tüm bu gerekçelerden dolayı Türkiye’de aile kurumuna yönelik sosyal politikada yeni bir paradigma önerisinin ana hatlarını belirlemek için bazı temel konuları tartışmaya açmak önem arz etmektedir: Bunları kısaca şu şekilde ifade edebilirim:

Ana Tema: “Ailenin Korunması Hakkı”

Paradigma değişimi

“Güçlü Toplum, Güçlü Aile”

Şimdiye kadar liberalizm ve eşitlik temelinde ele alınan aile politikaları “ailenin güçlenmesi/korunması” ve “sağlıklı aile” olgusunu sürdürmediği açıktır. Devletin şiddetle mücadele ve aileye müdahale konularında yeni bir paradigmaya ihtiyacı vardır. “Cinsiyetçi” ve “indirgemeci” bir bakış açısıyla geliştirilen aile politikalarından ve yasal mevzuatlardan arınmamız gerekmektedir. Bunun için toplumsal istişare kanalları sonuna kadar açılmalı, sosyal paydaşlar, sendikalar, üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve ilgili kurum, kuruluş ve kişiler istişare süreçlerinde yer almalıdır.

Kavramsal Düzeyde Değişim

Aile, çocuk, genç, yetişkin, yaşlı, erkek veya kadın herkes için en doğal ve temel sığınaktır. Ailenin “ontolojik” doğasını hatırlamamız gerekmektedir. Somut yaşamsal gerçekliklerimizle “duygusal-kültürel yetkinliklerimizle” “uluslararası soyut insan hakları” standartları arasında köprü işlevi görecektir toplumsal birliğimizi güçlendirecek kavrama ihtiyacımız var.

Şimdiye kadar Batı Merkezli Uluslararası Sözleşmeler özelinde ele alınan aile politikalarında aile iki konu bağlamında tanımlanmıştır: “Kadın- Kalkınma” odaklı ya da “Medeni-Siyasi Haklar”. Bu bakış açısı Dikeçligil’in ifade ettiği gibi “aile üzerine konuşurken ontolojiyi unutmamız”a sebebiyet verdiği açıktır.

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin hayata geçirilmesinde aile temel faktörlerden biri olmalıdır:

BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, diğer bir deyişle Küresel Hedefler, yoksulluğu ortadan kaldırmak, tüm insanların barış ve refah içinde yaşamasını sağlamak için evrensel eylem çağrısıdır. Evrensel olarak aile, insanın gelişebileceği en küçük ortamdır. Bu nedenle, aile temelli politikalar, sağlığı, eğitimi ve nüfusun refahını geliştirmek için en etkili politikalar olarak değerlendirilmelidir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’nin hayata geçirilmesi çerçevesinde, ailelerin sosyoekonomik koşullarından kaynaklanan eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına yönelik çok boyutlu ulusal politikalar benimsenmelidir.

Özgürlük ve kamu ahlakı dengesi kurulmalıdır:

Özgürlükler sınırsız değildir. Sınırsız özgürlük anlayışı aileyi tehdit eden en önemli hususlardan biridir. Bu nedenle, ailenin korunarak güçlenmesi için özgürlük ve kamu ahlakı dengesi kurulmalıdır.

xi. Aile kurumuna olumsuz etkileri olan ulusal ve uluslararası normlar gözden geçirilmelidir:

Türkiye'nin tarafı olunan uluslararası norm veya denetim yapan mekanizmaların aile yapısı ihraç etme şeklindeki yaklaşımından sakınılmalıdır.

Ailenin korunması konusunda BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi esas olmalıdır. Bu beyannamenin kabul edildiği tarihte aileye yüklenen anlam muhafaza edilmeli, sonraki uluslararası sözleşmelerde tenakuz teşkil eden hükümler gözden geçirilmeli, değiştirilmesi talep edilmeli, milletlerarası emredici hukuk normu ile çatışan antlaşmaların batıl olacağı dikkate alınmalı, gerekirse feshedilmelidir.

xii. Bağımlılıkla mücadele etkinleştirilmelidir:

Toplum genelinde görülme sıklığı gün geçtikçe artan ve hem bireysel hem de toplumsal birçok soruna neden olan bağımlılık; çağımızın en önemli halk sağlığı sorunlarından biridir. Madde bağımlılığı ile mücadele programları hazırlanırken aile göz ardı edilmemeli, desteklenmeli ve programlara dâhil edilmelidir.

xiii. Aile içi şiddetle mücadelede eğitime önem verilmelidir:

Şiddetsiz çatışmaya dayalı etkili iletişim, ön yargı ve ayrımcılığın önüne geçebilecek, insan hakları ve onurunu önceleyecek bir eğitim sistemine ihtiyacımız olduğu açıktır.

Aile, hak mücadelesi alanı değildir. Hakların karşılıklı olarak birbirini tamamladığı dengelediği bir alandır. Aile içinde şiddet asla kabul edilemez. Aile ilişkilerinde sevgiyi, merhameti ve saygıyı besleyecek ahlaki ve manevi duyguları besleyecek etkili eğitim müfredatına ihtiyaç vardır.

Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP), Aile Eğitim Programı (AEP), Evlilik Öncesi Eğitim Program (AÖEP) gibi programların yaygınlaştırılması ve güçlendirilmesi gerekmektedir.

İş-aile arasında hayat dengesini önceleyen çalışma düzeni güçlendirilmelidir. Ailenin sosyal refahını artıracak desteklere önem verilmelidir.

Şiddeti, tacizi ve istismarı besleyen nedensel faktörleri anlayabilmek için yerel/bölgesel ölçekli araştırmaların yapılarak “yerel ölçekli sosyal risk ha-

ritalarının” oluşturularak aile kurumunu güçlendirecek sosyal politikaların desteklenmesi gerekmektedir. Sosyal risklerin doğru bir şekilde anlaşılması ve politikaların üretilerek sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması “Güçlü Toplum, Güçlü Aile” söylemini besleyecektir.

KAYNAKÇA

- Dikeçligil, F. B. Ontolojiyi Hatırlamak: Sosyolojide Yöntem Sorunu, Konya: Çizgi Kitabevi, 2017.
- Dikeçligil, F. B. Aileye dair kabullerin ezber bozumu. M. Aydın (Ed.), Aile sosyolojisi yazıları içinde. İstanbul: Açılım Kitap, 2014.
- Hegel, Georg Wilhelm F. Hukuk Felsefesinin Prensipleri (çev. Cenap Karakaya). İstanbul: Sosyal Yayınlar. 1991.
- Kleinman, M.P. ve Piachaud, D. 'European Social Policy: Conceptions and Choices', Journal of European Social Policy, 1, 1993, s. 1-19.
- Leibfried, S. ve PIERSON, P. (der.). European Social Policy: Between Fragmentation and Integration. Washington DC: Brookings Institution, 1995.
- Marshall T. H.. Citizenship and Social Class and Other Essays, London: Cambridge University Press, 1950.
- OECD Family Database, Erişim: <https://data.oecd.org/socialexp/social-benefits-to-households.htm>
- Salamon, L.M. ve Anheier, H.K. The Emerging Non-Profit Sector. Manchester: Manchester University Press, 1996.
- Wilensky, H.L. The Welfare State and Equality: Structural and Ideological Roots of Public Expenditures. Berkeley ve Los Angeles, California: University of California Press, 1975.

Dijital Çağda Aile Yapısı: Hollanda Örneği / Family Structure in Digital Age: The Dutch Case

Dr. İbrahim YERDEN

Antropolog, Amsterdam Üniversitesi

Saygıdeğer katılımcılar, bugün dünyanın farklı ülkelerinden gelen bilim uzmanları İstanbul'da buluştuk. Böyle güzel bir organizasyonda bizi buluşturan İstanbul Aile Vakfı'na teşekkür ediyorum.

Herkes, hayata kendi durduğu yerden bakar. Ben İbrahim Yerden, kültürel antropoloğum. Yozgat'ın Sorgun ilçesinin bir köyünde doğup büyüdüm. 18 yaşına kadar orada yaşadım, liseyi bitirdim ve liseyi bitirdikten sonra yurtdışına çıktım.

Konumuz aile olunca ister istemez geçmişe gidiyoruz. Ben çocukluğuma da gittim doğrusu. Geniş aileden gelen biriyim. Dört amcam vardı, hep beraber bir avlu içerisindeydik. Ortak bir sobamız vardı. O sobanın başında toplanırdık çocuklar olarak, annelerimiz sobada yemek pişirirlerdi. Babaannem vardı, biz “ebe” derdik, ebemiz orada otoriter bir yapıya sahipti. Saygı ona oldukça büyüktü. Böyle bir aile içerisinde büyüdüm.

Şu anda 1981'den bu yana Hollanda'da yaşıyorum. Eşim ve bir çocuğum var. Yani bizim geniş aile dediğimiz aileden çekirdek aileye geçtik. Benim açımdan

çok güzeldi çünkü geçmişle bir bağ kurabiliyorum. Yani bazen böyle duygusal olduğumuz anlarda da ebemin çevresinde oturup bizi sevdiği günler aklıma gelir. Bunlar anlarımızda kalan deneyimlerimiz.

Öyleyse bugün geldiğimiz nokta itibariyle aileye nasıl bakıyoruz. Doğal olarak herkes kendi bulunduğu yerden bakar dedik. Ben de Hollanda'nın fotoğrafını çektim. Yani benden beklenti şu, Hollanda'daki aile yapısını aktarmak. Hollanda'da bir fotoğrafını çektim bu fotoğrafı sizlere aktarmaya çalışacağım.

Konumuz aile içi iletişim ve karşılıklı güvene dayanan aile yapısı: Hollanda'da aile tipleri ve sonuç olarak bitireceğim konumu. 2 tema üzerinde daha doğrusu iki terim üzerinde konuşmalar yoğunlaştı aile ve dijital yaşam, dijital dünya. Bu kavramlar bizler açısından ne anlam ifade ediyor? Hollanda'da geldiğimiz nokta itibariyle nedir?

Handan Hanım tezinde galiba çok kültürlü kavramı yerine yeni bir terim kullandı. Ancak biz Hollanda'da çok kültürlülüğü savunuyoruz. Çok kültürlü bir toplum, dünyanın her yerinden de yaşayan topluluklar var. Ben de çok kültürlü bir toplumdan geliyordum. Çok kültür olunca renklerinde çok olduğu, her ülkeden, dünyanın her yerinden yaşayan insanlar var.

Ben de genel anlamda Hollanda'daki aile yapılarına değinmeye çalışacağım. Hepimiz iyi veya kötü yanıyla kendi ailemiz içerisinde bu dijital çağ dediğimiz bir yaşam biçiminin olumlu ve olumsuz yanlarını deneyimledik.

Sizlerin de dillendirdiği sürekli globalleşen bir dünyamız var. Teknoloji bu globalleşen dünya içerisinde oldukça önemli bir yer kapsıyor. Yakın geçmişimize baktığımız zaman 25-30 yıl önce evimizde bir telefon vardı. Bütün aile fertlerinin kullandığı bir tane radyo vardı. Son zamanlarda televizyon vardı. Bunlar ortak bir iletişim ağıydı. Aynı televizyona bakıyorduk. Benden önceki konuşmacılar da bunu dillendirdi. Telefon geldiği zaman kimden geldi, neler geldi diye bilgi akışını aile içerisinde dağıtabiliyorduk.

25-30 yıl sonrası yani bu günümüze geldiğimizde gittikçe bireyselleşen bir yaşam biçimlerine doğru evrildiğimizi görüyorum. Herkesin bir cep telefonunu olduğunu görebiliyoruz. Dört kişilik bir ailede dört kişinin de telefonu var. Bu dijital bir çağ geçtiğimizi gösteriyor. Peki dijital ve Globalleşen dünyada da neler yaşıyoruz?

Çok hızlı bir bilgi akışı var. Dünyanın neresinde olursanız olun artık bilgi anında istesek de istemesek de kendi evimizde, oturduğumuz yerde kucağımıza

düşebiliyor. Bazen yukarı kattan oğlum yemek hazır mı diye mesaj gönderebiliyor. Aile içerisindeki iletişimde artık dijitalleşmeye başladı. Sohbetler, bilgiler gittikçe dijital bir hal almaya başladı. Mutlaka hızlı bilgi akışının olumlu yanları da var. Bilgi edinme sürecine daha hızlı katılabiliyorsun. Ancak kontrolsüz bilgi akışı bazen aile içerisinde istenilmeyen sonuçları doğurabiliyor. Ben bunu Hollanda'da çok yakın çevremde görebiliyorum. Hollanda'da da Hristiyan toplumlarında da aile toplumun temelidir. Bu hala geçerlidir.

Aile tarihsel perspektiften baktığımız zaman sürekli bir değişim süreci yaşamıştır. Değişikliklerle birlikte sıkıntılarda yaşanmıştır. Bugün bu sıkıntıları çözebiliriz ama yarın da aynı sıkıntıları yaşamayacağız anlamına gelmez. Asıl soru nasıl bir aile istiyoruz ve nasıl bir aile fertleri istiyoruz.

Hollanda sizlerin de bildiği gibi Konya toprakları kadar bir yer. On yedi buçuk milyon insan yaşıyor. Hollanda'daki aileye baktığımız zaman 2,6 milyon aile yaşamakta. Aynı şekilde 1,8 milyon çocuk, annesi ve babasıyla yaşıyor. Geniş aile dediğimiz bir yapıyı Hollanda'da görmek birazcık zor. Genelde çekirdek aile dediğimiz anne baba ve çocuklardan oluşan bir aile yapısı bulunmakta.

Aile evlilikler sonucu akrabalık bağlarının oluştuğu, çocuklarla birlikte yaşadığımız toplumun temel yaşam biçimlerinden bir tanesi. İletişim sadece aile içerisinde dijital iyi bir konumda mı? Sokağa çıktığımız zaman da görebiliyoruz, okullarda da görebiliyoruz, kurumlar arasında görebiliyoruz. Örneğin Almanya'dan veya Fransa'dan Endonezya'daki bir öğrenciyle sosyal medya üzerinden iletişim sağlıyoruz. Öyleyse böyle bir gerçek var. Biz dijital dünyada nasıl yaşayacağız? Dijital dünyada yaşamamanın gerekleri öğrenmek zorundayız.

Hollandalı aile yapısına baktığımız zaman genelde tartışmayı merkeze koyan bir özellik öne çıkıyor. Bunlardan bir tanesi küçük yaşta çocuklarla iletişim. Evet teknoloji çağı da bunu gerektiriyor. Hollanda'da Fash veya Türk ailelere baktığımızda bazı olaylar Nevzat Hocamın da belirttiği gibi yasaklı bir şey yapma, ayıptır, bu bizim geleneklerimize uygun değildir diye kesip atılabiliyor. Böyle bir sıkıntımız da var. Öyleyse bu değişen dijital çağla birlikte ebeveynlerin de kendilerini yenilemeleri gerekiyor.

Her anne-baba çocuğu için iyi şeyler düşünür. Her çocukta annesi babası için mutlaka iyi şeyler düşünür. Ama o iletişimi aile içerisindeki sağlıklı iletişimi tam anlamıyla yerine getirmediğimiz için sıkıntılar yaşıyoruz. Doğal

olarak herkesin bir kapasitesi var. O kapasitelerdeki değişikliği de bu tür kurumların yerine getirebileceğini düşünüyorum.

Hollanda'ya baktığımız zaman özellikle 1960'lardan sonra büyük bir değişikliği de beraberinde getirdi. Özellikle feminist hareket, kadın hareketi, erkek kadın eşitliği konusundaki çıkış notlarıyla birlikte Hollanda'da yeni bir süreç başladı. Aile içerisindeki değişikliklerde buradan başladı. Daha çok aile içerisinde bireye ağırlık veren çıkış noktaları ön planda tutuldu. Böyle olunca geleneksel roller artık yavaş yavaş değişmeye başladı, yok edildi. Bütünüyle birey odaklı bir çıkış gündeme geldi.

Peki değişen aile yapısında sıkıntılar yok muydu? Büyük çatışmalar oldu. Dağılan aileler, evden kaçan çocuklar, ne yapacaklarını bilmeyen anne babalar. Hollanda'da 1960'lardan sonra da buna paralel olarak gençlik kurumları, sosyal danışmanlık kurumları gündeme geldi. Yani o aileler arasındaki iletişimi yeniden inşa edecek kurumlar oldukça arttı. Peki sorun çözüldü mü? Sorun her zaman devam ediyor. Bakıyoruz ki 1970 yılında Hollanda'da %15 boşanma oranı varken bugün yani 2020 yılına baktığımız zaman Hollanda'da %40 oranında boşanma oranları var. Bu istatistik verilere göre.

Hollanda'daki aileye daha çok hukuksal temelden baktım. Oradaki verileri inceledim. Ben bir fotoğraf çektim bu fotoğrafı da sizlere sundum. Bu fotoğraf Türkiye açısından ne anlam ifade eder hep birlikte, buradaki uzmanlar, siyasetçilerimiz, sivil toplum örgütleri olarak değerlendireceğiz.

Hollanda'daki aile tiplerine bir tanesi geleneksel aile. Yani anne baba çocuklarıyla birlikte yaşayan aileler. Bunlara aynı zamanda iki ebeveynli aile de deniyor. Toplumla baktığımız zaman bu aile tipi toplumun 77%'sini oluşturuyor. Biraz önceki konuşmacıların da değindiği gibi tek ebeveynli aile tipi bulunmakta. Bu da toplumun %23'ünü oluşturmaktadır. Rakamlara baktığımız zaman 600 bine yakın bir aileyi oluşturmaktadır. Dengelere baktığımız zaman, iki yıl öncesiyle bugünümüze baktığımız zaman bu iki aile biçiminde değişikliklerin olmadığını görebiliyoruz.

Yine tartışılan konulardan bir tanesi de eşcinsellik konusu. Hollanda'da 2001 yılından itibaren eşcinsellik yasallaştırıldı. Yasallaştırdıktan sonra baktığımız zaman 40 bin evlilik var. Bunlardan 19 bini erkekler 21 bini lezbiyen kadınların evliliği.

Yasal olarak sözleşmeli aile bulunmakta. Yani aileler kendi içerisinde

yasal olarak sözleşmeli olarak kayıtlara geçebiliyor. Farkı nedir? Geleneksel aile hukukuna çok benzeyen bir özelliği var ancak yasal sorumlulukları az.

Birlikte yaşayan aileler bulunmaktadır. Bu da toplumun büyük çoğunluğu oluşturuyor. Bu aile tipleri toplumun %41'ini oluşturmaktadır. Rakam olarak baktığımız zaman 1,762 bin kişi birlikte yaşıyor.

Son aile tipine baktığımızda aynı evlerde yaşayarak arkadaşlık ilişkilerini sürdüren daha çok vergi üzerinde birtakım sorumlulukları olan aile tipi bulunmakta. Bunlar Hollanda'daki aile tipleridir.

Sonuç olarak dijital çağ aile ve aile içi ilişkileri hızlı bir şekilde etkiliyor. Hızlı bilgi akışı istemediğimiz sonuçları doğuruyor. Öyleyse burada ebeveynlerinin kendilerini yenileyerek çocuklarıyla aile içerisinde nasıl bir iletişim kuracaklarını, nasıl bir aile ferdi olmasını istediğini belirlemesi gerekiyor. Gerekirse bu konuda sadece okullarda değil toplumsal olarak hatta kırsal kesimde dahi bu tip tartışmaları genişletmek zorundayız.

Neden kırsal kesimi de dahil ettim? Çünkü ben Yozgat'ın bir köyünde doğdum Hollanda'da yaşıyorum. Köyüme gittiğim zaman bir bakıyorum ki küçük bir köy ama herkesin elinde telefon var. Artık orası şehir midir köy müdür bilemiyorsun. Hollanda'daki bir gelişme pat diye bizim köyde duyulabiliyor. Öyleyse bu tür tartışmaları kırsal kesimlere yaymak zorundayız. Çünkü oradaki ebeveynler çocuklarıyla nasıl iletişime geçebilecekleri konusunda bir çaresizlik içerisinde. Bağırsak çocuk kaçacak. Bağırmasa nasıl yapacağını bilmiyor. Gelenekler kısılcı altında yaşıyor. Örneğin yasaktır, ayıptır gibi yaklaşımları artık aşıp çocukla ve çocuklarımızla iletişimi yeniden gözden geçirmek zorundayız.

Küreselleşen dünya ve neo-liberal politikalar artık yöresel kültürleri yok ediyor. Bizim orada pilav olurdu yoğurt çorbası olurdu. Şimdiki gençlik artık onları beğenmemeye başladı. Yozgat'ın köyündeki yemek türleri çok sağlıklı. Annelerimizin yaptığı yemekler daha sağlıklı ve sindirimi daha rahat olan bir yemek türü. Ama teknolojinin hızlı akışıyla birlikte yemek türleri kötüymüş gibi algı yaratıldı. O yemeklerden uzaklaşmaya başladık. Bu global dünyadaki neo-liberal politikaların tek insan tipi yaratması sonucu. Sadece kültürel anlamda tek insan tipi yaratılmaya başladı.

Mekân ve kişi fark etmiyor kırsal kesim veya şehir. Yanımızdaki insanın şekilde değişmeye başladı. Fiziksel şekli değişmiş. Yani bir yıl önce gördü-

ğümüz insan bir yıl sonra değişmiş. Ya gözü değişmiş ya burnu değişmiş. Ve değişen insan tipleri tek tip insan olmaya başladı. Bu sorgulanmalı nereye gidiyoruz. Hep birlikte bunu araştırmalıyız.

Hollanda'dan sizlere kısa bir sunum yaptım. Ufak bir fotoğraf getirdim. Umarım bu fotoğraf Türkiye açısından bir örnek olur. Buradaki sivil toplum örgütleri, siyasetçilerimiz ve her vatandaş kendisine yönelik tarafla birlikte nasıl bir aile istiyoruz, nasıl bir birey istiyoruz sorularına tartışarak çözüm bulabiliriz diye düşünüyorum. İlginiz için teşekkür ediyorum.

On Developing Family Policy

Dr. Diana SETIYAWATI

Psychology, Faculty of Psychology, Gadjah Mada University

My name is Diana Setiyawati. I am running the Center for Public Mental Health in the Faculty of Psychology, University of Scamander and I come from a country with the biggest Muslim population in the world. And we really inspired by many things from Ottoman.

Really happy to share what we have done in Indonesia, although it's a kind of a baby step. I am learning lots here and very happy to see this initiative. So I will talk about a family policy from a global perspective and what we have done a little in Indonesia. So what is family policy?

Family policy is kind of initiative or support not only about specific policy about family, but it's also about social, economic, education, employment, housing and health policies along with earnings of other child and family focused priorities.

The goal of the policy is to seek the support to support a family stability, facilitate positive functioning, safety and promote the well-being of the family. So basically it will cover everything. So that is things that we need to arise the awareness of our political or our senator yet to think about family when they're making policy about everything. Then legislation tends to follow a change and it is also can drive change. So we can actually starting the

like isolation or law force, then the social society will change according to it.

I will talk about your family policy and strong country when the Istanbul Family Foundation is strong as what the most of his keynote speakers in the beginning talk about that. Good family policy profile has necessary support for families to build their strengths and successfully meet the challenges.

This one is family policy is also a part of the things what we work together and that so family provide a social good by performing valuable function. But families are also more effective when supported by society, so that the picture is like this relationship in the family will strengthen communities and society. When we are talking about a family policy or a strong family, maybe we think that we should strengthen a government sometimes like in Indonesia thinking that to make the family strong.

So the family has to have a good commitment in their family, good communication skills and a good value and vision like doctor Carrie York said about how to talk difficult topic in the family. That is very important because like in Indonesia we face kind of problems with where family doesn't have capabilities to talk about something that picks or something big. They don't talk about something big at home. They don't talk about something bitter. They don't talk about something hard. They only talk about something related to the celebrities or TV programs. So that makes the family weak because they don't have a strong foundation. Those who need to talk about big things are the teachers outside the family. Families only talking on very slow things, this is a very big problem in our country and so we are trying to make the family camp.

Back to family policy, what should be in the family policy? Basically there are three things according to international discussion. The first one is family life education. So family life education is for everyone, not only for the family, not only for the couple that want to get married soon. They need a ticket. So family life education should be a lifetime education. We should embed the education within school as well. We should teach our children how to be having a good commitment towards something toward how.

The other things in the policies to cover for family case management that is basically about how to help family comply with the legal and policy system and look at resources. The goal is to motivate and equip families to improve

their life and their functioning. And family therapies in contrast attempt to ameliorate problems which may be individual or relationship, but the purpose is to correct the condition and the family case management also works with families who are facing problems.

Primary prevention and secondary prevention and then the next step is family therapy and then the last thing is the family case management. So the approach in family policy that we need to use to develop is the lifespan development perspective. Then micro and macro approach. In Yogyakarta, we did a kind of obligatory for the couple to see a psychologist for pre marriage counseling.

The goals of the family policy are to help families functioning well, achieving well-being and enable family to achieve their own ultimate goals. While then we should remember the definition of the functioning family, so we should think that family policy will help family function. Educated and socialized children build an environment that cares for human emotional needs or basic psychological needs. But some policies can marginalized families. We should be very careful because these policies can result in an inability to make family unable to earn a living and changes to family life have weakened the family's ability to carry out its function.

Education model should make family strength index to help government easier to measure the development and then should promote research like in the force, family strengths and things like that. Thank you very much. I hope that this will be useful for you.

Aile Politikası Geliştirme Üzerine

Dr. Diana SETIYAWATI

*Psikoloji Bölümü, Psikoloji Fakültesi,
Gadjah Mada Üniversitesi*

Ben Diana Setiyawati. Scamender Üniversitesi Psikoloji Fakültesi'nde Ruh Sağlığı Merkezi'ni yönetiyorum, buraya dünyanın en büyük Müslüman nüfusa sahip ülkesinden geliyorum. Ve biz gerçekten de Osmanlı'dan pek çok şeyi ilham aldık.

Küçük bir adım olsa da, Endonezya'da yaptığımız çalışmayı paylaşmaktan ve bu türden girişimleri görmekten memnuniyet duyuyorum. Bu nedenle küresel bir bakış açısıyla aile politikasından ve Endonezya'da yaptıklarımızdan bahsedeceğim. Peki aile politikası nedir?

Aile politikası, yalnızca aileye dair belirli politikalardan ibaret değildir. Bu politikaların sosyal, ekonomik, eğitim, istihdam, barınma ve sağlık politikaları ile birlikte diğer çocuk ve aile odaklı önceliklerin kazançları ile ilgili bir tür girişim veya destektir.

Aile politikalarının amacı aile istikrarını sürdürmek için destekleyici unsurları araştırmak, olumlu işleyişi, güvenliği kolaylaştırmak ve ailenin refahını desteklemektir. Politikacılarımızın veya senatörümüzün politika geliştirmede aile konusunu düşünmeleri için farkındalık oluşturmamız gerekir. Sonrasında ortaya konan yasa, değişikliği takip etme eğilimi gösterir hatta yerine ve aynı zamanda değişimi de yönlendirebilir. Bu bağlamda yeterli bir

kanun gücü oluşturulabilir ve bunun neticesinde toplumun değişmesinin önu açılabilir, o zaman sosyal toplum da buna göre değişecektir.

Açılış konuşmacılarının çoğunun başlangıçta bahsettiği gibi İstanbul Aile Vakfı güçlü olduğunda, güçlü aile politikanızdan ve güçlü ailenizden bahsedilebilir. Bu bağlamda oluşturulacak iyi bir aile politikası, ailelerin güçlü yanlarını geliştirmeleri ve zorlukları başarıyla aşmaları için gerekli desteği sunabilir.

Aile politikaları sosyal bir birlikteliği de beraberinde getirir. Ancak aileler toplum tarafından desteklendiğinde daha etkilidir. Bu nedenle ailedeki bu ilişki, kitleleri ve toplumu güçlendirecektir. Aile politikasından veya güçlü aileden bahsettiğimizde, Endonezya'da olduğu gibi aileyi güçlü kılmak için hükümeti ne kadar güçlendirebiliriz diye düşünebiliriz.

Bu bağlamda ailenin içinde aile bağlılığına, iyi iletişim becerilerine ve Dr. Carrie York'un ailede zor konuların nasıl konuşulacağı hakkında söylediği gibi iyi bir değere ve vizyona sahip olması gerekir. Bu oldukça önemli bir mesele çünkü Endonezya'da olduğu gibi, ailelerin konuşma konusunda yetersiz kaldığı büyük sorunlarla karşı karşıyayız. Aileler evde büyük bir şey hakkında konuşmazlar. Acı bir şey hakkında konuşmazlar. Zor bir şey hakkında konuşmazlar. Sadece ünlülerle veya TV programlarıyla ilgili bir şey hakkında konuşuyorlar. Bu da aileyi zayıflatır çünkü sağlam temelleri yoktur. Aile dışında büyük şeylerden bahsetmesi gerekenler ise öğretmenlerdir. Ailelerin sadece belirli şeyler üzerine konuşması ülkemiz için büyük bir sorun teşkil ediyor.

Aile politikasına dönecek olursak, aile politikasında neler olmalı? Uluslararası literatüre göre temelde üç şey vardır. Bunlardan ilki, aile hayatı eğitimidir. Aile hayatı eğitimi yalnızca aileler veya evlenmek isteyenler için değil herkes içindir. Diğer bir deyişle aile hayatı eğitimi, yaşam boyu eğitim olmalıdır. Bu eğitimi okulun içine de yerleştirmeliyiz. Çocuklarımıza bir şeye nasıl bağlılık göstereceklerini öğretmeliyiz.

Aile problemlerine dair yaşanacak sorunlara dair göz önünde bulundurulacak diğer meseleler, temel olarak ailenin yasa ve politika sistemine uyum sağlamasına ve kaynaklara bakmasına nasıl yardımcı olunacağı ile ilgilidir. Amaç aileleri yaşamlarını ve işlevlerini iyileştirmek için motive etmek ve donatmaktır. Aile terapileri ise bunun aksine bireysel veya ilişkisel olabilecek sorunları iyileştirmeye çalışır, ancak amaç durumu düzeltmektir ve aile vaka yönetimi de sorun yaşayan ailelerle çalışır.

Birincil önleme, ikincil önleme, ardından bir sonraki adım aile terapisi ve son şey aile vaka yönetimidir. Dolayısıyla aile politikasında geliştirmek için kullanmamız gereken yaklaşım, yaşam boyu gelişim perspektifidir. Ardından ise mikro ve makro yaklaşım vardır. Yaşam boyu gelişim perspektifi hakkındaki düşüncelerimiz, doğum öncesidir. Yogyakarta'da evlilik öncesi danışmanlık için çiftlerin psikoloğa gitmesini bir nevi zorunlu hale getirdik.

Aile politikasının amaçları; ailelerin iyi işlev görmesine yardımcı olmak, refahı sağlamak ve ailenin kendi nihai hedeflerine ulaşmasını başarmaktır. O zaman işleyen ailenin tanımını hatırlamalıyız, bu yüzden aile politikasının ailenin işleyişine yardımcı olacağı şeyleri düşünmeliyiz. Eğitimli ve sosyalleşmiş çocuklar, insanın duygusal veya temel psikolojik ihtiyaçlarını karşılayan bir ortam inşa ederler. Ancak bazı politikalar, aileleri marjinalleştirir. Çok dikkatli olmalıyız çünkü bu politikalar, ailenin sürdürülmesini sağlayamamaya neden olabilir ve aile hayatındaki bazı değişiklikler, ailenin işlevini yerine getirme yeteneğini zayıflatmış durumdadır.

Eğitim modeli, hükümetin gelişimi daha kolay ölçmesine yardımcı olmak için aile gücü endeksini hazırlamalı ve daha sonra ailenin güçlü yönleri ve benzeri gibi konulara yönelik araştırmaları teşvik etmelidir. Çok teşekkür ediyorum, umarım bunlar sizin için faydalı olmuştur.

İKİNCİ OTURUM

GÖÇ VE AİLE

Oturum Başkanı: Dr. Ayşen Baylak GÜNGÖR

- Prof. Dr. Ruhat YAŞAR - Savaş Ortamında Göç ve Aile İlişkileri: Suriye Örneği / Migration and Family Relations in Wartime: The Case of Syria
- Doç. Dr. Asgarova Zamina QOŞQARQIZI (Azerbaycan/Azerbaijan) - Muasır Azerbaycan Ailesinin Cemiyetin İnkişafında Yeri ve Rolü / The Place and Role of the Contemporary Azerbaijan Family in the Development of the Society
- Fatima AHMAD (Kanada/Canada) - Göçün Aileler Üzerindeki Psiko-Sosyal-Manevi Etkileri / The Psycho-Social-Spiritual Aftermath of Immigration on Families

Savaş Ortamında Göç ve Aile İlişkileri: Suriye Örneği / Migration and Family Relations in Wartime: The Case of Syria

Prof. Dr. Ruhat YAŞAR

Rektör Yardımcısı, Kilis 7 Aralık Üniversitesi

ÖZET

Bu bildiri iç savaş sonrasında zorla yerlerinden edilen Suriyelilerin göç sonrası evlilik ve aile yapılarını ele almaktadır. Suriyeli ailelerin ülkemize adapte olmak için fonksiyonel ve yapısal olarak nasıl bir değişim geçirdikleri sosyolojik açıdan önem taşımaktadır. Aile toplumun temelini oluşturan kurumların en önemlilerinden birini oluşturması itibarıyla bu kurumda meydana gelen değişimler nüfustan sosyal ilişkilere ve sosyal uyumdan kültürel değerlere kadar ciddi sonuçlar yaratır. Suriyeli ailelerin ekonomik şartlara uyum sağlayabilmek için aile fertlerinin farklı illere dağılıp çalıştıkları veya yakın iki üç ailenin aynı evde kalabalık şekilde bir arada yaşadıkları görülmektedir. Suriyeli ailelerde kadınların eğitim ve çalışma hayatına girerek geleneksel yapıları ve algıları değiştirdikleri, bu süreçte aile ilişkilerinin dönüşüme uğradığı, kente uyumun bu sürecin şekillenmesinde etkili bir role sahip olduğu değerlendirilmektedir. Bu çalışma daha önce yapılmış olan “Suriye’den Türkiye’ye Gerçek Mülteci Hikâyeleri” adlı çalışma ile literatüre ve sahadaki basit gözlemlerimize dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aile, yapısal fonksiyonel model, zorunlu göç, sosyal değişim

GİRİŞ

Göçle ilgili yaşananlar çeşitli kuramlarla açıklanmaya çalışılırken sahada zorunlu göçle ortaya çıkan yeni sorunlar bu teorilerin yeni baştan değerlendirilmesini beraberinde getirmektedir. Uzun zamandır zorunlu göçlerin şiddet ve can güvenliği tehdidiyle paralel artışına şahitlik eden coğrafyamız sadece insanların değil onlarla birlikte göçen bir kültürün, bir yaşam tarzının ölümüne mücadelesine tanıklık etmektedir. Normal göçlerin aksine zorunlu göçlerde kimlik ve değerler başta olmak üzere birçok konuda farklı tepkiler ürettiğini tahmin edebiliriz. Aile eski-yeni değerler ve normlar arasındaki bu mücadelenin tam ortasında yer alan önemli bir kurum olarak dikkat çekmektedir. Zorunlu göç neticesinde ailenin yapı ve fonksiyonlarında meydana gelen travmatik etkiler nedeniyle Suriyeli ailelerde nüfus, evlilik şekilleri, aile içi ilişkiler, rol-statü dağılımı gibi sosyal ilişkiler ile mahremiyet ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi temel değerler konusunda bir dizi beklenmedik sonuçlar görülebilir. Yeni ekonomi kuramında göçün tek tek değil de aile temelli değerlendirilmesi görüşü, göçmenlerin sadece gelişlerinin değil gittikleri yerdeki geleceklerinin anlaşılması ve öngörülmesi açısından da doğru bir odaktır. Tek başlarına mücadele etmenin zorluğu karşısında ailenin hatta ailelerin akrabalarıyla birlikte tutunma eğilimi, ailelerin zorunlu göç deneyimlerini anlamak açısından önem taşımaktadır. Zorunlu göçlerde aileler öncelikle kız çocuklarının başına bir şey gelmesin diye yurtlarını terk ettiler. Namus, Suriyeli ailelerin göçünde can güvenliği kadar etkili bir argümandır. Birçok erkeğin savaşmak için ailesini güvenli bir yere taşıma arayışı, zorunlu göçlerde ekonomik faktörün ötesinde namus değişkenini düşünmemizi gerektirmektedir. Suriye toplumun göç motivasyonunda da bu etkenin önemli bir yeri bulunmaktadır. Suriye güvenlik güçlerinin gerçekleştirdikleri tecavüz ve cinsel istismarla buna ilişkin tehditleri, Suriyeli ailelerin göç etmesinde önem taşımaktadır (Harunoğulları & Ağcadağ, 2021: 88-100).

Şu anda ülkemizde 3.4 milyon Suriyeli bulunmaktadır. Bu insanların önemli bir kısmı büyük şehirlerde bulunmaktadır. Bu nüfusun büyük kısmını kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır. Genç nüfus özelliğiyle bu toplumun diğer faktörlerle birlikte Suriyeli ailelerin yapısının değişiminde önemli bir rol oynayacağı tahmin edilebilir. Bu etkenlerin bir kısmı hayat şartları ve geçim ile ilgiliyken bir kısmı da sosyal ve kültürelidir. Ailelerin ayrılma, dağılma ve birleşme deneyimleri; aile yapı ve fonksiyonlarında önemli değişimleri

içermektedir. Kızların rol ve evlilik beklentilerine dayanan büyük gelenek, yoksulluğun baskısıyla gerilemektedir. Suriyeli ailenin çevreye uyum, çalışma ve eğitim derken geniş aile ve akrabalık bağlarından uzak kalmak zorluluğu, evlilik kalıplarıyla sosyal kontrolden uzaklaşmalarını doğurmaktadır. Ailelerin çeşitli nedenlerle sürekli hareketlilik içinde olduğunu ve bu nedenle birçok geleneğin geçiciliğın altında kaldığını tahmin edebiliriz. Kültürünü, kimliğini koruma refleksi ile sosyal uyum ve kabul görme eğilimi arasında bu gerilim uzaayıp giderken bu durumdan en çok aileler etkilenmektedir. Dilin yanı sıra, dinin ve adetlerin öğretilmesi, yaşatılması bireyleri aşan gücüyle Suriyeli ailenin gündemi ve büyük sorunu olmayı sürdürmektedir. Suriyeli ailede kimin kiminle evleneceğı, nasıl ve nerede hangi yolla evlenileceğı, aile ve eşler arasındaki sorunların nasıl çözüleceğı, hangi hukuka göre karar verileceğı, kaç çocuk yapılacağı, kaç evlilik daha yapılabileceğı ciddi belirsizliklerle karşı karşıyadır. Bu belirsizlik sadece ailenin değil, değışen yaşam koşulları ve değerleriyle ülkemizdeki Suriye toplumunun geleceğinin belirsizliğidir.

Görüştüğümüz mülteci birçok genç evliliğın gittikçe kendilerini korkuttuğunu ifade etmektedirler. Artık ailelerinin kendileri için evlenilecek bir kişiyi öneremediklerini, kimseyi tanımadıkları için de evliliğın kendileri için zor bir süreç olduğunu ifade etmektedirler. Görüştüğümüz Suriyeli gençler “annelerimiz Halep’te akrabaları, komşuları gezer ve uygun buldukları kızları oğullarına isterlerdi” demektedirler. Aileler kızlarının erkeklerle aynı mekânda bir arada bulunmalarını ve erkeklerle arkadaşlık yapıp görüşmelerini istemediklerinden evlilik için bundan başka bir seçenek de zordur. Diğer yandan zaten Suriyeli gençlerin bir kısmının tutuklandı öldü, bir kısmı kaçmak ya da ailelerinden ayrı uzakta yaşamak zorunda kaldıklarından sosyal çevrelerinden uzakta yaşıyorlar. Bu durumda ailenin eskiden olduğu gibi kız bulma durumları olmadığından bu durum gençlerin evlilik sürecinde sorunlar doğuracak gibidir.

Göç ve Zorunlu Göç

İnsanların kısa ya da uzun süreli olarak yer değıştirmeleri göç olarak tarif edilebilir. İnsanlar geçimlerini sağlamak, daha iyi bir iş bulmak ya da daha iyi bir yaşam için belirli bir süre başka bir yere yerleşebilirler. Göçler kendi içinde birçok sınıflamaya tâbi tutulabilir. Bunlar içinde en önemli sınıflamalardan birisi göçün gönüllü olup olmadığıdır (Adıgüzel, 2018: 19-27). Çoğu göç deneyimi önceden planlanan bir şekilde görülürken zorunlu göçlerde durum

farklıdır. Zorunlu göçlerde insanlar çoğunlukla can güvenliği riski nedeniyle buldukları yeri terk etmek ve başka seçenekleri olmadığı için yaşadıkları yerlerden kaçmak zorunda kalırlar. Ancak bu zorluk içinde ekonomik, doğal, yani iklimsel değişimler, kuraklıklar, seller, depremler yanında toprak istilaları (baraj yapımına bağlı vs.) ve insan hakları ihlalleri gibi politik müdahaleleri barındırabilir (Bartram ve ark., 2017: 151-157). Zorunlu göçlerde insanlar her anlamda zor bir deneyimi yaşarlar. Çoğunlukla istemedikleri halde buldukları çevreyi terk eden bu insanlar işlerinden, topraklarından, evlerinden ani şekilde hazırlıksız olarak ayrılmak zorunda kalırlar. Zorunlu olarak göç edenler yollarında çoğunlukla eşyaları, paraları olmadığı gibi gidecek yerle ilgili herhangi bir hazırlıkları ya da planları da olmadığından her anlamda travmatik ve zor bir süreci deneyimlerler. Barınma, beslenme, giyecek, güvenlik başta olmak üzere birçok konuda zorluk yaşayan bu insanlar kendi ülkelerinde memur, esnaf, çiftçi ya da öğretmenken geldikleri yerde dilenmek durumunda kalabilirler. Evlerinde ailesiyle birlikte normal şekilde yaşayan insanlar bir anda can güvenliği tehdit altında, yemek ve başını sokacak bir yer bulamaz hale gelir. Bu insanlar statülerini kaybederken sahip oldukları rolleri, anlamını ve önemini yitirdiğinden yeni bir düzen kuruncaya kadar belirsizlik ve stresle baş etmek zorunda kalırlar.

Yapısal Fonksiyonel Model Açısından Aile

Sosyolojik ekoller içinde yapısal fonksiyonel model toplumun karşılıklı ilişki içinde birbirini etkileyen parçalardan oluştuğunu varsayar. Değişimin arızı olduğunu, denge, düzen ve uyumun esas belirleyici olduğunu belirtir. Çevreye uyumun önemli bir amaç olduğunu belirten bu ekol yapıyı bireye önceler. Bu görüşe göre bütünü oluşturan her bir parça belirli bir işlevi yerine getirmek suretiyle toplumsal yapının işleyişine ve devamına katkıda bulunur. Eşitsizliğin ve hiyerarşinin doğal ve gerekli olduğunu belirten bu yaklaşım, ailenin yapısal ve işlevsel özelliğini bireysel tercihlerin üzerinde tutar. Yapı, işlev ve parça-bütün çiftlerinin birinde meydana gelen bir değişim diğerlerini de etkiler. Ailenin üye sayısı, aile üyelerinin birbirleriyle ilişkileri, bu ilişkileri belirleyen değer ve normlar bir bütün olarak aile yapısını oluşturur. Aileyi oluşturan bireylerin rol-statü dağılımı ve ailenin sahip olduğu işlevler, toplumun ayakta kalmasını sağlar. Toplum da çeşitli kurumlarıyla ailenin işleyişini ve yapısını korumak suretiyle ayakta kalmasını, çevreye uyum sağlamasını kolaylaştırır (Tezcan, 2015: 100-172). Aileyi oluşturan değerler, normlar ve aile

içindeki bireylerin iş bölümü nasıl aileyi devam ettirirse, aile ve ailenin işlevleri de diğer kurumların ve toplumsal yapının işleyişine katkıda bulunur. Ailenin yapı ve işleyişi birbirini etkilediğinden bunların birinde meydana gelen bir değişim diğerini de etkiler. Aile kişiliği ve toplumu oluşturan kurumlardan biri olarak diğer kurumları ve süreçleri etkiler. Ailede meydana gelen değişim diğer kurumları nasıl etkilerse kurumlarda meydana gelen değişim de aileyi değiştirir. Örneğin dini değerlerdeki değişimler, mahremiyet, namus ve toplumsal cinsiyete ilişkin normlarda meydana gelen değişimler kadın-erkek ilişkilerini, evlilik şekillerini, iş bölümünü baştan aşağı etkiler. Yine geçimini avcılık ve toplayıcılık yaparak sağlayan topluluklardaki aile örgütlenmesi ile tarım ve sanayi aşamasına geçmiş toplulukların aile örgütlenmesi, sosyal ilişkileri aynı olamaz (Tezcan, 2015: 162-167).

Göç Sonrası Evlilik

Evlilik farklı adet, gelenek ve biçimleriyle aile oluşumunu belirler. Kız çocuklarını namus ve şeref arayışlarının önemli bir parçası olarak gören Suriye toplumu, özellikle kırsal kesimleri, kimin kimle evleneceğini büyük ölçüde grup kararına ya da anne babanın inisiyatifine bağlayarak işini şansa bırakmamayı yeğler. Kimin kiminle evleneceği, ailenin hatta sülalenin namus ve şerefi olduğundan sadece evlenecek gençlerin kararına bırakılamaz. Bu yüzden görücü usulü, erken yaşta evliliğin ve akraba evliliğinin yaygın olduğu bu yapı aslında kapalı muhafazakar bir topluluk yaşamıyla eş güdümlüdür. Kadının ev işleri ve çocuk, erkeğin ise kamu yaşamında konumlandırıldığı bu yapı kendine özgü çeşitli değerler manzumesini içerir. Kız ve erkeklerin ayrı eğitim alması da dahil birbirlerinden keskin sınırlarla ayrılması geleneği, mahremiyet anlayışının bir parçası olarak Suriye kültürünün ayırt edici özelliklerden biridir. Ancak kızların ve kadınların çalışmak zorunda kaldığı şehirlerde bu anlayışları değiştirmekte, Suriyeli aileler kız çocukları ile çeşitli çatışmalar yaşamaktadırlar. Çevreyle etkileşimi artan, erkeklerle aynı okullara giden kızların dış görünüşleri başta olmak üzere beklenti ve görüşleri de değişebilmektedir. Bunun erkekler için başka sonuçları olmaktadır. Evlenilecek kız tercihinin ev hanımı olması beklentisi, görücü usulü evlilik bekleyen erkeklerin evlenememesi sonucunu en az maddi imkânlar kadar etkilemektedir. Kız çocuklarının yerli arkadaşları gibi giyinmesi, yer yer erkek arkadaşlara sahip olmaları ailelerin burada yetişen kızlarla evlenilmez, bu kızlara güvenilmez düşüncesini beslemektedir. Birçok Suriyeli ailenin hala

Suriye'den kız alma çabası bu bağlamda analiz edilebilir.

Birçok aile iş bulup çalışmak, geçimini sağlayabilmek, bir ekmeğe ulaşmak kadar hemşerilik, akrabalık ve yakınlık bağlarına göre yaşanacak yerleri belirler. Ancak bu tercih şansı normal göçlerde söz konusudur, zorla yerinden edilmiş ailelerde durum daha farklı işler. Evliliğin yoksulluk ile baskılandığı Suriyeli sığınmacılarda evlilik ve aile ile ilgili çeşitli inanç, adet ve ritüellerde değişimler yaşanması önemli sonuçlara gebedir. Nüfus artışının sık sık Suriyeli aileler üzerinden konu edildiği ve çeşitli çevrelerce manipüle edildiği bilinmektedir. Ancak genelde Suriye'deki savaş öncesi nüfus verilerinin ve nüfus projeksiyonlarının değişen Suriyeli aileler için ciddi yanılgılar içerdiğini tahmin etmek zor değil. Öncelikle Suriyeli aile yapısındaki ve işleyişindeki değişimler, evlenme yaşı ve eş sayısı başta olmak üzere çeşitli adet ve ritüellerinde değişime yol açmaktadır. Bu farklılaşmalar nedeniyle nüfus artışı başta olmak üzere evlilikle ilgili birçok eğilim değişime ihtimali taşımaktadır. Üniversite eğitiminin artık paralı oluşunun etkisini unutmamakla birlikte eğitim görerek beklentileri artan gençlerin bu beklentileri evlilik yaşı, evlilik sayısı ve çocuk sayısı planlamasını değiştirecektir. Birçok kız çocuğunda gördüğümüz okuma ve çalışma beklentisi, bu değişimin öncü göstergesidir. Evlenirken ayrı salonlar tutma ciddi paralar gerektirirken birçok Suriyeli aile evlilik törenlerinde ucuz tercihlere yönelmekte, Suriye'deki eğilimlerinden (örneğin arabalarla konvoy yapmak, görücü usulü evlilik, fazla çocuk sayısı, ikinci evlilik yapmak) vazgeçmektedirler.

Kente uyum çabası, aile yapısındaki değişimlerin önemli bir yordayıcısıdır. Kente adaptasyonun tüm süreçleri geçim, evlilik yaşı, çocuk sayısı başta olmak üzere birçok hususu değiştireceğinden Suriyeli ailenin geleneksel yapı ve fonksiyonları bundan dikkate değer ölçüde etkilenecektir. Ataerkil değerlerin tüm bileşenleri, kafasını modern kentin ritmine vura vura değiştirirken bireyler bu gerilimden paylarına düşeni alacaktır. Aile içinde gerilimin kadın-erkek, yaşlı-genç, ebeveyn-çocuk bağlamında bir karşılığı olacaktır. Bu durum ailelerin yapı, işleyiş ve üye sayısını da etkiler görülmektedir. Genelde anneanne ve dedenin olmadığı ailelerde, sosyal kontrol kadar değer aktarımının önemi (özellikle de dini değerlerin aktarımı) azalır. Suriyeli gençlerin kurduğu yeni aileler, bu bağlamda birçok değişim ve çatışmaya gebe gibi gözükmektedir. Öncelikle kız çocuklarının okutulmasına karşın erkek çocukların çalışmak zorunda olmaları, kız-erkek dengesini kadınlar lehine çeviren bir dinamiği ifade etmektedir. Kendinden daha iyi statüdeki birisiyle evliliği planlayan

eğitlimli her sığınmacı kadın, bu hayalini karşılamada zorlanacaktır. Çünkü erkeklerin eğitimden kopuşları, kız çocuklarına göre çok daha erken ve daha hızlıdır. Kızların kendinden daha alt düzeyde bir eğitime sahip biriyle evlilik yapması, Suriyeli kadınların beklentilerine uymaz. Değerlerdeki bu değişime başka bir örnek, görüştüğümüz erkek bir mültecinin eşiyile yaşadığı tartışmada eşinin Türk hukukunu kendisinin ise Suriye'deki hukuku baz almaları gerektiği konusundaki tartışmalarıdır. Aralarındaki tartışmaları halen şeriat ile çözmeleri konusunda uzlaşısı olan erkek-kadın bakışı sürmekle birlikte karşılaştıkları yeni sorunlar, bu beklentiye kadınlar lehine bozmaktadır.

Erken evliliklerin çok eşli evliliklerle işlevsel bir bütün olduklarını düşünüyorum. Ancak erken evlilikle çok eşli evliliğinin birbirinin tamamlayıcısı olduğu bu evlilikler, Suriyeli kadınların daha fazla direncine maruz kalacaktır. Türkiye'de yaşamının ve yerel kadınlarla etkileşimin sonucunda bu bakış açısının değişeceği tahmin edilebilir. Ayrıca, grup içinden evlilik beklentisi, erken yaşta evlilik düşüncesi gibi ataerkil beklentiler kente uyum ve sosyal, fiziki hareketlilik ölçüsünde hayal kırıklığı yaşatacaktır. Bunun yanı sıra Türk vatandaşlarının Suriyelilerle yaptıkları evliliklerin de dikkate alınması gerekmektedir. Çoğunlukla Doğu'da insanların yoksulluk, başlık parasının azlığı nedeniyle, bazen de ikinci eş olarak tercih ettikleri bu tür evliliklerin de iki toplumu etkileyen özellikler taşıdığı söylenebilir (Kaya, 2017: 74-107).

Suriyeli birçok gencin "iyi eş, evlenilecek kişi" ölçütü, göç sonrası değişim rüzgarının etkisinde kaldığından hem kızlar hem de erkekler için zamanında evlenememe sorunu bulunmaktadır. Görüştüğümüz birçok Suriyeli gencin "Avrupa'da nasıl evlenebiliriz ki" korkusunun altında yatan nedenler aslında ülkemiz şartlarında da aynı şekilde karşılarına çıkmaktadır. Homojen, akraba evliliğini önceleyen tutucu ve görücü usulüne dayalı erken yaştaki geleneksel evlilikler, Suriyelilerin cemaat yaşantısıyla yakından ilgili olduğundan birbirinden uzağa yerleşmek zorunda kalan Suriyeli ailelerin bu beklentilerini karşılayamaz. Muhtemelen yeni kuşaklarda zamanında evlenememe problemine yol açacak olan bu durum, zorla yerinden edilmiş ve cemaat şeklinde yaşamış ailelerin ileride karşılaşacakları en ciddi sorunların başında gelebilir. Görüştüğümüz bir genç, kız kardeşinin ailesinin rızası sonucunda teyzesinin oğlu ile sanal alemde görüşüp evlendiğini anlatırken gerçek ortamda eş seçme ve evlilik yapmanın zorluğuna dikkat çekmiştir. Evlilik konusunda ebeveynlerle gençler arasındaki farklılıklar, kuşaklar arası çatışmanın temel argümanlarından biridir. Bu çatışma göçmen ailelerin önemli bir sorunu ola-

rak görülebilir. Sanal alemde çeşitli olanaklar olmakla birlikte bu platformun herkese hitap etmesinin zorluğu bir yana sanal ortam üzerinden evlilikler de kültürel kalıplara uyumsuzluk kadar risklerle doludur.

Suriyeli Aileler

Suriyeli ailesi, bazı farklılıklar dışında genel olarak Arap aile yapısının özelliklerini taşır. Arap ailesinde olduğu gibi Suriyeli aile yapısında da geleneksel değerlerle İslam'ın değerleri karma bir kompozisyon sunar. Bu farklılıkların oranı kırdan kente, etnik ve mezhebi kökene göre değişir. Ailede babanın ve büyükbabanın tartışılmaz üstünlüğü bulunur. Kızlarla erkeklerin eşitsiz ve keskin hatlarla ayrılmış rolleri mesafeyi gerektiren değerlerle korunur. Örtü bu mesafenin giyilmiş hali olarak yorumlanabilir. Ailede erkek çocuklara kıyasla kızların ve kadınların ikincil önemi göze çarpar. Erkeğe itaat saygıdan öte bir anlam taşır. Toplumsal cinsiyete ilişkin değerler saygı ve mirastan alınacak pay gibi konularda öncelikleri belirler. Doğan çocuklar büyük ölçüde baba tarafına aittir. Kız çocuğun evliliğinde istenen başlık parası bu aidiyeti perçinleştirir. Erkek çocuğun önemi tartışılmaz ve kadın korunması gereken namus olarak görülür. Doğumu engelleyici yollara tevessül etmek hoş görülmediğinden çocuk sayısının fazlalığı dikkat çeker. Savaş öncesinde ortalama çocuk sayısının 4-5 kişi olduğu Suriyeli ailelerde kadın genellikle ev hanımı olarak düşünülürdü (Bates & Rassam, 2016: 266-309). Mahremiyet ve ayıp oldukça etkili değerler olarak utanç ve namus duygusunu besler. Kızların belirli bir yaşa kadar okula gönderildiği sonra da erken yaşlarda evlendirildiği Suriye ailesinde çok eşli evliliklerin normal karşılandığı bir anlayış bulunmaktadır. Ataerkil değerlerle İslam'ın aile değerlerinin birlikte görüldüğü bu toplumda elbette kırsal ve kentsel yapıya göre değişen değer ve normlar bulunmaktadır. Ülkemizde bulunan Suriyelilerin nüfus özelliklerine bakıldığında çoğunluğun kadın ve çocuklardan oluştuğu görülür. Ancak bu ailelerin çoğu normal aile işleyişinden farklı işler. Öncelikle çok sayıda aile üyesi ekonomik nedenlerle aileden uzakta kalmaktadır. Yine çok sayıda ailede kayıplar, savaş mağduru insanlar bulunmaktadır. Özellikle babanın olmadığı aileler yoksulluk ve güvenlik başta olmak üzere ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Bu ailelerde yetim çocuklar hayli fazladır. Birçok yetim çocuğun karşı karşıya kaldığı ciddi riskler bu ailelerin etrafında dolanır durur. Terör örgütlerinden organ mafyasına kadar birçok kriminal yapı bu ailelerin tek zenginliği olan çocuklarına el koyabilir, kullanıp harcayabilir. Elbette sadece bilinen yetimlik değil “sosyal

yetimlik” de yani sahipsiz ve kimsesiz olmak da bu çocukları aynı tehlikelere maruz bırakır. Anne baba başta olmak üzere ailede herkesin çalışmak zorunda kalışı, çocukları ciddi anlamda sahipsiz bırakmaktadır. Çoğu aile gıda, sağlık ve barınma başta olmak üzere temel yaşam ihtiyaçlarını karşılamada sorunlar yaşarken eğitim, haberleşme ve ulaşım sorunları onlar için lüks olur. Aileler dar gelirlerine uygun kenar mahallelerin güvensiz ortamlarında çocuklarını büyütme zorunda kalırlarken tek varlıkları olan çocukları bir ev yangınında hayatını kaybedebilir.

Ailenin işlevsel çözümlenmesi aile ve toplum yapısının anlaşılmasında elverişli bir bakış açısı sunar. Üreme (yani neslin devamı); güvenlik, duygusal ve sosyal ihtiyaçların karşılanması, dayanışma, kültürel aktarım, sosyal kontrol gibi birçok temel işlevi ile aile toplumun sürekliliği ve kişiliğin gelişimi açısından kritik önem taşır. Ailenin büyüklüğü, aile üyelerinin önem hiyerarşisi ve kendine özgü değerleri yapısını belirler. Yine ailenin işlevleri, üyelerinin iş bölümü, rol-statü dağılımı yanında saygı, sevgi ve paylaşmak başta olmak üzere temel duygu ve değerleri; bireyleri ayakta tutar, hayata hazırlar. Ancak zorla yerinden edilmiş bu ailelerde söz konusu işlevlerin ne ölçüde işlediği ve birbiriyle ne ölçüde uyumlu olduğu tartışılır. Örneğin okuma-yazma konusunda ebeveyn-çocuk uyumsuzluğu ve farklılığı kültürel aktarımın yazılı kanadını kırar. Çoğu sığınmacı ailesinde ebeveyn-çocuk rolleri terse döner, karmakarışık bir görünüm sunar. Sosyal kontrol, güvenlik, işbölümü, kültürel değerlerin aktarımı gibi çoğu işlevin etkisi aile üyelerinin kaybı veya sosyal çevrenin değişimi nedeniyle azalır, değişime uğrar. Çocukların bazen dilenerek bazen de çalışıp eve para getirmek zorunda kalmaları sık görülen bir durumdur. Çalışma, tercüme-aracılık dahil evin birçok sorumluluğu çocuğa kaldığından ailelerin çocuklardan beklentileri yükselir. Bazen çocukların yetişkin, yetişkinlerin ise çocuk gibi olduğu durumlar oluşur. Bu konuda çalışma, dil bilmek ve çeşitli konularda anne-babaya rehberlik başta olmak üzere birçok örnek verilebilir.

Suriyelilerin geçici ve kayıt dışı oluşları, bazı konularda avantajken sağlarken bir yandan da bazı konularda dezavantajlı olmalarına yol açar. Geçicilik onların sosyal ilişki ve dayanışma ağlarını zedeler, akrabalık ilişkilerini değiştirir. Bir Suriyeli, abisiyle uzun zamandır görüşmediğini çünkü kendisinin paraya ihtiyacı olduğu için aramak istemediğini aktarmaktadır. Birçok ailenin yoksul, düşkün hallerini bir ayıp gibi yakınlarının, eski komşularının görmesini istemediklerini yine zenginlerin de bu güvensiz ve belirsiz ortamda paylaşmak

zorunda kalmamak için yoksulları, tanıdıklarını görmek istemediklerini ifade etmektedir. Yine ailelerin kayıt dışı düşük işlerde çalışmaları, birçok soruna yol açar. Bu sorunlar birçok çocuğun eğitim yerine çalışmak veya erken evlenmek zorunda kalması ile taçlanır. Bu ailelerin her konuda karşılaştıkları, yaşadıkları geçicilik sosyal ilişkilerinde de yansımaları gösterir. İş ve kiralık evlere bağlı olarak sürekli yer değiştirmek zorunda kalan bu aileler, kalıcı olmayan sosyal ilişki kalıpları nedeniyle sosyal dayanışma ağlarından da uzak kalırlar. Hemen hemen herkesin aynı zor durumda oluşu söz konusu dayanışmayı zayıflatır. Buna karşın yakın akraba iki ya da üç ailenin bir araya gelerek aynı evde kalmak suretiyle söz konusu ekonomik zorlukları birlikte göğüslemeye çalıştığı gözlemlerimiz arasındadır. Durumu düzelen ailenin bu geniş aile grubundan ayrıldığı bu yapılanma, genelde baba-evlatlar şeklinde ve evli iki-üç kardeşin birlikte olduğu geniş bir aile olsa da işleyişi farklıdır.

Ülkemizde erken yaşlardan itibaren çalışmaya başlayan Suriyeli çocuklar, ailelerinin yükünü sırtlanarak büyümek zorunda kalırlar. Türkiye’de ailelerin beklentisi çok sayıda kişinin çalışması olduğundan eğitim ikincil önemdedir. Birçok aile belirli bir yaşta sonra çocuklarını okuldan alır. Halihazırda kültürel bir eğilim olan erken evlilik, özellikle de kızlar için, yoksulluğun da etkisiyle bir zorunluluğa bürünür. Küçük çocuklara büyük sorumluluklar yüklenmesi, kız çocuklarının ev işlerine bakması aynı zamanda erken evliliğin bir hazırlığı olarak değerlendirilir. Yoksulluk ve sahipsizlik, bu eğilimi (yani kızların erken evlendirilmesini) bir tutunma çabası olarak karşımıza çıkarır. Evliliğin bu şekilde araçsallaşması daha derin sorunların doğmasına yol açar. Ancak şartlar ağırlaştıkça kız çocukların hesapsız erken evliliği boşanma ve istenmeyen gebelik gibi başka sorunları doğurur. Kızlar eğitim gördükçe başka, çalışmak zorunda kaldıkça başka dirençlerle karşılaşır. Çalışan kız çocuklarına yakınları da dahil bazı kesimler hoş bakmaz. Bu durum mahremiyet açısından kirlenme gibi sorun olarak görülür. Bunun dışında evdeki herkesin çalışmak zorunda kalması ailenin küçük çocukları için birçok riski beraberinde getirir. Küçük çocukların evde yalnız başına kardeşlerine bakmak zorunda kalması tehlikelidir.

Elbette tüm Suriyeli ailelerin ortak bir kültürel çatısı olmakla birlikte kentten-köye, mezhepten inanca ve bir sınıftan diğerine farklılaşan eğilimleri, farklı yaşam tarzları bulunur. Bazı Suriyeli aileler her ne olursa olsun çocuklarının eğitimlerine önem verirken bazıları geçimlerini bazıları da geleneksel kalıplarını (erken evlilik) takip etmeyi önemser. Ancak çoğu Suriyeli

ailesinin yetersiz maddi koşulları onları benzeştiren bir süreçte yoğurur. Yaşamın asgari gereklerini yerine getirme zorunluluğu, onları kaygı ve korku içinde tutar. Suriyeli ailelerde ülkelerindeki anlayış ve yaşam tarzlarından farklı olarak kız çocukları üzerinden bir değişim dinamiğine sahip oldukları söylenebilir. Kız çocuklarının okutulması ve erkek çocukların çalıştırılması eğilimi, birçok araştırmaya gebe dir. Bunun yanı sıra kız çocuklarının çalışmak zorunda kalması onların yerel akrabalarıyla kurduğu sosyal ilişki ve etkileşimin artması ölçüsünde onları yerel değerlerle kente ait değerler arasında bir yol bulmaya itmektedir. Birçok Suriyeli genç kız çalıştıklarını ve dışarıda giydikleri kılık-kıyafetlerini yakın akrabalarından gizlediklerini ifade etmektedir. Kız çocuklarının dışarıyla temasları onların mahremiyet ve evlilik algılarını, beklentilerini de değiştirmektedir. Kız çocuklarının mahremiyete ilişkin algılarındaki değişim kıyafet tarzlarından erkeklerle olan ilişkilerine ve toplumsal cinsiyet rollerinden evlilik düşüncelerine kadar birçok hususu etkileyecektir.

Gariplik

Suriyeli insanlar Esed yönetimi tarafından zorla yerlerinden edilip ciddi bir askeri saldırıya maruz kaldıklarında kaçmaktan başka bir yolları kalmamıştı. Yaşananlara bakılırsa göçten değil bir soykırımdan ve sürgünden bahsedilebilir. Zorla yerinden edilince bu insanlar önce kendi ülkelerinde şehirlerine yakın köylerde sonra da başka şehirlerde tanıdıklarının yakınlarında, akrabalarının evlerinde güvenilir bir yer aradılar. Sadece kaçmak için zamanları olan çoğu Suriyeli aile, kendileri için önemli eşyalarını değil insanları, sevdiklerini, komşularını geride bıraktılar. Suriyeli aileler zorla kentlerinden, sokaklarından ve evlerinden çıkarıldıkları için ait oldukları ve aşına oldukları bir çevreden mahrum kaldılar. Yaşadıkları evleri, ait oldukları kentleri, sokak ve muhitleri kaybederken göçmenler anılarıyla birlikte çoğu alışkanlıklarını ve yaşam tarzlarını da bırakmak durumunda kalırlar. Bu nedenle Suriyelilerle konuştuğumuzda duygularına ilişkin söylediklerinden birisi kendilerini “kaybolmuş” gibi hissetmek ifadesiydi. Suriyelilerin geride bıraktıkları, hafızalarının bir karşılığı olan süreklilik duyguları, bütünlük hissinin bir parçasıdır. Anıları bağlamından kopan Suriyeliler, alışkanlıklarının anlamsızlaştığını hissederler. Bu yüzden birçok Suriyeli burada olmayı “gariplik” kelimesi ile anlatmaya çalışır. Yaşadıkları kovulma hissi, yoksunluk ve kopma duygusunu pekiştirdiğinden birçok Suriyelinin olumsuz duygulara

sahip olduğu tahmin edilebilir. Bu durum ruhsal ve sosyal açıdan aşındırıcı bir süreçtir. Birbirinden uzaklaşan akrabaların sosyal kontrolün gevşemesi nedeniyle yerel etkilere daha açık olmaları tahmin edilebilir. Bu durumun Suriyeli ailelerin sosyal uyumunu artırdığı ölçüde kültürel değerlerini sarstığı söylenebilir.

Ötekileştirilmeyi fazlasıyla hissedilen aileler, yaşanan yere göre değişen önlemlerle bu kaygı ve korkularını azaltmaya çalışırlar. Birçok aile çocuklarını normal zamanlara göre daha dikkatli olmaları konusunda uyarır, ülkelerinde olduğu gibi rahat olmalarının başlarına bela açabileceğini düşünürler. Çeşitli yerlerde yaşanan olaylar, sosyal medyanın düşmanca tavrı birçok mültecinin giyinme, konuşma dahil yerel birçok alışkanlığını tereddütle yapmasına yol açar. Bir yere gidilecekse arkadaşların birlikte yürümesi, akşam geç saatte dışarı çıkılacaksa sokağa tek çıkılmaması gibi önlemler, bazen tedirgin bir ruh hali görülebilir. Birçok erkek ve kadının giyim kuşamlarını yerli halka uydurma çabası, Arapça konuşmamak en kolay ve en fazla göze çarpan izole olma yöntemlerinden biri olarak dikkat çekmektedir. Nüfuslarının yerel nüfustaki oranlarına göre bu duygunun yoğunluğu değişse de birçok aile eğitime devam ve TV izleme tercihleri başta olmak üzere çocuklarının ortama uyum sağlayabilmeleri için çaba içerisinde. Bu çaba bazen yerel kültürel değerlerle çelişebilir.

Suriyeli aileler yalnızdır. Genel olarak yalnızlık, Suriyeli ailelerin bir bütün olarak milletçe hissettikleri yıkıcı bir duygudur. Dünya tarafından yalnız bırakıldıkları ve bu ailelerin kimsesiz oldukları gerçeği, gündelik deneyimler ile her geçen gün perçinlenmektedir. Her yerde geçiciymiş gibi olma deneyimi, eşsiz bir “olamama” deneyimidir. Ülkemizin mülteci politikası birçok Suriyeli için bu olamama durumunu arttırmaktadır. Geçici kimlikle özdeşleşen bu “olamama” durumu, öğrencilikten tutun da dil öğrenmeye ve mahalleli olmaktan tutun da arkadaş ve komşu olmaya kadar her durumu içerir. Her bir üyesinin başka bir şehirde veya ülkede yaşadığı bu aileler geniş, uluslararası ağın bir nüvesi gibi görünse de söz konusu olan aile yapısının ve işleyişinin keskin bir değişimdir.

Travma Ötesi Deneyimler

Birçok Suriyeli aşığılanma, korku ve acıyı savaştan önce de tanıyordu. Ancak, bir devletin kendi halkına uyguladığı bu katliamın yaşattığı acılar herhangi bir travmanın ötesindedir. Çoğu Suriyeli arkadaşlarını, yakınlarını, komşularını yitirdiklerinden acıları büyüktür. Birçok kadın eşlerini, yakınlarını ve çocuklarını kaybetmiştir. İşkenceye uğrayanlar, engelli klanlar azımsanmayacak kadar fazladır (Yazbek, 2013). Yaşanan bir kayıp ya da acı travma olarak düşünülebilir ancak birçok yakınına kaybetmek travma ötesidir. Bu tür travma ötesi yaşam deneyimlerinde acı deneyimi insanları suskunlaştırır. Aile üyelerinin önemli bir kısmında görülen kayıplar, gerçek bir parçalanma deneyimidir aslında. Birçok ailede ölümler dışında bu tür kayıplar da gerçek bir trajediyi oluşturur. Bununla birlikte ailelerin yakınlarının ölümüne verdikleri anlam ve tepkileri şaşırtıcıdır. Bazılarının inançlarını olumsuz etkilerken bazılarının İnançlarını olumlu yönde etkiler. Aileye üyelerinden birini sorarsanız mutlaka “Elhamdülillah şehit”, “İnşallah şehit” sözü sizi şaşırtabilir. Kadınların bir kısmının kocalarının ve çocuklarının ölüm haberini bir müjde gibi beklemesi de sizi şaşırtabilir ancak onlar için belirsizlikten, sevdiklerinin işkence altında olmalarından yeğdir. Bu ailelerde aile üyelerini sorduğunuzda genelde “Nerede olduğunu, sağ olup olmadığını bilmiyorum” cevabını alırsınız.

Yurdundan ayrılmak zorunda kalmanın kendisinin bir travma olduğunu anlıyoruz. Birçok Suriyelinin sınıra yakın yerlerde yerleşmesi, yaşama ümitleri topraklarına yakın olmaları onların “bir gün döneriz” beklentisiyle canlı kalmaktadır. Geleneksel kültürde insanlar toprağına, ölümlerine yakın olmak, onları ziyaret edip dua etmek, bayramlarda mezarı başında “Buradayız” der gibi bir Fatiha okumak isterler. Yine mezarların dini bağlamdan öte ailelerin geçmişi ile geleceğini bağlayan mekânlar olarak bir işlevi vardır. Yakınlarının ölümlerini bile bulamayan bazı Suriyeliler için bu durum travma ötesi, bitmeyen bir yas anlamına gelmektedir. Ölümün bazen kalmaktan daha değerli bir durum olduğunu yakınlarını kaybeden Suriyeli sığınmacıların gözlerinde ve ifadelerinde görebilirsiniz. Çoğu Suriyeli için atalarının mezarlarına yakın olmak, kendi toprağına geriye dönüş şartlarının bir tamamlayıcısı gibidir. Kimliğin önemli bir parçasını oluşturan toprak, ait olunan kodları taşıdığından çok önemlidir. Ancak bu önem ailelerin anlatması ile değil, yaşanarak hissedilmesi gerekir. Oysa Suriyeli birçok çocuk, ne Suriye’yi görmüş ne de

Suriye’de doğmuştur. Kimliğe ilişkin bu dönüşüm, Suriyeli ailesinin gerçek bir çelişkisi olarak değerlendirilebilir. Ancak burada Suriye’de yaşanan travmanın derinliği ve büyüklüğü ölçüsünde geri dönüş zorlaşacaktır. Çünkü bu insanlar için kendi vatanı yaşanan travmanın bir uyararı olarak hafızasında yer ettiğinden travma geçirmiş çoğu aile için geri dönüş zordur.

Geçicilik ve Kayıtsızlık

Suriye’nin savaştan hemen önce %65 kırsal %35 kentsel bir görünümü olduğu bilinmektedir. Bu yapı insanların çoğunlukla geniş aile, aşiret veya yakın akrabalık temelinde örgütlenmiş geleneksel bir yapıya sahip olduklarını göstermektedir. Bu durum Suriyelilerin deneyimlediği göçlerin bireysel değil de aile hatta akrabalık ve aşiret bağlamında değerlendirilmesini gerektirmektedir. İçeriden evliliğin yaygın görüldüğü bu yapıda evliliğin başkalarıyla yapılmasının olası bir sonucu aşiret ve akrabalık bağlarının gevşemesidir. Kırsal kökenli nüfuslarının fazlalığı ile dikkat çeken Suriyelilerin çoğu, ülkemizde kentlere yerleştiklerinden geleneksel geniş aile yapısından, cemaat yaşamından kopuk bir dünyayla karşı karşıya kaldılar. Birçok mültecinin iş bulmak için şehirleri tercih etmesi, çoğu geleneksel ve aşiret tarzı bir yaşamdan gelen bu aileleri sudan çıkmış balığa çevirmektedir. Ayrıca bu ailelerin önemli bir kısmı parçalandığından birçok Suriyelinin aile bütünlüğü ve işleyişi sarsılmıştır. Bu kayıplar ve sarsıntılar onların sadece ruhsal yapılarını değil, sosyal ilişki kalıplarını ve dayanışma ağlarını da etkilemektedir.

Zorla yerlerinden edilen aile üyelerinin çoğu gittikleri yerlerde tutunmak için oradan oraya giderler. Kira parasını, faturaları ve borçları ödeyemeyen bazı Suriyeli aileler yer değiştirmek durumunda kalırlar. Yine çoğu, çalışmak için (daha doğrusu hayatta kalabilmek için) farklı bir yere gitmek zorunda kalırlar. Bu hareketlilik, avantajlar sağladığı kadar sosyal ilişkilere kayganlık ve geçicilik katar. Bu geçiciliğin kayıtsızlık üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Çoğu aile kaydolduğu yerde değildir artık. Bu kopuş onların resmi ya da gayriresmî çeşitli sosyal ağlardan ve kurumlardan faydalanmalarını zorlaştırır. Aile üyelerinden para kazananlar durumu olmayanlara göndermek suretiyle veya onları yanına almak suretiyle bu hayati meydan okumaya cevap vermeye çalışırlar. Sürekli yer değiştirmeyi, aile üyelerinden ayrı kalmayı veya yakın ailelerle birleşmeyi içeren bu gelgit durumu, ailelerin hayatta kalma stratejisi olarak iş görse de ailenin yapısal ve işlevsel açıdan değişimini beraberinde taşır. Sosyal kontrol başta olmak üzere ailenin sosyalleştirme ve

kültürel aktarım süreci sekteye uğrar. Ebeveyn-çocuk ve çocuklar arası ilişkiler, karı-koca ilişki kalıpları sarsılır. Aile bağları güçlü olanlar, bu süreçten daha başarılı çıkarken bu durum aile bağlarının yeniden güçlenmesi fırsatını sunar. Ancak gevşek yapılı aileler için aynısını söylemek zordur. Birçok aile, istemediği bir yere zorla savrulduğundan sadece aile üyelerinin kaybıyla değil akrabalık ve komşuluk bağlarının kopmasıyla da sarsılırlar.

SONUÇ

Türkiye'ye zorunlu göç eden Suriyeli aileler genellikle kırsal kesimden gelen cemaat yapısına sahip, içten evlilikleri yeğleyen kapalı, muhafazakar ailelerdir. Ataerkil değerlerin önemli olduğu bu ailelerin neredeyse çoğunluğu kentlere yerleşmişlerdir. Kentsel değerlerle, yaşam şekillerinden farklı yaşam anlayışları ile bu aileler değişime uğramaktadırlar. Okullarda, iş hayatında erkeklerle beraber aynı mekanlarda zaman geçirmek zorunda kalan kızların kılık kıyafetleri dahil birçok düşünce ve anlayışları bu süreçten etkilenerek değişime uğramaktadır. Kızların eğitim hayatına devam etmeleri, çalışma hayatına katılmak zorunda kalınması mahremiyet değerlerini ve kız-erkek ilişkilerini değiştirmektedir.

Yaşanan ciddi yoksulluk ve yerel topluluğun din anlayışındaki farklılıklar, ev hanımlığı rolü biçilen kadınların statü-rol beklentisini değiştirmektedir. Geniş aile şeklinde yaşayan, dedenin önemli bir yere sahip olduğu Suriyeli ailesi göç sonrası dağılmış, birçok üyesini kaybetmiştir. Bazen babanın bazen de ailedeki büyük çocukların çalışmak için sürekli haneden uzakta olmaları, hatta farklı ülkelerde yaşamak zorunda kalmaları sosyalleşme, kültürel aktarım gibi süreçleri akamete uğratarak kültürel ve sosyal değişimi arttırmaktadır. Arapça okuma yazma bilmeyen bu çocukların kendi özgün yazılı ve görsel kaynaklarından beslenmeleri mümkün olmadığından kuşaklar arası çatışmaların yaşanması muhtemeldir. Mahremiyet değerindeki değişimler, erkeklerin yanı sıra örtünmeyi kültürel bir kalıp olarak gören kızların da bakışını etkilemekte, ciddi yoksulluk nedeniyle evlilik adet ve ritüelleri değiştirmektedir.

Başlık parası, görücü usulü, erken evlilik kalıpları ve çocuk sayıları ile evlilik sayısı konusundaki fikirleri yerel insanlardan etkilenmektedir. Toplumsal cinsiyetle ilgili kültürel değerlerdeki çelişkiler sonuçta evlilik kalıpları üzerinden nüfus artış hızını etkilemektedir. Yine erkeklerin çalışma zorunluluğu ile

kızların okula devamları arttıkça iki cinsiyet arasındaki ilişkiler değişmekte, erken evlilik ihtimali bir yana ileriki zamanlarda yeni kuşakların evlenememe riski bulunmaktadır. Diğer yandan yoksulluk baskısı ve belirsizlik başta olmak üzere yeni yere uyum sağlamak için yerli vatandaşlarla yapılan evliliklerin sayısında da bir artış bulunmaktadır. Şimdiye kadar genelde yaşlı olan yerli insanların genç kızlarla yaptığı evlilikler veya ikinci evlilikler şeklindeki birleşmeler görülürken şimdi Suriyeli erkeklerin Türk kızlarla evlilikleri de görülebilmektedir.

Ailelerin bir kısmı ciddi yoksulluk nedeniyle akraba-yakınları olan başka ailelerle birlikte aynı evde yaşamak zorunda kalmaktadır. Ailenin bu şekilde çoğalıp azalması, birleşip ayrılmak zorunda kalması ekonomik açıdan stratejik olmakla birlikte düşündürücüdür. Aileleri sürekli yer değiştirmek zorunda kalanlarda ya da anne babası çalışmak zorunda kalan ailelerde sosyal kontrol açısından sıkıntı yaşanmakta, bunun çocukların kendi yaşamları başta olmak üzere güvenlik açısından da çeşitli olumsuz sonuçları olmaktadır. Zorunlu göçlerin anlaşılmasında travmaların büyüklüğü ve yaygınlığı hem yeni topluma uyum sağlamayı hem de geri dönüşü zorlaştıran bir unsurdur. Bu ailelerin şerefi kız çocuklarının namusu ile ilgili olduğundan sadece erken evliliklerin yorumlanmasında değil, aynı zamanda geri dönüşün yordanmasında da bu faktör önemlidir.

Genç nüfus özelliğiyle öne çıkan Suriyeli toplum çoğu kayıplarıyla eksiklik gösteren bir ailedir. Bu aile dedenin-anneannenin olup olmamasına ve akrabalık ağlarının işleyip işlememesine göre baba otoritesinin değişkenlik gösterdiği bir ailedir. Baba otoritesi duygusal anlamda korkunun yanı sıra güveni, disiplinin yanı sıra empatiyi, gözetleme yanında saygı ve yargılamayı içerir. Baba ve dede otoritesindeki zayıflama, geleneksel ve dini değerlerdeki aktarımın zayıflığını ifade etmektedir. Suriyeli gençlerin yeni topluma uyumları ölçüsünde kuşaklararası çatışma, değişim ajanı olarak bu toplumun başında salınıp duracaktır.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, Yusuf (2018). Göç Sosyolojisi, 2. Basım, Ankara: Nobel Yayınları.

Bartram, David, Poros, Maritsa V. ve Monforte Pierre (2017). Göç Meselesinde Temel Kavramlar, Çev.: İtir Ağabeyoğlu Tuncay), İstanbul: Hece Yayınları.

Bates, Daniel G. ve Rassalm Amal (2016). Ortadoğu Halkları ve Kültürleri, Çev: M. Barış Gümüşbaş, Ankara: Dipnot Yayınları.

Harunoğulları ve Agcadağ (2021). Savaş, Göç ve Kadın:: Suriyeli Kadınlar ve Erken Yaşta Evlilik Deneyimleri, Konya: Eğitim Yayınevi.

Kaya, Mahmut (2017). Türkiye'deki Suriyeliler: İç İç Geçişler ve Karşılaşmalar, İstanbul: Hiperyayın.

Tezcan, Mahmut (2015). Sosyolojiye Giriş, 8. Baskı, Ankara: Anı Yayınları.

Yaşar, M. Ruhat (2020). Suriye'den Türkiye'ye Gerçek Mülteci Hikâyeleri, Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Yayınları.

Yazbek, Samar (2013). Suriye Devrim Günlükleri: Çapraz Ateşte Bir Kadın, İstanbul: Timaş Yayınları.

Müasir Azərbaycan Ailəsinin Cəmiyyətin İnkişafında Yeri və Rolu / The Place and Role of the Contemporary Azerbaijan Family in the Development of the Society

Doç. Dr. Asgarova Zamina QOŞQARQIZI

*Azerbaijan University of Architecture and
Construction Department of Social Sciences*

XÜLASƏ

Məqalədə ailənin, ailə institutunun xüsusiyyətləri və cəmiyyətin inkişafında rolu və yeri araşdırılmışdır. Eyni zamanda ailə dünyasında bazar münasibətlərinin həyata keçirilməsinin özünəməxsus formaları müəyyən edilmiş, institusional şərait və Azərbaycanda ailəçilik ideologiyasının transformasiyası, ailə institutunda baş verən dəyişikliklər, patriarxal (ənənəvi), nuklear (valideynlərdən və uşaqlardan ibarət ailələr), postsovet ailələri, ailə dəyərləri və onlara təsir edən amillər, dövlətin ailə siyasəti də tədqiqata cəlb olunmuşdur. Ailədaxili münasibətlərdə son onilliklərdə demokratikləşmə prosesi, nominal olsa da, ailədə kişilərin üstünlüyü, ailə üzvlərinin statusunun iyerarxiyası, böyüklərlə kiçiklər arasında ünsiyyət etiketi, azərbaycanlı qadın və kişilərin davranışlarında və status-rol funksiyalarında sosial və mədəni cəhətdən müəyyən edilmiş fərqlərin mövcudluğu ilə xarakterizə olunur. Cəmiyyətin kişi və qadına münasibətindəki fərqlər (real və simvolik) ailə üzvlərinin dünyagörüşünə xas olan cəhətlər, gənc nəslin sosiallaşması prosesi, cəmiyyətdə

qəbul edilmiş ənənəvi norma və statusların mövcudluğu tədqiq edilir. Azərbaycan ailəsinin həyat tərzini, ailə və qohumluq əlaqələrinin möhkəmliyi, qarşılıqlı yardım və birlik şərh olunur.

GİRİŞ

Azərbaycan cəmiyyətinin, onun sosial institutlarının transformasiyası ailənin həyatında, dəyərlərində, normalarında, davranış nümunələrində köklü dəyişikliklərlə müşayiət olunur. Ailə cəmiyyətinin fundamental əsası olmaqla cəmiyyətin həyatının əsas nailiyyətlərini, çətinliklərini və ziddiyyətlərini özündə əks etdirir. Azərbaycan dövlətinin sosial sahədə tənzimləmə funksiyalarının yerinə yetirilməsinə kifayət qədər diqqət yetirməsi, ailə siyasətinin əsaslarının hərtərəfli inkişaf etdirilməsi, əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəlməsi müasir ailənin formaları və funksiyalarının dəyişməsinə səbəb olur. Bu gün patriarxal tabeçiliyin azaldığı və emosional münasibətlərin və fərdi istəklərin təşviqi ilə xarakterizə olunan yeni "postmodern" ailə tipi formalaşır. Müasir ailənin vəziyyəti cəmiyyətin təsirindən getdikcə daha az asılıdır, ailə daxilində şəxsiyyətlərarası münasibətlərin əhəmiyyəti artır. Bu, müasir cəmiyyətin transformasiyası kontekstində ailənin öyrənilməsinin aktuallığını müəyyən edir. Tarixi inkişaf prosesində ailə-cəmiyyət, ailə və şəxsiyyət münasibətləri müəyyən bir cəmiyyətdə hökm sürən istehsal tərzinin təsiri altında daim dəyişmiş, həyat tərzini, sosial münasibətlər, dəyərlər sistemi, ailə dəyərlərinə istiqamətlənmiş, dövlət sosial münasibətləri inkişaf etdirmiş və təkmilləşdirmişdir. Ailə dəyərləri ailədə və cəmiyyətdə davranış modeli kimi ənənələr vasitəsilə yeni nəsillərə ötürülür. Eyni zamanda, ictimai həyatda bir tərəfdən real sosial münasibətlərlə cəmiyyətdə formalaşan dəyərlər sistemi, digər tərəfdən isə dəyər yönümləri arasında ən mürəkkəb sosial qarşılıqlı əlaqələr daim formalaşır. Beləliklə, ailənin, insanın və cəmiyyətin inkişafı, kamilliyi və rifahı bir-biri ilə sıx bağlıdır.

1. Azərbaycanda Ailə Modelləri və Onların Cəmiyyətdə Rolu

Ailələrin müxtəlif modelləri ailə münasibətlərinin müəyyən sahələrində fərqli formalarda özünü göstərir. Ailələr müxtəlif amillərin təsiri altında özlərinə xas şəkildə dəyişirlər. Təsnifatda sistemləşdirici xüsusiyyətlər ailələrin növlərini fərqləndirən prosesləri öyrənmək üçün zəruridir.

Uşaqların sayına görə fərqlənən uşaqsız, az və çoxuşaqlı ailələr, tərkibinə görə seçilən tək valideynli ailələr, sadə və ya mürəkkəb ailələr (bir neçə nəsil ailələri); böyük ailələr; ailə təcrübəsinə görə fərqlənən yeni evlənənlər; gənc ailələr; uşaq

gözləyən ailələr; orta nikah yaşı olan ailələr; böyük nikah yaşı ailələr; yaşlı cütlüklər, sosial tərkibinə, homogenliyinə görə, milliyyətinə, təhsil səviyyəsinə, peşələrinə görə yaranan sosial bircins (homogen) və heterogen (qeyri- homogen) ailələr, firavan; sabit; zəif; qeyri-sabit; nizamsız; problemlı və s. ailələr, eqlitar (demokratik), ənənəvi və avtoritar ailələr; şəhər, kənd ailələri; əsəbi ailələr; psixoloji cəhətdən sağlam ailələr mövcuddur.

Müasir modernləşmə dövründə cəmiyyətdə ailə institutunun rolu daha da artır. Müasir dövrdə Azərbaycanda, özündə patriarxal (ənənəvi ailələr), nuklear (valideynlərdən və uşaqlardan ibarət ailə) və postsovet cəmiyyətinə xas ailə dəyərlərini əks etdirən ailə modelləri mövcuddur. Lakin bütün Şərqdə olduğu kimi Azərbaycanda da patriarxal (ənənəvi ailələr) ailə dəyərlərinin daşıyıcısı olan ailələr çoxluq təşkil edir.

“Patriarxal əxlaq sistemində, patriarxal ailədə yalnız bir “kişi” və yalnız bir “qadın” vardır, yəni kişilər və qadınlar üçün davranış modeli vahid formada mövcuddur. Şərti olaraq kişi ağıdadır, qadın isə ona xidmət edir. Lakin, hətta belə əxlaq çərçivəsində qadınlara və uşaqlara qarşı zorakılıqdan istifadəyə məhdudiyətlər mövcuddur. Ənənəvi sistemdə bu model bəzi xüsusiyyətlər mənimsəyir, hərçənd bütövlükdə ən azı müsəlman Şərquində bu yeganə norma daha cəlbedicidir. Aydın ki, bir-necə modelin mövcudluğu azadlığın çoxalmasına kömək göstərir, lakin azadlıq özbaşnalıq kimi deyil, mənəvi norma kimi, yəni məsuliyyətli və adət-ənənələrlə və ya fərd tərəfindən məhdudlaşdırılmış azadlıq olmalıdır”[8,c.76-77].

Cəmiyyətin dəyişməsi və inkişafı müvafiq olaraq ailə dəyərlərinə dair yeni baxışlar və anlayışlar formalaşdırır. Bu gün valideynlərin və uşaqların əxlaqi prioritetləri əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Uşaqlarda bu anlayışa münasibət daha mütərəqqi, lakin sərt xarakter daşıyır. Bu tendensiya ona görə müşahidə olunur ki, hər bir sonrakı gənc nəsəl əvvəlkindən yalnız ən zəruri olanı alır, ona hazırda aktual olan ailə adət və ənənələrini gətirir. Təbii ki, XXI əsrin insanı üçün inam, sevgi, qarşılıqlı yardım, hörmət və xeyirxahlıq kimi anlayışlar əsas olaraq qalır. Amma çox təəssüflər olsun ki, onlar cəmiyyətin problemlərindən qaynaqlanan müxtəlif amillərin təzyiği altındadırlar. Gənclər arasında milli ailə adət-ənənələri birinci yerdə durur. Ənənəvi ailə dəyərlərinin qorunub saxlanılması üçün gənc nəsəl ilk növbədə şəxsi həyat təcrübəsindən nümunələr gətirilməlidir..

Ailə dəyərləri necə inkişaf edir? Bu gün doğma insanlar arasında qarşılıqlı əlaqələr şərti olaraq müasir və ənənəvi münasibətlərə bölünür. Ailə dəyərləri haqqında aydın təəvvürə malik olmalıyıq. Əxlaqi prinsipləri bilmək hər bir ailə üzvünə inamın formalaşmasında və etimadın artırılmasında mühüm rol oynayır. Ailə

problemlərinin həllində çeviklik xoşbəxtlik və rahatlıq duyğusuna aparən yoldur. Hər ailənin öz nizamı, gündəlik rejimi, quruluşu, qaydaları var.

Ailə dəyərlərinin formalaşmasına təsir göstərən amillər sırasında aşağıdakıları fərqləndirmək olar: *“1. Ailənin inkişafında ümümdünya tendensiyası; 2. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində Azərbaycan üçün xarakterik amillər. Ailənin inkişafında ümümdünya tendensiyası müasir dövrdə individualizmin adi hala çevrilməsində, eqoizmin artmasında, şəxsi maraqların ailə davranışlarına, eləcə də seksual davranışlara qarşı tolerantlıqda özünü göstərir. Azərbaycan üçün bazar iqtisadiyyatı şəraitində xarakterik olan amillər sırasında: Əhalinin əksər hissənin sosial-iqtisadi vəziyyəti; ailə siyasətinin amilləri; sosial-mədəni amillər, KİV; insanın şəxsi xüsusiyyətləri əsas yer tutur.”*[1,s.99]

Ailə institutuna baza və spesifik dəyərlər təsir edir. *“Ailə işlərinin idarə olunması bərabərliyə riayət edərək ictimai ağıla sahib olmaq, mehr-məhəbbət, mehribanlıq, elm və siyasət tələb edir. Ailə məsuliyyəti ictimai bir vəzifədir ki, ailəni qurmaqla bərabər insanın özünü də saflaşdırması, özünə nəzarət etməsi də lazımdır”* [3]

Hər bir ailə tipi özünəməxsus ailə dəyərlərinə malikdir. Patriarxal ailə tipi üçün kəbin zəruridir, nığahdan kənar uşaq və s. qadağandır. Belə ailələrdə kişi mənəvi hakimiyyətin daşıyıcısıdır və buna görə də ailənin şərafinə cavabdehdir. Cəmiyyət ərin arvadı üzərindəki “mülkiyyət” hüququnu pisləmir və qoruyur. Kişi qadın və uşaqlar üçün demək olar ki, tamamilə məsuliyyət daşıyır. Ər arvadını maddi cəhətdən təmin edir. Valideynlər övladlarına kiçik yaşlarından əmək sevgisini, öz əməllərinə görə məsuliyyət hissini aşılayır.

Patriarxiyanın həm müsbət, həm də mənfi tərəfləri var. Bununla belə, bütün çatışmazlıqlara baxmayaraq, onun üstünlüyü ondadır ki, bu cür nikahlarda praktiki olaraq heç bir boşanma yoxdur, uşaqlar və qocalar həmişə təmin edilir. Belə ailələrdə ciddi nəzarət hökm sürür.

Nuklear ailə tipi üçün qeydə alınmamış nığah və ya boşanma halları mümkündür, nığahdan kənar uşaqların olması və s. yolveriləndir; postindustrial cəmiyyətin ailə tipi üçün ailə münasibətinin müxtəlif növləri, nığahdan kənar ailələr, eyni cinsli nığahlar, nığahın qeydə alınması zamanı natariat tərəfindən qeydə alınmış nığah müqaviləsi, müxtəlif növ seksual davranışların çoxnövlürlüyü və leqallaşdırılması mümkündür. Sənaye və post-sənaye ölkələrində ailədaxili münasibətlərdə köklü dəyişikliklər 20-ci əsrdə qadınların cəmiyyətdəki mövqeyi və rolunun dəyişməsi nəticəsində baş verdi.

20-ci əsrin ikinci yarısında bir sıra etik ailə dəyərləri kökündən pozuldu və ailə

münasibətlərinin etikası dəyişdi. Birincisi, rəsmi nikahın dəyəri və hətta dəyişməzliyi aşağı düşdü; bir çox ailələr ər və arvadın nikahı qeydiyyatata alınmadı. Üçüncüsü, nikahdankənar cinsi əlaqəyə münasibət dəyişdi, onlar artıq qadağan deyildi. Eyni zamanda, cəmiyyət nikahdankənar övladı olan qadınlara, belə uşaqların özünə də pis baxmadı.

“Müasir dövr üçün hər üç ailə tipinə xas dəyərlərin cəmini özündə birləşdirən dəyərlər sistemi xarakterikdir. Ümumilikdə isə müasir Azərbaycanda ailə dəyərləri: ənənəvi ailənin milli-mənəvi dəyərləri; ailənin sosial dəyərləri; ailənin sosiomədəni dəyərləri; ailənin fərdi dəyərləri şəklində mövcuddur.” [1, s.100]

Müasir Azərbaycan ailəsinin öz müqəddəratını təyin etmə forması mövcudluğunu təmin edən əsas ailə dəyərlərinin müəyyən edilməsi və insanın mənəvi və maddi varlığında özünü təsdiq etməsidir. Şübhəsiz ki, ailə milli mənəviyyət ənənəsinin daşıyıcısı olub milli cəmiyyətin və şəxsiyyətin mövcudluğunun bütün spektrində təzahür edir, cəmiyyətdə konstruktiv rol oynayır. *“Ailə insan şəxsiyyətini mədəniyyətə qovuşdurur, uşağa insan davranışının normalarını, qaydalarını mənimsədən ilk məktəbdir. Ailədə mövcud olan insani dəyərlər, inanclar, ideallar gələcək şəxsiyyəti, onun həyatda yerini və davranışını formalaşdırır. Ailə gələcək vətəndaşın sosiallaşmasını təmin edən ilk və ən önəmli qaydadır. Digər tərəfdən, hər bir ailə özlüyündə unikaldır, ümumi mədəni sfera, müəyyən xalq-təfəkkür tərz-i-dövlət çərçivəsində özünəməxsus mədəni mühitini yaradır. Cəmiyyətin, tarixi yaddaşın daşıyıcısı olan ailə dünyanın hər yerində sarsılmaz, əbədi dəyər sayılır. Zəngin ənənələrə malik Azərbaycan ailəsi də istisna təşkil etmir. Tarixən ailə xalqımızın yüksək mənəvi dəyərlərinin qoruyucusu, genofondumuzun daşıyıcısı kimi milli inkişafımızda mühüm rol oynamışdır. Xüsusilə önəmlidir ki, bir sıra toplumlardan fərqli olaraq, Azərbaycan cəmiyyətində ailə institutu özünü sosial təyinatını və milli-mənəvi missiyasını daha tam və dolğun şəkildə qrupub saxlamaqdadır” [4].*

Bəşər tarixində baş verən istənilən miqyaslı dəyişikliklər yalnız iqtisadi, sosial, mədəni reallığı deyil, bütün bunların səbəbkarı qismində çıxış edən antropoloji reallığı da transformasiyaya uğradır. Müasir “ailə” anlayışına nəzər salsaq nüfuzlu ingilisdili “Britannik” ensiklopediyasında onun belə tərifinə rast gəlirik: *“Ailə nikah, qan və ya övladlığa götürmə yolu ilə, vahid iqtisadiyyat təşkil edən və sosial mövqelərində adətən həyat yoldaşları, valideynlər, uşaqlar, qardaş və bacıların bir-biriləri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan, möhkəm bağlarla birləşmiş insanlar qrupudur” [6].*

2. Müasir Azərbaycan Ailəsinin Cəmiyyətə Təsiri

Müasir, modern ailə institutu müxtəlif aspektlərdən araşdırılsa da onun problemlərini dərinlən öyrənmək üçün fəlsəfi yanaşmadan istifadə olunmalıdır. Məlum olduğu kimi, *“ənənəvi Azərbaycan cəmiyyətində ailə verbal surətdə həmişə böyük nüfuzə malik olub, lakin qloballaşma, bazar iqtisadiyyatına xas münasibətlərin hegemonluğu şəraitində onun nüfuzu ciddi sarsıntıya məruz qalıb, bu isə təəssüf doğurmaya bilməz, çünki ailədən, əvvəlki kimi, çox şey asılıdır”*[9,s.19-20]..

Azərbaycanda ailə modellərinin (şəhər və kənd ailə modellərini, bunları isə, öz növbəsində onlarda üstünlük təşkil edən şüur tipi üzrə tutuşdurmaq lazımdır) əlamətlərini aşkar və müqayisə etmək zəruridir. *“Bizim irəli sürdüyümüz yenilik müasir Azərbaycanda bir neçə təyinedici olan dəyərlərin təhlilindən ibarətdir, ictimai əxlaq, ailə problemləri isə çox cəhətdən məhz kimin şüurunun, kimin dəyərlərinin üstünlül təşkil etməsindən asılıdır. Əslində, bu məsələlərin araşdırılması, ailə, tərbiyə və s. sahələrdə dövlət siyasətinin yürüdülməsi üsullarını dəqiqləşdirməyə imkan verir”*[9,s.20-21].

Müasir ailə qüdrətli dövlət institutu və cəmiyyətin sosial vahidi kimi qədim zamanlardan müxtəlif sənaye sahələrini təmsil edən tədqiqatçıların yaxından diqqət mərkəzində olmuşdur. Ailə fenomenini tədqiq edərəkən sosioloji, tarixi, iqtisadi, demoqrafik, siyasi, hüquqi, etnoqrafik, psixoloji, pedaqoji, etik, antropoloji və fəlsəfi aspektləri fərqlənir.

Fəlsəfi təhlil ailə institutu, ailə münasibətləri, onların tarixi inkişafı haqqında vahid, geniş, dərin dünyagörüşü sistemi yaratmaq məqsədi daşıyır. Onun vəzifəsi strukturdakı dəyişikliklərin vektorlarını, bu cür dəyişikliklərin cəmiyyət üçün səbəb və nəticələrini nəzərdən keçirməkdir. Fəlsəfi və antropoloji təhlil aspekti ailə fenomeninin fərdin varlıqdakı köklü olması kimi dərk edilməsinə əsaslanır. Azərbaycan tədqiqatçısı fəlsəfə elmləri doktoru, professor İ.Məmmədzaadə Azərbaycan fəlsəfəsinin ailə institutunun təhlilində aparıcı rol oynadığını ailənin cəmiyyətə təsirinin araşdırılmasında mühüm rol oynadığını xüsusi qeyd edir: *“tərbiyə işində çox şeyin ailədən, kişi və qadın, valideyin və uşaqlar arasındakı qarşılıqlı münasibətləridən, ailədə zorakılığa və tolerantlığa münasibətdən, uşaqların, böyüməkdə olan nəslin tərbiyəsində onun hası dəyərləri yaratdığından və ictimai elmin bu sahədəki real vəziyyəti nə dərəcə müəyən edə bilməsindən asılı olduğu ilə razılaşmamaq çətindir. Hər halda, stastika, sosioloji tədqiqatların nəticələri, etika-sosioloji, etika-psixoloji, tibbi və hüquqi biliklər istifadə edilməlidir. Aparduğumuz tədqiqatlara əsaslanaraq, qeyd edək ki, Azərbaycanda üstünlük təşkil edən dəyərlərin bir- birindən fərqləndiyi bir*

neçə ailə modeli vardır Kiçik şəhər ailəsi, islamiyönlü ailə, böyük ailəyə həsr olunmuş tədqiqatlar aparılmalıdır. Müasir şəraitdə ənənəvi ailə dəyərlərinin nə olduğunu dərk etmək lazımdır. Və onların hər biri üzrə ailədə zorakılıq və tolerantlıq, azadlıq və məsuliyyət və s. xüsusunda məlumatlar əldə edilməlidir.”[9,s.22]

Modernləşmə ənənəvi cəmiyyətdən müasir cəmiyyətə keçiddir. Modernləşmə cəmiyyətə bə ailə institutuna təsir edərək onu dəyişdirir.

“Ailə çoxşəkildir, ənənəvi cəmiyyətdə və əhəmiyyətli dərəcədə müasir cəmiyyətdə də davranış stereotipini yenidən hasil edən əsas mədəni-məlumat matrisasıdır.”[5]

Ailə bir sistem kimi özündə ailə dəyərlərini əks etdirir. Postmodernizm köhnə ilə yeninin vəhdətidir. *“Postmodernizm nöqtəyi-nəzərindən ailə cəmiyyətin normativ strukturuna yerləşdirilmiş, bir tərəfdən sosial inkişaf, digər tərəfdən cəmiyyət üzvlərinin (ər-arvad, valideynlər, uşaqlar) davranışının tənzim edilməsi, sosial roların və sosial statusun təyin edilməsi vasitəsilə həyata keçən dəyərcə- normativ kompleksi təmsil edən xüsusi sosial təsisat kimi təhlil edir.”[10,s.26]*

Cəmiyyətdə ənənəvi ailə ilə yanaşı postmodern dövrünün ailəsi də mövcuddur. Ənənəvi və müasir ailə modellərini müqayisə etsək aydın olur ki: *Birincisi “ənənəvilikdə” hər şeydən əvvəl ictimai həyatın qohumluq-ailə təşkilat prinsipi, qohumluq dəyərlərinin fərdin maraqlarının maksimallaşmasına və iqtisadi effektivinə üstün gəlməsidir. Modernizm əksinə qohumluğu sosial-iqtisadi və siyasi həyatdan ayırır, qohumluq maraqlarını fərdin iqtisadi maraqları ilə dəyişdirir”[10,s.27].*

Azərbaycan ailə modelinin tərkib hissəsi olan ağsaqqallıq və ağbirçəklik institutu, milli ailə dəyərləri, xalqımızın milli kimlik məsələsi, azərbaycanlıların vətənə məhəbbəti, torpağa bağlılığı, ağsaqqala, ağbirçəyə dərin hörməti, ailə sədaqəti, qayğısı vəhdət təşkil edir. *“Heç şübhəsiz, bu həmişəyaşar, yüksək bəşəri keyfiyyətlər arasında ailə dəyərləri – ağsaqqallıq, ağbirçəklik institutu böyük maraq doğurur, müstəsna məna və məzmun kəsb edir. Ağsaqqallıq və ağbirçəkliyin cəmiyyətdə oynadığı rol, tutduğu mövqe və bütün bunların öyrənilməsi, tədqiqi, son zamanlar getdikcə zəifləmə səbəbləri tədqiqatçıların mühüm tədqiqat obyektlərindən biri olmaqla yanaşı, həm də mənəvi mədəniyyətimizin ayrılmaz tərkib hissəsidir...Onlar elin yolgöstərəni, adətənənələrimizin, milli-mənəvi dəyərlərimizin daşıyıcısıdırılar.”[7,s.7]*

Müstəqil Azərbaycan Respublikasında sosial sahədə dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən birini məhz ailə siyasəti təşkil edir. İqtisadi siyasət, qender siyasəti, uşaq siyasəti, demoqrafik siyasəti sosial siyasətin müxtəlif, lakin bir-birilə sıx bağlı sahələridir. Dövlət ailə siyasətinin mahiyyəti, dövlət və vətəndaş cəmiyyəti institut-

ları ilə birgə hazırlanan və həyata keçirilən sosial siyasətin tərkib hissəsi və nisbətən sərbəst sahəsi olmaqla, ictimai institut kimi ailənin və fərdlərin (atanın, ananın, ailə başçılarının, valideynlərin, uşaqların, qohumların) ailə üzvləri kimi fəaliyyətini düzgün istiqamətləndirməkdir. Müasir Azərbaycanda ailə siyasətinin məqsədləri sırasında: ailənin, iqtisadi, reproduktiv, tərbiyəvi və mədəni-psixoloji funksiyalarının reallaşdırılması şərtlərinin təmin etmək; cəmiyyətin siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni həyatında qadın-ananın dolğun və bərabər hüquqlarının təminatçısı olmaq və s. göstərilir.

Ailə - sosiallaşmanın əsas institutudur. Dövlət həyata keçirdiyi tədbirlər Azərbaycan ailəsində milli-mədəni ənənələrinin saxlanılmasına əsaslanır.

Azərbaycan cəmiyyətində milli təhlükəsizliyin və dayanıqlı inkişafın təmin olunmasında dövlət sosial siyasətinin və eyni zamanda onun əsas tərkib hissələrindən biri olan ailə siyasətinin effektivliyinin keyfiyyət baxımından yüksəldilməsi dövrün tələbidir. Yüksək həyat səviyyəsinə malik ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, vətəndaş cəmiyyəti institutları ilə dövlət hakimiyyəti orqanlarının effektiv qarşılıqlı fəaliyyəti ailə siyasətinin reallaşmasında əhəmiyyətli rol oynayır. Müasir Azərbaycanda ailə siyasəti bir çox amillərdən aslıdır. Bu amillər sırasında ilk növbədə cəmiyyətin sosial-iqtisadi inkişafı, cəmiyyət üzvlərinin özünün fəallıq və siyasi mədəniyyət səviyyəsi xüsusi yer tutur.

Azərbaycanın ailə siyasəti aspektində dayanaqlı inkişaf doğum səviyyəsinin yüksəldilməsini, ölüm hallarının azadılmasını, insan ehtiyatlarının səviyyəsinin yüksəldilməsini: ailənin və ailə məsuliyyəti daşıyan vətəndaşların sağlamlıq, təhsil və intellektual səviyyəsinin, sosial kapitalının yüksəldilməsini nəzərdə tutur. Dayanaqlı inkişaf vətəndaşların həyat səviyyəsinin yüksəldilməsinə, milli təhlükəsizliyin (münaqişələr, terrorizm, nəzarət olunmayan miqrasiya və s.) təmin olunmasına istiqamətləndirilmişdir.

Dövlət ailə siyasətinin əhəmiyyəti bir-biri ilə qarşılıqlı bağlılıqda olan üç aspektdə təzahür edir. Bunlar: dövlətin geosiyasi statusunun möhkəmləndirilməsi; qonşu dövlətlərin demoqrafik ekspansiyasının durdurulması; həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi. Bütövlükdə, bütün bunlar sosial institut kimi ailənin möhkəmləndirilməsinə xidmət göstərir[1,s.101].

Dövlətin milli təhlükəsizliyinin təmin olunmasında ailə siyasəti sahəsində dövlət hakimiyyəti orqanları ilə biznes strukturlarının birgə əməkdaşlığı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu məsələdə əməkdaşlığın prioritet istiqamətləri bunlardır: ümummilli

məqsədlərə çatmaq üçün ümumi səylərin və ehtiyatların birləşdirilməsi, maraqların razılaştırılması, razılaştırılmış texnologiyaların, qarşılıqlı fəaliyyətin tolerant dialoq formalarının əldə edilməsi, vətəndaş iştirakı mədəniyyətinin formalaşması.

Müasir şəraitdə ailə siyasətinin bir neçə əsas prinsipləri vardır:

“Birinci prinsip – ailənin suverenliyidir – bu o deməkdir ki, bu siyasət həyata keçirilərkən ailənin işlərinə hər cür qarışmağı minimum dərəcəyə salmaq vacibdir. İkinci prinsip – şəxsiyyətin suverenliyidir. Üçüncü prinsip – bu ailə siyasətinin sosial, xüsusilə dövlət paternializmi ilə bir yerdə ola bilməməsini, uyğun gəlməməsini elan edərək öz qüvvəsinə arxalanmaq deməkdir. Dördüncü prinsip - ailənin sosial müdafiəçidir. Beşinci prinsip – seçim azadlığının genişləndirilməsidir, çünki ailə siyasətinin ən populyar tədbirləri ailələri yalnız bir qərar qəbul etməyə yönəltməməlidir, daha çox alternativ qərarlar təklif edilməlidir. Altıncı prinsip – bu, iqtisadi, sosial, mədəni və başqa xüsusiyyətləri ilə müxtəlif sosial qruplardan ibarət cəmiyyətin eyni kökdən olmamasını ehtimal edən siyasətin diferensiallaşmasıdır. Yeddinci prinsip – bu, ailənin sosial-demokratik və konfessional modelinin müxtəlifliyini nəzərə alan ailə siyasətinin regionlaşdırılmasıdır.”[2] Deməli, gender ailə siyasətinin mahiyyəti kişi və qadınların bərabər hüquqları və imkanlarının başa düşülməsi, şəxsiyyət, ailə və cəmiyyət arasında yeni tarazlığın və harmoniyanın yaradılmasından ibarətdir.

Müstəqil Azərbaycanda həyata keçirilən dövlət ailə siyasəti milli-mənəvi dəyərlərdən qaynaqlanır və bilavasitə onun təcəssümüdür. Bir çox sosial institutların dağıdıcı təsirləri Azərbaycan milli-mədəni dəyərlərinə zərbə vurur. Son dövrlərdə Azərbaycan ənənələrinə xas olmayan meyllər ailə institutunun zəifləməsi, boşanmaların artması, yeni ailə modellərinin yaranması, ailədən kənar münasibətlərin geniş yayılması baş verməkdədir.

NƏTİCƏ

Ailə daim inkişaf və dəyişmə prosesində olan mürəkkəb sosial-mədəni fenomen, ictimai institut olub ən mühüm sosial funksiyaları yerinə yetirir. Müasir şəraitdə ailə öz inkişafında bir tərəfdən sosial-iqtisadi amillərin, digər tərəfdən ailədə baş verən daxili proseslərin təsiri altında dəyişir; ailə cəmiyyətdə və dövlətdə gedən proseslərdən asılı olsa da, ailə dəyərlərinin həm fərd, həm də bütövlükdə cəmiyyət və dövlət üçün əhəmiyyəti böyükdür. Bu baxımdan ailə və ailə dəyərlərinin fəlsəfi və aksioloji təhlili bizim üçün aktual idi ki, bu da ailənin və nikahın mövcudluğunun aksioloji əsaslarını müəyyən etməyə imkan verir. Azərbaycan cəmiyyətində ailə münasibətləri, ailənin digər sosial strukturlarla, xüsusən də dövlətlə qarşılıqlı

əlaqəsinin ümumi qanunauyğunluqları və meyilləri, sosial-mədəni kontekstdə ailənin fəaliyyət göstərməsi və inkişafı haqqında elmi əsaslandırılmış proqnozlar verilir .

Azərbaycan ailəsinin aksioloji təhlilinin müəyyənləşdirilməsi koqnitiv və dəyər rolunu oynayan sosial idrakın xüsusiyyətləri ilə ayrılmaz şəkildə bağlıdır.

Nəzəri və koqnitiv kontekstdə dəyər subyektdə dəyər şüurunun və ümumilikdə sosial-mədəni amillərin təsiri altında formalaşan maraqları, üstünlükləri, münasibətləri və s. ehtiva edən obyektə emosional münasibəti ifadə edir. Dəyər yönümləri idrakın özündə cəmləşir. Məzmun, struktur və formalar nöqtəyi- nəzərindən Azərbaycan ailəsi tarixən dəyişən sosial qrupdur. Onun universal xüsusiyyətləri qohumluq münasibətləri sistemi, insanın ictimai və fərdi keyfiyyətlərinin tərbiyəsi və inkişafı ilə həyata keçirilir.

Azərbaycan ailəsi mədəni irsin, etnik norma və ənənələrin tərcüməçisi kimi çıxış edir, bu baxımdan ailə münasibətləri sistemi, ailənin təsərrüfat və digər fəaliyyəti, həyat tərzinin xüsusiyyətləri və s. bir model olaraq, sosiallaşma prosesində mədəniyyətdəki ənənələr vasitəsilə yeni nəsillərə ötürülür ki, bu da ailənin dəyər təhlilinə müraciət etməyə imkan verir. Ailə və ailə dəyərləri mədəniyyətin mühüm elementləridir, əsrlər boyu ümumən əhəmiyyət kəsb edir, ailə dəyərlərinin əksəriyyəti əsasən ailə və nikah münasibətləri sahəsində təkrar istehsal olunur və həyata keçirilir. Dəyərlərin və dəyər yönümlərinin xüsusiyyətlərinin nəzərə alınmasına metodoloji yanaşmaların təhlili sosial-fəlsəfi düşüncədə ailə və ailə dəyərlərinin öyrənilməsinə əsas yanaşmanı müəyyən etməyə imkan verir. Bir tərəfdən Qərbi Avropa, Azərbaycan fəlsəfəsi tarixində, eləcə də müasir sosial və fəlsəfi elmlərdə ailə insanların vahid ailə miqyaslı fəaliyyətinə əsaslanan ümumbəşəri dəyər kimi qəbul edilir. nikah - valideynlik - qohumluqla bağlıdır. Digər tərəfdən, ailə dəyərləri, müxtəlif nikah və ailə sahələrində insanların sosial- mədəni üstünlükləri kimi ailə üzvlərinin ehtiyaclarını ödəməyə qadirdir; ailə üzvlərinin dəyər yönümləri ilə sıx bağlıdır. Bu yanaşma ailə dəyərlərini, onların əhəmiyyətini, strukturunu, əhəmiyyətini, cəmiyyətin və dövlətin təkamül inkişafındakı dəyişikliklərin xüsusiyyətlərini təhlil etməyə imkan verir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

Ağayeva Z. Mənəvi dəyərlər və sosial-siyasi gerçəklik. Bakı: Elm, 2014, 186 s.

Ailə münasibətlərinin qender problemləri//12

Ayətullah Hüseyn Məzahiri. Ailə səadətinə necə nail olaq?.

www.gender.az.org

Волков, В.А. №Семья в современном мегаполисе (ра опыте системной семейной расстановки»-Мир психологии <http://psychology.net.ru/articles/print.html?page-id=531>

Family: Encyclopedia Britannica [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/201237/family>. – Дата доступа : 12.04.2015.

İsbəndiyarova Cəmilə Köçəri qızı. Ailə dəyərlərini simvollaşdıran kultlar. Bakı: “Elm və təhsil” nəşriyyatı, 2018, 64 s..

Мамед-заде И. Опыт интерпретации морали. Баку: «Муаллим», 2006,168 с.

Məmmədzadə İ. Müasir Azərbaycan ailəsini fəlsəfi təhlili// “Adət-ənənələrimiz və müasirlik baxımından bir dəyər olaraq ailə” mövzusunda 25 may 2011-ci il tarixli Konfrans materialları. Bakı 2011-ci il, s.19-22

Rzayeva R. Müasirlik, postmodern və ailə//“Adət-ənənələrimiz və müasirlik baxımından bir dəyər olaraq ailə” mövzusunda 25 may 2011-ci il tarixli Konfrans materialları. Bakı 2011-ci il,, s.23-29

Muasır Azerbaycan Ailesinin Cemiyetin İnkışafında Yeri Ve Rolü

Doç. Dr. Asgarova Zamina QOŞQARQIZI
*Azerbaycan Mimarlık ve İnşaat Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Bölümü*

ÖZET

Makale, ailenin özelliklerini, aile kurumunu, rolünü ve toplumun gelişimindeki yerini inceliyor. Aynı zamanda aile dünyasında pazar ilişkilerinin belirli biçimlerinin gerçekleştirilmesi, Azerbaycan'da aile ideolojisinin kurumsal koşulları ve dönüşümü, aile kurumundaki değişiklikler, ataerkil (geleneksel), nükleer (ebeveynlerden ve çocuklardan oluşan aileler), Sovyet sonrası aileler, aile değerleri ve bunlara etki eden faktörler, devletin aile politikası araştırmasına dahil edilmiştir. Son yıllarda aile içi ilişkilerin demokratikleşmesi süreci, ailenin erkek egemenliği, aile üyelerinin hiyerarşisi, nominal olmasına rağmen yetişkinler ve küçükler arasındaki iletişimin görgü kuralları, Azerbaycanlı kadınların ve erkeklerin davranışlarında ve statü-rol işlevlerinde sosyal ve kültürel olarak şartlandırılmış farklılıkların varlığı ile karakterizedir. Toplumun erkek ve kadına karşı tutumundaki farklılıklarını (gerçek ve sembolik), aile üyelerinin dünya görüşüne özgü farklılıklarını, genç neslin sosyalleşme sürecini, toplumda kabul edilen geleneksel normların ve durumların varlığını araştırmaktadır. Azerbaycan ailesinin yaşam biçimi, aile ve akrabalık bağlarının gücü, karşılıklı yardım ve birlik yorumlanmaktadır.

GİRİŞ

Azerbaycan toplumunun ve onun sosyal kurumlarının dönüşümü aile hayatında, değerlerinde, normlarında ve davranış kalıplarında köklü değişikliklerde görülür. Toplumun temeli olan aile, toplum yaşamının temel kazanımlarını, zorluklarını ve çelişkilerini yansıtır. Azerbaycan devletinin sosyal alanda düzenleyici işlevlerin yerine getirilmesine yeterince dikkat etmesi, aile politikasının temellerinin kapsamlı bir şekilde geliştirilmesi ve nüfusun yaşam standardının iyileştirilmesi, modern ailenin biçim ve işlevlerinde değişikliklere yol açmaktadır. Bugün, ataerkil bağımlılığın azaltılması ve duygusal ilişkilerin ve bireysel arzuların teşvik edilmesiyle karakterize edilen yeni bir “postmodern” aile türü oluşuyor. Modern ailenin durumu toplumun etkisine giderek daha az bağımlı hale geliyor, aile içindeki kişilerarası ilişkilerin önemi artıyor. Bu, modern toplumun dönüşümü bağlamında aile çalışmasının önemini belirler. Tarihsel gelişim sürecinde aile-toplum ilişkileri ile aile ve kişilik ilişkileri, belirli bir toplumda hâkim olan üretim tarzının etkisiyle sürekli değişmiş; yaşam tarzı, toplumsal ilişkiler, değerler sistemi, aile değerlerine yönelmiş, devlet sosyal ilişkileri geliştirmiş ve ilerletmiştir. Aile ve toplumda bir davranış modeli olarak aile değerleri geleneklerle yeni nesillere aktarılır. Aynı zamanda, bir yandan kamusal yaşamda gerçek sosyal ilişkilerle toplumda oluşan değerler sistemi, öte yandan değer yönelimleri arasındaki en karmaşık sosyal etkileşimler sürekli olarak oluşturulmaktadır. Böylece ailenin, insanın ve toplumun gelişimi, mükemmelliği ve refahı birbirleriyle yakından ilişkilidir.

1. Azerbaycan’da Aile Modelleri ve Toplumdaki Rolü

Farklı aile modelleri, aile ilişkilerinin belirli alanlarında farklı biçimlerde kendini gösterir. Aileler kendilerini çeşitli faktörlerin etkisi altında tuhaf bir şekilde değişirken bulurlar. Sınıflandırmada, aile türlerini ayırt eden süreçleri incelemek için sistematikleştirici özellikler gereklidir.

Çocuk sayısına göre farklılık gösteren çocuksuz, az çocuk ve çok çocuk sahibi olan aileler, tek ebeveynli aileler, basit veya karmaşık aileler (birkaç kuşaktan oluşan aileler), büyük aileler, aile deneyiminde farklılık gösteren yeni evliler, genç aileler, çocuk bekleyen aileler, ortalama evlilik yaşına sahip aileler, evlilik çağındaki büyük aileler, yaşlı çiftler, sosyal yapı, homojenlik, milliyet, eğitim düzeyi, sosyal olarak homojen (homojen) ve heterojen (homojen olmayan) aileler; müreffeh, kararlı, zayıf, dengesiz, düzensiz, sorunlu

vb. aileler, eşitlikçi (demokratik) aileler, geleneksel ve otoriter aileler, kentsel ve kırsal aileler, hayal kırıklığına uğramış aileler ve psikolojik olarak sağlıklı aileler vardır.

Modernleşme döneminde aile kurumunun toplumdaki rolü giderek artmaktadır. Modern Azerbaycan'da ataerkil (geleneksel aileler), çekirdek (ebeveynler ve çocuklardan oluşan aile) ve Sovyet sonrası topluma özgü aile değerlerini yansıtan aile modelleri vardır. Ancak tüm Doğu'da olduğu gibi Azerbaycan'da da ataerkil aile değerleri taşıyan aileler çoğunluktadır.

“Ataerkil ahlak sisteminde, ataerkil ailede yalnızca bir “erkek” ve yalnızca bir “kadın” vardır, yani kadın ve erkek için tek tip bir davranış kalıbı vardır. Koşullu olarak erkek otoriterdir ve kadın ona hizmet eder. Ancak böyle bir ahlaki çerçeve içinde bile kadınlara ve çocuklara yönelik şiddet kullanımının sınırları vardır. Geleneksel sistemde, bu model bazı özellikleri benimsiyor, ancak genel olarak, en azından Müslüman Doğu'da bu tek norm daha çekicidir. Bazı modellerin varlığının özgürlüğü artırmaya yardımcı olduğu açıktır, ancak özgürlük keyfi olmamalı, ahlaki bir norm, yani gelenekler veya birey tarafından sorumlu ve sınırlı özgürlük olmalıdır.” [8,c.76-77].

Buna bağlı olarak toplumun değişim ve gelişimi, aile değerlerine ilişkin yeni görüş ve anlayışları oluşturmaktadır. Bugün, ebeveynlerin ve çocukların ahlaki öncelikleri önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Çocuklarda bu kavrama karşı tutum daha ilerici ama katıdır. Bu eğilim, sonraki her genç neslin bir öncekinden yalnızca en gerekli olanı alması, ona şu anda ilgili aile gelenek ve göreneklerini getirmesi nedeniyle gözlemlenmektedir. Elbette güven, sevgi, karşılıklı yardımlaşma, saygı ve nezaket gibi kavramlar 21. yüzyıl insanı için temel olmaya devam ediyor. Ama ne yazık ki onlar toplumun sorunlarından kaynaklanan çeşitli faktörlerin baskısı altındadırlar. Gençler arasında ulusal aile gelenekleri ilk sırada yer almaktadır. Geleneksel aile değerlerini korumak için öncelikle genç kuşağa kişisel yaşam deneyimlerinden örnekler verilmelidir.

Aile değerleri nasıl gelişir? Bugün, birbirine yakın insanlar arasındaki karşılıklı ilişkiler şartlı olarak modern ve geleneksel ilişkilere bölünmüştür. Aile değerleri hakkında net bir fikre sahip olmalıyız. Ahlaki ilkeleri bilmek, güven inşa etmede ve her aile üyesinde güveni artırmada önemli bir rol oynar. Aile sorunlarını çözmede hızlı davranmak, mutluluğa ve iç huzuruna giden yoldur. Her ailenin kendi düzeni, rutini, yapısı ve kuralları vardır.

Aile değerlerinin oluşumunu etkileyen faktörler arasında şunlar ayırt edilebilir: “1. Ailenin gelişimindeki genel eğilim; 2. Piyasa ekonomisinde Azerbaycan’a özgü faktörler.

Ailenin gelişimindeki küresel eğilim, modern çağda bireyciliğin normalleşmesi, bencilliğin artması, kişisel çıkarların aile davranışına ve ayrıca cinsel davranışlara tolerans göstermesiyle kendini gösterir. Piyasa ekonomisi koşullarında Azerbaycan’a özgü faktörler arasında: Nüfusun çoğunluğunun sosyo-ekonomik durumu; aile politikası faktörler; sosyo-kültürel faktörler, kitle iletişim araçları; bir kişinin temel özellikleri yer alıyor.” [1,s.99].

Aile kurumu temel ve belirli değerlerden etkilenir. “Aile işlerinin yönetimi, toplumsal duyarlılığı, sevgiyi, nezaketi, bilimi ve siyaseti, beraberliği gözetmeyi gerektirir” [3].

Her aile tipinin kendine özgü aile değerleri vardır, ataerkil aile tipi için evlilik gereklidir, evlilik dışı çocuklar vs. yasaktır. Bu tür ailelerde erkek, manevi otoritenin taşıyıcısıdır ve bu nedenle ailenin şerefinden sorumludur. Toplum, kocanın karısı üzerindeki “mülkiyet” hakkını kınamaz ve korur. Kadın ve çocuklardan neredeyse tamamen erkek sorumludur. Koca, karısını maddi olarak desteklemektedir. Ebeveynler, çocuklarına küçük yaşlardan itibaren iş sevgisi ve eylemleri için sorumluluk duygusu aşılarlar.

Ataerkilliğin hem olumlu hem de olumsuz yönleri vardır. Ancak tüm dezavantajlara rağmen avantajı, bu tür evliliklerde neredeyse hiç boşanma olmaması ve çocuklara ve yaşlılara her zaman bakılmasıdır. Bu tür ailelerde sıkı kontrol hakimdir.

Çekirdek aile tipi için kayıt dışı evlilikler veya boşanmalar, gayrimeşru çocukların varlığı vb. görülmesi mümkündür. Post-endüstriyel toplumun aile tipi için, farklı aile ilişkileri, gayrimeşru aileler, eşcinsel evlilikler, evlilik sözleşmelerinin evlilik kaydı sırasında noter tarafından tescil edilmesi, çeşitli cinsel davranış türlerinin çeşitlendirilmesi ve yasallaştırılması mümkündür. 20. yüzyılda kadının toplumdaki konumu ve rolündeki değişimin bir sonucu olarak sanayi ve sanayi sonrası ülkelerde aile ilişkilerinde köklü değişiklikler meydana gelmiştir.

20. yüzyılın ikinci yarısında, bir takım etik aile değerleri temelden ihlal edildi ve aile ilişkilerinin etiği değişti. Birincisi, resmi evliliğin değeri ve hatta değişmezliği azaldı; birçok aile karı koca evliliğini kaydetmedi. Üçün-

cüsü, evlilik dışı cinsel ilişki karşı tutum değişti, artık yasak değildi. Aynı zamanda toplum, evlilik dışı çocuk sahibi olan kadınlara ve bu tür çocuklara da tepeden bakmıyordu.

“Her üç aile tipine özgü değerlerin toplamını içeren bir değer sistemi, modern çağın karakteristiğidir. Genel olarak modern Azerbaycan’da aile değerleri: geleneksel ailenin ulusal-manevi değerleri; ailenin sosyal değerleri, ailenin sosyokültürel değerleri; ailenin bireysel değerleri şeklinde var olur.” [1,s.100].

Azerbaycan ailesinin kendi kaderini tayin şekli, bir kişinin manevi ve maddi varlığında varlığını ve kendini onaylamasını sağlayan temel aile değerlerinin belirlenmesidir. Kuşkusuz aile, ulusal manevi geleneğin taşıyıcısıdır ve ulusal toplumun ve kişiliğin tüm varlık yelpazesinde kendini gösterir ve toplumda yapıcı bir rol oynar.

“Aile, insan kişiliğini kültürle bütünleştiren ve çocuğa insan davranışının norm ve kurallarını öğreten ilk okuldur. Ailede var olan insani değerler, inançlar, idealler geleceğin kişiliğini, yaşamdaki yerini ve davranışlarını şekillendirir. Aile, geleceğin vatandaşının sosyalleşmesini sağlayan ilk ve en önemli kuraldır. Öte yandan her aile kendi içinde benzersizdir, ortak bir kültürel alan, belirli bir insan-düşünce tarzı-devlet çerçevesinde kendi kültürel ortamını oluşturur. Toplumun ve tarihsel hafızanın taşıyıcısı olan aile, tüm dünyada kırılmaz ve ebedi bir değer olarak kabul edilmektedir. Zengin geleneklere sahip bir Azerbaycanlı aile de bir istisna değildir. Tarihsel olarak aile, insanımızın yüksek ahlaki değerlerinin koruyucusu ve gen havuzumuzun taşıyıcısı olarak ulusal kalkınmamızda önemli rol oynamıştır. Azerbaycan toplumunda aile kurumunun birçok toplumdaki farklı olarak sosyal amacını ve milli-manevi misyonunu daha eksiksiz bir şekilde korumakta ve sürdürmektedir.” [4].

İnsanlık tarihindeki her ölçekteki değişim, yalnızca ekonomik, sosyal ve kültürel gerçekliği değil, tüm bunların nedeni olan antropolojik gerçekliği de dönüştürmektedir. Modern «aile» kavramına bakarsak, tanımını yetkili İngilizce «İngiliz» ansiklopedisinde buluruz: “Aile, evlilik, kan veya evlat edinme yoluyla güçlü bağlarla birleşmiş, tek bir ekonomi oluşturan ve genellikle eşler, ebeveynler, çocuklar, erkek ve kız kardeşler gibi sosyal konumlarda birbirleriyle etkileşim halinde olan bir grup insandır.” [6].

2. Modern Azerbaycan Ailesinin Toplum Üzerindeki Etkisi

Muasır, modern aile kurumu farklı açılardan incelense de sorunlarını derinlemesine incelemek için felsefi bir yaklaşım kullanılmalıdır. Bilindiği gibi, *“Geleneksel Azerbaycan toplumunda ailenin sözlü olarak her zaman büyük bir etkisi olmuştur, ancak küreselleşme ve piyasa ekonomisi ilişkilerinin hegemonyası koşullarında, etkisi ciddi şekilde baltalanmıştır, bu üzücü bir durumdur, çünkü, daha önce olduğu gibi, birçok şey aileye bağlıdır.”* [9,s.19-20].

Azerbaycan'daki aile modellerinin (kent ve köy aile modelleri ve bunlar da onlarda hâkim olan bilinç tipine göre uzlaştırılmalıdır) işaretlerini ortaya çıkarmak ve karşılaştırmak gerekir. *“Ortaya koyduğumuz yenilik, modern Azerbaycan'da belirleyici birkaç değer analizinden oluşurken, sosyal ahlak ve aile sorunları birçok yönden kimin bilincinin ve değerlerinin baskın örgüt olduğuna bağlıdır. Aslında bu konuların incelenmesi, aile, yetiştirilme vb. alanlarda devlet politikası uygulama yöntemlerinin belirtilmesine izin verir”* [9,s.20-21].

Güçlü bir devlet kurumu ve toplumun sosyal birimi olarak modern aile, eski çağlardan beri çeşitli endüstrileri temsil eden araştırmacıların yakın ilgi odağı olmuştur. Aile olgusunu incelerken sosyolojik, tarihsel, ekonomik, demografik, politik, yasal, etnografik, psikolojik, pedagojik, etik, antropolojik ve felsefi yönler ayırt edilir. Felsefi analiz, aile kurumu, aile ilişkileri ve bunların tarihsel gelişimi hakkında birleşik, geniş, derin bir dünya görüşü sistemi yaratmayı amaçlar. Görevi, yapıdaki değişikliklerin vektörlerini, toplum için bu tür değişikliklerin nedenlerini ve sonuçlarını ele almaktır. Analizin felsefi ve antropolojik yönü, aile olgusunu bireyin varoluştaki köklülüğü olarak anlamak üzerine kuruludur. Azerbaycanlı araştırmacı, felsefi bilimler doktoru Profesör İlham Memmedzade, Azerbaycan felsefesinin aile kurumunun analizinde öncü bir rol oynadığını ve ailenin toplum üzerindeki etkisinin araştırılmasında önemli etken olduğunu özellikle belirtiyor: *“Eğitimde pek çok şey aileden, kadın-erkek, anne baba-çocuk ilişkisinden, ailede şiddete ve hoşgörüye yönelik tutuma, büyüyen nesil çocukların eğitiminde belirli değerler yaratmasına ve sosyal bilimin bu alanda gerçek durumu ne ölçüde değerlendirebileceğine bağlı olduğuna katılmamak zor. Her durumda istatistik, sosyolojik araştırma sonuçları, etik-sosyolojik, etik-psikolojik, tıbbi ve hukuki bilgiler kullanılmalıdır. Araştırmamıza dayanarak, Azerbaycan'da baskın değerlerin birbirinden farklı olduğu birkaç aile modeli olduğunu belirtelim. Küçük kasaba ailesi, İslam yanlısı aile ve geniş aile üzerinde araştırma yapılmalıdır. Modern koşullarda, geleneksel*

aile değerlerinin ne olduğunu anlamak gerekir. Ve her biri için ailede şiddet ve hoşgörü, özgürlük ve sorumluluk vb. bilgi alınmalıdır.” [9,s.22].

Modernleşme, geleneksel bir toplumdaki modern bir topluma geçiştir. Modernleşme toplumu etkiler ve aile kurumunu değiştirir. *“Aile çok yönlüdür, geleneksel toplumda ve büyük ölçüde modern toplumda da davranışsal baskınlıkları yeniden üreten ana kültürel bilgi matrisidir.” [5].*

Bir sistem olarak aile, aile değerlerini yansıtır. Postmodernizm eski ve yeninin birliğidir. *“Postmodernizm açısından aile, bir yandan toplumsal gelişme yoluyla, diğer yandan toplum üyelerinin (eşler, ebeveynler, çocuklar) davranışlarının düzenlenmesi, toplumsal rollerin ve sosyal statünün belirlenmesi yoluyla uygulanan değer-normatif kompleksi temsil eden özel bir sosyal kurum olarak analiz eder.” [10,s.26].*

Toplumda geleneksel ailenin yanı sıra postmodern bir aile de vardır. Geleneksel ve modern aile modellerini karşılaştırırsak, şu açıktır: *“Birincisi, ‘gelenekçilikte’, her şeyden önce, sosyal yaşamın akrabalık aile organizasyonu ilkesi, akrabalık değerleri, bireysel çıkarların ve ekonomik verimliliğin maksimize edilmesinin önüne geçer. Modernizm ise tam tersine akrabalığı sosyo-ekonomik ve politik hayattan ayırır, akrabalık çıkarlarını bireysel ekonomik çıkarlarla değiştirir.” [10,s.27].*

Azerbaycan aile modelinin ayrılmaz bir parçası olan yaşlılık ve yaşlılık kurumu, milli aile değerleri, halkımızın milli kimlik meselesi, Azerbaycanlıların vatan sevgisi, toprağa bağlılık, büyüklere derin saygı, yaşlılık, aile sadakati ve bakımı birliği oluşturur. *“Kuşkusuz bu ebedi, yüksek insani nitelikler arasında aile değerleri - yaşlılık kurumu ve yaşlılar büyük ilgi görmekte ve olağanüstü anlam ve içerik kazanmaktadır. Yaşlıların toplumda oynadığı rol, işgal ettiği konum ve tüm bunların incelenmesi ve araştırılması, son zamanlarda zayıflamasının nedenleri, araştırmacıların önemli araştırma nesnelere biri olduğu kadar manevi kültürümüzün de ayrılmaz bir parçasıdır. Onlar geleneklerimizin, milli ve manevi değerlerimizin taşıyıcılarıdır.” [7,s.7].*

Aile politikası, bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti’nde sosyal alanda devlet politikasının öncelikli yönlerinden biridir. Ekonomi politikası, toplumsal cinsiyet politikası, çocuk politikası, demografik politika sosyal politikanın farklı fakat yakından ilişkili alanlarıdır. Devlet ve sivil toplum kuruluşlarıyla ortaklaşa hazırlanan ve uygulanan sosyal politikanın bir bileşeni ve nispeten

özgür bir alanı olan devlet aile politikasının özü, bir kamu kurumu olarak aile ve bireylerdir (baba, anne, aile reisleri, ebeveynler, çocuklar, akrabalar). Modern Azerbaycan'da aile politikasının hedefleri arasında: ailenin ekonomik, üreme, eğitim ve kültürel-psikolojik işlevlerinin gerçekleşmesi için koşulların sağlanması; toplumun siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamında kadın ve annelerin tam ve eşit haklarının sağlayıcısı olarak gösterilmektedir.

Aile, sosyalleşmenin ana kurumudur. Devlet tarafından uygulanan önlemler, Azerbaycan ailesindeki ulusal ve kültürel geleneklerin sürdürülmesine dayanmaktadır.

Azerbaycan toplumunda ulusal güvenliğin ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında devletin sosyal politikasının ve onun temel bileşenlerinden biri olan aile politikasının etkinliğinin artırılması çağın talebidir. Yüksek yaşam standardına sahip ülkelerin deneyimi, sivil toplum kuruluşları ile devlet yetkilileri arasındaki etkin işbirliğinin aile politikasının gerçekleştirilmesinde önemli rol oynadığını göstermektedir. Modern Azerbaycan'da aile politikası birçok faktöre bağlıdır. Bu faktörler arasında toplumun sosyo-ekonomik gelişmişliği, toplum üyelerinin faaliyet düzeyi ve siyasi kültürü özel bir yer tutmaktadır.

Azerbaycan'ın aile politikası açısından sürdürülebilir kalkınma; doğum oranının yükseltilmesi, ölümlerin serbest bırakılması, insan kaynaklarının seviyesinin yükseltilmesi: ailenin ve aile sorumluluğu taşıyan vatandaşların sağlık, dağıtım ve entelektüel seviyesinin, sosyal sermayesinin yükseltilmesi anlamına gelir. Sürdürülebilir kalkınma, vatandaşların yaşam standartlarını yükseltmeyi, ulusal güvenliği sağlamayı amaçlamaktadır.

Devlet aile politikasının önemi, birbiriyle ilişkili üç açıdan kendini gösterir. Bunlar devletin jeopolitik statüsünü güçlendirmek, komşu devletlerin demografik genişlemesini durdurmak; yaşam standardını yükseltmektir. Bütün bunlar, bir bütün olarak, sosyal bir kurum olarak aileyi güçlendirmeye hizmet eder. [1,s.101].

Aile politikası alanında devlet yetkilileri ve iş dünyasının ortak iş birliği, devletin ulusal güvenliğinin sağlanmasında özel bir öneme sahiptir. Bu konudaki öncelikli iş birliği alanları şunlardır; ulusal hedeflere ulaşmak için ortak çabaların ve kaynakların birleştirilmesi, çıkarların uzlaştırılması, üzerinde anlaşmaya varılan teknolojilerin elde edilmesi, hoşgörülü diyalog etkileşim biçimleri, vatandaş katılımı kültürünün oluşturulması.

Modern koşullarda aile politikasının birkaç temel ilkesi vardır:

“Birinci ilke ailenin egemenliğidir, yani bu politikanın uygulanmasında aile işlerine her türlü müdahalenin en aza indirilmesi önemlidir, ikinci ilke ise bireyin egemenliğidir. Üçüncü ilke, aile politikasının toplumsal, özellikle devlet ataerkilliği ile bir arada var olamayacağını ilan ederek kişinin kendi gücüne dayanması anlamına gelir. Dördüncü ilke, aile bir sosyal savunucudur. Beşinci ilke, seçme özgürlüğünün genişletilmesidir, çünkü aile politikasının en popüler önlemleri aileleri tek bir karar vermeye yönlendirmemeli, aksine daha fazla alternatif karar vermelidir. Altıncı ilke ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer özelliklere sahip farklı sosyal gruplardan oluşan bir toplumun aynı kökenden olmadığını varsayan siyasetin farklılaşmasıdır. Yedinci ilke, ailenin sosyo-demografik ve günah çıkarma modelinin çeşitliliğini dikkate alan aile politikasının bölgeselleştirilmesidir.” Bu nedenle cinsiyet aile politikasının özü, kadın ve erkeğin eşit hak ve fırsatlarını anlamak; birey, aile ve toplum arasında yeni bir denge ve uyum inşa etmektir.

Bağımsız Azerbaycan’da uygulanan devlet aile politikası, milli ve manevi değerlerden kaynaklanır ve onun doğrudan somutlaşmış halidir. Birçok sosyal kurumun yıkıcı etkileri Azerbaycan’ın milli ve kültürel değerlerine zarar vermektedir. Son zamanlarda Azerbaycan geleneklerine özgü olmayan eğilimler var; aile kurumunun zayıflaması, boşanmaların artması, yeni aile modellerinin ortaya çıkması ve aile dışı ilişkilerin yaygınlaşması.

SONUÇ

Aile, sürekli gelişim ve değişim sürecinde olan ve en önemli toplumsal işlevleri yerine getiren karmaşık bir sosyo-kültürel olgu, toplumsal bir kurumdur. Modern koşullarda aile, bir yandan sosyo-ekonomik faktörlerin, diğer yandan ailede meydana gelen içsel süreçlerin etkisiyle gelişmesinde değişir; aile, toplumda ve devlette gerçekleşen süreçlere bağlı olsa da aile değerleri hem birey hem de toplum ve bir bütün olarak devlet için büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, aile ve aile değerlerinin felsefi ve aksiyolojik analizi bizim için önemliydi, bu da ailenin ve evliliğin varlığının aksiyolojik temelini belirlememize izin veriyor. Azerbaycan toplumunda aile ilişkileri, ailenin başta devlet olmak üzere diğer toplumsal yapılarla etkileşiminin genel düzenlilikleri ve eğilimleri, sosyo-kültürel bağlamda ailenin işlevişi ve gelişimi hakkında bilimsel temelli öngörülerde bulunmaktadır.

Azerbaycan ailesinin aksiyolojik analizinin belirlenmesi, bilişsel ve değer

rolünü oynayan sosyal bilişin özellikleriyle ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Kuramsal ve bilişsel bağlamda değer, öznenin genel olarak değer bilinci ve sosyo-kültürel faktörlerin etkisi altında oluşan ilgileri, tercihleri, tutumları vb. içeren nesneye karşı duygusal bir tutum ifade eder. Değer yönelimleri bilişin kendisinde yoğunlaşmıştır. İçerik, yapı ve şekiller açısından Azerbaycan ailesi tarihsel olarak değişen bir sosyal gruptur. Evrensel özellikleri, akrabalık ilişkileri sistemi, bir kişinin sosyal ve bireysel niteliklerinin eğitimi ve gelişimi ile gerçekleşir.

Azerbaycan ailesi, kültürel mirasın, etnik normların ve geleneklerin tercümanı olarak hareket eder, bu bağlamda aile ilişkileri sistemi, ailenin ekonomik ve diğer faaliyetleri, yaşam tarzının özellikleri vb. model olarak, toplumsallaşma sürecinde kültürdeki gelenekler aracılığıyla yeni nesillere aktarılır ki bu da ailenin değer analizine yönelmemizi sağlar. Aile ve aile değerleri kültürün önemli unsurlarıdır, yüzyıllardır genel öneme sahiptir. Aile değerlerinin çoğu yeniden üretilir ve esas olarak aile ve evlilik ilişkileri alanında uygulanır. Değerlerin özelliklerini ve değer yönelimlerini dikkate almaya yönelik metodolojik yaklaşımların analizi, sosyo-felsefi düşüncede aile ve aile değerlerinin incelenmesine yönelik ana yaklaşımı belirlemeye olanak tanır. Bir yandan Batı Avrupa ve Azerbaycan felsefe tarihinde, modern sosyal ve felsefi bilimlerde aile, insanların aile ölçөгündeki tek bir faaliyetine dayanan evrensel bir değer olarak kabul edilir. Öte yandan, aile değerleri, çeşitli evlilik ve aile alanlarındaki insanların sosyo-kültürel tercihleri gibi aile üyelerinin ihtiyaçlarını karşılayabilecek niteliktedir; aile üyelerinin değer yönelimleriyle yakından ilgilidir. Bu yaklaşım; aile değerlerini, bunların önemini, yapısını, toplumun ve devletin evrimsel gelişimindeki değişikliklerin özelliklerini analiz etmeyi mümkün kılar.

KAYNAKÇA

Ağayeva Z. Mənəvi dəyərlər və sosial-siyasi gerçəklik. Bakı: Elm, 2014, 186 s.

Ayətullah, H. M. Ailə səadətinə necə nail olaq?

Ailə münasibətlərinin qender problemləri//12

Волков, В.А. Семья в современном мегаполисе (на опыте системной семейной расстановки)-Мир психологии [http; psychology .net.ru. /articles/ print. html? page-id=531](http://psychology.net.ru/articles/print.html?page-id=531)

Family: Encyclopedia Britannica [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/201237/family>. – Дата доступа : 12.04.2015.

İsbəndiyarova Səmilə Kəçəri qızı. Ailə dəyərlərini simvollaşdıran kultlar. Bakı: “Elm və təhsil” nəşriyyatı, 2018, 64 s.

Мамед-заде И. Опыт интерпретации морали. Баку: «Муаллим», 2006,168 с.

Məmmədzadə İ. Müasir Azərbaycan ailəsinə fəlsəfi təhlili// “Adət-ənənələrimiz və müasirlik baxımından bir dəyər olaraq ailə” mövzusunda 25 may 2011-ci il tarixli Konfrans materialları. Bakı 2011-ci il, s.19-22.

Rzayeva R. Müasirlik, postmodern və ailə//“Adət-ənənələrimiz və müasirlik baxımından bir dəyər olaraq ailə” mövzusunda 25 may 2011-ci il tarixli Konfrans materialları. Bakı 2011-ci il,, s.23-29.

The Psycho-Social-Spiritual Aftermath of Immigration on Families

Fatima AHMAD

*Co-Founder / International Coordinator of ISIP
International Students of Islamic Psychology*

Today I join you, not as really in academic who has done a lot of research on this, but as myself, as the daughter of a first generation immigrants and growing up in Canada. And also currently I am a teacher in the largest elementary school in North America which is 100% immigrants and all also Muslim. So it is a non-Muslim school but our population is largely Muslims. So I'll try and touch upon some of the psychological, social and spiritual impacts that immigration has upon families. And being a teacher myself, I'll speak a little bit upon the psychological impacts upon children and youth. So we have what we call a third culture kid. There's intergenerational trauma at integration issues and an inferiority complex, and I'll try and touch upon some of them.

Third culture childhood occurs when a child grows up in a culture different from the culture of his parents during their developmental years. For example in my case, my parents came to Canada over fifty years ago and myself and my siblings we grew up in Toronto. So Toronto would be the host culture, but we are neither here nor there. We are not fully Indian and we are not fully Canadian. So we have this inter kind of third culture where it is a little bit of a mix of both, but you don't really feel like you're fully part of

either culture. Lack of sense of belonging and kind of what they call cultural homelessness. And that brings its own advantages and disadvantages. But some of the advantages is that as a third culture kid, you develop a cultural competency and an expansiveness in the worldviews. For example, Toronto is one of the most diverse multicultural cities in the world. So you develop a lens of the world and you become culturally competent, culturally sensitive as well. A lot of third culture kids are multilingual.

Immigration itself can be an example of a stressor that leads to feelings of helplessness, of hopelessness. Usually there is low social support, new cultural expectations and lower socioeconomic status. It is actually considered a risk for older people who immigrated at older ages and find it more difficult to learn the customs and language of the host culture. That has a lot of psychological impact upon parents and the families especially when a family is migrating. In the curriculum you don't see yourself and there becomes a sense of inferiority complex. A lot of the migrants in North America are coming from very colonized. There is a lot of racism and discrimination that they face. There are studies that show that immigrants are accessing the healthcare system, mental healthcare system a lot less. Studies in Germany suggest that over 40% of refugees and asylum seekers who have arrived are showing signs of mental disorder, 1/4 of them with diagnosable post traumatic stress disorder, anxiety or depression. Like the language barriers, there is a culture shock, there is a lack of economic opportunities, and all of this is discouraging refugee populations to engage with the host community. And this delays or inhibits a successful integration. But also what happens is the language retention. Within about three generations, the home language goes. The home language tends to disappear after immigration.

The main forces that support the preservation of the parents language is the family itself and the peers. My grandmother was trying to also teach us to read in little books in Urdu. So what happens is when a family has migrated, friends and peers have the larger influence over the family and that could be a positive thing or it could also be a negative thing. It depends on what types of friends and peers will be impacting.

My parents are Muslims and we started visiting the mosque. I didn't have any Muslims in my high school but I made friends with the girls in the mosque and they were really a source of inspiration to me. At a very young age, I saw

them wearing hijab at school. Someone my age and they are able to wear hijab in a normal environment and that was a positive influence in my life.

Also there is a lot of Islamophobia that is fed by the media and this can create a sense of doubt or questions. But when you are in a minority and you also are faced with Islamophobia, people are questioning your way of doing things, it tends to raise a lot of questions and doubts. My parents immigrated over fifty years ago. There was a lack of resources. The types of books or translations were not always the best. There wasn't always access to teachers who understood both cultures. And so adaptation and well-being is fostered when immigrants and refugees can forge a bicultural identity and roots in both worlds.

If we look at the Quran and Islamic references on immigration, the merits of migration is actually mentioned a lot in the Quran. And the word migration is often coupled with the word jihad because it is a struggle. It is very difficult to leave your family, leave your country, leave your employment. "Whoever leaves his home migrating for the sake of Allah and his messenger, and death overtakes him, then his reward is established with Allah. And Allah is most forgiving and very merciful (Surah An-Nisa, Ayat 100)." Our Islamic Hijri calendar is based on the momentous occasion of the hijra. Of course there were hardships like cultural norm and different economic bases for muhajirun in Medina. So if we use an Islamic psychology lens to understand the impacts of immigration, we have the concept of other and there is a acceptance that to help a family how can we understand this trial.

And the Surah Al-Baqarah where it says: "And we will surely test you with something of fear and hunger and a loss of wealth and lives and fruits, but give good tidings to the patient (Surah Al-Baqarah, Ayat 155)." So having that framework to understand the difficulties that may come with migration is to understand that the dunya is a place of trial and the perfection is only with Allah and in the hereafter and the understanding of the nature of trials and having constant realization that we won't be burdened beyond our capacity. Our Islamic site solutions is to consider the community integration and to address the spiritual side of people. "Whoever is protected from his natural greed, they are the successful (Surah At-Taghabun, Ayat 16)." These kinds of reminders from the prophets, Islam are really something that we can take to help mitigate some of the effects of migration upon families.

Göçün Aileler Üzerindeki Psiko-Sosyal-Manevi Etkileri

Fatima AHMAD

*Kurucu Ortak / ISIP Uluslararası
İslami Psikoloji Öğrencileri Koordinatörü*

Bugün bu konuda birçok araştırma yapmış bir akademisyen olarak değil, Kanada'da büyüyen birinci nesil bir göçmenin kızı olarak size katılıyorum. Ayrıca şu anda Kuzey Amerika'daki %100 göçmen ve çoğunluğu Müslüman olan en büyük ilkokulunda öğretmenim. Gayrimüslim bir okul ama nüfusumuzun büyük bir kısmı Müslüman. Bu yüzden göçün aileler üzerindeki psikolojik, sosyal ve manevi etkilerine değinmeye çalışacağım. Ben de bir öğretmen olarak çocuklar ve gençler üzerindeki psikolojik etkilerinden biraz bahsedeceğim. Yani üçüncü kültür çocuğu dediğimiz olguya sahibiz. Uyum konularında nesiller arası travma ve aşağılık kompleksi var ve bunlardan bazılarına değinmeye çalışacağım.

Üçüncü kültür çocuğu, bir çocuğun gelişim yıllarında ebeveynlerinin kültüründen farklı bir kültürde büyüdüğü zaman gelişir. Örneğin benim durumumda ailem elli yıldan fazla bir süre önce Kanada'ya gelmişti ve kardeşlerimle ben Toronto'da büyüdük. Yani Toronto birincil kültür olması gerekir fakat biz tam olarak buralı değiliz. Tam olarak Hintli de değiliz, tam olarak Kanadalı da değiliz. Bu nedenle, her ikisinin karışımı olan bu türler arası üçüncü kültürümüz var ancak gerçekten her iki kültürün de parçası olduğunuzu hissetmiyorsunuz. Aidiyet duygusu eksikliği ve kültürel evsizlik dedikleri türden bir şey. Bu durum kendi avantajlarını ve dezavantajlarını

getiriyor. Ancak avantajlarından bazıları, üçüncü kültür çocuğu olarak dünya görüşlerinde kültürel bir yeterlilik ve genişleme geliştirmenizdir. Örneğin Toronto, dünyanın çok kültürlü şehirlerinden birisidir. Böylece bir dünya merceği geliştirirsiniz ve kültürel olarak da yetkin, duyarlı bir hale gelirsiniz. Birçok üçüncü kültür çocuğu, çok dillidir.

Göçün kendisi, çaresizlik ve umutsuzluk duygularına yol açan bir stresör örneği olabilir. Genellikle düşük sosyal destek, yeni kültürel beklentiler ve daha düşük bir sosyoekonomik durum söz konusudur. Daha ileri yaşlarda göç eden ve ev sahibi kültürün örf ve adetlerini, dilini öğrenmekte zorluk çeken yaşlılar için aslında bir risk olarak görülüyor. Bu riskin özellikle göç eden ailelerin ebeveynleri üzerinde yoğun bir etkisi vardır. Müfredatta kendinizi göremiyorsunuz ve bir aşağılık kompleksi oluşuyor. Kuzey Amerika'daki göçmenlerin çoğu, aşırı sömürgeleştirilmiş yerlerden geliyor. Karşılaştıkları çok fazla ırkçılık ve ayrımcılık var. Göçmenlerin sağlık sistemine, ruh sağlığı sistemine çok daha az eriştiklerini gösteren araştırmalar da var. Almanya'daki araştırmalar gelen mültecilerin ve sığınmacıların yüzde kırktan fazlasının zihinsel bozukluk belirtileri gösterdiğini, bunların dörtte birinin tanılanabilir travma sonrası stres bozukluğu, anksiyete veya depresyon olduğunu gösteriyor. Dil engelleri gibi bir kültür şoku var, ekonomik fırsatlar yok ve tüm bunlar mülteci nüfusun ev sahibi toplulukla ilişki kurma cesaretini kırıyor. Bu da başarılı bir entegrasyonu geciktiriyor. Ama aynı zamanda dil de unutulmaya başlanıyor. Göçten sonra yaklaşık üç kuşak içinde, ana dil ortadan kayboluyor.

Ana dilin korunmasını sağlayan temel faktörler aile ve akranlardır. Örneğin büyükannem Urduca küçük kitaplardan bize okumayı öğretmeye çalışıyordu. Bir aile göç ettiğinde, arkadaşlar ve akranların aile üzerinde daha büyük bir etkisi vardır ve bu olumlu veya olumsuz bir durum olabilir. Bu ne tür arkadaşlar veya akranlardan etkilenileceğine bağlıdır.

Müslüman bir ailedeyim ve zamanında camileri ziyaret etmeye başlamıştık. Lisede hiç Müslüman yoktu ama camideki kızlarla arkadaş oldum ve gerçekten bana ilham kaynağı oldular. Çok genç yaşta okulda başörtüsü taktıklarını gördüm. Benim yaşımda birisi normal bir ortamda başörtüsü takabiliyordu ve bu benim hayatımda olumlu bir etki yaptı.

Ayrıca medya tarafından beslenen çok fazla İslamofobi var ve bu bir şüphe veya sorgulama duygusu oluşturabiliyor. Ancak azınlık olduğunuzda ve İslamofobi ile karşı karşıya kaldığınızda, insanlar sizin bir şeyleri yapma

şeklinizi sorguluyor, bu pek çok soru ve şüphe uyandırıyor. Ailem elli yılı aşkın bir süre önce göç etti. Kaynak eksikliği vardı. Kitap türleri veya çeviriler her zaman iyi değildi. Her iki kültürü de anlayan öğretmenlere her zaman erişim yoktu. Göçmenler ve mülteciler iki kültürlü bir kimlik oluşturabildiklerinde ve her iki dünyada da kök saldıklarında uyum ve esenlik teşvik edilmiş olur.

Hicretle ilgili Kuran'a ve İslamî kaynaklara bakacak olursak, aslında Kuran'da hicretin fazileti çokça zikredilmektedir. Ve göç kelimesi genellikle cihad kelimesiyle birleştirilir çünkü bu bir mücadeledir. Ailenizden, ülkenizden, işinizden ayrılmak çok zordur. "Kim Allah ve Resulü yolunda hicret etmek için evinden çıkar da kendisine ölüm yetişirse, artık onun mükafatı Allah katındadır. Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir." (Nisâ Suresi, 100. Ayet). İslamî hicri takvimimiz, hicretin önemine işaret etmektedir. Elbette Medine'de muhacirler için kültürel normlar ve farklı ekonomik temeller gibi zorluklar vardı. Dolayısıyla göçün etkilerini anlamak için İslamî psikoloji merceğini kullanırsak, öteki kavramına sahibiz ve bir aileye yardım etmek için bu deneyimi nasıl anlayabileceğimiz konusunda bir kabul var.

Bakara Suresinde şöyle buyrulmaktadır: "Andolsun ki sizi biraz korku, açlık ve mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle imtihan edeceğiz fakat musibet anında sabredenleri müjdele (Bakara Suresi, 155. Ayet)." İşte bu çerçeveye sahip olmak; hicretin getireceği zorlukları anlamak, dünyanın bir imtihan yeri olduğunu ve kemalin ancak Allah'a ait ve ahirete olduğunu anlamak, imtihanların mahiyetini anlamak ve bizlerin gücümüzün ötesinde bir yüke maruz kalmayacağımız idrakine sürekli sahip olmaktır. İslami çözümlerimiz, topluluk entegrasyonunu dikkate almak ve insanların manevi yönüne hitap etmektir. "Kim nefsinin hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşu erenlerdir (Teğabün Suresi, 16. Ayet)." Peygamberlerin İslam'daki bu tür hatırlatmaları, göçün aileler üzerindeki bazı etkilerini hafifletmeye yardımcı olmak için gerçekten istifade edebileceğimiz bir şeydir.

ÜÇÜNCÜ OTURUM

MEDYA VE AİLE

Oturum Başkanı: **Dr. Halime KÖKÇE**

- Dr. Heba RAOUF EZZAT (Mısır/Egypt) - Aile ve Zaman: İnsanlık Durumunun Yeniden Kavramsallaştırılması / Family and Time: Reconceptualizing The Human Condition
- Doç. Dr. Haldun NARMANLIOĞLU - Yeni Medyada Çocukluk Halleri: Youtuber, Influencer veya Ücretsiz Aile İşçisi / Childhood Situations in the New Media: Youtuber, Influencer or Unpaid Family Worker
- Prof. Dr. Şükrü SİM - Türk Sinemasında Aile / Family in Turkish Cinema
- Saliha ERDİM - Aile Psikolojisinin Medya İle İmtihanı / Challenge to the Family Psychology by the Media

Family and Time: Reconceptualizing The Human Condition

Dr. Heba Raouf EZZAT

*Ibn Haldun University, Faculty of
Humanities and Social Sciences*

It is a great pleasure to be with you and the colleagues on this panel. Though I come from a background of political science, I have been working on the issues of family. I wanted to talk about digital media because this is one of the dimensions of time according to our understanding in modern sociology and social theory, we are talking about spaceless space and timeless time. But it's actually affecting very much the balance of time and space in our real life as well. It takes us a bit away as if it is like a new era.

Marriage in its essence does not have a termination date. In the Sunni Islam we consider marriage to be an eternal contract. At the same time you can end at any time, which is a very interesting notion. The time within the family itself is very interesting. Sometimes it witnesses division of time according to different roles. Tension between the time of the family and the time of the public sphere, the time of work and the time of entertainment. So, we have times and spheres and also we have the media being introduced to our lives since the beginning of different technologies that went into that sort of configuration of time and space and sphere. It started becoming more

and more individualized because the elder generation like myself would remember that using media or using tools of communication was collective. We used to sit in front of the TV together and then we negotiate are we going to watch a film or a football match? It is also part of our socialization within the family. What is new in the digital media is that social media is very individualized. Hence it enters into the relations and also the time aspect of the family and divides people in different spaces even within the same house or within the same room. It is not only about the media as mass media but it is also about the individualization aspect of digital media when it comes to how the consumer is basically using this.

It also affects very much our understanding of history because this is an aspect of thinking about the modern media. It is very much rooted in here and now. It is very much secular, if we want to say so, from a more paradigmatic approach and it affects the time within the family. The notion of the role of the family in time and history, because it breaks it down, it makes it very much centered around the individual and it does not form a communicative aspect that is used to be or intended to be. However, it is dividing people from each other through the aspects of communicating with others or even with non humans. I think this is extremely important, timeless time and spaceless space affect very much our understanding of the family and it affects very much the politics within the family, and the power. Because of the stations within the family and the generational gap, more and more people feel that they are far away from their children.

I think that we are facing a generational gap, which means that our new generations have a notion of time that is most cases oriented to the future, while we want to bring a balance between the past and the future. This is a challenge that I think is extremely difficult to handle. When we go back to the family generally, apart from the media aspects and the digitalization, the concept of time is also an extremely important factor in understanding the challenges that families are facing; not only in terms of generational gaps, but also in terms of how we develop. The stability of the family in previous generations was based on the fact that time is slow. Speed affects very much the way people deal with changes around them and also the pace that is part of the dimension of time. The pace through which people basically develop, develop their communication and develop their own understanding and experience became very much diversified.

Especially these days, we encourage young people because of what we consider to be moral challenges, open relations and changing perceptions of sexuality, individualism, construction of the self and identity to marry early. We usually encourage them in this sort of very puzzling time to be straight, marry early, avoid any immoral and unethical attitudes. However, we have high rates of divorce in the first year of marriage because of being busy with social media all the time and not communicating properly or establishing relations outside the marriage bond.

Why? Because they feel that they grew in completely different directions and the factor of time was very important. The media plays a very important role in this, in creating this sort of gap that we are witnessing.

There is a gap between what is being taught in faculties and Islam on the internet. We must realize how different generations get to know their own religion through social media and at the same time to realize that we need to develop our theory of the family and our understanding of the family in order to basically protect it.

I think that a more comprehensive understanding of time and space and the logic of the family in Islam, in some dimensions, is very much changing. There is a mismatch between our understanding of the history of the family, the origin of the family, the notion of the family, the fitra within the family. Also the new technologies are affecting the bonds too much.

At the end of the day what digital media, media and social media provides is a promise of freedom from the circumstances around and the promise of happiness. I think these notions need to be readdressed because sometimes we seem as if when we are talking about ethics and morals that we are trying to curb people's freedom and to make them miserable, which is not the case actually.

These technologies are fragmenting the human self into so many diverse and sometimes contradicting aspects that do not achieve a sense of security and safety in our modern time and this is the challenge of media and communication and digitalization. As many aspects of our life without seeming like we do not want modern technology, it is dangerous because some people actually let it go completely. We do not deal with modern technology because they think it is a battle that they will not be able to win. I think that

it is a battle that we can win and where people in the media and sociology departments, theology, politics, etc. should come together. Try to figure out how we can face the challenges that we are facing as Muslim communities in a changing, globalized world.

Aile ve Zaman: İnsanlık Durumunun Yeniden Kavramsallaştırılması

Dr. Heba Raouf EZZAT

İbni Haldun Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Bu sempozyumda sizlerle ve meslektaşlarımla birlikte olmak büyük bir zevk. Siyaset bilimi geçmişinden gelmeme rağmen aile konusu üzerinde çalışıyorum. Dijital medyadan bahsetmek istedim çünkü bu, modern sosyoloji ve sosyal teorideki anlayışımıza göre zamanın boyutlarından biridir; mekânsız mekân ve zamansız zamandan bahsediyoruz. Ama aslında gerçek hayatımızda da zaman ve mekân dengesini çok etkiliyor. Sanki yeni bir çağ gibi bizi uzaklaştırıyor.

Evliliğin özünde bir bitiş tarihi yoktur. Sünni İslam'da evliliği ebedi bir sözleşme olarak görüyoruz. Ama aynı zamanda her an bitirebilirsin ki bu çok ilginçtir. Aile içindeki zaman, bazen farklı rollere göre bölünmeye tanık olur. Aile zamanı ile kamusal alan zamanı, çalışma zamanı ile eğlence zamanı ve diğer zaman türleri arasında gerilim meydana gelir. Yani zamanlarımız ve alanlarımız var; ayrıca bu tür bir zaman, mekan ve dünya kümesine giren farklı teknolojilerin başlangıcından beri hayatımıza giren medyaya sahibiz ve medya giderek daha fazla bireyselleşmeye başladı. Benim gibi eski nesiller medyayı ve diğer iletişim araçlarının kolektif kullanımını hatırlayacaktır. Beraber televizyonun karşısına otururduk ve sonra film mi yoksa futbol maçı mı izleyeceğimizin pazarlığını yapardık. Medya aile içindeki iletişimi-

mimizin bir parçasıydı. Dijital medyada yeni olan durum, sosyal medyanın çok bireyselleştirilmiş olmasıdır. Böylece ailenin ilişki ve zaman boyutuna girerek aynı evde aynı odada bile insanları farklı mekana böler. Bu sadece kitle iletişim araçları olarak medya ile ilgili değildir ancak konu tüketicinin temel olarak bunu nasıl kullandığına gelince, aynı zamanda dijital medyanın bireyselleştirme yönüyle de ilgilidir.

Bu bizim tarih anlayışımızı çok etkiliyor çünkü medya, modern dünya hakkında düşünmenin bir yolu. Daha paradigmatik bir yaklaşımla söylemek gerekirse medya, çok sekülerdir ve aile içindeki zamanı etkiler. Ailenin zaman ve tarihteki rolü kavramlarını parçalara ayırdığı için büyük ölçüde bireyi merkeze alır, dolayısıyla eskiden olduğu ya da olması amaçlandığı gibi bir iletişimsel yön oluşturmaz. Aslında bir ayırımıdır, insanları başkalarıyla ve hatta insan olmayanlarla iletişim kurma yönleriyle birbirinden ayırıyor. Bence bu son derece önemli; zamansız zaman ve mekansız mekan aile anlayışımızı çok etkiliyor ve aile içindeki siyaseti, gücü çok etkiliyor. Aile içindeki konular ve kuşak farkı nedeniyle giderek daha fazla insan, çocuklarından uzaklaştığını hissediyor.

Nesiller arası bir uçurumla karşı karşıya kaldığımızı düşünüyorum, bu da yeni nesillerimizin geçmişle gelecek arasında bir denge kurmak isterken çoğu durumda geleceğe yönelik bir zaman kavramına sahip olduğu anlamına geliyor. Bu, üstesinden gelinmesi son derece zor olduğunu düşündüğüm bir zorluk. Genel olarak aileye döndüğümüzde, medya boyutları ve dijitalleşme dışında ailelerin karşılaştığı zorlukları anlamada zamanın da son derece önemli bir faktör olduğunu düşünüyorum. Bu zorluk yalnızca nesiller arasındaki fark açısından değil aynı zamanda nasıl geliştiğimiz açısından da değerlendirilebilecek bir zorluk. Ailenin önceki nesillerdeki istikrarı, zamanın yavaş geçmesine dayanıyordu. Hız, insanların çevrelerindeki değişikliklerle başa çıkma biçimlerini ve aynı zamanda zaman boyutunun bir parçası olan yaşam ritmini çok etkiledi. İnsanların temel olarak gelişme, iletişimlerini geliştirme ve kendi anlayışlarını, deneyimlerini geliştirme hızları çok çeşitli hale geldi.

Özellikle bu günlerde ahlaki meydan okumalar, açık ilişkiler ve değişen cinsellik, bireycilik, benlik ve kimlik inşası gibi algılarımız nedeniyle gençleri erken evlenmeye teşvik ediyoruz. Onları genellikle bu tür çok kafa karıştırıcı zamanlarda dürüst olmaya, erken evlenmeye, ahlaksız ve etik olmayan tutumlardan kaçınmaya teşvik ediyoruz. Ancak evliliğin ilk yılında, bazen sürekli

sosyal medya ile meşgul olmak ve düzgün iletişim kuramamak ya da evlilik bağı dışında ilişkiler kuramamak nedeniyle boşanma oranlarımız yüksek.

Neden? Çünkü tamamen farklı yönlerde büyüdüklerini hissediyorlar ve bunda zaman faktörü çok önemli. Medyanın bu tür bir boşluk yaratmada çok önemli bir rolü olduğuna tanık oluyoruz. Fakültelerde öğretilenler ile internette öğretilen İslam arasında uçurum var. Farklı kuşakların kendi dinlerini sosyal medya aracılığıyla nasıl tanıdıklarının farkına varmalı ve aynı zamanda temelde onu korumak için aile teorimizi ve aile anlayışımızı geliştirmemiz gerektiğini anlamalıyız.

İslam'da daha kapsamlı bir zaman-mekan anlayışı ve aile mantığının bazı boyutlarıyla çok değiştiğini düşünüyorum. Bence aile tarihi, ailenin kökeni, aile kavramı, aile içindeki fitrat anlayışımız arasında bir uyumsuzluk var. Ayrıca yeni teknolojiler bağlarımızı da çok etkiliyor.

Günün sonunda dijital medya, medya ve sosyal medyanın sağladığı şey, çevredeki koşullardan kurtulma ve mutluluk vaadidir. Bu kavramların yeniden ele alınması gerektiğini düşünüyorum çünkü bazen etik ve ahlaktan bahsederken sanki insanların özgürlüklerini kısıtlamaya ve onları mutsuz etmeye çalışıyormuşuz gibi görünüyor, aslında durum böyle değil.

Modern zamanımızda bu teknolojiler, insan benliğini bir güvenlik duygusu sağlayamayan çok çeşitli ve bazen çelişen yönere bölüyor; bence bu durum medya, dijitalleşme ve iletişim kaynaklı bir zorluktur. Modern teknolojiyi istemiyormuşuz gibi görünse de hayatımızın pek çok yönü tehlikededir çünkü bazı insanlar mücadeleyi tamamen bırakmıştır. Modern teknolojiyle ilgilenmezler çünkü bunun kazanamayacakları bir savaş olduğunu düşünürler. Ama bence bu kazanabileceğimiz bir savaş ve medya, ilahiyat, sosyoloji, siyaset vb. bölümlerden insanların bir araya gelmesi gerekiyor. Değişen küreselleşen dünyada Müslüman topluluklar olarak karşı karşıya olduğumuz zorluklarla nasıl yüzleşebileceğimizi anlamaya çalışın.

Yeni Medyada Çocukluk Halleri: Youtuber, Influencer veya Ücretsiz Aile İşçisi / Childhood Situations in the New Media: Youtuber, Influencer or Unpaid Family Worker

Doç. Dr. Haldun NARMANLIOĞLU

Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi

ÖZET

Medya ve aile konusu çok boyutlu, çok katmanlı, çok problemlili bir araştırma alanıdır. Bu alana dair akademik ilginin de çok yüksek seviyede olduğu söylenebilir. Literatüre bakıldığında sosyoloji, pedagoji, hukuk, iletişim, sosyal psikoloji gibi birçok disiplinin ve bunlarla ilişkili alt disiplinlerin medya ve aile konusunu araştırdığı ve anlamaya çalıştığı görülmektedir. Dolayısıyla karşımızda multidisipliner bir çalışma alanı bulunmaktadır. Örneğin sadece Youtube ve çocuk çerçevesinde yapılan araştırmalarda çocuklar Youtuber olarak da tanımlanabilmektedir, influencer olarak da. Kullanılan teorik çerçeveye göre çocuk ücretsiz aile işçisi olarak da tanımlanabilmektedir. Bu çalışmada bir literatür okumasıyla medya ve çocuk konusunu anlamak için sahip olunan bu kavramsal ve teorik bolluğa rağmen neden bütüncül çözüm önerilerinin

açığa çıkmadığı tartışılacaktır. Bir çözüm önerisi olarak çocuğun medya ile olan ilişkisini anlayabilmek için farklı akademik çabaların bir araya getirileceği multidisipliner çalışmalara önem verilmesi gerektiği belirtilecektir.

Anahtar kelimeler: Çocuk, Aile, Medya, İnternet, Youtube

Abstract

The subject of media and family is a multidimensional, multilayered and problematic field of research. It can be said that academic interest in this field is at a very high level. When we look at the literature, it is seen that many disciplines such as sociology, pedagogy, law, communication, social psychology and related sub-disciplines research and try to understand the issue of media and family. Therefore, we have a multidisciplinary field of study. For example, in research conducted only within the framework of Youtube and children, children can be defined as Youtubers or as influencers. According to the theoretical framework used, a child can also be defined as an unpaid family worker. In this study, it will be discussed why holistic solution proposals are not revealed despite this conceptual and theoretical abundance to understand the media and child issue with a literature reading. As a solution proposal, it will be stated that multidisciplinary studies that will bring together different academic efforts should be given importance in order to understand the relationship of the child with the media.

Key words: Child, Family, Media, Internet, Youtube

GİRİŞ

Her yeni teknoloji akademi için yeni bir anlama, yeni problemler keşfetme, yeni yöntemler oluşturma, yeni kavramlara ulaşmanın bir vesilesidir. Diğer bir deyişle her yeni teknoloji ve toplumsal etkileri çerçevesinde bilimde yeni bir meydan okuma alanı ortaya çıkmaktadır. Çok boyutlu ve çok katmanlı sorunların araştırma alanı olarak medya ve çocuk konusu da yeni iletişim araçlarının hayatımızı bütünüyle sarmasının ardından akademik çabayı daha da zorlar hale gelmiştir.

Yeni medya öncesinde tek yönlü, merkezi, hiyerarşik iletişim ortamının hâkim olduğu konvansiyonel medya döneminde, özellikle televizyon etrafında gelişen yaklaşımlara göre bütün izleyiciler gibi çocuğu da kuşatan iki kültür ortamı bulunmaktaydı. Birincisi Avrupa merkezli devlet yönetimindeki ka-

musal yayıncılık modeli, diğeri özel şahısların, büyük holdinglerin ve medya profesyonellerinin elindeki tecimsel yani esas amacı kar olan ticari yayıncılık modeli. “Ulus devletin özel hayatı” olan televizyon (Ellis, 1992), bu iki farklı kaynağın mesaj bombardımanı ile aileyi buluşturuyordu.

İlkinde tek tipleştirici, kimlik dayatmacı, “halkı eğiten”, devlet güdümlü yayıncılığın mesajları önemli bir eleştiri kaynağı oldu. Ardından aileye ulaşan tecimsel yani özel yayıncılığın mesajları akademik eleştirinin hedefi haline geldi. Devlet televizyonunun tek sesi, yerini “serbest piyasa”nın mesaj bolluğuna bırakmıştı ancak kâr amacı güden ve reklam gelirin dayanan özel kanallar bir yandan tüketim kültürünü aşılarken diğer yandan izleyiciyi reklamcıya pazarlayan bir mekanizma olarak işliyordu. Sorunlar yalnız izleyicinin metalaştırılmasıyla sınırlı değildi elbette. Birçok akademik araştırma, medyanın ekonomi politliğini, sahiplik yapısını, iş dünyası ve siyasetle ilişkilerini masaya yatırdı. Yapısal özellikleri yanında medyanın mesajları da önemli bir inceleme konusu olarak belirdi. Bu dönemde yapılan birçok araştırma medya mesajlarının çözümlenmesine adandı. Diğer bazı araştırmalar doğrudan izleyiciler üzerindeki etkiye odaklandı.

Çeşitli araştırmalar medya mesajlarının izleyiciler (birey, çocuk, genç, aile) üzerindeki etkilerini anlamaya çalıştı. Medyatik yıldızların, şöhretlerin, yarı ünlülerin rol model oluşturması, kaynana-gelin programları, yemek yarışmaları gibi kamunun alışık olmadığı yeni içerikler geç modern dönemde akademinin ilgi duyduğu konular listesinde yerini aldı.

1990’lı yılların ortasında internetin hayatımıza girmesiyle birlikte medya - izleyici ilişkisi, yeni medya - kullanıcı ilişkisine dönüştü. Eski medya ortamının yalnız tüketicisi olan insanlar yeni medya ortamıyla birlikte üre-tüketiciler (prosumer) olarak kabul edilmeye başlandı.

Yeni iletişim araçlarının mesajları, insanlar üzerindeki etkisi, insanların yeni araçları ve interneti kullanım biçimleri, farklı kavramlarla, teorilerle, yaklaşım ve yöntemlerle ele alındı. Yeni iletişim ortamı etrafındaki literatür her geçen gün büyümekte, yapılan araştırmalar artmakta, akademinin anlama çabası daha da yoğunlaşmaktadır. Genelde yeni medya - kullanıcı, özelde yeni medya - aile ve daha özelde yeni medya - çocuk alanında azımsanamayacak kadar akademik araştırma ve inceleme bulunmaktadır. Ancak bu yoğun çabaya rağmen yeni medya ve çocuk başlığı yine önemli ve eskimeyen bir sorun alanı olarak karşımızda durmaktadır. Bu çalışmanın amacı yeni medya ve çocuk

özelinde ortaya çıkan kavramsal ve teorik bolluğu gözler önüne sererek, bu akademik bolluğa rağmen neden bütüncül çözüm önerilerinden uzak olduğumuzu tartışmaktadır.

Ancak yeni medya ve çocuk konusu da çeşitlenen akademik araştırmalar içerisinde oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu nedenle çalışmada ortaya konulması planlanan kavramsal bolluk yeni medyanın önemli bir mecrası olan Youtube ve çocuk özelinde ifade edilecektir. Literatürün değerlendirilmesi için dünyaca ünlü Vlad ve Niki adlı iki kardeş “Youtuber” örnek olarak seçilmiştir. Literatürdeki kavram ve teoriler iki kardeş Youtuber üzerinden yorumlanacaktır.

Çocukluk Halleri Üzerine Dağınık Bir Okuma

Youtube insanların görsel - işitsel üretimlerini, başka insanların tüketimine sunan aracı bir platformdur. İnsanlar kendi ürünlerini (User Generated Content – Kullanıcıların Oluşturduğu İçerikler) videolar veya canlı yayınlar şeklinde kamusal hale getirmektedir. İsteyen kullanıcı ürettiği içerikleri bir araya getirebileceği ve kendisine abone toplayabileceği kanallar açabilmektedir. Vlad ve Niki adlı iki kardeşin ebeveynleri tarafından açılmış olan içerik kanalının 80 milyondan fazla abonesi bulunmaktadır. İngilizce yayın yapan kanalın popülerliği artınca; Rusça, Arapça, İspanyolca gibi farklı dillerde seslendirilmiş videolardan oluşan 16 kanal kullanıma açılmıştır. Türkçe seslendirilmiş videolardan oluşan kanalın 8 milyona yakın abonesi bulunmaktadır. (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre 2021 yılı itibariyle, Türkiye'deki çocuk nüfusu sayısı 22 milyondur) (TÜİK, 2022). Kimi zaman 100 milyon izlenme sayısını aşan videolarda Vlad ve Niki'nin günlük hayatı kamusal hale getirilmektedir. İki kardeşin yemek saatlerinden uyku zamanlarına, eğlence - oyun aktivitelerinden aile içerisindeki ilişkilerine kadar günlük hayatlarının neredeyse tamamı kayıt altına alınarak izleyicilere sunulmaktadır. Sürekli içerik üreterek kanalı güncel tutma ve farklı dillerde kanallar oluşturma çabasının ekonomik kaygılara dayandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Vlad ve Niki kanalı özelinde yapılan tahminlere göre ebeveynler videoların izlenmesiyle yıllık 71 milyon doların üzerinde bir gelir elde etmektedir. Tıpkı şirketlerin değerinin veya gayri menkul değerlerinin hesaplaması gibi Youtube kanallarının da belirli bir “piyasa” değeri bulunmaktadır. Vlad ve Niki kanalının piyasa değerinin 400 milyon doların üzerinde olduğu tahmin edilmektedir (NWS, 2022).

Liberal bir açıdan bakıldığında eskiden medya profesyonellerinin ve devletin (kamusal yayıncılık) elinde olan içerik üretim gücü sıradan insanların da eline geçmiştir. Castells'in deyiimiyle internetin eşitleştirici özelliği bulunmaktadır (Castells, 2005). Vlad ve Niki (daha doğrusu ebeveynleri) internetin sunmuş olduğu bu benzersiz özellikten faydalanmaktadır. Youtuber kavramı literatürde artık yeni bir iş, meslek, profesyonel uğraş olarak tanımlanmaktadır. Vlad ve Niki daha ilk adımda Youtuber olmaları yönüyle akademik ilginin çerçevesi içerisine girmektedir. Youtuberlar üzerine yapılan araştırmalar, oldukça geniş ve zengin bir araştırma merakına dayanmaktadır. Youtuber olmayı bir meslek olarak temele alan İlhan ve Aydoğdu (2018) imzalı bir araştırma, Youtuberların kendi mesleklerini nasıl algıladıklarına odaklanmıştır. Literatürde azınlıkların Youtuber olma istekleri üzerine araştırmalara (Utiérrez & García, 2022), Youtuberların iletişim modellerini araştıran çalışmalara (Pande & Budiarti, 2019), Youtuber olmayı bir yaşam biçimi olarak ele alan çalışmalara (Szcurski, 2017), Youtuber gelirlerinin vergilendirilmesi hakkında araştırmalara (Saptono & Khozen, 2021) ve hatta Youtuberların zekât yükümlülükleriyle (Mubarok & Abadi, 2020) ilgili çalışmalara bile rastlamak mümkündür.

Literatürdeki kavram ve teorilere bakıldığında yalnız Youtuber olmak bile onlarca farklı konu çerçevesinde incelenebilmektedir. Bugüne kadar yapılmış çalışmaların genişliğinde söylemek gerekirse Vlad ve Niki özelinde yalnız bir meslek, iş, uğraş olması bakımından onlarca farklı araştırma yapmak mümkündür. Ancak burada önemli bir başka araştırma konusu olacak problemler durum ortaya çıkmaktadır. Çocuk Youtuberlar, aslında kanalın yani işin sahibi değildir. Kanalın sahibi, yani işin, mesleğin veya profesyonel uğraşın sahibi, dolayısıyla da ekonomik gelirin sahibi aslında ebeveynlerdir. Her ne kadar çocuklar Youtuber olarak tanımlansa da esas olarak mesleği, işi sürdüren ailelerdir. Peki bu durumda çocuk hangi tanım çerçevesinde ele alınabilir? Eleştirel bir perspektiften bakıldığında böyle bir iş modelinde çocuk yalnızca ücretsiz aile işçisidir. Genellikle tarımsal üretimdeki kadınları ve çocukları tanımlayan bir kavram olarak (Çelikalp vd. 2014; Makal, 2011; Koruk, 2010) kullanılan ücretsiz aile işçiliği yeni medyada yeniden açığa çıkan bir sorundur. Oyunun işe dönüşmesiyle birlikte “çocuk işçilik” hukuki olarak da (Masterson, 2020) önemli bir problem haline gelmiştir.

Diğer yandan Youtuber çocuk kendi ailesi için ücretsiz işçilik yaparken, aile ve izleyiciler de Youtube için “empatik işçilik” (Netchilailova, 2016) yapmak-

tadır. Vlad ve Niki özelinde düşüncecek olursak, Youtube yukarıda belirtilen astronomik rakamları ebeveynlere sanatsal veya estetik başarılarından dolayı değil, küresel çapta ortaya çıkan yeni ekonomik sisteme yapmış oldukları katkıları nedeniyle ödemektedir. Bu küresel ekonomiyi üreten empatik işçiler yani üre-tüketicilerdir (prosumer). Yeni medya kullanıcısının bütün etkinlikleri sosyal medya mecraları tarafından sömürülmektedir. İnsanlar arkadaşları, akrabaları veya Youtuber örneğinde olduğu gibi “sosyal medya ünlüleriyle” girdikleri etkileşimlerle (yorum, beğeni, paylaşım) yeni ekonomik sisteme katkıda bulunmaktadır. Kullanıcının duygusal faaliyeti sosyal medya mecrası için ticari bir faaliyettir. Sosyal medyadaki etkileşimler birer veriye dönüştürülerek reklamcılara satılmaktadır. Dolayısıyla görünmeyen bir sömürü sosyal medyanın bütün dokusuna yayılmıştır. Yine Vlad ve Niki örneğine dönülecek olursa, iki kardeşin milyonlarca abonesi ve tüketicisi aslında reklamcılara satılan “izleyici emtiası” (audience commodity) (Smythe, 2012) olarak değerlendirilebilir.

Burada yine internetin ekonomi politiğini (Başaran, 2005) anlamak akademinin önemli uğraş alanlarından biridir. Yeni medyanın oluşturduğu dev endüstri “maddi olamayan emek” (Hardt & Negri, 2002) üzerinde yük-selmektedir. Vlad - Niki kardeşler ve onların takipçileri yine maddi olmayan emekleri sömürülenler sınıfında değerlendirilebilir.

Literatürdeki kavram ve yaklaşım bolluğunu göstermek adına tekrar liberal bir perspektife dönülecek olursa; Vlad ve Niki’yi yaratıcı kültür çerçevesinde de değerlendirmek mümkündür. Yeni medya sıradan insanlara yaratıcı ürünlerini (Melikle, 2016) ortaya koymasına imkân tanımaktadır. “Yaratıcı ifade” (Jenkins ve ark. 2009) günümüz internet ortamını konvansiyonel medya döneminden ayırt etmek için başvurulan önemli kavramlardan biridir. Vlad ve Niki (daha doğrusu ebeveynleri) yaratıcılıklarını kullanarak oluşturdukları içeriklerle küresel çapta milyonlarca insana ulaşabilmektedir. Bu birçok medya profesyoneli tarafından uzun uğraşlar, devasa bütçeler ve kalabalık ekiplerle bile ulaşılmaması zor bir başarıdır.

Diğer yandan çocuk Youtuberlar, aynı zamanda yeni medyayla birlikte hayatımıza giren influencer kavramıyla da değerlendirilmektedir. Influencer belirli bir tanınırlığa ulaştıktan sonra kendi takipçilerine belirli ürünleri veya hizmetleri kendi deneyimleri çerçevesinde sunan, böylece tanıtım ve pazarlama işi yapan kişilerdir. Takipçilerini belirli davranışlara (genellikle

satın almaya) yönlendirerek etkileme gücüne sahiptirler (Paslanmaz & Narmanlioğlu, 2019). “Influencer pazarlamasının” çocukları nasıl etkilediğini ele alan çalışmalar (Veirman ve ark. 2019), çocuk influencerların/youtuberların videolarının içeriğine odaklanarak en çok öne çıkan temaları araştıran çalışmalar (Castillo vd. 2020), yaşlılarının gözünden influencerları/Youtuberları inceleyen araştırmalar (Westenberg, 2016), ebeveynlerin yükümlülüklerini tartışan çalışmalar (Evans ve ark. 2018), Youtuberların almış oldukları reklamlarda yiyecek ve sağlık konusunu temel alan araştırmalar (Martinez ve ark. 2021) alandaki yaklaşım ve konu bolluğunu gösteren çalışmalardan yalnızca birkaçıdır.

Toplumsal Rol mü, Oyundaki Rol mü?

Erving Goffman’ın dramaturjiden sosyolojiye kazandırdığı benlik sunumu, yeni medya çalışmaları için oldukça kullanışlı bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Goffman’a göre (2009), kişiler arası etkileşim dünyası, her bireyin kendi rolünü canlandığı bir tiyatro sahnesi gibidir. Bu sahnede rollerimiz, seyircilerimiz ve maskelerimiz vardır. Günlük hayatta her insanın çalışan, patron, anne, baba, komşu, arkadaş rolleri bulunmaktadır. Bu roller ayrı sahnelerde ayrı seyircilere performans olarak sunulur. Performansın başarısı seyircinin ilgisine ve beğenisine bağlıdır. Goffman’ın terminolojisi çerçevesinde yeni medya çalışmalarında artık benlik sunumu dijital olarak ele alınmaktadır. İzleyicilerin veya takipçilerin etkisi altında kendini tasarlayan çevrimiçi birey dijital benlik çerçevesinde değerlendirilmektedir. Dolayısıyla sosyal ağlar aynı zamanda birer benlik yapılandırma uygulaması (Morva, 2016: 44,59) olarak tanımlanabilir.

Goffman’ın terminolojisinden ödünç alarak devamla denilebilir ki her bir sosyal medya mecrası birey için ayrı bir sahne anlamına gelmektedir (Aşık, 2019). Goffman’ın kavramsallaştırması çerçevesinde Youtube ve çocuk özelinde birçok araştırma sorusu belirlemektedir. Vlad ve Niki örneğinden devam edilecek olursa; çocuklar videolarda çocuk rolünde midir yoksa izleyicilere rol mü yapmaktadır? Çünkü aslında Vlad ve Niki’nin günlük hayatı kayıt altına alınmakta, kurgu yoluyla (ebeveyn tarafından) anlam oluşturulmaktadır. Vlad ve Niki’yi izleyen çocuklar kurgunun farkında mıdır yoksa akranlarını doğal çocuk rolünde, ailesini (bazı videolarda anne ve baba da rol almaktadır) doğal anne-baba rolünde mi görmektedir? Vlad ve Niki için doğal ortamları olan kendi evleri, Youtube özelinde dijital sahneye mi dönüşmektedir? İzleyen

veya oynayan çocuklar bunun farkında mıdır? Sorular elbette çoğaltılabilir. Akademinin bu sorun etrafında da ilgisi oldukça yüksektir. Örneğin Youtuberları “mikro ünlüler” olarak izleyici çocukların günlük hayatındaki rollerini inceleyen araştırmalar (Martinez & Olson, 2019) oldukça yaygındır. Birçok çocuk Youtuberlar tarafından üretilen videoların içeriği dijital oyunlardan veya fiziki mekânda (Vlad ve Niki gibi) oynanan oyunlardan oluşmaktadır. Oyun, çocuk için sosyalleşmenin önemli bir alanı olan “katılım” etkinliği iken artık ekran başındaki çocuk için bir “izleme” ve “seyir” etkinliğidir. Bu bağlamda Youtube üzerindeki çocuk oyun kanalları üzerine dramaturjik çalışmaların (Pınarbaşı & Astam, 2021) sayısı son yıllarda giderek artmaktadır.

Problem etrafında ortaya çıkan başka bir soru şudur: Katılmadan bir oyunu izleyen çocuğun bu pasif aktivitesi ebeveynler merkeze alınarak nasıl yorumlanabilir? Sorunun cevabı “dijital emzik” (Goodwin, 2019) kavramıyla karşılanabilir. Kentli birçok aile çocuklarıyla kaliteli vakit geçirmek yerine dijital içeriklerle “oyalamayı” ve “avutmayı” seçmektedir.

Öte yandan videoların içeriğinde dramatik bir anlatı yapısı hakimdir. Birçok araştırmacı Youtuber ürünlerini sinematografik bir tarz olarak kabul etmektedir. Youtuber ürünlerini birer sinema eseri gibi telif hakkı bağlamında ele alan çalışmalara (Sharfina ve ark. 2021) rastlamak mümkündür. Birçoğu klasik dramatik anlatı olarak serim düğüm çözüm çerçevesinde kurgulanmış videolar gerek sinematografik çözümler gerek yukarıda da belirtildiği gibi hukuki problemler bakımından yine akademinin ilgi alanları içerisinde.

Gözetleyen ve Gözetlenen Çocuk

Çocuk ve yeni medya bağlamında ortaya çıkan başka bir problem, akademinin uzun yıllardır kendisine araştırma alanı olarak seçtiği bir konunun parçasını oluşturmaktadır: Gözetim. Dijital araçlar klasik panoptikon biçimindeki bir yere kapatılarak gözetlenmeyi bambaşka bir zemine taşımıştır. Kredi kartlarından güvenlik kameralarına kadar dijital teknolojilerin olduğu her yer dijital gözetim coğrafyasıdır. Özellikle sosyal medyadaki her türlü faaliyetle insanlar gözetime gönüllü olarak katılmaktadır. Dijital ortamdaki tüm veriler Youtube, Google, Amazon gibi büyük şirketler tarafından takip edilerek kayıt altına alınmaktadır. Bu kayıtlar yukarıda da belirtildiği gibi pazarlama stratejileri için kullanılmaktadır (Bauman & Lyon, 2016). Sosyal medyayla birlikte ortaya çıkan yeni gözetim kültürünü anlamak için başvurulan kavramlardan biri omniptikondur. Dijital ortamda herkesin karşılıklı olarak

birbirini izlemesi ve gönüllü olarak gözetime açması (Rosen, 2004) şeklinde tarif edilebilecek omniptikon, günümüzde küresel bir kültür halini almıştır. Dijital dünya devasa bir gözetim alanıdır. Instagram, Tiktok, Facebook gibi mecralarda insanlar hem kendilerini gözetime açarken hem diğer insanları gözetlemektedir. Konumuza dönülecek olursa, çocuklar dijital gözetimin nesnesi durumuna getirilirken, izleyen çocukların verileri yine gözetim yoluyla verileştirilerek reklam dünyasına pazarlanmaktadır. Akademinin bu konuda da bilimsel bilgi üretmeye çalıştığı görülmektedir. Örneğin kimin bilgisinin kiminle paylaşılacağı sorusu çerçevesinde ebeveynlerin farkındalığını araştıran (Ünlü & Morva, 2020) çalışmalara rastlamak mümkündür.

Oyuncağa Dönüşen Çocuk

Yine Vlad ve Niki örneğine dönülecek olursa, iki kardeşin ününün veya etkisinin Youtube ile sınırlı olmadığı görülmektedir. Tablet, bilgisayar ve akıllı cep telefonlarına yüklenebilecek Vlad ve Niki dijital oyunları, internette ve fiziki mağazalarda satılan Vlad ve Niki oyun ve oyuncakları oldukça popüler hale gelmiştir. Akademinin önemli ilgi alanlarından biri çerçevesinde tanımlanacak olursa Vlad ve Niki yalnız Youtuber değil aynı zamanda bir “transmedya” anlatısının da kahramanlarıdır.

Transmedya kısaca bir mesajın, farklı medyalar aracılığıyla birbirini tamamlayan biçimde kullanılması olarak tanımlanabilir. Vlad ve Niki, Youtube mecrasını aşarak farklı medyalar yoluyla izleyicilerinin, takipçilerinin, müşterilerinin hayatına girmektedir. Youtube üzerinden Vlad ve Niki’yi izleyen çocuklar indirdikleri oyunlar üzerinden iki kardeşin gözünden macerayı dijital olarak deneyimlemektedir. Vlad ve Niki’nin birebir benzeri oyuncaklarla çocuklar vakit geçirmektedir. Bir başka anlatımla çocuklar; çocuk oyuncaklarıyla değil, çocuğun (Vlad ve Niki’nin) oyuncağıyla oynamaktadır. Çocuklar oyuncağa dönüştürülmüştür. Oyun sosyolojisinin, pedagojinin ilgi alanlarıyla iletişim disiplininin çakıştığı bir alan olarak transmedya ve çocuk konusu yine akademinin önemli ilgi alanları arasında bulunmaktadır (Leon, 2018).

SONUÇ

Bu bildiride literatürde çocuk ve dijital ortam çerçevesinde açığa çıkan anahtar kavramlar ve teorik yaklaşımlar bilinçli olarak sistematik bir biçimde değil oldukça dağınık bir vaziyette sunulmaya çalışılmıştır. Çünkü çocuk ve yeni medya çok boyutlu, çok katmanlı, çok problemlili bir alanın çok önemli

bir çalışma konusudur. Çalışma göstermektedir ki çocuk ve yeni medya alanındaki akademik ilgi ve gayret oldukça yüksektir.

İletişim başta olmak üzere, sosyoloji, psikoloji, pedagoji, hukuk gibi disiplinlerden araştırmacılar sorunun belli açılarını farklı kavram ve teorilerle anlamaya çalışmaktadır. Bir bilimsel araştırmanın ait olduğu disipline, başvuru kavramsal yapıya, ele alınan teorilere göre çocuğun görünümü değişmektedir. Yalnız yeni medya çerçevesinde ele aldığımızda bile çocuk hem Youtuber olarak değerlendirilebilir hem de influencer olarak. Çocuk bir yandan ücretsiz aile işçisidir aynı zamanda maddi olmayan emek üzerine yükselen devasa dijital endüstrilerin empatik işçisidir.

Youtuber içeriklerini tüketen çocuk baktığımız perspektife göre hem reklamcılara satılan bir emtiadır hem artık sosyalleşmek için oyun oynayan değil oyun izleyen bir tüketicidir. Kullandığımız akademik teorilere göre anne baba ebeveyn olarak da görülebilir, kendi çocuğunu markalaştıran iş insanı olarak da. Youtuber içerikleri hem gerçekten yaratıcı kültür ürünleridir hem ev içerisinde çocuğun oyalanması için kullanılan dijital emziklerdir. Bir yanı sıra sinematografik özelliklere sahip olan Youtuber ürünleri telif hakları bakımından hukuki sorunlara kapı aralamaktayken diğer yanı sıra küresel olarak gözetim kültürünü yeniden üretmektedir.

Onlarca farklı kavram ve teori, yeni medyadaki çocukluk hallerini dar çerçevede başarıyla tanımlayabilmektedir. Ancak bütüncül olarak konunun anlaşılabilmesi için multidisipliner çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Yeni medyada çocukluk halleri yalnız bir disipline ve bir bakış açısına sığmayacak kadar girift ve çok katmanlı sorunları içerisinde barındırmaktadır. Bu nedenle akademik çabaların bir araya getirilmesi; multidisipliner araştırmalara, çoklu yöntemle kurgulanmış araştırma tasarımlarına ağırlık verilmesi gerekmektedir. Gerek yeni medya ve çocuk özelinde, gerek sorunu genişletirsek medya ve aile başlığı altında farklı disiplinleri, farklı yaklaşımları, farklı kavram ve yöntemleri buluşturabilecek araştırma projelerine ve araştırma merkezlerine ihtiyaç bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aşık, Y. (2019), Sosyal Medyada Dijital Sahnelere Göre Dijital Benliklerin Değişimi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Başaran, F. (2005). “İnternetin ekonomi politiği”, 32-52. Der. Mutlu Binark, İnternet, Toplum, Kültür, Ankara: Epos Yayınları.
- Bauman, Z., Lyon, D. (2016). Akışkan Gözetim. Çev. Elçin Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Castells, M. (2005). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür/Ağ Toplumunun Yükselişi, 1. Cilt, Çev. Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castillo-Abdul, B., Romero-Rodríguez, L. M., Larrea-Ayala, A. (2020). “Kid influencers in Spain: understanding the themes they address and preteens’ engagement with their YouTube channels”. *Heliyon*, 6(9), 50-56.
- Çelikkalp, Ü., Saraçoğlu, G. V., Yorulmaz, F. (2014). “Ücretsiz Aile İşçisi Olarak Kadınlar, Sağlık Riskleri ve Sorunları”. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 13(3), 233-240.
- De Veirman, M., Hudders, L., & Nelson, M. R. (2019). “What is influencer marketing and how does it target children? A review and direction for future research”. *Frontiers in psychology*, 10, 1-16.
- Ellis, J. (1992). *Visible Fictions: Cinema, Television, Video*, Routledge.
- Evans, N. J., Hoy, M. G., & Childers, C. C. (2018). “Parenting YouTube natives: The impact of pre-roll advertising and text disclosures on parental responses to sponsored child influencer videos”, *Journal of Advertising*, 47(4), 326-346.
- Goodwin, K. (2018). *Dijital Dünyada Çocuk Büyütmek: Teknolojiyi Doğru Kullanmanın Yolları*. Çev. Tülin Er, İstanbul: Aganta Kitap.
- Hardt, M. ve Negri, A. (2002), *İmparatorluk*, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İlhan, E. Aydoğdu, A.G. (2018). “Türkiye’de YouTube Yayıncılığı ve YouTuber Olmak”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 47, 141-167.
- Jenkins, H., Purushotma, R., Weigel, M. ve Clinton, K. (2009). *Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century*, London: MIT Press.

- Koruk, İ. (2010). "İhmal Edilen Bir Grup: Göçebe Mevsimlik Tarım İşçileri". *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 10(38), 18-22.
- Leon, L. (2018). "Child YouTubers and the video creation process: Evidence of transmedia competences in action". *Comunicación y sociedad*, (33), 115-137.
- Makal, A. (2011). "Türkiye'de 1950-1965 Döneminde Ücretli Kadın Emegine İlişkin Gelişmeler", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56(02), 117-155.
- Martínez, C., & Olsson, T. (2019). "Making sense of YouTubers: How Swedish children construct and negotiate the YouTuber Misslisibell as a girl celebrity", *Journal of Children and Media*, 13(1), 36-52.
- Martínez-Pastor, E., Vizcaíno-Laorga, R., & Atauri-Mezquida, D. (2021). "Health-related food advertising on kid YouTuber vlogger channels", *Heliyon*, 7(10), 1-9.
- Masterson, M. A. (2020). "When play becomes work: Child labor laws in the era of kidfluencers". *U. Pa. L. Rev.*, 169, 577-607.
- Meikle, G. (2016). *Social Media: Communication, Sharing and Visibility*. London: Routledge.
- Morva, O. (2016). "Ben Kendim Dijital Benliğim: Dijital İletişim Çağında Benlik Kavramsallaştırması Üzerine", Ed. Nilüfer Timisi, *Dijital*, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 41-63.
- Mubarok, M.S., Abadi, M.T. (2020). "YouTuber and Googlepreneur: Review of the Contemporary Fiqh of Zakah", *Journal of Digital Marketing and Halal Industry*, (2)1, 81-88.
- Net Worth Spot (2022). "Vlad and Niki Net Worth & Earnings" <https://www.networthspot.com/vlad-and-nikita/net-worth/> Erişim Tarihi: 02 Şubat 2022.
- Netchitailova, E. (2016). "Flaneur, aylak, ve empatik işçi", Ed. F. Aydoğan, *Yeni Medya Kuramları*. İstanbul: Der Kitabevi, 1-22.
- Pande, P. A. W., Varianta, V., & Budiarti, T. (2019). "Analysis of the Communication Model of Atta Halilintar on YouTube". *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 423, 459-473.
- Paşlanmaz, İ., Narmanlıoğlu, H. (2020), "Instagram Hikayelerinde Benliğin Sunumu: Influencer'lar Üzerine Bir Araştırma", *AJIT-e Academic Journal of Information Technology*, 10 (39), 23-51.
- Pınarbaşı, T. E., & Astam, F. K. (2021). "Sosyal Medyada Çocuk: YouTube Oyun Kanalları Üzerine Dramaturjik Bir Analiz", *Selçuk İletişim*, 14(3), 1183-1212.

Saptono, P. B., Ayudia, C., & Khozen, I. I. (2021). "Regulating Income Tax: Case of Indonesian YouTubers", *Varia Justicia*, 17(2), 199-215.

Smythe, D. (2012). "On the Audience Commodity and its Work", 185-204, *Media and Cultural Studies Keyworks*. Ed., Meenakshi Gigi Durham ve Douglas M. Keller. West Sussex: Wiler-Blackwell,

Szczurski, M. (2017). "Social media influencer-A Lifestyle or a profession of the XXIst century?", *Institute of Research and Journals (IRAJ)*, 1-4

Türkiye İstatistik Kurumu (2022). "İstatistiklerle Çocuk, 2021". <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2021-45633>. Erişim Tarihi: 07 Şubat 2022.

Utiérrez, Arenas, M. D. P., & Ramírez-García, A. (2022). "The desire of minors to be an influencer and/or youtuber", *Pixel-Bit, Revista de Medios y Educacion*, (63), 227-241.

Ünlü D.G., Morva O. (2020). "Whose Information Should Be Shared With Whom? Parents' Awareness Of Children's Digital Privacy In Turkey", *Media Literacy and Academic Research* (3)2, 109-124.

Westenberg, W. M. (2016). *The influence of YouTubers on teenagers: a descriptive research about the role YouTubers play in the life of their teenage viewers* (Master's thesis, University of Twente).

Türk Sinemasında Aile / Family in Turkish Cinema

Prof. Dr. Şükrü SİM

*İstanbul Üniversitesi, Radyo Televizyon
ve Sinema Bölüm Başkanı*

Öncelikle bu önemli organizasyonu gerçekleştiren İstanbul Aile Vakfı'na ve koordinatörümüz sayın Ergün Yıldırım hocamıza teşekkür ederim.

Doğrusu ben bu kadar geniş bir kitle ile karşılaşacağımı pek ummuyordum. Çünkü biz bilimsel kongrelerde 5-10 kişiye hitap etmeye alışmış kişileriz. Bu yüksek katılım için ayrıca müteşekkirim.

Benim iki tane küçük çocuğum var ve maalesef bu bahsedeceğim meseleyle bende cebelleşiyorum. Bizimkiler biraz daha yerli ulusal Youtuberlarla karşı karşıya. Mesela Prenses Elif diye bir küçük kız var ve annesi Rus. Bayağı çok sayıda izleniyor ve kiralık bir apartman dairesinden şu an villaya taşındı. Tabii benim kızım da dönüp arada bir “Biz niye havuzlu villada yaşıyoruz?” diye soruyor.

Türk sinemasında ve dünya sinemasında aile temsili, önemli bir meseledir. Bizim sinemamızda yani Türk sinemasında 120 yıllık aşkın bir geçmişi olan, cumhuriyetimizden çok daha eski olan bir sanattan bahsediyoruz. 1896'dan bugüne dek yapılan binlerce filmde farklı şekillerde aile temsilleri bulunmaktadır. Dönemlere ayırıp bakmaya çalıştım. Çünkü Türk Sinema Tarihi dersinde de biz bunları işliyoruz. Fakat bu kadar aile odaklı bakmıyorum orada, burada sunumum aile odaklı olacağı için tekrar bir gözden geçirmek

istedim ve bazı önemli yeni bulgular edindim. Bir kısmını kısaca paylaşmak istiyorum.

Öncelikle bizim ilk kurmaca diye kabul edilen uzun metraj filmimiz Sedat Simavi'nin Türk sinema tarihinin ilk kurmaca uzun metrajlı filmi Pençe'dir. Pençe filminde biraz da evliliğe gönderme yapıyor. Evliliğin sanki bir pençe gibi temsil edildiği konuşuluyor. Diğer taraftan başka yorumcular, aslında filmdeki kadının içine düştüğü ikilem pençesinden bahsedildiğini söylüyor.

1950'ler asıl Türk sinemasının varlığını hissettirdiği bir dönemdir. 1950'li yıllar için aslında Türkiye'deki toplumsal değişimin de kırılma noktasına uğradığı, Demokrat Parti'nin iktidara geldiği ve artık şehirleşmenin daha da kendini hissettirdiği bir dönemden bahsediyoruz. Bununla birlikte bu yıllar, Türk sinema filmlerinin sayısının çok arttığı bir zaman dilimidir. Burada da aile temsilleri daha farklı şekillerde kendini hissettiriyor. Yine de 1950-60 yılları arasında, yoğun bir aile temsilini nitelikli bir sinema filminde görmüyoruz.

1962 yılında Metin Erksan tarafından "Yılanların Öcü" filmi yapılıyor. Yılanların Öcü aslında ana teması toprak mülkiyeti olan bir film. Fakat burada köyde yaşayan bir ailenin toprak mücadelesi, bir aile üzerinden seyirciye veriliyor. O yüzden buradaki aile temsili önemlidir. Aslında buradaki ailenin en önemli karakteri Irazca Ana karakteri. Yani bir kadın karakter haksızlığa uğramayı kabullenemiyor. Oğluna özellikle cesaret veriyor. "Hayır kabul etme, bunu bizim evimizin önüne ev yapamazlar, burası kamusal alan" diyor. Burada bu yönüyle kadının önemli bir temsili söz konusu. Metin Erksan hocam, haklı olarak yaşamı boyunca feministlerin ona haksızlık ettiğinden yakındı. Çünkü onun filmlerinde gerçekten de güçlü kadınların, direnen kadınların, teslim olmayan kadınların temsili bulunur. Hiçbir filmde ezik veya kötü kadın yoktur, daha çok hakkını arayan ve erkeğin gücüne teslim olmayan bir kadın temsili vardır.

İkinci olarak yine aile temsilinin çok yoğun hissedildiği ve sosyolojik açıdan da çok önemli olan bir film var; "Gurbet Kuşları". Filmin ana teması göç olgusu üzerine. İstanbul'a 1950'lerden, 60'lardan sonra çok yoğun bir göç dalgası yaşanmıştır. Bu filmi Orhan Kemal ile Halit Refik senaryolaştırıyor. Orhan Kemal'in hikâyesinden uyarlanmıştır zaten. Gurbet Kuşları, dönemine göre çok ses getirmiş, çok tartışılmış, çok konuşulmuş bir film. Ben defalarca öğrencilerime bu filmi izlettim. Gurbet Kuşları, özellikle toplumsal değişim ve göç olgusu bakımından üzerinde durulması gereken bir film.

Filmde bir aile, Haydarpaşa Otogarı'ndan İstanbul'a beraber giriyor. Bu sahnede Haydarpaşa'ya inince baba, dönüp hepsi orada mı diye aileyi sayıyor. Bu sahne, ailenin bu şehirde sonradan kaybolacaklarına dair bir işaret, simgesel bir anlatım. Çünkü aile Maraş'tan çıkıp geliyor, burada şah olacaklarını iddia ediyorlar. Maraş'tan İstanbul'a şah olmak niyetiyle geliyorlar fakat burada maalesef tutunamıyorlar, dolandırılıyorlar.

Ailenin iki erkek çocuğu Selim ve Murat ise maalesef İstanbul'un hızlı hayatına kendilerini kaptırıyorlar. Ailede bir de kız çocuğu var ve üzerinde biraz daha fazla baskı bulunuyor. Filmin finalinde ise kız çocuğu, kendini yüksek bir yerden atmak suretiyle intihar ediyor. Şah olmaya gelen aile, aile olmaktan, aile fikrinden saptığı için dağılıp yeniliyor. Şah olmaya geldiği şehirde mat oluyor. Yönetmenimiz bunları topluyor tekrar geldikleri Haydarpaşa Garı'na götürüp trene bindirip memleketlerine yolluyor.

Ben bu filmi izlerken bu filmin bir ihtimal dönemin muktedir seçkinleri ve elitleri tarafından sipariş edildiği düşüncesine kapılmadım değil. Çünkü yönetmenimiz yenilgiye uğrayan, dağılan, çözülen bir aile tablosunu filmin finalinde ortaya koyuyor. O aileyi en zayıf noktasından vuruyor. Gerçekten de bu filmi izleyip o yıllarda İstanbul'a gitmekten vazgeçecek çok sayıda aile olmuştur diye düşünüyorum. Halit Refik'i biraz tanıdığım için kendisinin maalesef jakoben anlayışa yakın duran bir kişiliği olduğunu biliyorum. Burjuva bir aileden geliyordu.

Sonrasında 1965'te "Vesikalı Yarım" filmi var. Bugün bile çok izlenen, izleyenleri gerçekten etkileyen bir film. Vesikalı Yarım'de bir manav ailesi temsili var. Manavın oğlu olan Halil'in mutsuz bir evliliği var. Bir gün arkadaşlarıyla bir bara gidiyor, orada Sabiha ile karşılaşılıyor ve birden büyük bir aşk ortaya çıkıyor. Filmde Sabiha'nın özellikle dile getirdiği bir aile özlemi var. Çocuk sahibi olmak istiyor. Gece hayatını bırakıp bir aile hayatını arzuladığının altı çokça çiziliyor. Bu yönüyle çok olumlu bulmuştum filmi. Filmin sonunda da Halil'i tekrar çocuklarına göndermesi bence yönetmenin vicdanlı ruh halini temsil ediyor diye düşünüyorum. Biz bunu derslerde de tartışıyoruz; Halil niye döndü, niye Sabiha'yı bırakıp gitti? Bize 1960'lı yılların solcusunun da sağcısının da dindarının da biraz daha aileyi önemseydiğini gösteriyor. Biraz daha vicdanlı insanlardan oluşan bir sanat topluluğunun bulunduğunu düşünüyorum. Fakat biliyorsunuz aşk biraz da ulaşamamaktır, film bunu söylüyor bize. Bunun da etkisi var ancak bence Halil'in kendi ailesine döndürülmesi,

Lütfi Akad'ın vicdanı ve merhameti ile ilgili ve bu yerli toplumun bir parçası olmasıyla ilgili diye düşünüyorum.

“Gelin” filmimiz var. Gelin filminde Lütfi Akad yine İstanbul'a göç eden bir aileyi bize getiriyor. Filmde bir anne var, nine var, büyük bir aile var, geniş aile diyebileceğimiz bir aile temsili var. Filmde seyirciye yine İstanbul'u fethetmeye gelmiş bir aile gösteriliyor. Gelin diye bahsedilen kadının hasta bir oğlu var. Maalesef taşradan gelen ailenin zengin olma hırsı yüzünden çocuğun sağlığı ihmal ediliyor ve çocuk ölüyor. Fakat kadın yine eşini alıp fabrikaya çalışmaya gidiyor. Bu filmde yine kadının daha olumlu bir portresi çiziliyor. Bizde hep kadına algısal anlamda çok kötü muamele gösterildiğini söylerler, halbuki Yeşilçam filmlerinin çoğunda aslında öyle olmadığını görüyoruz. Buradaki Hülya Koçyiğit'in temsilinde, daha önce Yılanların Öcü filminde de bahsettiğim gibi pozitif bir bakış var. Bu dönemin aile temsillerine baktığımız zaman biraz daha geleneksel bir Türk toplumu yapısının temsili var. Bir arada olmayı çok önemseyen anne-babalar, çocuklar, kardeşler omuz omuza vererek bir şeyleri başarabileceklerini düşünen bir temsil söz konusu. Bu açıdan önemli bir film. Neden önemli? Çünkü ne yazık ki 80'li yıllarda bunun tam tersini bize anlatmaya çalışan çok sayıda film yapılıyor. Bu yıllarda birey olmaya çalışan insanların aslında birey olmaktan çok son derece bencil olduğunu düşünen temsiller söz konusu. Türk Ailesi üzerine yapılan çok sayıda çalışma var fakat bahsettiğim şekilde çok yok.

“Aaahh Belinda” diye bir film var. Bu film Atıf Yılmaz'ın önemli kabul edilen filmlerinden birisidir. Sinematografik unsurlar bakımından kendi döneminin ötesinde bir film fakat içerik çok ciddi şekilde bizim bugün burada tartışmaya çalıştığımız aile kavramıyla örtüşmemekte. Zaten şunu da belirtmek gerekir; sanat filmi ne kadar aile kavramıyla örtüşmüyorsa, o kadar övgü alıyor. Aaahh Belinda'daki Serap ve Naciye karakterlerini aynı kişi oynuyor; Müjde Ar. Naciye Hanım bir eş, bir anne, iki çocuğu var ve bankada çalışan bir memur. Bu karakter, isminden başlayarak ötekileştirilmiş bir anne. Serap ise sanatçı olmaya çalışan, sürekli sanat camiasında dolaşan birisi olarak hiç kimseye hesap vermeyen, istediği hayatı yaşayan, zengin muhitlerde dolaşan, havuzlarda, alkollü mekanlarda sabaha kadar dolaşan bir karakter.

Serap ve Naciye olmak üzere daha isimlerinden başlayarak yönetmenin kime karşı nasıl bir tavır koyduğunu anlayabiliyoruz. Dediğim gibi Naciye'nin iki çocuğu var ve çok da iyi bir eşi var aslında. Eşi çocuklara bakıyor, yemek

yapıyor ve Naciye'ye karşı son derece kibar. Buna rağmen film boyunca izleyiciler (özellikle genç kızlar), asla Naciye olmak istemeyeceklerdir. Çünkü Naciye sıradan, banal bir hayatı olan, sürekli çocuklara bakan biri. Maalesef böyle siyah beyaz bir bakış var. Bu film bugüne kadar hep övülmüş, bu yönüne benden önce bu şekilde değinen bir tane yazıya rast gelmediğimi söyleyeyim. Ben o dönem genç bir kız olsaydım herhalde bu filmi izledikten sonra evlenmezdim diye düşünüyorum. Keşke bu konuda bir araştırma yapılsa, mesela o dönem bu filmi izleyip etkilenen kızlarımız var mı?

Burada bir parantez açmak istiyorum, 1974-80 yılları arasında yoğun bir seks filmi furyası var. Bu filmlerin Türk sinemasına çok büyük, çok ciddi bir zararı olduğu sonraki dönemde yapılan çalışmalarla ortaya çıkmıştır. Çünkü bizim sinemamızı ayakta tutan asıl unsur ailelerdir. Aileler, ailece sinemaya gidiyorlar. 70'li yılların başından itibaren o seks filmi furyası, aileleri sinemalardan uzaklaştırıyor. "Aile filmi" diye bir kavram da bundan sonra ortaya çıkıyor.

80'li yıllarda ise eşcinsel içerikli filmler, çok yoğunluk kazanıyor. Bu sebepten aynı şekilde çok az sayıda seyirci sinemaya gidiyor ve o filmlerin gerçekten de kalitesiz olduğunu görüyoruz. Sinemada yoğun işlenen o cinsel sömürü, aileleri sinemalardan uzaklaştırıyor ne yazık ki. Bu uzaklaşma 90'lı yılların ortasına kadar sürüyor. Neredeyse "Eşkıya" filmine kadar Türk seyircisi, Türk filmlerine çok yoğun ilgi göstermiyor.

Eşkıya filmi, bu anlamda dönüm noktasıdır. 90'lı yıllarda sanat filmleri üzerine biraz daha yoğunlaşan önemli yönetmenlerimiz var. Uluslararası ödülleri de var. Nuri Bilge Ceylan, Zeki Demirkubuz, Reha Erdem, Derviş Zaim gibi yönetmenler. Bunların yaptığı filmlerde ise aile, biraz daha çirkeç aile olarak sunuluyor. Dolayısıyla bizim 50-60'lı yıllardaki filmlere hasret kalacağımız bir dönem oluşuyor. Ne yazık ki buradaki aile bakışı da çok fazla nihilist ve karamsar. Bu yönetmenlerimiz genellikle yabancılaşma üzerine önemli kitapları olan Albert Camus gibi ve Paul Sartre gibi isimlerden etkilenmiştir. Bunlar, "Türk sinemasında yabancılaşma" kavramını kendi filmlerine yansıtan yönetmenlerimizdir. 90'lı yılların o kasvetli filmleri, bize 70'li 60'lı yılların o sıcak aile filmlerini özletse de entelektüel anlamda önemli tartışmalar getirmiyor değil.

2000'li yıllarda aile, yönetmenlerin daha çok kendi ideolojik bakışlarını yansıtmak için kullandıkları birer araca dönüşüyor. Örneğin yönetmen Emin

Alper'in "Tepenin Ardı" diye bir filmi vardır. Kendisi aynı zamanda entelektüel bir akademisyendir. Orada bir dede, oğlu ve torunlarıyla birlikte Konya'da bir taşrada yörüklerin çok olduğu bir bölgede yaşıyorlar. Bu filmde Emin Alper, dede karakteri üzerinden aileyi merkeze koymadan ötekiyi tartışıyor. Sürekli tepenin ardında bir tehlike olduğunu söyleyerek dedenin kendi iktidarını pekiştirmeye çalıştığını görüyoruz. Tepenin ardındaki o korku, yani dış tehdit, dedenin otoritesini pekiştiren bir araca dönüşüyor.

2019'da Semih Kaplanoğlu, "Bağlılık Aslı" diye bir film yaptı. Bu film Aaahh Belinda filmine bir cevap olarak kabul edilebilir. Ben o şekilde okuyorum. Burada da modern kadının temsili çok ağır şekilde eleştiriliyor. Modern kadın temsili, bir anne üzerinden veriliyor. Bu anne artık, çocuğuna süt vermek istemeyen birisi. Altı ayını dolduran çocuğunu süttten kesip tekrar bankadaki işine dönmek isteyen bir kadın temsili var. Modern kadınların hepsi böyle olmasa da burada çok bencil bir kadın temsili görülüyor. Diğer taraftan bu kadının yanına gelen bir hizmetçi anne var. Bu anne geleneksel bir kadını temsil ediyor. Bu filmde de geleneksel kadın çok daha merhametli, anlayışlı, irfan sahibi şeklinde konumlandırılmış. Bankada çalışan kadınsa çok acımasız, sert ve bencil bir karakter olarak konumlandırılmış. Bu anlamda ben bu iki filmi de çalışıyorum. Biri geleneksel aile yapısını çok siyah beyaz bir bakışla yerle bir ederken (Atıf Yılmaz, Aaahh Belinda), diğeri modern kadını eleştiren (Semih Kaplanoğlu, Bağlılık Aslı) bu iki filmi karşılaştıran bir çalışma yapıyorum.

Kısacası ilk günden bugüne kadar Türk sinemasında çok farklı birbirinden önemli aile temsilleri var. 1960-70'lerde bizim geleneğimize daha yakın olan, solcusunun da sağcısının da daha olumlu olduğu kültürümüze daha yakın bir aile temsili ortaya konulmuş. Maalesef bazı akademisyenlerin çalışmalarında bu olumlu yönü küçümseyen, aşağılayan taraflar var. O filmlerde kötülüğün cezalandırıldığı, eninde sonunda kötü olanın cezasını bulduğu ve kötülüğün karşılıksız kalmadığı işlenmekte. Aile fertlerinin bencilleştiği zaman, ailenin dağıldığı ve aile üyelerinin büyük bir hayal kırıklığı yaşadığını görüyoruz. Bugün bunları küçümseyen, böyle bir katarsis yaşattığı için makalelerinde bu filmleri küçümseyerek yazan akademisyenlerimiz var. Oysa ben klişelere de, o katarsise de hasret olduğumuzu söylüyorum. O günlerin, sıcak, samimi atmosferinde birlikte hareket eden fedakârlığın her anlamda karşılığını, hakkını veren o ailenin bireylerini hepimiz özlüyoruz. Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Aile Psikolojisinin Medya ile İmtihanı / Challenge to the Family Psychology by the Media

Saliha ERDİM

Yazar, Aile Danışmanı

Saygıdeğer katılımcılar, hepimizi saygıyla selamlıyorum. Değerli konuşmacı uzmanlarımıza teşekkür ediyorum. Her biri kendi alanında çok önemli ve hayati tespitlerde bulundular. Bu önemli konuyu gündeme taşıyan İstanbul Aile Vakfı'na, gönüldaşlarına, destekleyen bütün kurumlara da çok teşekkür ediyorum.

Bizim toplumsal olarak değerlerimize sahip çıkmamız, bizim geleceğimiz olan çocuklarımıza hayırlı, doğru, helal bir alan açmamız; bizim şimdi neler yaptığımıza, nasıl yaşadığımıza ve onlara nasıl bir gelecek sunmak için çaba sarf ettiğimize bağlıdır. O yüzden bu konu çok önemli, çok acil. İnşallah bizler hakkını verebiliriz ve hakkını vererek bunu hayatımıza taşıyabiliriz.

Aile; insanın yetiştiği, insanın geliştiği, aklını büyüttüğü, perspektifler kazandığı, dünyada nasıl yaşayacağı, nasıl algılayacağı, günlük işlerini nasıl yapacağına dair en temel bilgilerin alındığı, dünyaya gelmenin eşiği ve insan olmanın beşiğidir. Aile, değer üretme ve değer aktarım merkezidir. Ailenin anne babanın var olan anlayış ve yaşayışlarıyla bir duruşu sahiplenmesi ve çocuğun bu duruşu görerek büyümesi; var olan duygusal iletişimin, paylaşımın

çocuğu yürekte beslemesi ve oluşan etkileşim ile çocuğun kendinde bir şahsiyet yapılanmasının oluşturması olduğunu düşündüğümüzde insanın insan olmasını sağlayan temel merkezin aile olduğunda eminim hemfikir oluruz.

Günümüzde insan çok ciddi bir tehdit altında. Günümüzde insanın aklı, insanın duyguları, insanın mantığı, insanın inançları ve değerleri çok ciddi bir saldırı altında. Ailemiz içinde şu anda var olan bir tehlikeye karşı yeterli tedbirlerin alındığını söyleyebilir miyiz? Ne yazık ki söyleyemeyiz. Bizim şu anda pansuman tedbirlerle, semptomatik tedavilerle süreci yönetmeye çalıştığımızı düşünüyorum. Bir vücutta ateş yükselmeye başladığında ya da bazı sistemlerde şişlik, ağrı ya da fonksiyonel bozukluk olduğu zaman bu bir hastalığın belirtisidir. Bunu ortadan kaldırmak, hastalığı iyileştirmek değil; semptomu yok etmek ve mikrobun içeride biraz daha fazla üremesine biraz daha fazla yayılmasına zemin hazırlamak demektir. O yüzden bu semptomlar; bizi gerçek hastalığın lokalize olduğu bölgeye, hastalığın teşhisine, ondan sonra da doğru tedaviye götürmeli.

Aile; aklı, dini, malı, canı ve nesli korumak için var. Şu anda ailemiz, bir aile olma vasfını ne yazık ki kaybediyor. Çünkü her birimiz bir dijital alemde, bir sanal alemde, bir sosyal medya ağı içerisinde yaşıyor ve kendi hayatımızı da o ekranın içinden yönetiyoruz. Günümüzde iletişimimiz ve paylaşımlarımız son derece azaldı, duygusal etkileşimlerimiz, birbirimizle sıkıntılarımızı paylaşmamız, birlikte vakit geçirmemiz, büyüklerimizi ziyaret etmemiz, hasta ziyaretlerimiz, yoksulları anlamak ve destek olmak gibi temel değerlerimiz ciddi zarar gördü. Bizim bu zarar kaynaklarını tespit etmek ve hangi noktamız bizi böyle dağılmaya sevk ediyor, neler bizim aile bütünlüğümüzü tehdit ediyor analiz etmemiz gerekiyor. Nitekim bunları anlamadan doğru çözüm üretme imkânımız yoktur. Birikmiş bir suyu kendi haline bırakırsak istediği yere gider, bir kanal açarsak istediğimiz yere gider.

Aile önce eşlerin, sonra çocukların ihtiyaçlarını gidermek ve doğru bir yaşam modeliyle onlara yol haritası çizmek, onların aklını geliştirecek, onlara sorular sorarak onların sorularına doğru cevaplar vererek onların var olan potansiyel değerlerini hayata geçirmelerine zemin hazırlayacak, aynı zamanda tehlikeden koruyucu bir işlev üstlenecek bir fonksiyonelliği taşıması lazım.

Günümüzde çocukların duygusal yönden anne babasına bağlanma ihtiyacı var. Anne babasıyla hayatı, zamanı, ilişkileri paylaşma ve birlikte oturmaya, birlikte konuşmaya, birlikte bir şeyler yapmaya, eğlenmeye, dinlenmeye,

fikir üretmeye ihtiyaçları var. Fakat kiminle konuşursak konuşalım, hangi sektörde olursak olalım beyefendi kardeşlerim gündelik hayatta çok yoğun olduklarını ve eve enerjileri kalmadığını söylüyorlar. Ama baktığınız zaman, evde de elimizde telefon var. Bir hanımefendi diyor ki: “Saliha Hanım evde ben oturuyorum, iş yapıyorum. Baktım çocuklar evcilik oynuyorlar. Benim dört yaşındaki oğlum, baba rolünü üstlendi. Koltuğa oturdu ve ‘Babaların elinde telefon olur. Nerede benim telefonum?’ dedi.” Çünkü çocuğun ilk temel bilgileri ve ilk temel değerleri, anne-babasının nasıl bir anlayışla hayatı yaşadığını gördüğü bu görüntüler üzerinden oluşuyor.

Çocuğun niçin sorusuna ayet ve hadis çerçevesinde anlamlı cevaplar vermemiz gerekiyor. En başta da bu çerçevede kendi yaşantımızla çocuklarımıza güzel örnek olmalıyız. Önce Peygamber Efendimizi (s.a.v.), sonra da Rabbimizi sevdirmemiz lazım. Çocuğun değer oluşumunu, ailede temellendirmeliyiz.

İlk insanlık ilişkisi anne ile başlar. Çocuğun insan ilişkisi sonra babayla, sonra da yakınlarıyla devam eder. Bu ilişki kopuk olduğu zaman çocuk iletişim ihtiyacını, sevgi aktarımı ihtiyacını, değer görme ihtiyacını, paylaşma ihtiyacını aileden görmediğinde (ki bunlar en acil ihtiyaçlardır); çocuk bunları göreceği mecralara kayıyor. Ailede sevgi görmeyen, sevgiyi dışarıda arar. Ailede değer görmeyen, değeri dışarıda arar. Ailede dengesi bozulan, toplumda düşer. Ailede çatlayan, toplumda kırılır. Dolayısıyla ferdin korunması, değerlerin korunması, insanın korunması; önce eşlerin birbirini koruyan geliştiren, anlayan bir mantıkla yaklaşması sonra bunun bir model olarak çocuğa aktarılmasına devam edilmesiyle mümkündür.

Çocuklar çok ciddi tehlike altındalar. Anne babanın şu anda bu tehlikeye karşı yaptığı ilk şey sosyal medyayı elinden almak, interneti kesmek, telefonu yasaklamak. Fakat çocuğun değer görme ve paylaşım ihtiyacını gidermeden, doğru dil ve üslupla onda bir kendilik algısı oluşturmadan elinden istediğimiz kadar telefonu, tableti alalım. Bu çocuk yine akacağı mecralar bulacaktır. Anne-baba aileyi çocuğun korunup sığınacağı, şefkatiyle çocuğu sarmalayacağı sıcak bir yuva haline getirmesi halinde, çocuğun annesiyle babasıyla iletişiminin sağlanacağı bu zeminde çocuk kendisini aileye ait hissedecektir. Çocuk kendisini ifade edebilecek ve içinde bulunduğu durumlarda aileyle paylaşımında bulunabilecektir.

Yıllar önce izlediğim bir filmde bir ziraat mühendisi, çiftçileri bilgilendiriyor. Bir ağacın yapraklarında ve meyvelerinde hastalık olduğunda, ağacın

kökünün ilaçlanması gerektiğini söylüyor. Bir yazar da çocukların üzerinde görülen arızaların, rahatsızlıkların, şikayetlerin ya da psikopatolojilerin anne babalarından kaynaklandığını ve anne-babalar kabul etmezlerse, anlamazlarsa o çocuklar için hiçbir şey yapılamaz diyor.

Bir sorunu tespit edebilmek önemli ama o sorunun nasıl var olduğunu, bizim evimizin içine kadar nasıl girdiğini, nasıl ilerlediğini, bunu sürdüren sebeplerin neler olduğunu ve buna karşı nasıl çözüme ulaşabileceğimizi, nasıl mücadele edeceğimizi bilmeden sadece konuşursak, sadece şikâyet edersek bir yere varamadığımızı da görmüş olacağız. Bir şeye niyetlendiğimiz zaman bana göre dört sistematığı hesaba katarak yaklaşmak lazım; Önce niyet; “Ben ne yapmak istiyorum?” Benim niyetim ailemi korumak, kendimi korumak, çocuklarımı korumak. İkincisi; “Bunun için neye ihtiyacım var?” Beni niyete götürecek bilgiye ihtiyacım var. Bilgi, bana yöntem kazandıracak. Üçüncü olarak ben gayretimle ve yöntemimle harekete geçeceğim. Son olarak da sebat edeceğim.

Anne-babaların değişen ve gelişen şartlara, yeni bilgilerle cevap verememesi halinde 40-50 sene önce anne babamızdan gördüğümüz aileyi ve çocukları koruma altına alma yöntemlerini uygulamak istiyor ancak o günkü yöntemlerin günümüzde işlevsiz olduğu, fonksiyonel olmadığı çok açıktır.

Şimdi hocalarımızı, uzmanları dinledikçe konunun çok daha derin, çok daha küresel, çok daha sermaye piyasaları ile ilgili olduğunu anlıyoruz. Olmamız gerekenden çok daha fazla alarm halinde olmalıyız. Korkmadan kendi yeteneklerimizi, kendi değerlerimizi, kendi güçlerimizi de bilerek çözüm üretme konusunda kolektif bir beceriyi, kolektif bir şuuru aktive etmemiz gerekiyor. Bu bir ailenin, bir anne babanın sorunu değil; bu toplumsal bir sorun. Devlet meselesi haline getirilmeli. Sivil toplum kuruluşları birleşerek güçlü faaliyetler yapmalı. Bu tarz sempozyumlarla, oturumlarla insanımız bilinçlendirilmeli. Dolayısıyla bizim korkarak, panik içinde, savaş psikolojisi ile bir konuya yaklaşmamız; korkumuzun aklımızı pasifize etmesine, bizim aklımızın küçülmesine ve korku mantığıyla, savaşmak mantığıyla, dışlamak mantığıyla yaklaştığımızda çözüm üretmekten uzak kaldığımızı inanmamız, bunu görmemiz, bunu bilerek hareket etmemiz lazım.

Dünyanın en güçlü tehlikesi var diyebiliriz. Her seferinde bu o kadar ilerliyor ki değerli uzman hocalarımızın söylediği gibi ulaşmakta, yetişmekte güçlük çekiyoruz. Sürekli değişiyor, sürekli gelişiyor. Biz aynı noktada durduğumuz-

da, çocuklarımızın yıldırım hızıyla ileriye gitmiş olduğunu görüyoruz. Biz onları anlamaktan çok uzak kalmışız. Dijital tehlikelerin, sanal tehlikelerin, ailemizin içine kadar giren sosyal medyanın nasıl kontrol edilebileceğinin, kendi içimizdeki bağlılığı ve aile değerlerimizi nasıl sağlamlaştıracağımızın, çocuklarımızın hangi ihtiyaçlarının onları bu mecraya ittiğinin ve çocuklarımızı dışladığımızda, evden kovduğumuzda, değersizleştirdiğimizde doğru bir şey yapmadığımızın aslında çocuğumuzu bu tehlikelerin kucağına ittiğimizin farkında olmamız gerekiyor.

İster siyasette olalım, ister ticarete olalım, ister akademide olalım, ister STK da olalım; annenin babanın evde çocuklarla birlikte vakit geçirme ihtiyacı vardır. Yeryüzünün en hayırlı, en güçlü, en etkili çalışması bile aile ile geçirilen zamandan, çocuk anne baba bağlılığından, çocukların duygusal paylaşım ihtiyacını onlara değer katan yaklaşım biçimimizi vermektен daha önemli değildir. Aile dağıldıktan sonra, ailedeki iletişimi bozduktan sonra, aileyi sosyal mecraya iten dağınıklığı sosyal medyaya iten sevgisizliği, paylaşimsızlığı ortadan kaldırmadıktan sonra sadece dışarıda konuşmuş oluruz.

Kendi evimizi kurtaramadıktan sonra başka yuvaları kurtarma ihtimalimiz de azdır. Önce kendimizden başlayacağız. Bunun için de dil ve üslup olarak çocuklarımızı ne kadar kendimize bağladığımızı bakacağız. Anne baba olmak sevilmek için yeterli değildir. Sevilecek dil ve üslubun, sevilecek anlayışın anne babada olması gerekir. Anne, babayı değersizleştirirse; baba, anneyi değersizleştirirse; hanımefendi, “Ben babamın evine gidiyorum” derse; baba, eşine “Ben seni boşayacağım” derse o çocuk o evde nasıl güvenli duracak? Babaya mı bağlanacak, anneye mi bağlanacak? Anne, babaya olan tepkisini çocuk üzerinden; baba, anneye olan tepkisini çocuk üzerinden hayata geçiriyor. Çocuk iki arada bir derede kalıyor.

Çocuğun mutlu olacağı bir yuvaya ihtiyacı vardır. Çocuğun her türlü sıkıntısını korkmadan anlatacağı bir anne babaya ihtiyacı vardır. Çocuğun bu dünya için önemli bir birey olduğunu anlamaya ihtiyacı vardır. Anne baba “Ders çalışmadın, ödevini yapmadın, notların düşük” gibi söylemlerle çocuğun onurunu haysiyetini kırdığında, değerlilik duygularını yerle bir ettiğinde çocuğu yuvadan uzaklaştırıyor demektir.

Şu anda çocuklarımız yalnızca hızlı para kazanma peşinde. Çünkü anne babanın derdi ne? “Aman çocuğumuz okusun, aman iyi bir not alsın, aman iyi bir üniversiteye gitsin, para kazansın, iyi bir hayatı olsun; konforu, lüksü,

rahat yaşaması çocuğumun ideali. Ben yaşamadım çocuğum yaşasın.” Değerler nerede peki, anne baba hukuku nerede?

Bir insanın dört çeşit ailesi vardır; birincisi insanlık ailesi. Her birimizin insanlık ailesine karşı sorumlulukları var. Birincisi insanlık ailesinin şerefli ve değerli bir üyesiyiz. İkincisi bizim doğduğumuz ve büyüdüğümüz ailedir. Bu aile, bizim temel değerleri aldığımız ve insan olmayı öğrendiğimiz kurumdur. Üçüncüsü bizim oluşturduğumuz ailedir. Yetişkin olduğumuz zaman hanımefendi ve beyefendi olarak oluşturduğumuz ailedir. Dördüncü ailemiz ise eşimizin ailesidir. Hiçbirisi, bir diğerinden daha az önemli değildir. Ben bu ailenin bir bireyi olarak doğru düşünmeyi, doğru anlamayı, doğru konuşmayı ve doğru yaşamayı öğrenmek zorundayım. Anlaşılır ve anlayışlı olmak zorundayım. Allâhu Teâlâ'nın bizi her an gözettiğini, her an canlı yayında olduğumuzu unutmamalıyız. Çünkü bir insan nereden beslenirse o beslenme kaynağı ile ilgili vücudunda belirtiler olur. Sürekli protein alırsak onun zararları, sürekli karbonhidrat alırsak onun zararları ortaya çıkar. Bizim aklımızın beslenme kaynakları bilgidir, yaşanan tecrübelerdir. Çocuğın, anne-baba ile yaşadıkları paylaştıklarıdır. Aklımızı doğru gıda ile duygularımızı sevgi, muhabbet, değer katan iletişim biçimleri ile besleyerek çocuklarımızın bize olan değerlerini, bize olan sevgilerini, bize olan bağlılıklarını aktardığımız müddetçe çocukların ilgisi sevgi ve değer gördüğü aileye doğru akar. Çocuğumuzla aramızdaki bağları güçlü tuttuğumuz sürece, sorunlara çözüm üretmemiz çok daha mümkündür.

Sorunları içimize atmayacağız. Bu bizi hasta eder. Aramıza da almayacağız, bu da sorun sahibiyile aramızı açar. Bir yazar diyor ki: “Eşler birbirine bakmamalı, aynı yöne bakmalı.” Eşimizle, çocuklarımıza yan yana olacağız, dışlamayacağız. Yanlış yapan doğrusunu da öğrenir. İnsanın içinde en iyi olabilecek potansiyel vardır. Yanlışına göre değil doğrusuna göre, Allah'ın ona verdiği yüklediği çok değerli insan özelliklerine göre hareket edeceğiz. Sorunu ikimiz de önümüze aldığımızda o sorunla mücadele etme, o sorunu küçültme imkânımız çok daha güçlü olacaktır.

Ben şunu istirham ediyorum beyefendi kardeşlerimden; eve girdikleri zaman, telefonlarını uçak moduna alacaklar ve televizyonu kapatacaklar. “Başkalarının ne paylaştığından bana ne, ben çocuklarımla ve eşimle paylaşacaklarımı önemsiyorum.” diyecek. Çocuklar oturup sofrada telefonuna bakmadan, televizyon izlemeden, tablete bakmadan, klip izlemeden yemek

yemiyorlar. Bizler elimizden telefonu bırakırsak çocuklarımız daha kolay bırakır. Anne işinde, baba işinde, çocuk kendi odasında; ne yapıyor belli değil. Birlikte geçirdiğimiz vakit o kadar az ki; çocuklarımızla birlikte vakit geçirerek bizim değerlerimizi onlara aktardığımızda, büyükleri ziyaret ettiğimizde, kabir ziyaretleri yapıp ölümü hatırladığımızda, yoksulları gördüğümüzde, anne baba olarak çocuklarımıza insan olma değerlerimizi aktardığımızda ve aile içerisinde birbirimize verdiğimiz değerlerin çocuklarımızın dili, üslubu olacağına inanarak çocuklarımızla birlikte hayatı iç içe, dolu dolu yaşadığımızda bu tehlikeler en aza inecektir.

İnsan canlı olduğu müddetçe mikroplarla karşılaşacaktır; mikroplardan korkmak, mikroplarla mücadele etmek değildir. Kaçmak, mücadele etmek değildir; bünye direncini güçlendirmemiz lazım. Bünye direncimizi güçlendirebilmek için Allah'a olan itimadımız ve imanımız, Peygamber Efendimize (s.a.v) olan bağlılığımız, onu hayata aktarmamız; günümüzün ihtiyaçlarını, günümüzün tehlikesini, bir insanın insan olarak var olma, güçlü bir moral motivasyon içinde olma ve sahip çıkma anlayışında mücadele gücümüz artıracaktır. Çünkü anne baba ve çocuklar kenetlenenlerdir.

Anneanneyle, babaanneyle, dedeyle irtibatı güçlü olan; onları evde ağırlamanın ne büyük saadet olduğunu idrak etmesi öğretilen, bir yaşlıya bakmanın insan olmanın bir gereği olduğunu bilen, bunların önemini anne-babada gören çocuk insana değer verileceğini öğrenir.

Sanal hayattaki sanal kahramanları kendisine model olarak aldığı anda; sürekli izlediği dizilerdeki çarpık ilişkiler, yanlış ilişkiler, yanlış aile hayatı, yanlış alışkanlıklar aile hayatımıza kadar girdi. Eğer anne-baba rol modeller olarak dizilerdeki gördüğü sanatçıların giyimini, onların yüz şeklini, onların repliklerini, onların yaşantısını örnek aldığı anda; eşler birbirini küçümselediğinde, parası olduğu zaman parası kadar konuştuğunda, statü elde ettiği zaman statüsü kadar konuştuğunda, erkeğin haysiyetini ayaklar altına alıp yerle bir ettiğinde artık o ailede direkler temelden sarsılmış demektir. Erkek ailenin yöneticisidir, hanımefendi bunu hissettirmeli. Çocuklarına bunu öğretmeli. Babanın evde bir otoritesi olmalı, bir duruşu olmalı. Babasına saygı duymayan çocuk, babasından çekinmez. Annesinin babasını küçümsemediği bir ailede çocuk, babasına saygı bile duymaz. Aynı durumda baba da eşini çocuğun gözünde yüceltmeli. Anne-babası saygın, koruyan, etkin ve yetkin bireyler olarak çocuğun zihninde yer almalı.

Biz ailede ihtiyaçları gidermediğimiz zaman, insan tabiatında engellenemeyen bir zarar verme mekanizması var. İbnü'l Arabî diyor ki: "İnsan bedeni bir memlektir; eğitirsen medeni olur, eğitmezsen ormana döner ve orman kanunları geçerli olur." Şu anda insanı robotlaştıran, Şu anda insanı sanal alemde yaşatan, Şu anda insanın duygularını, kelime hazinesini, değerlerini tamamen yerle bir eden bir furya var. Bu bizi kuşatıyor, hatta çoğumuzu kuşattı bile.

Bizim mücadele yöntemlerimiz doğru değil. Ailemizdeki atmosfer, çocukları kuşatan ve güvenli bir iklim oluşturun biçimde değil. Yuvamızı korumazsak, çocuklarımızı koruyamayız. Eşler birbirini korumazsa, asla çocuklarımızı koruyucu bir fikir üretemeyiz. Çocuk söylenene değil, hâle bakar. Birbiriyle konuşmayan anne baba, bir hafta dargın duran anne baba, ayrı yatan anne baba çocuklarına "Biz parçalanmak üzereyiz" mesajını verir. Çocuk güvenli bağlanacağı bir yer arar, o da en yakın sosyal medyadır. Anne baba yuvasına sahip çıkarsa, çocuğuna sahip çıkarsa, zarardan korkmak yerine zararın tehlikesini doğru algılayıp onunla nasıl mücadele edeceğini anlarsa; Allah'ın izniyle Allah, her güçlkle birlikte bir kolaylık var edecektir. Yardım edecek olanın Allah olduğunu ve Peygamber Efendimizin bizim için tek model olduğunu, hayatımıza uyguladığımız ölçüde biz manevi olarak güçlü oluruz.

Çocuklarımızın ihtiyaçlarını, birbirimizin ihtiyaçlarını karşılayalım. Tehlikenin farkında olalım. Ailemizleyken telefonu, televizyonu bir tarafa bırakarak birbirimizin yüzüne bakalım, birbirimize temas edelim, çocuklarımızı kucaklayalım. Başkalarının ne yaptığı değil; çocuklarımızın, birbirimizin ne yaptığı önemli. Biz ailemizi kurtarırsak, çocuklarımız da bu kadar tehlikeye maruz kalmayacaktır.

DÖRDÜNCÜ OTURUM

CİNSİYET TARTIŞMALARI

VE AİLE

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Musa TAŞDELEN

- Prof. Dr. Sefa SAYGILI - Cinsel Kimliğin Çoğullaşması ve Parçalanması / Diversification and Fragmentation of Gender Identity
- Doç. Dr. Recep YILDIZ - Bir Araştırma Projesinin Bulguları: Cinsiyet Algısı Araştırma Projesi / A Research Project Results: Gender Perception Research Project in Türkiye
- Dr. Sameera QURESHI (ABD/USA) - Müslümanlar İçin Cinsel Sağlık Eğitimi: Ruhun Riyazet ve Tezkiye Çerçevesini Keşfetmek / Sexual Health Education for Muslims: Exploring Riyada and Tazkiyya Frameworks of the Soul
- Doç. Dr. Mustafa MERTER - Aileyi Bekleyen Tehditler / Threats Against the Family

Cinsel Kimliğin Çoğullaşması ve Parçalanması / Diversification and Fragmentation of Gender Identity

Prof. Dr. Sefa SAYGILI

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölüm Başkanı

Aile günümüzde önemi ve rolü azalmışsa da yine de bilhassa çocukların sağlıklı ve mutlu yetişmelerinde en önemli kurum olarak hayatiyetini devam ettirmektedir. Biz aileye ne kadar önem verirsek, toplumumuz o derecede sağlam sağlıklı olur. Bunu ben özellikle kendi sahamda görüyorum.

Bu kadar önemli olan aile kurumu, son yıllarda çeşitli akım veya kesimlerce düşman ilan edilmiştir. Bugünlerde artık ailenin düşmanlarından biri de maalesef bu cinsiyetteki çoğulculuk veya çeşitlilik dediğimiz durum. Tabii aklımıza gelecek; biz kadın ve erkek olarak iki cinsiyet biliyoruz, diğerleri nedir? Maalesef çok çeşitli olarak bunların varyantları ortaya çıkmaya başladı. LGBTIQ+ diye devam ediyor. Neredeyse alfabede harf kalmayacak kadar türetiliyor.

Günümüzde cinsiyet konusu, bu yüzden trajik bir hal almış durumda. “Sosyal cinsiyet, cinsel çeşitlilik, cinsiyetsiz toplum” gibi karmaşık birtakım terimlerle kadın ve erkek olmak adeta gölgeleniyor, arka plana atılıyor. “Sosyal cinsiyet” kavramını ben zaten bir türlü kafamda oturtamıyorum. Ben ilk defa yirmi sene önce duydum, ondan beri herkes değişik bir şeyler söylüyor.

Bu konuyu araştırırken klasik bir sosyal cinsiyet kitabında şöyle bir tarif gördüm, diyor ki; cinsiyet atanmış ve seçilmiş olarak iki türdür. Atanmış cinsiyet, kadın erkek olmakmış. Bir de kişinin seçtiği cinsiyet varmış; toplumsal cinsiyet ya da sosyal cinsiyet. Yani insan, atanmış cinsiyetinden farklı bir cinsiyet seçebilirmiş. Bu durum günümüzde, feminist akımlarıyla ve LGBT hareketleriyle çok ileri evreler vardı. Artık uluslararası sözleşmeler ve iç hukuk mevzuatları ile teminat altına alındı. LGBT hakkında eleştirel bir laf etmek, bir görüş belirtmek bile büyük cesaret isteyen ve suç teşkil edebilen bir konu hale geldi.

Hâlbuki biz biliyoruz ki insanoğlu erkek ve kadın olarak tasarlanmıştır, üçüncü bir cinsiyet yoktur. Dahası şunu görüyoruz; insanoğlu ilk yaratıldığı andan bu yana bütün toplumlarda ve bütün devirlerde insanın doğal ailesi, anne baba ve çocuklardan oluşmuştur. Gelecek nesillerin yetişmesi, için büyümesi için, eğitimi için en uygun olanı bu ortamdır. Yani anne, baba ve çocuklardan oluşan bir ailedir. İnsanoğlu buna bazı alternatifler bulmaya çalışmış olsa da hepsi büyük hayal kırıklıklarıyla neticelenmiştir.

Günümüzde eşcinselliğin sürekli reklamı yapılıyor. Televizyonlarda, dizilerde, filmlerde görüyorsunuz; rol model olarak muhakkak bir eşcinsel konuyor. Çok sevimli, yardımsever, mutlu, hoşgörülü gösteriliyor. Hâlbuki bu propagandalara rağmen eşcinsellik, büyük risklerle doludur. Bu yaşam tarzı birçok sağlık problemi riskini ve tehlikeyi içerir. Saymakla bitmeyecek problemler söz konusudur.

Homoseksüel olduğunu fark etmek bile sadece o kişiye değil, ebeveynine de korku ve endişe veriyor. Üzücü bir durum ortaya çıkarıyor; suçluluk ve utanç doğuruyor. Yalnızlık, inançsızlık, öfke ve kendinden iğrenme duygularını oluşturuyor. İşin ilginç tarafı da eşcinselliği savunan, LGBT taraftarı olan kişilerin bile birçoğunun kendi çocukları için eşcinsel olmayı kabul etmemeleridir.

LGBT Kitapları

Eşcinsellik ve LGBT ile ilgili o kadar çok kitaplar yazılıyor, reklamını yapan filmler çekiliyor ki; şaşırıyorum ben bakınca. Mesela Google’da “pembe ve mavi” diye aradım. Bir kitap sitesinde iki tane kitap gördüm. Bunlardan “Pembe Beyin Mavi Beyin” kitabında diyor ki: “Hepimizin çocukluğu pembe mavi zulmünün sınırların ötesini görmesi için tutkulu bir itirazımızdır bu

kitap.” Mavi-pembe dediği şey; insanların kendi cinsiyetinde kadın-erkek olarak yaşaması. Bunu bir zulüm olarak görüyor. “Zulmün sınırların ötesini görürsün” diyor, ötesi dediği ise LGBT maalesef.

Başka bir kitap “Maviyi Sevmeyen Oğlan Pembe Sevmeyen Kız”. Kitabın tanıtımında diyor ki: “Pembe ve mavi sınırlarına hapsolmayan, kalıpları kırmaya çalışan çocukların diğer renkleri keşfetmesine dair sınırsız bir hikâye”. Yani erkeklik ve kızlıktan utandıran, onları itici bulduran, nefret ettiren kitaplar bunlar ve sevimli bir tarzda sunuluyor. İçerisinde ise “Mavi ve pembe zulümdür” deniliyor.

Eşcinselliğin Normal Olarak Kabul Edilmesi

Şimdi burada eşcinsellikle ilgili birkaç önemli konudan bahsedeceğim. Psikiyatride ben göreve başladığım sırada, eşcinsellik bir hastalık hatta bir sapıklık olarak kabul edilirdi. Bu tedavi edilmesi gereken bir durum olarak kitaplarda yer alırdı. Eşcinsellerin yoğun çalışmaları, gayretleri ve propagandaları sonucunda maalesef eşcinsellik artık üçüncü bir tercih olarak görülmeye başlandı. Uluslararası psikiyatri kongrelerine gittiğimde bir husus dikkatimi çekti; kongrenin bir kenarında bir masa olur orada “gay ve lezbiyen psikiyatristler masası” diye kendi reklamlarını yaparlardı. Hep bu konuları işlerlerdi ve insanlara böyle yapa yapa artık maalesef eşcinsellik yaygınlaştırıldı. Öyle ki Amerikan Psikoloji Birliği, gay evliliklerini ve gaylerin evlat edinmelerini sıcak karşılar, hoş görür oldu.

Eşcinsel Yaşam Tarzı Farklı

Eşcinsellikle, eşcinsel yaşam tarzı farklı şeylerdir. Bunları ayıralım. Kişinin cinsel eğilimi eşcinsel olabilir ama gay yaşama tarzını reddedebilir. Bunun ben profesyonel meslek yaşamımda çok örneklerini görüyorum. Mesela kişi evlenmiş, çocuk sahibi olmuş ama aslında eşcinsel eğilimi var, bu durumu kendisi ile Allah arasında kalmış. Kimse bilmiyor, hayatını toplumla uyum içerisinde devam ettiriyor. Bunun pek çok örneği var.

Bir de bunu çirkin bir şekilde yaygınlaştırmak isteyen, ayağa düşüren kişiler var. Bu ikisini ayırt etmek lazım. Bir kimsenin doğuştan eşcinsel olduğunu tahmin etmek mümkün değildir. Yani insanın eşcinsel doğduğuna dair herhangi bir bilimsel kanıt kesinlikle yoktur. Eşcinselliğin biyolojisi olduğunu destekleyen hiçbir beyinsel, hormonal, genetik, kromozomal çalışma yoktur.

Tek yumurta ikizlerinde de çalışılmış. Kısacası eşcinsel olmanın genetik bir yönüne dair bilimsel kanıt yoktur.

Gaylerin oranları da çok abartılıyor, yüzde 10-12 oranı veriliyor. İddia edildiği gibi bu kadar değil, yüzde 3-4 oranında olduğu tahmin ediliyor. Kadınlarda çok daha düşük. Biraz sonra değineceğiz baba rol modelinden dolayı. Erkeklerle oranla onda bir deniyor, bazı araştırmalarda beşte bir diyor. Bunları kesin sayılarla tespit etmek zor.

Eşcinsellik Geni Var mı?

Yapılan araştırmalar eşcinsel olmayı sağlayan bir genin bulunmadığını göstermiş. En son 29 Ağustos 2021’de dünyaca tanınmış Science dergisinde yayımlandı. Bu araştırma yaklaşık 500 bin kişi ile gerçekleştirildi. Bu araştırmada, 500 bin kişinin genomlarına dayanan bulgular gösterdi ki; eşcinsel geni diye bir şey yok. Kısa bir zaman önce yayımlanmış bir araştırmadır. Bilim insanlarına göre kaliteli, sağlam bir çalışmadır bu. Sonuç olarak 500 bin kişi üzerinde yapılan araştırma; insanoğlunun erkek ve dişi olmak üzere iki cinsiyetten oluştuğunu, üçüncüsünün olmadığını gösteriyor.

Rabbimizin buyurduğu gibi, “Ey insanlar şüphesiz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız O’na itaatsizlikten en fazla sakınmanızdır Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır.” (Hucurât Suresi 13. Ayet).

Ancak dikkat çeken başka bir nokta ise; son yıllarda izlenen strateji ve bakış tarzıyla medya ve sinema vasıtasıyla bilhassa biseksüel kişilerin sayısında bir artış olduğudur.

Eşcinsellik Çeşitli Problemlerin Sebebi

Eşcinsellik dediğimiz gibi pek çok bedensel, ruhsal, toplumsal problemlere yol açıyor. Bu kişilerde nikotin bağımlılığı, uyuşturucu bağımlılığı, alkol problemleri, kaygı bozuklukları, depresyon, intihar düşünceleri, aşagılık ve kendine güvensizlik duyguları yoğun oluyor. Ama nedense eşcinselliğin bu yönleri kamuoyundan gizleniyor. Onlar mutlu insan olarak bize lanse ediliyor ve yaşadıkları sıkıntılar örtbas ediliyor.

Eşcinselliğin sosyal kabulü arttıkça, bu problemler olmaz deniyor ama sosyal kabulünün tam olduğu ülkelerde de bu problemlerin azalmadığını aksine arttığını görüyoruz. Çünkü gazetede şöyle bir haber gördüm; “Cinsiyetçi

kodları yıkacak oyun”. Toplumsal cinsiyet kodlarının, çocukluk yaşlarında kırılması gerektiğinin fikri ile harekete geçen Semra Enver Yücel (SEY) Vakfı, 9 yaş üzeri çocuklar için bir kutu oyun tasarlamış. Bakın nelerle uğraşıyorlar.

Fıtrata Aykırı Durum

Eşcinselliğin kökeni doğal olana başkaldıran ve hastalık taşıyan tehlikeli uygulamalara dayanır. Eşcinselliğin uygunsuz, yaratılışa aykırı yaşam tarzı olduğunu söyleyen tıp uzmanları maalesef zulüm görerek, ayrımcılık yaşayarak nefret suçu işledikleri suçlamalarıyla karşı karşıya kalıyorlar. Eşcinsellere karşı çıkana hemen “homofobik” damgası vuruluyor. “Eşcinsellik sadece insanların özeli ile ilgili olmalıdır, eşcinsellerin yaşam tarzı sadece o kişiyi ilgilendirir” demek de doğru değil. Bütün toplumu ifsat eden, topluma yayılan bir sağlık sorunu bu.

Günümüzde maalesef çocuklar ve toplum, başta kıyafetler ve kitaplar olmak üzere adeta bu kızlık ve erkeklik farklılıkları törpülenerek unisex yani tek cinsiyetli bir toplum olmaya doğru götürülüyor. Eşcinselliğe karşı tepkinin birbirinden uzak olan tüm kültürlerde, birbiriyle ilgisi olmayan tüm kültürlerde, birbirinden bağımsız olarak eski zamanlardan beri görüldüğünü araştırmalar bildirmiş. Yani eşcinsellik her devirde bir miktar olmuş, her kültürde birbirinden habersiz olarak insanlar ve toplumlar, eşcinselliği itici ve ahlak dışı bulmuştur. Nedir bunun sebebi? Herhalde eşcinselliği insanlar doğala aykırı görüyor genel olarak. Dolayısıyla hoş görmüyor. Zaten dediğimiz gibi hiçbir anne ve baba, çocuğunun eşcinsel olmasını istemiyor. Bununla ilgili o kadar çok vakalarla karşılaşıyorum ki; aile paniğe kapılıyor ve çocuğu getiriyorlar, maalesef getirdikleri zaman iş işten geçmiş oluyor.

Eşcinsel erkekler, lezbiyenler, biseksüel erkekler ve kadınlar birden fazla ruhsal bozukluk göstergesi taşıyorlar. Üstelik bu sorunların toplumsal ayrımcılık ve reddedilmenin bir sonucu olmadığı, LGBT’ye hoşgörülü ortamlarda da bu sorunların yaşanmasından anlaşılabilir. Depresyon, anksiyete, intihar düşüncesi ve teşebbüsleri, risk alma endişesi, madde alışkanlıkları, yeme bozuklukları gibi sağlık tehlikeleri sık görülüyor. LGBT bireyler bir bütün olarak orantısız şekilde fazlasıyla bedensel ve sağlık problemleri yaşıyorlar. Ancak eşcinsellik en çok da aileyi tehdit ediyor, insanların üremesini tehdit ediyor.

Eşcinsellik Nasıl Ortaya Çıkıyor?

Bu konuda sayısız araştırmalar var ama belirgin bir belirli sebep bulunamıyor maalesef. Çünkü heteroseksüel ve homoseksüel insanlara baktığımız zaman biyolojik genetik, hormonal bir fark bulunamıyor. Arada biyolojik bir fark yoktur. En ağır eşcinsellerin bile baktığımız zaman erkeklik hormonu, eşcinsel olmayanlara yakın sonuçlar veriyor. Eşcinsel bir şahısla normal cinsel yönelimli birinin kanındaki cinsel hormon seviyeleri arasında bir fark olmadığı gibi kromozomları da aynı. Eşcinselliğin biyolojik ve genetik olduğuna dair bir veri mevcut değildir. Ancak eşcinselliğin ortaya çıkışına yönelik birçok teori ileri sürülmüştür.

Klasik psikoloji kitaplarında da geçen meşhur bir vakadan bahsetmek istiyorum. Genetik olarak erkek olan Brenda adlı bir çocuk ama normal erkeklik hormonları ve testisi ile doğmasına karşılık berbat bir ameliyat sonucu erkeklik organını kaybetmiş. Ebeveynleri onu psikiyatristlere götürüyorlar, onların tavsiyesini dinliyorlar. Tavsiyeleri “Brenda’yı bir erkek değil kız çocuğu gibi yetiştirin” oluyor. Aile de kız çocuğu olarak yetiştirmek için ellerinden geleni yapıyor. Yani Brenda hormonal olarak erkek ama yetiştirilme olarak kız. Tabii diğer kız çocukları gibi olmadığı görülüyor. Oyuncak bebeklerden hoşlanmıyor, daha farklı oyunları seviyor. Elbiselerini yırtıyor, ergenlik döneminde erkeklerden uzak duruyor. Ailesi durumunu açıklıyor ve Brenda hiç vakit kaybetmeden kız kimliğini reddediyor. Saçını kesiyor ve kendine bir erkek ismi seçiyor. Ona verilen Brenda ismi de kız ismi çünkü. Daha sonra bir kadınla evleniyor, çocuğu olmayacağı için evlat edinerek baba oluyor. Ama bu kadar çalkantılı hayata, çocuklukta aldığı ağır travmalara dayanamayarak maalesef Brenda intihar ederek genç yaşta hayatını kaybediyor. Bu vakada şunu görüyoruz; insanlar biyolojik cinsiyetinden çevresel faktörlere rağmen çıkamıyorlar.

Günümüzde çeşitli teoriler var. Bu teorilerden en geçerli olanı ve benim de müşahade ettiğim, ki meslek hayatım kırk seneyi geçti. Birçok eşcinselle uzun uzun görüştüm, altta yatan faktörleri anlamaya çalıştım ve öncelikle evdeki anne-baba rollerini sordum. Bu teorilerin ilki buna dayanıyor. Uygunsuz ve mevcut olmayan bir baba rolü var. Bu aşırı sert, gaddar, zalim bir baba olabileceği gibi silik, şahsiyeti zayıf ve ilgisiz bir baba da olabiliyor. Tabii anne-baba böyle olduğunda, her çocuk eşcinselliğe yönelecek diye bir şey yok ama bu eşcinsel bireyler, bu tip ailelerden çıkıyor. Ben konuştuğum eşcinsellerde bu tip olmayan bir aile bile görmedim.

Babanın yokluk durumu da ayrı bir problem olabiliyor. Çocuklar, genellikle kadınlardan oluşan bir ortamda büyüyorlar. Yine aynı risk var. Baba, çocuğun normal erkek cinsiyeti gelişiminde bir odak rolü üstlenir. Çocuk cinsiyetini, cinsel kimliğini anne ve babaya bakarak geliştirir. Özellikle erkek çocukları babaya bakarak, onun davranışlarını biz farkında olmasak da gözleyerek, onu benimseyerek, içine sindirerek erkek olmayı öğrenir. Tabii ki erkek çocuk, üç yaşına kadar anneye bağlıdır. Daha sonra bu bağlılık, muhakkak babaya transfer olmalıdır. Anneye bağlılık devam eder, baba uzak kalırsa çocuk risk altında demektir.

Günümüzde kadının statüsü giderek değişmekte, kadınlar daha aktif olmaktadır. Çalışmaya yönelmekte ve daha erkeksi rollere bürünmektedirler. Böyle olunca giderek aileler de kadının hakim olduğu anne tipi ailelere dönüşmektedir. İşte annenin otorite rolünde olduğu böyle ailelerde, bir de silik bir baba modeli olduğunu düşünürsek; erkek çocuk, annenin otoriter rolünü görüp kimlik kazanmak için rol model olarak anneyi benimsiyor. Biyolojisi erkek, seçtiği rol modeli kadın olunca cinsel kimliği biyolojik yapısına uymayan bireyler ortaya çıkabiliyor.

Eskiden geleneksel aileler vardı. Erkek çocuklar babalarıyla birlikte hasada çiftçilik yapmaya giderlerdi veya baba esnafsa yanında yetişirdi. Yani genellikle babayla birlikteydiler. Çocuklar bir baba rol modelinden hiç yoksun kalmazdı. Babanın olmadığı durumlarda, geleneksel geniş aile olduğu için büyükbabalar, amcalar, dayılar, abiler vardı. Çocuk sayısı fazlaydı. Ama günümüzde insanlar artık çekirdek aile, daracık apartman dairelerinde oturuyorlar. Baba olmadığı zaman ne oluyor? Sadece anneye bir çocuk. İlkokula başlıyor, öğretmenler yine kadın oluyor. Bir rol model olacak erkek göremiyorlar maalesef. Dolayısıyla bu çocuklarda eşcinsellik riski maalesef olabiliyor.

Baba, çocuğun normal erkek cinsiyeti gelişiminde bir odak rolü üstlenir. Günümüzde baba rolü giderek zayıflıyor. Boşanmış aileler, ayrılmış aileler çok artıyor. Mahkemeler çocuğu erkek de olsa kız da olsa hep anneye veriyorlar. Bundan birkaç sene evvel bir adamcağız geldi. Eşinden ayrılmış. Beş yaşında bir de çocukları var. Annenin kendisine sadakatsizliğini yakalamış, bunu da mahkemede ispat etmiş. Ben de çocuğun babasıyla büyümesinin daha uygun olduğuna yönelik uzman mütalaası verdim, bilirkişi raporu yazdım. Fakat adamcağızın karısının avukatı feminist bir avukatmış, beni Tabip Odası'na şikâyet etti. Olanın dışında bir şey yazdığımı, çocuğun anneye verilmesi gerektiğini söylemiş. Tabip Odası da aynı kafada olduğu için bana uyarı cezası

verdiler. Ben de hukuk fakültesinde öğretim üyesi olan bir dostumuza savunma yazdırdım. Çok şükür onu üst makama bozdurdum. Yani bir çocuğun böyle bir durumda babaya verilmesinin daha uygun olduğunu ifade etmek bile suç. Benim düzenlediğim o bilirkişi raporu geçerli görülmedi, çocuğun anneye verilmesi yönünde karar alındı.

ABD’de her iki evlilikten biri, Avrupa Birliği ülkelerinde her on evlilikten dördü boşanma ile neticeleniyor. Ülkemizde biraz daha az gibi ama boşanmalar giderek artıyor. Boşanan çiftlerde çocuklar genellikle annelerinde kalıyor. Maalesef anne ve baba olgun davranamıyorlar bu süreçte. Ayrıldıktan sonra babadan intikam almak için çocuğa devamlı babası aleyhine konuşan anneleri de görüyoruz. Böyle olunca baba bir nefret objesi olarak yer alıyor, çocuk daha çok anneye sığınıyor. Az önce ifade ettiğim üzere çocuğun etrafında rol model alabileceği başka bir erkek de olmayınca, bu tip olaylarda da yine eşcinselliğin neden olma ihtimali ortaya çıkıyor maalesef.

Babası tarafından yeterince sevilmiş, onaylanmış, kendisine yol gösterilmiş bir erkek çocuğun homoseksüel olma ihtimali yok. Baba gaddar, merhametsiz, narsist, çocuğu cezalandıran ve ona şiddet uygulayan biriye; babanın itici tavırları karşısında çocuk annenin koruyucu kanatları altına sığınıyor. Bununla birlikte alkolizm maalesef erkeklerde çok yaygın. Baba alkolik oluyor, madde bağımlısı oluyor veya suç işleyip cezaevine giren birisi olabiliyor. Burada da yine baba modeli itici bir model olduğu için eşcinsellik riski söz konusu olabiliyor.

Çocuklarına yardım edebilmek için psikoloğa başvuran anne babalar sıklıkla evliliklerinde uyumsuzluklar yaşayan çiftler oluyor. Eğer çocukta eşcinsellik varsa o ailede muhakkak problem vardır. Parçalanmış, dağılmış aile durumu vardır. Kadın diyor ki: “Kocama ulaşmak çok zor. Duygusal olarak ne bana ne de çocuklarına herhangi bir bağlılık hissetmiyor.” Böyle olunca da erkek çocuk ve anne arasında bir de duygusal bağlılık ortaya çıkıyor. Bu da yine bir başka problemdir. Eşcinsel çocukların ailelerinde boşanma, ayrılma, geçimsizlik, mutsuz evlilik oranı çok yüksek. Bu yüzden biz aileye dikkat çekiyoruz.

Çocuklukta cinsel istismara uğrayan, şiddete maruz kalan ve karşı cinsle ilgili kötü deneyimler yaşamış olanlar ağır bir travma olarak eşcinsellik dürtülerini ortaya çıkarabiliyor. Benim de dikkatimi çeken bir durumdu bu. Yani eşcinsel bireylerde çocuklukta cinsel suistimale veya cinsel istismara uğramış olanların oranı oldukça yüksek.

Yine anne-babaların işlediği bir hatayı da belirtmek gerekir. Eskiden daha fazlaydı, günümüzde daha az olduğunu ben gözlüyorum. Mesela ailenin erkek çocuğu olmuyor, hep kız oluyor. Kızlardan birine erkek çocuk muamelesi yapıyorlar veya tersi olabiliyor. Onlara karşı cinsin elbiselerini giydireyorlar, karşı cinsiyettenmiş gibi davranıyorlar. Anne baba bu ve benzeri sözlerin, davranışların oluşturacağı zararı hesaplayamıyor. Yaratılış değiştirmeye kalkıyorlar. Kız çocuklarını, erkekleşmeye sürüklüyor bu olay. Bu da kötü bir sonuca yol açabiliyor. Akranlarınca alay edilmek de eşcinselliğe itebiliyor. “Beceriksiz, kız sesli, muhallebi çocuğu, hanım evladı, ana kuzusu, bebek tavırlı” gibi lakaplar takılıp alay edildiğinde çocuk, içe kapanıp eşcinselliği benimseyebiliyor.

Eşcinsellik böyle problemlere sebep olmasına rağmen bugünkü psikiyatri ve psikoloji eşcinselliği üçüncü bir cinsiyet olarak kabul ediyor. Psikoloğa ve hekime gittiğinde, “Bu durum normal bir durum. Bunu böyle kabullen. Hiç uğraşmayın. Biz sizin cinsel tercihinizi yöneliminizi değiştiremeyiz. Bu haliniz doğuştan gelen ve heteroseksüel olmak kadar normal, sıradan bir durum. Hayatını böyle yaşa” diyorlar maalesef.

Benim etkilendiğim bir vaka vardı. Çarşafı bir kadın iki tane çocuğuyla geldi. Kocasının resmini gösterdi. Elli yaşında, iri yarı, saçları dökülmüş bir adamcağız. Adam hekime gidiyor, eşcinsel teşhisi koyuyorlar. “Sen böyle bir hayata yönel” diyorlar adama. Adam ameliyat olmaya karar verip cinsiyet değiştiriyor. Kadın ağlayıp duruyor, “Benim çocuklarım şimdi kime anne diyecek kime baba diyecek?” diye. Babaları kadın olmuş. Maalesef böyle rezaletler artıyor. Bugün dediğim gibi tıp ve psikoloji çevreleri de yangına körükle gidiyor. Hâlbuki bildiğimiz gibi erkek veya kadın olmak üzere tasarlanmışız, üçüncü bir cinsiyet yok.

Bununla ilgili birkaç gün önce gelen bir kadıncağızdan bahsedeceğim. Kadının paranoyaya girmiş. İlkokula giden 7-8 yaşlarında bir erkek çocukları var. “Benim çocuğumu gay yapacaklar. Ona hormonlar veriyorlar” diyor. Çocuğa sarılmış bırakmıyor, güya onu korumak için yanından ayırmıyor. Çocuğuyla beraber yatıyor geceleri. Bu anneye, “Aksine sen böyle yaparsan; çocuk baba sevgisi, ilgisi görmezse böyle bir eğilimi olur. Sen babasının ilgisine bırak bu çocuğu.” dedim.

Bir başka vakadan da bahsetmek istiyorum. Anne dedi ki: “Çocuğumun bir başka erkek arkadaşıyla telefonla konuşmasına şahit oldum. Benim oğlum

onunla bir erkeğin erkekle konuştuğu gibi konuşmuyor. Kızla konuştuğu gibi konuşuyor.” Biraz sonra geldi çocuk, gerçekten kadınsı biriydi. Aileye baktığımızda ise anne otoriter bir kadındı, baba çok işkolik bir adamdı. Baba sabah erken, çocuk uyanmadan evden çıkıyor. Akşam geldiğinde de çocuk yatmış oluyor. Hafta sonlarında da ava gidiyor. Anne, çocuğunun haftalarca, aylarca babasını görmediği olduğunu söylüyor.

Aile çok önemli dediğim gibi. Sağlıklı aile modeli, eşcinselliği üretmeyen bir model. Bu ideal aile tipinde baba, otoriter rodedir. Bunu dediğimiz zaman maalesef en çok itirazı bizim hanımefendilerden alıyorum. Bunu demeye korkuyorum yani toplantılarda. Ama yine de sağlıklı aile modelini anlatmaktan kaçınmayacağım. Sağlıklı ailede baba dışarıya karşı aileyi savunan, düzeni sağlayan, aile birliği elinde tutan, gelir sağlayan kişidir. Her şeyden önce eşi ve çocukları için güven kaynağıdır. Anne ise her zaman çocuğun yanındadır, şefkat doludur, ilgi ve sevgisini bebeğine ve çocuğuna dengeli ve tutarlı bir şekilde verir. Babanın yardımcısıdır. Besleyen, büyüten, evde sıcaklık ve sevgi sağlayan kişidir. Aile ortamı sıcaktır ve muhabbet doludur. Eşler birbirlerine saygı ve sevgi duyarlar.

Eşlerin birbirini sevmesi bilinen bir kavramdır. Saygı duymasından kastettiğimiz şey ise şudur; eşlerin birbirlerini bedensel olarak, karakter olarak, meslek olarak, aldığı eğitim olarak, memleketi olarak olduğu gibi kabul edip o şekilde ona saygı duymalarıdır. Böyle eşlerin birbirlerine sevgi ve saygı duyduğu ailede büyüyen çocuklar sevmeyi öğrenir; daha mutlu, daha dengeli ve kendilerine daha güven duyarak büyürler. Saygın ve girişim gücü yüksek bireyler olurlar.

Sağlıklı ailelerde eşler uyumludur. Anlaşamadıkları konulara birlikte konuşarak çözüm bulurlar. Çözüm bulamadıkları durumlarda ise son kararı verme sorumluluğu erkektedir. Yapılan çalışmalarda ve literatür bilgisinde sağlıklı ve mutlu bir aile ortamında yetişmiş ve bahsettiğim travmalara maruz kalmamış kişiler arasında eşcinsel yaşantı süren bir kişiye hiç rastlanmadığını belirterek konuşmama son vermek istiyorum. Bana bu fırsatı verdiğiniz için teşekkür ediyorum.

Bir Araştırma Projesinin Bulguları: Cinsiyet Algısı Araştırma Projesi / A Research Project Results: Gender Perception Research Project in Türkiye

Doç. Dr. Recep YILDIZ

*Bandırma Onyediy Eylöl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri
Faköltesi, Sosyal Hizmet Bölüm Başkanı*

Değerli İstanbul Aile Vakfı Başkanı ve üyeleri,

Değerli misafirler,

Ben bildirimde özellikle ana özü vermek istiyorum. Üniversitede sosyal hizmet bölümündeyim, bu tür derslere de zaman zaman girip çıktığım için aşına olduğum bir konu diyebilirim. Hocalarımın bahsettiği konularda, eş-cinsellik konusunda Türkiye’de toplum ne düşünüyor?

Araştırma sürecimizde bütün literatürü, ölçekleri, metinleri, makaleleri tarayarak sorularımızı hazırladık. Tekrar tekrar gözden geçirerek biraz da ön kontrol testleri yaparak anketlerimizi özel bir şirkete havale ettik ve Türkiye çapında bir araştırma yaptık. Araştırmamızda 26 ilde, 18 yaşını geçmiş 2200 kişiye 54 tane soru sorduk. Cevaplar yaşa göre, siyasi kimliklere göre, inanç boyutlarına göre, mesleklere göre yani bağımsız değişkenlerine göre frekansları incelenerek tabloladı ve bu tabloların istatistiksel okumaları tamamlandı.

Partnerlik hayatı. İlk defa duyduğumda şaşırmıştım. Yıllar önce hanımefendi bir hocamıza “Nasılsınız?” dedim, “Partnerimle buluşmaya gidiyorum” dedi. Bana önce komik geldi ama sonradan anladım ki yavaş yavaş topluma yayılmak istenen bir şeymiş bu. Sefa Saygılı Hocam kadar tecrübeli olmayınca sonradan fark edebildik. Kendisinin sunduğu üzere birçok farklı kavramlar var, ben bunların üzerinde pek durmadan direkt verilere geçmek istiyorum.

Demografik özellikler olarak, cinsiyette kadın ve erkek neredeyse aynı gibi; %50,3 – %49,7. Yaşlarımız ise en çok 55 ve üstünde var. Eğitim seviyelerine göre, medeni durumlarına göre dağılımlar da var. Önemsemediğimiz bir diğer husus ise; mesela yakın çevresinde LGBT bireyi olanlarla olmayanlar arasında bir fark olabilir mi diye bunu da eklemiştik. Şimdi ana konumuza, bulgulara gelelim.

Toplumun Cinsiyete Genel Bakışı

Örneğin sorduğumuz iki tane soru vardı. Birincisi; “Sizce eşcinsellik doğal bir durum mudur? İnsanın doğasında var mıdır?” Biraz önce hocam zaten araştırmalardan bahsetti, böyle bir şeyin olmadığını ifade etti. İşte bu anlamda bunu düşünerek de biraz sorduk. Aldığımız cevaplarda; “İnsan doğasında böyle bir şey yoktur” diyenler %63,8 ile çoğunluktadır. İnsan doğasında vardır diyenlerin oranı %26,7, bir kısmı ise fikri olmadığını beyan etmiştir.

Peki eşcinselliği insan türünün devamı için tehdit olarak tehlike olarak görüyor musunuz, görmüyor musunuz diye sormuştuk. Büyük bir çoğunluğu “Evet, tehdit olarak görüyoruz” demiştir (%61). Ancak Tehdit olarak görmeyenlerin oranı da az değildir (%28,2). Bu oranlar kesinlikle az değildir ve bize bu konuda başarılı bir propaganda yürüttüklerini göstermektedir.

Tablo 1: Aşağıdaki konular ile ilgili görüşler.

	Evet	Hayır	Fikrim yok	
Eşcinsellik; doğal bir durumdur / insan doğasında vardır	26,7	63,8	9,5	100,0
Eşcinsellik İnsan türünün devamını tehdit etmektedir	61	28,2	10,8	100,0
Eşcinseller iyi ebeveyn olabilirler	20,6	57,9	21,5	100,0
Eşcinseller, eşcinsel olmayanları ayartıp eşcinsel yapmaya çalışırlar	40,6	34,2	25,2	100,0
Medya eşcinselliği yaygınlaştırmaktadır	54,6	27,7	17,7	100,0
Eşcinseller, bayrak-vatan-millet sevgisine sahiptirler; bu uğurda savaşabilirler	24,7	49,5	25,8	100,0
Evli olsun veya olmasın “Kız” kelimesinin kaldırılarak “Kadın” kelimesinin kullanılması doğru bir taleptir	35,1	51,7	13,2	100,0
LGBTİ+'nın dinimizde yeri yoktur	71,9	13,7	14,4	100,0
Okullarda cinsiyet eşitliği (mesela kadın ve erkeklerin aynı tuvaleti kullanması) gerekir	6,3	86,4	7,3	100,0

Hocamın ifade ettiği gibi belli bir noktaya doğru gittiğini de bize gösterebilir. Bir başka sorumuzda “Eşcinsellik deyince ilk aklınıza gelen nedir?” diye sorduğumuzda ilk sırada genellikle şu ortaya çıkıyor; cinsel kimliklerin özgürlüğü için mücadele eden grup. İlk önce akla bu geliyor. Fakat daha sonrasında bakıldığında başka şeyler de eklenebiliyor. Mesela kadına şiddetle ilişkilendirerek, şiddeti önlemek için mücadele eden grup gibi de algılanabiliyor. İnsan haklarının pratiğe aktarılması için bir mücadeledir görüşünde olanlar var. Hatta bazılarında; toplumda dini ve kültürel baskı olduğu ve bunu baskıya karşı direnmek için kurulmuş bir grup olduğu algısı var. Hatta bir kısmı da “Hepsi” diyerek bütün hepsini kuşatır gibi bir ifadede de bulunabiliyorlar. Yani toplumsal algıda, %43.4’ünü bir kenara koyarsak geri kalan bu bahsettiğim şekilde yaklaşıyor bu gruplara.

Tablo 2: LGBTİ+ (lezbiyen, gay, biseksüel, transseksüel, interseks...) denilince ilk akla gelen ve LGBTİ+ karşısındaki tavır.

	Frekans	Yüzde
LGBTİ+ denince aklınıza ilk gelen nedir?		
Cinsel tercih, cinsel yönelim ve cinsel kimliklerin özgürlüğü için mücadele etmek	522	23,7
Baskı yaptığı gerekçesi ile dinî ve kültürel değerlere karşı mücadele etmek	306	13,9
Kadına şiddeti önlemek için mücadele etmek	143	6,5
İnsan haklarının pratiğe aktarılması için mücadele etmek	99	4,5
Hepsi	175	8
Hiçbiri	955	43,4
LGBTİ+ karşısında tavır nasıl olmalıdır?		
Bir sapkınlıktır, devlet tarafından yasaklanmalıdır	804	36,6
Bir hastalıktır, tedavisi için yardımcı olunması gerekir	738	33,5
Bir hastalık değil bir tercihtir, saygı duymak gerekir	387	17,6
Özgürce bir tercihtir, kanunlar çerçevesinde hakları savunulmalıdır	271	12,3
	2200	100

Tablo 3: LGBTİ+ birey ve gruplar hakkındaki algı.

	Frekans	Yüzde
Erkek Eşcinselliği (Gay)		
Erkek doğasına aykırı olduğu için bir sapkınlıktır	860	39,1
Dini, kültürel, ahlaki vs. kurallara bir başkaldırıdır	524	23,8
Normal bir durumdur, sadece farklı bir yaşam tarzıdır, kınanmaması gerekir	506	23
Erkeklerdeki cinselliğin doğal bir dışavurumudur; ama ben iğrenç buluyorum	195	8,9
Tüm erkek eşcinseller kadınsı olduğu için bir şaşkınlık ve çare arayışıdır	115	5,2
Kadın Eşcinselliği (Lezbiyen)		
Kadın doğasına aykırıdır, bir sapkınlıktır	829	37,7
Dini, kültürel, ahlaki vs. kurallara bir başkaldırıdır	569	25,9
Normal bir durumdur; sadece farklı bir yaşam tarzıdır, kınanmaması gerekir	500	22,7
Kadınlardaki cinselliğin doğal bir dışavurumudur; ama ben iğrenç buluyorum	186	4
Tüm kadın eşcinseller erkeksi olduğu için bir şaşkınlık ve çare arayışıdır	116	5,3
Biseksüellik		
İnsan doğasına aykırıdır, bir sapkınlıktır	815	37

Dini, kültürel , ahlaki vs. kurallara bir başkaldırıdır	576	26,2
Normal bir durumdur; sadece farklı bir yaşam tarzıdır, kınanmaması gerekir	462	21
İnsanlardaki cinselliğin doğal bir dışavurumudur; ama ben iğrenç buluyorum	197	9
Kadınısı erkekler İle erkeksi Olan kadınların bir şaşkınlık ve çare arayışıdır	150	6,8
Transseksüellik		
İnsan doğasına aykırıdır, bir sapkınlıktır	837	38
Dini, kültürel, ahlaki vs. kurallara bir başkaldırıdır	578	26,3
Normal bir durumdur; sadece farklı bir yaşam tarzıdır, kınanmaması gerekir	469	21,3
Normal bir durumdur; ama ben iğrenç buluyorum	183	8,3
Kadınısı erkekler ile erkeksi olan kadınların bir şaşkınlık ve çare arayışıdır	133	6,1
	2200	100

LGBTİ+’nın topluma nasıl yansıdığını sorduğumuzda en yüksek oran aslında iki tane, çok bir fark yok aralarında. Öncelikle kültürel değerleri yıpratıldığı, ahlaki tehdit ettiği ifade edilmiş (%32,1). İkinci sırada dini değerleri zedeleyerek toplumu dine karşı kayıtsız ve lakayit hale getiriyor diyenlerdir (%30,5). Ve yine toplumsal bütünlüğü zedeliyor, toplumsal kutuplaşma ve çatışmalara neden oluyor ifadesi de %10,3 oranındadır. Bu üç nokta %73 civarında bir toplama ulaşmakta. Lakin daha farklı yaklaşımlar da olabiliyor. Mesela yıllardır baskı altına alındıklarını, şimdi bu baskıdan kurtulmaya çalıştıklarını söyleyenler de var (%12). LGBTİ+’nın yıllarca baskı altında kalmış kimliklerin haklı mücadelesi olduğu, toplumun da buna alışıacağı gibi yanıtlar

da vardır. Veyahut Batı dünyasına ayak uyduruyoruz gibi yanıtlar da verildi. Bu gibi yanıtların oranı da az değildir. Toplamı %27'lere ulaşabilmektedir.

Tablo: 4: LGBTİ+ 'nın toplumdaki yansımaları için aklınıza ilk gelen nedir?

	Frekans	Yüzde
Kültürel değerleri yıpratıyor; özellikle gençlerin ahlâkını tehdit ediyor	703	32,1
Dini değerleri zedeleyerek toplumu dine karşı lakayt / kayıtsız hale getiriyor	672	30,5
Toplum, yıllardır baskılanmış cinsel yönelimlere alışmakta zorlanıyor ama alışacaklar	282	12,8
Toplum, yıllarca baskı altında kalmış kesimlerin haklı mücadelesine şahit oluyor	234	10,6
Toplumsal bütünlüğü zedeleyerek toplumsal kutuplaşma ve çatışmalara neden oluyor	227	10,3
Toplum, batı dünyası ile uyum sağlamada önemli bir eşiği geçiyor	82	3,7
	2200	100

Peki bu tür gruplar ve düşünceler toplum için zararlı mıdır değil midir konusunu da sorduk. Zararlıdır diyenlerin toplamı gerçekten yüksekçe bir orandadır. Mesela zararlıdır derken alternatiflerini de ifade ediyorlar. Diyorlar ki; zararlıdır, fırsat vermeden bütün hatlarıyla mücadele edilmelidir (%43,7). Zararlıdır ama bireysel sınırları içinde kalsınlar diyenler de vardır, onlar da %28.6. Her ikisini topladığımız zaman %72 civarında olduğunu görmek mümkündür.

Fakat zararlı olmadığı düşüncesinde olanlar da var. Onların ise farklı fikirleri şöyledir; en ufak bir ayrımcılığa uğramamaları için hukuken tedbirler alınmalıdır (%18,3). Toplum içinde serbestçe yaşasınlar diyenler de %9,4. Yani her iki zararsız boyutunda topladığımız zaman yine %29'lara kadar çıkabilecek bir oran görüyoruz.

Tablo 5: LGBTİ+ toplum için;

	Frekans	Yüzde
Zararlıdır, fırsat verilmeden tüm hatlarıyla mücadele edilmelidir	961	43,7
Zararlıdır, bireysel sınırlarının içinde kalmalıdır	630	28,6
Zararlı değildir, en ufak bir ayrımcılığa uğramamaları için tedbirler alınmalıdır	402	18,3
Zararlı değildir, toplum içinde serbest olmalıdırlar	207	9,4
	2.200	100

Ben %30'u sanki çokmuş gibi konuşuyorum. Öte yandan toplumun %72'lik kısmı, eşcinselliği doğru bulmuyor. Toplum buna çok duyarlı, ona bir şey demiyorum. Fakat benim şu andaki derdim o %27 nereden geldi? Çünkü bu kültürel yapıda, bu dini inanç bütünlüğü içerisinde bu oran gerçekten yüksek. %72 değil daha yüksek olabilmeliydi diye düşündüğüm için bunu sordum.

Bir başka soruda da LGBTİ+ grupların içinde yer almaktan bulunmaktan rahatsızlık duyup duymayacaklarını sorduk. Rahatsız olurum diyenler %78, rahatsız olmam diyenler yüzde %22 oranındaydı.

Tablo 6: LGBTİ+ gruplarından bir grubun içinde yer almak ya da bulunmaktan;

	Frekans	Yüzde
Rahatsız olur, kendimi huzursuz hissederim	1717	78,1
Rahatsız olmam	483	21,9
	2200	100

Dolayısıyla insanlar büyük bir çoğunluğu yine LGBT aleyhinde görüş beyan ediyorlar fakat şu aradaki farka dikkat çekmek istiyorum; %78'le %22 arasında. Genellikle %72 civarında oluyor da şimdi neden %78? Bunu biraz sonra göreceğiz. Kendi kız çocuklarınızda, oğlunuzda eşcinselliği görmek ister miydiniz sorusuyla da bu fark kendisini ortaya koyacaktır.

Mesela oğlunuzun veya kızınızın bu gruptan birisinde olduğunu düşünürseniz, duyarsanız ne yaparsanız diye sorduk. Tedavi ettirme isteğinin ön planda olduğu görülmektedir. İnsanlar bundan rahatsızlık duyuyor. Hatta çoğu kere başkaları duymadan acaba çözebilir miyim endişesine de girebiliyor. Ama ciddi ciddi bunu bir huzursuzluk kaynağı olarak buluyor ve tedavi ettirmenin yollarını arıyorlar. Hatta tamamen evlatlıktan reddederim diyenler de var. Nasıl oldu böyle bir şey deyip tepki koyacak insanlar da var, bunlar da az değil (%12,7). Fakat biraz da toplumsal yapıyla alakalı olarak hayal kırıklığına uğrayacağını, toplumun içine bile çıkamayacağını söyleyenler de var. Bazıları da bütün sorumluluğun ebeveyn olarak kendisinde olduğunu ve kendini suçlayacağını söylüyor.

Bütün bunların dışında böyle bir durumda çocuğunu olduğu gibi kabul edeceğini ve destekleyeceğini söyleyenler tektir. Onların da oranları %13,7. Hani %28'di? Başkalarında olduğu zaman destekleyenlerin oranı %28 ama konu kendi çocuğuna geldiğinde destekleyenlerin oranı %13'lere kadar düşüyor.

Tablo 7: Oğlunuzun ve kızınızın; LGBTİ+ bireylerden biri olduğunu duyarsanız tepkiniz ne olur?

Evlatlıktan reddederim.	İyi bir ebeveyn olmadığımı düşünür, kendimi yetersiz hisseder ve kendimi suçlarım	Diğer (o anki duruma bağlı, ikna etmeye çalışırım, döverim, desteklerim...)	
9,40%	12,40%	3,00%	100,00%
8,10%	15,30%	3,50%	100,00%
14,80%	10,00%	2,00%	100,00%
13,90%	14,90%	2,70%	100,00%
15,80%	7,40%	4,30%	100,00%

Toplumun eşcinsellere bakışıyla ilgili bir başka sorumuzda vatan ve millet sevgisi, iyi bir ebeveyn olup olamayacakları gibi konularda algıları anlamak istedik. İyi bir ebeveyn olabileceğini düşünenler %26. Fikrim yok diyenler de %25 civarındadır. Ancak dikkat edilmeli ki fikri olmayanlarda büyük ölçekte iyi bir ebeveyn olamayacakları düşüncesi ön plandadır.

Bayrak, vatan, millet sevgisine sahip olup savaşabilecekleri kanaatinde olanların oranı da düşüktür. Ve yine eşcinsel olanların, eşcinsel olmayanları eşcinselliğe teşvik edip etmedikleri konusunu da sorduk. Evet diyenler %40,6, hayır böyle bir şey yapmıyor diyenler ise %34 civarındadır.

Tablo 8: Eşcinseller, bayrak-vatan-millet sevgisine sahiptirler; bu uğurda savaşırlar.

	Evet	Hayır	Fikrim yok	
Evet	49,80%	26,30%	23,80%	100,00%
Hayır	21,00%	52,90%	26,10%	100,00%

Medya bir önceki konumuzda da vardı. Oradaki sunumlarda sinemada aile ön plandayken, giderek durumun değiştiğini gördük. Çok güzel bir soruyu düşündürdü bize; toplum mu medyayı yönlendiriyor yoksa medya mı toplumu? Medyanın eşcinselliği yaygınlaştırdığını düşünenler %54,6. Yaygınlaştırmadığını düşünenler ise %27,7'dir.

Tablo 9: Medya eşcinselliği yaygınlaştırmaktadır.

	Evet	Hayır	Fikrim Yok	
18-25	50,00%	29,20%	20,80%	100,00%
25-34	51,90%	28,8%	19,40%	100,00%
35-44	57,00%	27,20%	15,90%	100,00%
45-54	55,90%	30,00%	14,20%	100,00%
55 Üstü	56,50%	25,10%	18,40%	100,00%

Cinsiyet eşitliği konusunda çeşitli yerlerde yapılan toplantılarda, kongrelerde kız erkek tuvaletlerinin bir olup olmaması gerekliliğini de tartışıyorlar. Özellikle okullarda böyle bir şey olma konusundaki düşünceleri görmek için biz de bu soruyu sorduk. Çok kuvvetli bir hayır var burada (%86,4). “Evet ortak tuvalet kullanılsın” diyenlerin oranları düşüktür.

Tablo 10: Okullarda cinsiyet eşitliği (mesela kız ve erkeklerin aynı tuvaleti kullanması) gerekir.

	Evet	Hayır	Fikrim yok	
18-24	13,3%	75,0%	11,7%	100,00%
25-34	6,3%	84,5%	9,2%	100,00%
35-44	2,8%	91,7%	5,4%	100,00%
45-54	4,9%	88,8%	6,3%	100,00%
55 üstü	6,2%	88,2%	5,7%	100,00%

Evlilik, namus gibi kavramlar aleyhindeki bazı pankartları görmüşsünüzdür belki. Biz de bu gerekçeyle evlilik öncesi cinsel ilişki için ne düşünüldüğünü anlamak için de katılımcılara bir soru yönelttik. Katılımcıların %84,4'ü cinsel ilişkinin evlendikten sonra olması gerektiği yönünde fikir belirtti. Geri kalan %19,6'lık grup ise evlilikten önce olabileceğini ifade etti.

Tablo 11: Evlilik öncesi cinsel ilişki için düşünceniz hangisidir?

	Evlenmeden önce ilk kez evlenecek adaylar bakir/bakire olmalı; tüm cinsel ilişkiler ancak evlendikten sonra yaşanmalıdır	Evlenmeden önce cinsel ilişki serbest olmalı, hatta birbirlerini tanımak için cinsel ilişki yaşanmalıdır / yaşanabilir. O nedenle namus anlayışı reddedilmelidir.	
18-24	57,7%	42,3%	100,00%
25-34	81,9%	18,1%	100,00%
35-44	82,6%	17,4%	100,00%
45-54	83,4%	16,6%	100,00%
55 üstü	88,3%	11,7%	100,00%

Sefa Saygılı hocamın da bu konuda bahsettiği üzere babanın durumu, annenin durumu, pasifliği veya sertliği üzerine de bir bölümümüz var. Nasıl bir ilişki görüyor toplum? Acaba denildiği gibi bütün babalar mı böyleyiz? Bütün anneler mi böyleyiz? Özellikle genç kızlar ve babalar arasındaki ilişkinin toplumda nasıl olduğunu anlamaya çalıştık. Anketimize katılan 532 baba vardı. Evlilik öncesindeki ilişkiyle ilgili bazı babalar; kızım flört ederse, görüşmek isterse olabilir, istediğini yapabilir yönünde fikir belirtiyorlar (%23,7). Yani %23 civarında bir lehte taraf var ama geri kalan kısım bu görüşe aleyhte bir duruş sergilemektedir (%77). Genellikle babaların yaklaşım tarzı; son kararın kızına ait olduğu ama anne-baba olarak kendilerinin de sorumluluğu olduğu yönünde.

Tablo 12: Çocuğunuz var mı? * Evlilik öncesi cinsel ilişki için düşünceniz hangisidir?

	İlk kez evlenecek adaylar evlenmeden önce bakir/bakire olmalı; tüm cinsel ilişkiler ancak evlendikten sonra yaşanmalıdır	Evlenmeden öncesi cinsel ilişki serbest olmalı, hatta birbirlerini tanımak için cinsel ilişki yaşanmalıdır / yaşanabilir	
Çocuğum yok	65,2%	34,8%	100,0
Sadece kız çocuğum var	86,8%	13,2%	100,0
Sadece erkek çocuğum var	82,9%	17,1%	100,0
Hem erkek hem kız çocuğum var	89,7%	10,3%	100,0

Sonra bazı babalar, kızının kendisiyle bu konuları konuşmaktan çekinebileceğini dolayısıyla annesiyle konuşup kendisine iletilmesinin uygun olacağını ifade edenler de var (%26,3). Kızının evleneceği kişiyle görüşmesine yalnız olmamak kaydıyla müsaade eden babalar da mevcut.

Tablo 13: “Genç kız-baba” arasındaki ilişkide size uygun görüş hangisidir?

Bu soru kız çocuğuna sahip 532 babaya sorulmuştur	Frekans	Yüzde
Evlenmesinde son karar kızıma aittir ama konuşarak yönlendirmek/destek vermek de anne-baba olarak bizlerin sorumluluğudur	184	34,6
Kızım evleneceği kişiyi seçerken benimle konuşmaya çekinecek ve annesiyle konuşacaktır	140	26,3
Evlilik öncesinde kızım kimi seçerse, flört ederse, nasıl görüşmek isterse yanında ve destekçisi olurum; karar kızımıdır.	126	23,7
Evlilik öncesinde kızım ile eş adayının görüşmesine yalnız olmamak kaydıyla izin veririm	82	15,4
	532	100,0

Bir diğer sorumuz ise ailede erkeğin ve kadının görevleri üzerinedir. Kadınlar, anne olmak zorunda mı gibi tartışmalar olduğu için bunun toplumdaki karşılığını görmek istedik. Katılımcılara “Erkeğin temel görevi, evini geçindirmek ve güvenliği sağlamaktır” diye belirttiğimizde “Kesinlikle katılıyorum” ve “Katılıyorum” diyenlerin oranı %90'lara kadar varmaktadır. “Kadının temel görevi anneliktir ve destekliyorum” dendiğinde ise toplam oran %74,4 olarak görünmektedir. Yani toplumumuz hâlâ kadının annelik görevini, babanın evi geçindirme ve güvenliğini sağlama görevini ön planda tutmaktadır.

Kadın iş hayatında bulunmalı mıdır ve evlilik kadının çalışma hayatına mâni midir gibi soruları da katılımcılara yönelttik. “Hayır engel olmaz” diyenlerin toplamı %69,2. “Erkeğin maddi gücü yeterliyse kadın çalışmamalıdır” diyenler ise %53 civarındadır. “Kadın, sadece ailesinin ekonomik sıkıntısı varsa çalışmalıdır” diyenler %51,8'dir. Yarıdan fazladır, yani biraz geçiyor. “Kocasız izin vermiyorsa kadın çalışmamalıdır” diyenler de %47'dir diyebiliriz. Fakat burada iki noktaya dikkat çekmek istiyorum. Belki bunun üzerinde daha çok durmak lazım. Çünkü bu ikisi, itirazlar da gelen bir noktadır. Kadının yapacağı mesleklerle, erkeğin yapacağı meslekler ayrı olmalı mıdır sorumuz bunlardan biri. “Evet, ayrı olmalıdır” diyenler, %47,4 oranındadır. Katılmayanların oranı

daha düşüktür. Ayrı olması gerektiği düşüncesi, toplumda hâlâ ön planda ama iki görüş birbirine yakınlaşmış durumdadır. Bir de kadının doğurganlığı nedeniyle; iş başvurularında erkeğin mi tercih edilmesi gerekir kadının mı düşüncesinden hareketle bir soru sorduk. Bu noktada kadının doğurganlığı nedeniyle erkeğin tercih edilmesi durumuna katılmayanların oranı %60'tır. Dolayısıyla aslında bu sayılar bize ne gösteriyor? Toplumda kadınların belli koşullarda işe alınmadığı, okutulmadığı gibi olan algıların sonuçlarımızda pek karşılığı yok. Ötekiler daha yüksek orana sahipler. Ama yine de tersten bakarsak, bu düşünceleri savunanların %28'lere kadar çıkabilmesi de insanların dikkatini çekiyor.

Tablo 14: Aşağıdaki konular ile ilgili görüşlerinizi belirtiniz.

	Kesinlikle katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Toplam	Ortalama
Bir ailede erkeğin temel görevi evini geçindirmek ve güvenliğini sağlamaktır	64,3	24,5	4,0	5,7	1,5	100,0	4,44
Kadının temel görevi anneliktir ve destekliyorum	44,1	30,3	7,5	13,5	4,6	100,0	3,96
Evlilik, kadının çalışmasına engel olmaz ve destekliyorum	38,6	30,6	16,0	10,9	3,9	100,0	3,89
Erkeğin maddi gücü yeterliyse kadın çalışmamalıdır ve destekliyorum	29,8	23,7	12,0	25,0	9,4	100,0	3,4

Kadın sadece ailesinin ekonomik sıkıntısı varsa çalışmalıdır ve destekliyorum	22,9	28,9	12,4	26,4	9,4	100,0	3,3
Kocası izin vermiyorsa kadın çalışmamalıdır ve destekliyorum	25,5	21,4	14,9	24,5	13,7	100,0	3,2
Kadının yapacağı meslekler ile erkeğin yapacağı meslekler ayrı olmalıdır	22,2	25,2	12,8	26,9	12,9	100,0	3,17
Kadının doğurganlık özelliği nedeniyle, İş başvurularında erkekler tercih edilmelidir	9,7	13,7	16,1	37,7	22,8	100,0	2,5

Yaş grupları arasında gerçekten belirgin farklar var. 18-24 yaş grubu arasındaki gençler büyüklerden çok farklı düşünüyorlar mesela. Bu yaş grubunda LGBT+ gruplarını doğal görme oranı %47'lere varıyor. Yani yaş küçüldükçe, eşcinselliğe lehte bakış artıyor. Bu da gençlerin, görece yaşlılara göre giderek farklılaştığı anlamına geliyor. İşte burada bu grupların, algıda başarılı olduklarını ifade etmek mümkün olabilir. Siyasal kimlikler ve ideolojiler açısından da bakabiliriz. Burada da şöyle diyebiliriz. "Fikrim yok" diyenleri hariç tutuyorum. Genel tabloya bakarak şunu söyleyebilirim; mesela liberal, kemalist veya solcu olarak kendilerini tanımlayan katılımcıların daha çok insanın doğasında var olduğunu kabul etmeye meyilli tarafları vardır. Ama muhafazakarların merkez sağdakilerin, demokratların, İslamcılarının lehte değil de aleyhte düşüncede olmaları daha yüksek orandadır. Siyasal partiler açısından bakıldığında kendisini AK Partili olarak görenler, kendisini MHP'li olarak görenler ve kendisini İYİ Partili olarak görenlerin %75, %71, %64 gibi oranda eşcinselliğin insan türünün devamını tehdit ettiğini düşünüyorlar. Ama buna mukabil kendisini HDP'li olarak görenler ve kendisini CHP'li olarak görenlerde bu oran %43'lere kadar düşüyor.

Dini konuda da inanmayanlar, inanıp ibadet etmeyenler, inanıp kısmen yerine getirenler, inanıp bütün gereklerini yerine getirenler kategorize edildi. Şöyle bir sıralama yaparsak yine LGBTİ gruplara ve düşüncesine lehte yaklaşım; inanmayanlarda yüksek, inanıp ibadetlerini yapanlarda en düşüktür. İnançla birlikte ibadetlerin yerine getirilmesiyle, karşı duruş oranları giderek artmaktadır diyebiliriz.

SONUÇ

Tabii koca 300 sayfalık kitaptan ancak bu kadar sunabiliyorum ancak çıkardığımız sonucu da anlatmak isterim. Dört temel sonuç çıkardık diyebiliriz.

1. *Toplumun çoğunluğu eşcinselliği onaylamıyor*, karşı duruş içindedir. Yine katılımcılara bakarak toplumun çoğunluğunun eşcinselliği insan doğasına aykırı bulduğu söylenebilir. Eşcinselliği insan türünün devamı için tehdit olarak görüyorlar. Eşcinsellerin iyi bir ebeveyn olamayacaklarını, vatan-millet sevgisine sahip olamayacaklarını ve medyanın eşcinselliği yaygınlaştırdığını ifade etmede toplumun oy oranı oldukça yüksektir.
2. *Soyut ve pratik arasındaki fark*. Biraz önce de ifade etmiştim. Eşcinselliği desteklemede %30'lara kadar çıkan bir oran var ama kendi çocuğu olduğu zaman %13'lere düşüyor. Çok yerde denilir, madde bağımlılığında da söylenir; "Bunu benim çocuğum yapmaz." Yani yapabilir, tedbir almalısın. Aynı şey burada da söz konusudur. Kendi evladı söz konusu olunca destekleme, güzel bakma, onaylama oranı düşüyor.
3. *Gençlerin farklılaşması*. Gençlerde bakış açısında oldukça fark var. Hakeza aynı durum eğitim seviyesinde de var. Lisans ve doktora bitirenler onaylamada daha yüksek. İlkokul mezunlarının onaylamama oranları daha yüksek. Yani eğitim seviyesi yükseldikçe, eşcinsellik daha çok kabul görür olmuş diyebiliriz.
4. *LGBTİ savunucularının söylemlerinin pek de yabana atılmaması gerektiği*.

Söylemleri başarıya ulaşmakta çünkü gördüğümüz oran %5-6 değil, %20'yi geçiyor. Bu durum, ciddi bir sorun haline gelmeye başlamıştır. Dolayısıyla LGBTİ+ gruplarının savunucularının değişimlere sebep olduğunu söylemek mümkündür.

Sexual Health Education for Muslims: Exploring Riyada and Tazkiyya Frameworks of the Soul

Dr. Sameera QURESHI

Founder of Sexual Health for Muslims

INTRODUCTION

Islam is considered a complete way of life, and in light of how God has created mankind, there is no aspect of life that is left untouched (Nasr, 2003). The Islamic tradition has a rich discourse around sex and sexuality, with sexual references in the Quran and Prophetic traditions being positive (Khan, 2006). Most Muslims who are aware of this religious injunction refer to the Quranic verse, “And do not approach unlawful sexual intercourse. Indeed, it is ever an immorality and is evil as a way” (17:32). Yet the modern world poses immense challenges for Muslims’ sexual health. Muslims often struggle through religious, cultural, political, and societal layers, each providing different values about sexuality and its expressions (Ali Faisal, 2016). Puberty –from Islamic perspectives– marks the transition from childhood to adulthood, the beginning of sexual development, and direct spiritual accountability towards Allah (Sanjakdar, 2011). Two research studies found that 50-66% of young Muslim respondents, aged 17 to 35, had engaged in sex

prior to marriage (Ahmed et al., 2015; Ali Faisal, 2014). In addition, a survey conducted by Naseeha Mental Health found that 92% of males and 74% of females identified as having consumed pornography (Mirza, 2019). It is clear that common approaches to address illicit sexual activity are failing, which is in need of closer exploration.

Common Approaches to Address Illicit Sexual Activity

Parents are often posited to be the optimal sexual health educator for their children. Yet when Naseeha Helpline's study asked respondents whether their family is open to talking about pornography, 90% responded 'No' (Mirza, 2019). And in Ali- Faisal's study on the prevalence of premarital sexual activity, less than 30% of parents had spoken directly to their children about sex from Islamic contexts (2014). Overall, Muslim parents may find it challenging to provide sex education that is in line with Islamic values (Osman, 2020). And there is also the misconception that Muslim youth do not require sex education, since the practice of Islam is by default seen as a "shield" when its theological values are taught (Osman, 2020).

When parents do hold conversations about sex, a framework commonly adapted is from secular sex-education, which attempts to prevent illicit sexual behavior by controlling environmental contexts and information (Santelli et al., 2006). For example, parents often enforce strict guidelines towards gender interactions and exposure to explicit content. Effectively, Islamic perspectives on sexuality are reduced down to religious laws as a means to control behavior, with no additional contexts provided about the impacts of premarital sexual activity on the soul, in comparison to the spiritual and ethical merits of sexual intimacy within marriage.

In the case of Muslim community and religious leaders attempting to prevent illicit sexual activity, behavioral frameworks are similarly employed, centering illicit sexual behavior as both the problem and target of intervention. For example, religious injunctions have been used to tackle pornography addiction, especially among young Muslim men (Amir, 2020). Scholars suggest that men should avoid sinful or influential company; only use their laptops in public spaces; install anti-pornography software controls; avoid looking at anything impermissible; fast on a regular basis; and/or marry as soon as possible (Amir, 2020). Intervention programs for Muslims addicted

to pornography, such as ‘Purify Your Gaze’ and ‘The Aware Academy,’ utilize secular behavioral and coaching-based approaches that are supplemented with Islamic perspectives, similar to the top-down Islamic filter approach for psychology employed by Muslim mental health professionals (Kaplick et al., 2017).

Ultimately, approaches to prevent illicit sexual activity are failing due to their inherent reductionism of human actions to cognition and behavior. The presence and nature of the soul is completely void from sexual health education for Muslims, despite the Islamic tradition centering the soul in all aspects of worldly life, including its implications with illicit sexual activity. The following section will conceptualize a new model of sexual health education for Muslims, consisting of three components: An Islamic psychological framework of the soul; the nature of the heart; and the purification and discipline of the soul as a central tenet of Islamic sexual health education.

Islamic Psychology and the Conceptualization of the Soul

The Islamic tradition elucidates that God created humans with a spirit, soul, intellect, and heart. And the soul, as described by scholar Seyyed Hossein Nasr, is the inner witness of our cumulative experiences during our time in this world, and will be held to account in the Hereafter for our actions (2003). While more complex models of the soul exist within the field of Islamic Psychology, the Quran outlines three levels: The nafs al-ammara (the soul that commands to evil) (12:53); the nafs al-lawama (the self-reproaching soul) (75:2); and the nafs al-mutta’inna (the soul at peace) (89:27) (Bakhtiar, 2019). This Islamic framing of the soul is critical to understand the presence and impact of sexual desire as it relates to the journey of the soul. As Imam al-Ghazali is quoted with saying, “If you do not know yourself, how can you know anything else...All you know about yourself is when lust or (sexual) appetite overcomes you, you seek to copulate. In this, you are the equal of the beasts of burden!” (Bakhtiar, 2002). Thus, “knowing” our soul can be posited as gaining greater awareness of the presence of undesirable traits that take us away from the journey towards Allah.

With respect to traditional Islamic psychology, the term appetence or shahwah refers to lust or desire which drives us to seek worldly pleasures through our nafs al-ammara, such as the bodily gratification through food,

power, status/rank, or sexual means (Bakhtiar, 2002). Yet the presence of sexual desire within the soul is not inherently wrong, since when enacted under the sacred bond of marriage, it serves two purposes: To experience sexual pleasure with our spouse, which is a form of worship of Allah, offering us a small taste of the pleasures in the Afterlife; and to procreate, which is encouraged of all Muslims through marriage (Farah, 1984). In contrast, when a person's soul is influenced by the pull of this world and shaytaan through the nafs al-ammarah, spiritual development through struggle is sacrificed for illicit sexual gratification (Bakhtiar, 2019).

To further understand the imbalance of sexual desire/lust within the soul, we must turn towards the central role of the heart (qalb). As Imam al-Ghazali has delineated in *Marvels of the Heart*, the heart has two meanings: It is the physical heart located within our chest, and is also a spiritual tenuous substance that perceives, knows, and experiences at deeper levels (Skellie, 2010). In contrast to the present-day behavioral frameworks employed to teach Muslims about illicit sexual activity, traditional teachings about the soul emphasize the heart's central role in human actions. For example, Al-Ghazali describes the heart as having armies with three distinct roles: The first to apprehend and gather information, through the inner and outer senses (through knowledge and perception); the second to incite and instigate the limbs, in order to obtain benefits and ward off harm (through willpower); and the third to move the limbs to order to attain these ends (through power) (Skellie, 2010). The overall aim of the armies of the heart is to gain benefits and ward off harm (Skellie, 2010). As the armies of the heart relates to illicit sexual activity, depending on the condition of the heart, it can incite towards unethical actions, to move the limbs and body to achieve illicit sexual gratification through premarital sex or pornography consumption, through the nafs al-ammarah. Therefore, in order to conceptualize a traditional Islamic framework for sexual health education, the process of riyadat al-nafs, the disciplining of the soul, must be explored.

Riyadat al-nafs: Disciplining the Soul

Traditional Islamic Psychology frameworks focus on disciplining the soul to gain virtuous actions. In his *Revival of the Religious Sciences*, aAl-Ghazali shares revelational texts and narrations emphasizing that any character trait

that results in someone turning away from Allah must be addressed (Winter, 2001). According to Al-Ghazali, the condition of the heart is what determines both the action carried out and the meaning behind it. The overall process of disciplining the soul - riyadat al-nafs – is lifelong, and can be described as the adornment of tahliyya, or good character traits, and takliyyah, the abasement of blameworthy traits. In relation to sexual desire, Al-Ghazali emphasizes achieving moderation with such character traits, to ensure that they are not excessive or deficient in quality (Winter 2002). As compared to the modern approach of sexual health education positing that knowledge leads directly to virtuous actions, Al-Ghazali’s framework is that knowledge gained through the intellect will impact the state of the heart, and when the heart has been purified, will result in a certain spiritual state (hal), which then leads to virtuous, ethical actions (akhlaq). Thus, the purification of the soul – namely the heart - is in need of further exploration.

	Common Sexual Health Education Approach	Islamic Psychology for Sexual Health Education
Islamic Conceptualization	Islamic laws related to illicit sexual behaviors: focus is on worldly ramifications and Afterlife consequences	Theology is utilized With spirituality and ethics: the perfection Of the soul for God is emphasized
Overall Approach to Prevent Illicit Sexual Activity	Understanding Islamic laws about sex, combined with controlling environmental contexts, will lead to desired behavioral outcomes	Understanding the journey Of the soul is necessary to discipline and purify the heart, resulting in a spiritual state, which leads to ethical behaviors
Reasoning for Illicit Sexual Activity	Deficiency in morality•, lack of behavioral control: being a •weak” and “bad” Muslim	Excessive sexual desire/ lust is conceptualized as a disease of the heart. which can be purified

Table 1: A comparison between modern day sexual health education approaches, and those rooted in a traditional Islamic Psychology framework

Tazkiyyat al-nafs: Purification of the Soul

Tazkiyyat literally means “to purify,” and when paired with “nafs”, its meaning is to purify the soul. In contrast to modern day approaches that focus on behaviors, traditional Islamic frameworks elucidate that the purification of the soul is necessary to prevent actions that turn us away from God. Excessive sexual desire can therefore be posited as a disease of the heart that is in need of spiritual medicine, to restore its presence to one of balance and moderation (Winter, 2001). From Al-Ghazali’s perspective, this purification is spiritual in nature, leading to the acquisition of virtuous, ethical traits. For example, he believed in the role of a sShaykh who could use his insights about the condition of a follower’s heart to suggest a specific path of how to purify the soul of excessive desire, much as a physician would recommend a certain medicinal cure for a patient (Winter, 2001). In essence, traditional understandings emphasize numerous ways to gain insights about the state of our heart, which is a prerequisite to its purification.

To conceptualize the relationship between the heart and a person’s actions, Al-Ghazali emphasizes that the condition of the heart has an impact on the soul and body, which then through its actions, also impacts the heart, creating a circular, repeating relationship. Due to this relationship, the purification of the heart from excessive desire/lust is accomplished through implementing the opposite of what the heart wants to do, which is likened to taking bitter medicine (Winter 2001). In contrast to modern day frameworks, Al-Ghazali’s purification of the heart framework emphasizes each person performing inner work on their soul as a means to reconnect with their sacred essence and to purge themselves of lower-self traits. The following section will suggest a practical framework for the purification of the soul from excessive desire/lust.

A Tazkiyyat al-nafs framework for Sexual Health Education

Drawing from Al-Ghazali’s *Iḥyā ‘Ulūm al- Dīn*, a “6M” model for the purification of the soul has been created by Awaad et. al, which can be used to address illicit sexual activity using a soul-based framework (2021). These steps can be conceptualized as a practical method for teaching young Muslims about the journey required to purify their soul of excessive lust/desire.

The first step in Al-Ghazali’s inspired model is *musharatah*, which is the process of setting goals to create a contract with oneself and Allah. This

step focuses on the person reflecting upon and embracing the desired goal in relation to the intellect/rational self, and not the lower self (Awaad et al., 2020). In the case of utilizing this as a first step for sexual health education, a young Muslim would set a goal with oneself to not engage in illicit sexual activity, such as the consumption of pornography, and to turn one's attention towards forming a stronger awareness of God within their heart. This contract is binding with oneself and towards Allah.

The second step in Al-Ghazali's process is *muraqabah*, which is described as self-monitoring the heart for any inclinations (*khatir*) that arise in the lower-self, either from the *dunya* or *shaytaan*. *Muraqabah* over the heart is necessary given that *shaytaan* also avidly watches over a believer's heart, waiting for opportunities to whisper lower-self inclinations. In relation to a sexual health education framework, a young Muslim would ideally be taught how to sit and meditate over their heart, as part of their daily practice and worship, to bring any unconscious promptings forward into their conscious mind. The practice of *dhikr* would serve to both purify the heart of such inclinations and act as a shield against such whispers within the *nafs al-ammarah*.

Once this step of self-monitoring has taken place, *mahasabah* is the self examination of one's actions and associated thoughts, to explore whether they are in line with the goals that have been set. For example, at the end of each day, a young Muslim would reflect on what inclinations and thoughts arose within their heart, and whether it compelled them towards Allah or lower-self sexual gratification. For those thoughts and actions that turned their heart towards Allah, they would show gratitude to Allah. And for those which were fulfilling of their lower-self desires, they would seek God's forgiveness. This step of self-examination is a critical component of purifying the soul through an honest reflection of the state of one's heart.

Mu'aqabah is the fourth of six steps, and consists of implementing punishment towards oneself when the initial goal with oneself and Allah is broken. For example, a young Muslim who intentionally accesses pornography could implement a punishment of limiting use of their smartphone; or they would perform acts of worship to purify their heart, such as donating to charity, or volunteering in the community over a more preferred social activity. Some Muslims may turn towards religiously inclined consequences, such as fasting and performing extra nightly prayers at the expense of more hours of sleep.

In this self-accountability step, it is critical that the punishment chosen has the desired impact on the heart.

Mu'atabah is self-admonition, and is the regret felt upon breaking one's contract, and re-committing to upholding it in the future. In contrast to the ways in which present day Muslims feel a sense of inherent shame and unworthiness for the actions they commit, self-admonition is more productive when it results in a sense of guilt as a result of disappointing Allah. For example, if a young Muslim regresses into illicit sexual activity, a reminder about the heart and soul impacts of one's lower-self actions may serve as self-admonition. A person would re-orient themselves to the goals and feel a sense of guilt for their actions. This step of self-admonition, which can be framed as compassionate "tough love," is important, since it separates our lower-self actions from the sacred nature. Present day sexual health frameworks often result in shame, which associates our actions with who we are, resulting in a disconnection from our sacred essence. Self-admonition for one's actions and choices is much more productive than feeling shame.

Lastly, mujahadah refers to self-struggle, and working diligently to overcome sin. Al-Ghazali has referred to the struggle with one's soul as being the greatest struggle, the jihad al-akhbar (Bakhtiar, 2019). In relation to a goal of avoiding illicit sexual activity, it is necessary to educate young Muslims about the inner struggle with one's soul (specifically the heart), and the effort required to complete the aforementioned steps for purification. As Al-Ghazali has further elucidated, yet is often missing from present day sexual health education frameworks, the purification of the soul from excessive sexual desire/lust can be the most challenging (Winter, 2001).

Tazkiyyat al-nafs	Meaning	Sexual Health Context
Musharatah	Setting a contract with oneself and Allah	Creating a goal to not engage in illicit sexual activity, and to turn one's heart towards Allah
Muraqabah	Monitoring one's heart for inclinations	Performing contemplation (fikir) and dhikr one's heart, a set number of times each day

Muhasabah	Self-examination of one's thoughts and actions	Taking an account of one's thoughts and actions from the day that has just passed
Mu'aqabah	Implementing a punishment towards non-desired behavior	Performing appropriate consequences as a to hold oneself accountable for fulfilling lust/desire
Mu'atabah	Self-admonition and regret for breaking one's goals	Feeling a sense of guilt for one's actions and towards disappointing God: reminding oneself of the contract
Mujahadah	Self-struggle as a means to attain one's goals	Embracing that purification of the soul from excessive sexual desires will be a struggle, and to consistently strive, even in the face Of difficulties and setbacks

Table 2: A summary of Al-Ghazali's 6M'' purification of the soul process, conceptualized for sexual health education

CONCLUSION

While this abbreviated focus on disciplining and purifying the soul through Al- Ghazali's scholarship does not provide justice to his immense contributions to ilm al-nafs, it may represent a glimpse into the offerings that Islamic psychology can provide to address modern-day sexual issues among Muslims. By virtue of how God has created mankind, struggle and strife within one's soul is an expected part of the journey in this world. While common attempts to prevent and intervene with illicit sexual activity are focused on the acquisition of theological knowledge to prevent illicit sexual behaviors, they are failing in light of not acknowledging the central role that the soul in all aspects of human life. The realm of Islamic psychology has much to offer for sexual health education approaches for Muslims, as a means to holistically elucidate and address the root causes within a person's soul – namely their heart - that can take a person away from the presence of God through the gratification of lower-self desires. The author suggests further exploration into the intersections of disciplining and purifying the soul as a central tenant of sexual health education for Muslims.

REFERENCES

- Ahmed, S., Abu-Ras, W., Arfken, C. (2014). Prevalence of risk behaviors among U.S. Muslim college students. *Journal of Muslim Mental Health*, 8(1).
- Al-Kawthari, M. (2008). *Islamic guide to sexual relations*. Huma Press.
- Ali-Faisal, S. (2014) "Crossing sexual barriers: The influence of background factors and personal attitudes on sexual guilt and sexual anxiety among Canadian and American Muslim women and men." *Electronic Theses and Dissertations*. 5051. <https://scholar.uwindsor.ca/etd/5051>
- Ali-Faisal, S. (2016). "What's Sex Got to Do with It? The Role of Sexual Experience in the Sexual Attitudes, and Sexual Guilt and Anxiety of Young Muslim Adults in Canada and the United States". *Journal of Muslim Mental Health*, 10(2).
- Amir, H.S. (2020). The Effectiveness of Contemporary Islamic Scholars in Tackling Pornography Addiction: A Case of Muslim Students in Britain. *Asian Journal of Humanities, Art, and Literature*. 7(2). <https://doi.org/10.18034/ajhal.v7i2.531>
- Awaad R., Elsayed D., Ali S., Abid A. (2020). *Applying Islamic principles to clinical mental health care: Introducing traditional Islamic integrated psychotherapy*. Routledge.
- Bakhtair, L (2002). *Al-Ghazzali: His Psychology of the Greater Struggle*. Kazi Publications.
- Bakhtair, L. (2019). *Quranic Psychology of the Self*. Kazi Publications.
- Farah, M. (1984). *Marriage and sexuality in Islam: A translation of al-Ghazali's book on the etiquette of marriage from the ihya'*. University of Utah Press.
- Kaplick, P. & Skinner, R. (2017). "Review: The Revolving Islam and Psychology Movement." *European Psychologist*. 22(3), 198–204. DOI: 10.1027/1016-9040/a000297
- Khan, M. A. (2006). *Sex and sexuality in Islam*. Nashriyat.
- Mirza, S. (2019). *Behind Closed Doors: Porn and Young Muslims*. Retrieved November 2021. <https://muslimmentalhealth.com/behind-closed-doors-porn-and-young-muslims/>
- Nasr, S. H. (2003). *A young Muslim's guide to the modern world*. Kazi Publications.
- Noroozi, M., Taleghani, F., Sadat Merghati-khoei, E., Tavakoli, M., and Ali Gholami (2014). "Premarital sexual relationships: Explanation of the actions and functions of family." *Iran J Nurs Midwifery Res*. Jul-Aug; 19(4): 424–431. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4145500/#ref21>

- Osman, F. (2020). How to talk to your Muslim child about sex. Self-published.
- Sanjakdar, F. (2011). Living West, Facing East. Peter Lang Publishing.
- Santelli J, Ott MA, Lyon M, Rogers J, Summers D, Schleifer R. (2006). Abstinence and abstinence-only education: a review of U.S. policies and programs. *J Adolesc Health*. Jan; 38(1): 72-81. DOI: 10.1016/j.jadohealth.2005.10.006.
- Skellie, W. J. (2010). The marvels of the heart. Translated from *Ihya ulum al-Din* (Al-Ghazali's kitab sharh aja'ib al-qalb). Fons Vitae. Walton, A. (1963). Introduction. In S. Nefzawi (author), *The perfumed garden* (R. Burton, Trans.). Neville Spearman.
- Winter, T. J. (2001). Al-Ghazali on discipling the soul and breaking the two desires. Translated from *Ihya ulum al-Din* (Kitab riyadat al-nafs. Kitab kasr al-shawatayan). Islamic Texts Society.

Müslümanlar İçin Cinsel Sağlık Eğitimi: Ruhun Riyazet ve Tezkiye Çerçevesini Keşfetmek

Dr. Sameera QURESHI

Müslümanlar İçin Cinsel Sağlık Enstitüsü Kurucusu

GİRİŞ

İslam eksiksiz bir yaşam biçimi olarak kabul edilir ve Allah'ın insanlığı yaratması, hayatın dokunulmayan hiçbir yönünü bırakmamıştır (Nasr, 2003). İslami gelenek, cinsiyet ve cinsellik etrafında zengin bir yapıya sahiptir. Kur'an'da ve peygamberlik geleneklerinde cinselliğe dair referanslar olumludur (Khan, 2006). Bu dinî emrin farkında olan Müslümanların çoğu, Kur'an'ın "Zinaya yaklaşmayın, gerçekten o, 'çirkin bir hayasızlık' ve kötü bir yoldur." (17:32) ayetine atıfta bulunur. Bununla birlikte modern dünya, Müslümanların cinsel sağlığı için çok büyük zorluklar ortaya koymaktadır. Çoğu zaman Müslümanlar, her biri cinselliğe dair farklı değer yargıları olan dini, kültürel, politik ve toplumsal katmanlarla mücadele etmek durumundadır (Ali Faisal, 2016). İslami bakış açısına göre ergenlik, çocukluktan yetişkinliğe geçişi işaret eder. Bunun yanında cinsel gelişimin başlangıcı ve Allah'a karşı doğrudan manevi hesap verebilirlik yaşı olarak kabul edilir (Sanjakdar, 2011). İki araştırma, 17-35 yaşları arasındaki genç Müslüman katılımcıların %50-66

arasında bir oranda evlenmeden önce cinsel yaşantılarının olduğunu ortaya koymuştur (Ahmed ve ark., 2015; Ali Faisal, 2014). Ek olarak, Naseeha Mental Health tarafından yürütülen bir ankette, erkeklerin %92'sinin ve kadınların %74'ünün pornografi ile meşgul olduğunu tespit edilmiştir (Mirza, 2019). Uygun olmayan cinsel aktiviteyi ele alan yaygın yaklaşımların başarısız olduğu açıktır ve bu yaklaşım daha yakından incelenmelidir.

Uygunsuz Cinsel Etkinliği Ele Almada Yaygın Yaklaşımlar

Ebeveynler genellikle çocukları için en uygun cinsel sağlık eğitimcisi olarak kabul edilir. Yine de Naseeha Yardım Hattı'nın araştırması, katılımcılara ailelerinin pornografi hakkında konuşmaya açık olup olmadığını sorduğunda, %90'ı "Hayır" yanıtını vermiştir (Mirza, 2019). Ali-Faisal'ın evlilik öncesi cinsel aktivitenin yaygınlığı üzerine yaptığı çalışmada, ebeveynlerin %30'dan azı çocuklarıyla doğrudan İslami çerçevede cinsellik hakkında konuşmuştu (2014). Genel olarak, Müslüman ebeveynler İslami değerlerle uyumlu cinsel eğitim sağlamayı zor bulabilirler (Osman, 2020). Ayrıca, İslam'ın dini değerleri öğretilirken varsayılan olarak bir "kalkan" olarak görüldüğünden, Müslüman gençliğin cinsel eğitime ihtiyaç duymadığına dair yanlış bir kanı vardır (Osman, 2020).

Ebeveynler cinsellik hakkında sohbet ettiklerinde, yaygın olarak uyarlanan bir çerçeve, çevresel bağlamları ve bilgileri kontrol ederek uygunsuz cinsel davranışları önlemeye çalışan seküler cinsel eğitimidir (Santelli ve ark., 2006). Örneğin, ebeveynler genellikle cinsiyet etkileşimlerine ve müstehcen içeriğe maruz kalmaya yönelik katı kurallar uygular. Etkili bir şekilde, cinselliğe ilişkin İslami bakış açıları, evlilik içindeki cinsel yakınlığın manevi ve etik değerlerine kıyasla evlilik öncesi cinsel etkinliğin ruh üzerindeki etkileri hakkında hiçbir ek bağlam sağlanmadan, davranışı kontrol etmenin bir yolu olarak dini yasalara indirgenmiştir.

Benzer şekilde uygunsuz cinsel etkinliği engellemeye çalışan Müslüman topluluk ve dini liderler söz konusu olduğunda, uygunsuz cinsel davranışı müdahalenin hem sorunu hem de hedefi olarak merkeze alan davranışsal çerçeveler kullanılır. Örneğin, özellikle genç Müslüman erkekler arasında pornografi bağımlılığıyla mücadele etmek için dini emirler kullanılmıştır (Amir, 2020). Dini liderler, erkeklerin günahkar veya etkili arkadaşlıklardan kaçınmaları gerektiğini öne sürmektedirler. Buna yönelik olarak dizüstü

bilgisayarları yalnızca halka açık alanlarda kullanmak, pornografi karşıtı yazılım ve engelleyicileri kurmak, izin verilmeyen herhangi bir şeye bakmaktan kaçınmak, düzenli oruç tutmak ve vakti geldiğinde evliliği öncелеmek gibi tavsiyeler verirler (Amir, 2020). Müslüman ruh sağlığı uzmanları, pornografi bağımlısı Müslümanlara yönelik “Bakışlarınızı Arındırın” (Purify Your Gaze) ve “Farkındalık Akademisi” (The Aware Academy) gibi müdahale programları uygulamakta ve İslami bakış açılarıyla desteklenen seküler davranışsal ve koçluk temelli yaklaşımlardan yararlanmaktadır (Kaplick ve diğerleri, 2017).

Nihayetinde, uygunsuz cinsel aktiviteyi önlemeye yönelik yaklaşımlar, insan eylemlerini biliş ve davranışa indirgeme nedeniyle başarısız olmaktadır. Uygunsuz cinsel faaliyetle ilgili meseleler de dahil olmak üzere dünyevi hayatın tüm yönlerinde ruhu merkeze alan İslami geleneğe rağmen, ruhun mevcudiyeti ve doğası Müslümanlar için cinsel sağlık eğitiminde tamamen ihmal edilmiştir. Aşağıdaki bölüm, Müslümanlar için üç bileşenden oluşan yeni bir cinsel sağlık eğitimi modelini kavramsallaştıracaktır: Ruhun İslami bağlamda psikolojik çerçevesi; kalbin doğası ve İslami cinsel sağlık eğitiminin merkezi bir ilkesi olarak ruhun arınması ve disiplini.

İslam Psikolojisi ve Ruhun Kavramlaştırılması

İslami gelenek, Allah’ın insanları bir ruh, akıl ve kalp ile yarattığını açıklamaktadır. Seyid Hüseyin Nasr’ın tanımladığı gibi ruh, bu dünyadaki zamanımızda biriktirdiğimiz deneyimlerimizin iç tanığıdır ve ahirette yaptıklarımızdan sorumlu tutulacaktır (2003). İslami Psikoloji alanında ruhun daha karmaşık modelleri var olsa da, Kur’an üç seviyede ruhu açıklamaktadır: Nefsu’l-emma (kötülüğü emreden ruh) (12:53); nefsu’l-levvame (kendini kınayan ruh) (75:2); ve nefsu’l-mutmainne (huzur içindeki ruh) (89:27) (Bakhtiar, 2019). Ruhun bu İslami çerçevesi, ruhun yolculuğuyla ilgili olduğu için cinsel arzunun varlığını ve etkisini anlamak için kritik öneme sahiptir. İmam Gazzâlî’nin dediği gibi, “Kendinizi bilmiyorsanız, başka bir şeyi nasıl bilebilirsiniz... Kendiniz hakkında bildiğiniz tek şey, şehvet veya (cinsel) iştah sizi galebe çaldığında, çiftleşmeye çalışırsınız. Bu noktada siz, hayvanlar gibi olursunuz!” (Bakhtiar, 2002). Dolayısıyla ruhumuzu “tanımak”, bizi Allah yolundan uzaklaştıran istenmeyen özelliklerin varlığının daha fazla farkına varmak olarak kabul edilebilir.

Geleneksel İslami psikoloji ile ilgili olarak, iştah veya şehvet terimi, bizi

nefsu'l-emmaremiz yoluyla, örneğin yemek, güç, statü/mevki veya cinsel yollarla bedensel tatmin gibi dünyevi zevkleri aramaya iten şehvet veya arzu anlamına gelir (Bakhtiar, 2002). Ancak cinsel arzunun ruhta bulunması, doğası gereği yanlış değildir çünkü kutsal evlilik bağı altında gerçekleştiğinde iki amaca hizmet eder: Ahiret zevklerinden bize küçük bir tat sunan Allah'a bir ibadet şekli olarak eşimizle cinsel hazzı yaşamak ve evlilik yoluyla tüm Müslümanlara teşvik edilen neslin devamı (Farah, 1984). Buna karşılık, bir kişinin ruhu nefsu'l emmare yoluyla bu dünyanın ve şeytanın çekiminden etkilendiğinde, mücadele yoluyla manevi gelişim, uygunsuz cinsel tatmin için feda edilir (Bakhtiar, 2019).

Ruhtaki cinsel istek/shahvet dengesizliğini daha iyi anlamak için kalbin merkezi rolüne dönmeliyiz. İmam Gazzâlî'nin Acaibu'l-Kalb bölümünde tasvir ettiği gibi kalbin iki anlamı vardır: Göğsümüzün içinde yer alan maddî kalp ve aynı zamanda daha derin mertebelerde idrak eden, bilen ve deneyimleyen manevî kalp (Skellie, 2010). Müslümanlara uygunsuz cinsel aktiviteyi öğretmek için kullanılan günümüzün davranışsal çerçevelerinin aksine, ruhla ilgili geleneksel öğretiler insan eylemlerinde kalbin merkezi rolünü vurgular. Örneğin Gazzâlî, kalbi üç farklı role sahip ordulara sahip olarak tanımlar: İç ve dış duyular yoluyla (bilgi ve algı yoluyla) bilgiyi ilk kavrayan ve toplayan yönü; ikincisi, fayda elde etmek ve zararı önlemek için (irade gücüyle) uzuvları harekete geçiren yönü; üçüncüsü ise bu amaçlara ulaşmak için uzuvları aktif şekilde hareket ettiren yönü (Skellie, 2010). Kalbin ordularının genel amacı fayda sağlamak ve zararı önlemektir (Skellie, 2010). Uygunsuz/haram cinsel faaliyetlerle ilgili meselelerde kalbin orduları, nefsu'l emmare yoluyla evlilik öncesi cinsel ilişki veya pornografi tüketimini cinsel haz elde etmek için uzuvları ve bedeni hareket ettirmeye, ahlak dışı eylemlere teşvik edebilir. Bu nedenle, cinsel sağlık eğitimi bağlamında geleneksel bir İslami çerçeveyi kavramsallaştırmak için, ruhun disipline edilmesi olan nefsin riyazet süreci araştırılmalıdır.

Nefsin Riyazeti: Ruh Terbiye Etmek

Geleneksel İslami Psikoloji çerçeveleri, erdemli eylemler elde etmek için ruhu disipline etmeye odaklanır. Gazzâlî, İhyâ'u Ulmû'id-Din adlı eserinde Allah'tan yüz çeviren her türlü karakter özelliğinin ele alınması gerektiğini vurgulayan vahiy metinleri ve rivayetler paylaşmaktadır (Winter, 2001). Gazzâlî'ye göre, hem yapılan ameli hem de onun manasını belirleyen kalbin

durumudur. Ruhu terbiye etmenin genel süreci ömür boyu sürer. Bu sürecin tamamı iyi karakter özelliklerinin süslenmesi (التحلية) ve kınanacak özelliklerin alçaltılması (التخلية) olarak tanımlanabilir. Cinsel istekle ilgili olarak Gazzâlî, bu tür karakter özelliklerinde ölçülü olmayı, bunların aşırı veya nitelik olarak eksik olmamasını sağlamaya vurgu yapar (Winter 2002). Bilginin doğrudan erdemli eylemlere yol açtığını öne süren modern cinsel sağlık eğitimi yaklaşımıyla karşılaştırıldığında, Gazalî'nin çerçevesi, akıl yoluyla kazanılan bilginin kalbin durumunu etkileyeceği, bunun kalbi saflaştıracağı ve belirli bir hali ortaya çıkaracağı, bunun neticesinde erdemli, etik eylemlere yol açacağıdır. Bu nedenle, ruhun -yani kalbin- arınması daha fazla araştırmaya muhtaçtır.

	Yaygın Cinsel Sağlık Eğitimi Yaklaşımı	Cinsel Sağlık Eğitiminde İslami Psikoloji
İslami Kavramsallaştırma	Uygunsuz cinsel davranışlarla ilgili İslami yasalar; odak noktası bu davranışların dünyevi ve uhrevi sonuçlarıdır.	Teoloji, maneviyat ve etik ile birlikte kullanılır; Allah'a bağlı ruhun mükemmelliği vurgulanır.
Uygunsuz Cinsel Etkinliği Önlemeye Yönelik Genel Yaklaşım	Cinsellikle ilgili İslami yasaları anlamak, çevresel bağlamları kontrol etmekle birleştiğinde, istenen davranışsal sonuçlara yol açacaktır.	Ruhun yolculuğunu anlamak, kalbi disipline etmek ve arındırmak için gereklidir, bu da ahlaki davranışlara yol açan manevi bir durumla sonuçlanır.
Uygunsuz Cinsel Faaliyetin Gerekçesi	Ahlak eksikliği; davranışsal kontrol eksikliği; "zayıf" ve "kötü" Müslüman olmak.	Aşırı cinsel istek/şehvet, arınabilen bir kalp hastalığı olarak kavramsallaştırılır.

Nefsin Tezkiyesi: Ruhun Arınması

Tezkiye kelime anlamı olarak “arındırmak” demektir ve “nefs” ile birleştiğinde anlamı nefsi arındırmaktır. Davranışlara odaklanan modern zaman yaklaşımlarının aksine, geleneksel İslami çerçeveler, bizi Tanrı’dan uzaklaştıran eylemleri önlemek için ruhun arınmasının gerekli olduğunu açıklar. Bu nedenle, aşırı cinsel arzu, varlığını denge ve ölçülü bir duruma getirmek için manevi ilaca ihtiyaç duyan bir kalp hastalığı olarak kabul edilebilir (Winter, 2001). Gazzâlî’nin bakış açısına göre, bu arınma doğası gereği manevidir ve erdemli etik özelliklerin kazanılmasına yol açar. Örneğin, bir doktorun bir hasta için belirli bir tıbbi tedavi önermesi gibi, bir müridin de içgörü yoluyla ruhun aşırı arzudan nasıl arındırılacağına dair müride bir yol haritası çizebileceğinden bahsetmektedir (Winter, 2001). Geleneksel anlayışlar, kalbimizin arınması için ön koşul olan kalbimizin durumu hakkında fikir edinmenin sayısız yolunu vurgulamaktadır.

Gazzâlî, kalp ve bir kişinin eylemleri arasındaki ilişkiyi kavramsallaştırmak için kalbin durumunun ruh ve beden üzerinde bir etkisi olduğunu ve daha sonra eylemleri aracılığıyla da kalbi etkileyerek tekrar eden bir ilişki yarattığını vurgulamaktadır. Bu ilişkiden dolayı kalbin aşırı istek/şehvetten arınması, acı ilaç içmeye benzetilerek kalbin yapmak istediğinin tersini gerçekleştirmekle gerçekleşir (Winter 2001). Günümüzün modern çerçevelerinin aksine, Gazzâlî’nin kalbin arınmasına dair çerçevesi, kutsal özleriyle yeniden bağlantı kurmak isteyen ve nefsin farklı katmanlarını kötü özelliklerden arındırmaya çalışarak içsel bir yolculuk yapan her insanı konu edinir. Aşağıdaki bölüm, ruhun aşırı arzu/şehvetten arınması için pratik bir çerçeve önerecektir.

Cinsel Sağlık Eğitimi için Bir Nefis Tezkiyesi Çerçevesi

Gazzâlî’nin İhyâ’u Ulmû’id-Din adlı eserinden hareketle, ruhun arınması için bir “6M” modeli Awaad ve arkadaşları tarafından ruh temelli bir çerçeve kullanarak uygunsuz cinsel faaliyeti ele almak için kullanılabilir (2021). Bu adımlar genç Müslümanlara ruhlarını aşırı şehvet/isteklerden arındırmak için gerekli yolculuğu öğretmek için pratik bir yöntem olarak kavramsallaştırılabilir.

Gazzâlî’nin ilham modelindeki ilk adım, kişinin kendisiyle Allah arasında bir sözleşme oluşturmak için hedefler belirleme süreci olan müşarataştır. Bu adım, kişinin alt benliğine değil, zeka/rasyonel benliği ile ilgili olarak

istenen hedefi yansıtmasına ve arzulan hedefi benimsemesine odaklanır (Awaad ve ark., 2020). Bunu cinsel sağlık eğitimi için ilk adım olarak kullanması durumunda genç bir Müslüman, pornografi tüketimi gibi haram cinsel faaliyetlerde bulunmamak ve dikkatini kalbinde daha güçlü bir Allah bilinci oluşturmaya yöneltmeyi amaç edinmek için kendine bir hedef koyacaktır. Bu akit kişinin kendi nezdinde ve Allah'a karşı bağlayıcıdır.

Gazzâlî'nin sürecindeki ikinci adım, nefste dünya veya şeytandan ortaya çıkan herhangi bir eğilim (hatır) için kalbi kendi kendine izleme olarak tanımlanan murakabedir. Şeytanın müminin kalbini de hevesle gözetlediği ve nefsi eğilimleri fısıldamak için fırsat kolladığı düşünülürse, kalbe murakabe gereklidir. Cinsel sağlık eğitimi çerçevesinde genç bir Müslümana bilinçsiz telkinleri bilinçli zihinlerine iletme için günlük uygulamalarının ve ibadetlerinin bir parçası olarak kalbin üzerine murakabede bulunmak öğretilmelidir. Zikir, hem kalbi bu tür eğilimlerden arındıracak hem de nefsi-i emmaredeki bu tür fısıltılara karşı bir kalkan görevi görecektir.

Kendini izlemenin bu adımı gerçekleştikten sonra muhasebe, belirlenen hedeflerle uyumlu olup olmadıklarını keşfetmek için kişinin eylemlerini ve ilgili düşüncelerini kendi kendine incelemesidir. Örneğin, her günün sonunda genç bir Müslüman, kalbinde hangi eğilim ve düşüncelerin yükseldiğini ve bunun kendisini Allah'a mı yoksa nefsi tatmine mi zorladığını düşünebilmektedir. Kalbini Allah'a çeviren düşünce ve davranışları için Allah'a şükredebilir. Nefislerinin arzularını yerine getirenler için de Allah'tan mağfiret dileyebilir. Bu kendi kendini inceleme adımı, kişinin kalbinin durumunun dürüst bir yansıması yoluyla ruhu arındırmasının kritik bir bileşenidir.

Muakabe, altı adımın dördüncüsüdür ve kişinin kendisiyle ve Allah'la olan ilk hedefi bozulduğunda kendine ceza uygulamasıdır. Örneğin, pornografiye kasıtlı olarak erişen genç bir Müslüman, akıllı telefon kullanımını sınırlandırma cezası uygulayabilir veya daha çok tercih edilen bir sosyal faaliyet yerine, hayır kurumlarına bağış yapmak veya cemaatte gönüllü olmak gibi kalplerini arındırmak için ibadetler yapabilir. Bazı Müslümanlar, daha fazla uyku saati pahasına oruç tutmak ve fazladan gece namazı kılmak gibi dini açıdan eğilimli sonuçlara yönelebilirler. Bu öz hesap verme adımında, seçilen cezanın kalp üzerinde istenen etkiyi yaratması çok önemlidir.

Muatebe, kendi kendine nasihattir. Kişinin ahdini bozduğu zaman duyduğu pişmanlık ve gelecekte onu korumayı yeniden taahhüt etmektir. Günümüz

Müslümanlarının yaptıkları eylemlerden dolayı içsel bir utanç ve değersizlik duygusu hissettikleri yolların aksine, Allah'ı hayal kırıklığına uğratmanın bir sonucu olarak suçluluk duygusuyla sonuçlandığında nefsi nasihat daha verimli olur. Örneğin, genç bir Müslüman uygunsuz cinsel uygulamalara geri dönerse, kişinin nefis eylemlerinin kalp ve ruh üzerindeki etkileri hakkında bir hatırlatma, kendi kendine öğüt olarak hizmet edebilir. Bir kişi kendini hedeflere yeniden yönlendirir ve eylemlerinden dolayı bir suçluluk duygusu hisseder. Şefkatli “zorlu muhabbet” olarak çerçevelenebilecek kendini nasihat adımı önemlidir, çünkü nefsimizin altındaki eylemlerimizi kutsal doğadan ayırır. Günümüzün cinsel sağlık çerçeveleri genellikle, eylemlerimizi kim olduğumuzla ilişkilendiren ve kutsal özümüzden kopukluğa neden olan utançla sonuçlanır. Kişinin eylemleri ve seçimleri için kendini övmesi, utanç duymaktan çok daha verimlidir.

Son olarak, mücadele kendi kendine mücadele ve günahın üstesinden gelmek için gayretle çalışmak anlamına gelir. Gazzâlî, kişinin nefsiyle mücadelesini en büyük mücadele, cihad-ı ekber olarak adlandırmıştır (Bakhtiar, 2019). Haram cinsel faaliyetten kaçınma hedefiyle ilgili olarak genç Müslümanları kişinin ruhuyla (özellikle kalbiyle) içsel mücadelesi ve yukarıda belirtilen arınma adımlarını tamamlamak için gereken çaba konusunda eğitmek gerekir. Günümüz cinsel sağlık eğitimi çerçevelerinde genellikle eksik olan ve Gazzâlî'nin açıkladığı gibi ruhun aşırı cinsel istek/şehvetten arınması en zorlu mesele olabilir (Winter, 2001).

Nefs Tezkiyesi	Anlamı	Cinsel Sağlık Bağlamı
Müşarata	Kişinin kendisi ile Allah arasında bir sözleşme yapması	Haram cinsel ilişkiye girmemek ve Allah'a yönelmek için bir hedef oluşturmak
Murakabe	Kalbe gelen eğilimler için kalbin izlenmesi	Her gün belli süre ve sayıda kalp üzerinde tefekkür etmek ve zikirle meşgul olmak
Muhasebe	Kişinin düşüncelerini ve eylemlerini kendi kendine incelemesi	Her günün sonunda düşünce ve eylemleri inceleyerek hesaba çekmek

Muakabe	İstenmeyen davranışa yönelik ceza uygulanması	Şehvet/arzuyu tatmin etmekten kendini sorumlu tutmanın bir sonucu olarak uygun cezaları uygulamak
Muatebe	Hedeflerinden uzaklaştığı için kendi kendine öğüt verme ve pişmanlık duyması	Eylemlerinin sonucunda Allah'a yönelik gayretine dair bir suçluluk duygusu hissetmek, kendine sözleşmeyi hatırlatmak
Mücahede	Kişinin hedeflerine ulaşmak için bir araç olarak kendi kendine mücadele etmesi	Ruhun aşırı cinsel arzulardan arınmasını benimsemek, zorluklar ve aksilikler karşısında bile bir mücadele ve sürekli çaba sarf etmek

SONUÇ

Gazzâlî'nin nefsi disipline etmeye ve arındırmaya yönelik bu kısa bakış, onun ilm-i nefse yaptığı muazzam katkının tümünü ele almasa da, İslami psikolojinin modern zamanların cinsel meselelerini ele almak için sağlayabileceği teklifleri betimlemiştir. Allah'ın insanı yaratması gereği, insanın ruhundaki mücadele ve çekişme, bu dünyadaki yolculuğun beklenen bir parçasıdır. Uygunsuz cinsel etkinliği önlemeye ve müdahale etmeye yönelik yaygın girişimler, cinsel davranışları önlemek için dini bilgi edinmeye odaklanırken, insan yaşamının tüm yönlerinde ruhun merkezi rolünü kabul etmedikleri için başarısız olmaktadır. İslami psikoloji alanı, kişinin ruhuna yakından bakmasına ve Allah'tan uzaklaştıracak temel nedenleri incelemesiyle Müslümanlara cinsel sağlık eğitimi yaklaşımları için birçok farklı bakış açısı sunabilmektedir. Bu yazı, Müslümanlar için cinsel sağlık eğitiminin merkezi bir yönü olarak ruhu terbiye etme ve arındırmanın kesişim noktalarını daha fazla araştırmayı önermektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed, S., Abu-Ras, W., Arfken, C. (2014). Prevalence of risk behaviors among U.S. Muslim college students. *Journal of Muslim Mental Health*, 8(1).
- Al-Kawthari, M. (2008). *Islamic guide to sexual relations*. Huma Press.
- Ali-Faisal, S. (2014) "Crossing sexual barriers: The influence of background factors and personal attitudes on sexual guilt and sexual anxiety among Canadian and American Muslim women and men." *Electronic Theses and Dissertations*. 5051. <https://scholar.uwindsor.ca/etd/5051>
- Ali-Faisal, S. (2016). "What's Sex Got to Do with It? The Role of Sexual Experience in the Sexual Attitudes, and Sexual Guilt and Anxiety of Young Muslim Adults in Canada and the United States". *Journal of Muslim Mental Health*, 10(2).
- Amir, H.S. (2020). The Effectiveness of Contemporary Islamic Scholars in Tackling Pornography Addiction: A Case of Muslim Students in Britain. *Asian Journal of Humanities, Art, and Literature*. 7(2). <https://doi.org/10.18034/ajhal.v7i2.531>
- Awaad R., Elsayed D., Ali S., Abid A. (2020). *Applying Islamic principles to clinical mental health care: Introducing traditional Islamic integrated psychotherapy*. Routledge.
- Bakhtair, L (2002). *Al-Ghazzali: His Psychology of the Greater Struggle*. Kazi Publications.
- Bakhtair, L. (2019). *Quranic Psychology of the Self*. Kazi Publications.
- Farah, M. (1984). *Marriage and sexuality in Islam: A translation of al-Ghazali's book on the etiquette of marriage from the ihya'*. University of Utah Press.
- Kaplick, P. & Skinner, R. (2017). "Review: The Revolving Islam and Psychology Movement." *European Psychologist*. 22(3), 198–204. DOI: 10.1027/1016-9040/a000297
- Khan, M. A. (2006). *Sex and sexuality in Islam*. Nashriyat.
- Mirza, S. (2019). *Behind Closed Doors: Porn and Young Muslims*. Retrieved November 2021 from <https://muslimmentalhealth.com/behind-closed-doors-porn-and-youngmuslims>
- Nasr, S. H. (2003). *A young Muslim's guide to the modern world*. Kazi Publications.
- Noroozi, M., Taleghani, F., Sadat Merghati-khoei, E., Tavakoli, M., and Ali Gholami (2014). "Premarital sexual relationships: Explanation of the actions and functions of family." *Iran J Nurs Midwifery Res*. Jul-Aug; 19(4): 424–431. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4145500/#ref21>

- Osman, F. (2020). How to talk to your Muslim child about sex. Self-published.
- Sanjakdar, F. (2011). Living West, Facing East. Peter Lang Publishing.
- Santelli J, Ott MA, Lyon M, Rogers J, Summers D, Schleifer R. (2006). Abstinence and abstinence-only education: a review of U.S. policies and programs. *J Adolesc Health*. Jan; 38(1): 72-81. DOI: 10.1016/j.jadohealth.2005.10.006.
- Skellie, W. J. (2010). The marvels of the heart. Translated from *Ihya ulum al-Din* (Al-Ghazali's kitab sharh aja'ib al-qalb). Fons Vitae. Walton, A. (1963). Introduction. In S. Nefzawi (author), *The perfumed garden* (R. Burton, Trans.). Neville Spearman.
- Winter, T. J. (2001). Al-Ghazali on disciplining the soul and breaking the two desires. Translated from *Ihya ulum al-Din* (Kitab riyadat al-nafs. Kitab kasr al-shawatayan). Islamic Texts Society.

Aileyi Bekleyen Tehditler / Threats Against the Family

Dr. Mustafa MERTER

Psikiyatrist

Özellikle son 70 senedir, tüm dünya fertleri ve aile kurumu, Batı kaynaklı bir ‘aile kurumunu ifsâd projesi’nin, dönemsel ve sistematik çeşitli uyarlanışlarıyla yapısal ve ahlâkî menfi durumlara maruz bırakılmakta ve adım adım ifsâd edilmektedir.

Değerlerin gözden geçirilmesi (values clarification) başlığıyla yapılmış değerlendirmeler ve terbiyesiz eğitim sistemi diye tanımlayabileceğimiz eş zamanlı pratik yansımaları bu projenin en önemli basamaklarından. 1966’da Raths, Harmin ve Simon’un “Values and Teaching /Değerler ve Eğitim” adlı kitapları ile başlayan bir güzel ahlâkî rölâtif hâle getirme projesi, terbiye ve eğitim sistemine büyük zararlar vermiştir. Mesela bir öğretmenin talebesine güzel ahlâkî öğretmek istemesi, “özgürlük ihlali” olarak nitelendirilmiştir. Aşırı müsâmahakâr (hoşgörülü) terbiye sisteminin pedagog ve psikologlar tarafından yayılması da bu projeye dayanmaktadır (Lipe D., A Critical Analysis of Values Clarification). Kısa zamanda yayılan bu endoktrinasyondan payını alan milyonlarca öğretmen ve aile dolayısıyla terbiye sistemi yavaş yavaş yitirilmiştir. Bunun neticeleri, Kaliforniya’da Psikoloji profesörü olan Jean Twenge’nin “Ben Nesli” adlı kitabında çok sarih bir şekilde görülebilir. Bu

kitabı Türkçe'ye tercüme ettik ve bir önsöz yazdık. 20 yıl sonra, Amerika'da, yapılan hatanın farkına varılmıştır ama yangın çoktan yayılmış vaziyettedir. Colberg adında biri Amerika'da "karakter eğitimi" adında başka bir eğitim sistemi çıkartmıştır, ancak maalesef bu tutmamıştır. Neticede terbiyesiz eğitim sistemi, Amerika'dan belirli fasıllarla Türkiye'ye de yansımıştır.

İkinci önemli basamak, feminizmdir. Feminizm hareketleri, İngiltere'de 1850'lerde, Viktoryen görüşe karşı, kadın haklarını savunmak için ortaya çıkmış bir harekettir. Dört aşamada gelişmiştir: Birinci aşaması evlilikte, çocuk terbiyesinde, mülkiyette, seçme seçilme haklarında; ikinci aşaması, politik faaliyetlerde güç kazanılması ve bazen sosyalist hareketlerle iş birliği yapması doğrultusunda olmuştur. Üçüncü aşamada feminizm, özellikle ABD'de bir isyan hareketine dönüşmüş ve iki cinsin benzerliği veya tamamen farklı yapıda oldukları tartışılmış ve mesela cinsiyet kimliğinin doğuştan gelmediği, sosyal öğrenme sürecinden kaynaklandığı ileri sürülmüştür. Dördüncü aşama ise 2012'den itibaren, genel mânâda kadın hakları ve cinsel istismar üzerine yoğunlaşmıştır. Bütün bu süreç esnasında göze çarpan ve bizi daha ziyade ilgilendiren durum, kadının kendi fitri yapısını unutup, bilinçli şekilde veya bilinçdışı saikiyle erkeksi bir varoluş tarzına yönelmesidir. Jean Twenge'nin Ben Nesli kitabında 1973 ile 1992 yılları arasında, yani 19 senede hanımefendilerde %30 oranında bir erilleşme (sağlıksız bir celâl yapılanması) gerçekleştiği istatistiği bu projenin başarısını kanıtlar niteliktedir. Başarı odaklı, pragmatik, güç sahibi olmak isteyen, gerektiğinde zor kullanan bir varoluş tarzı; kadın askerler, kadın boksörler, futbolcular, politik ve sendika liderleri hep ideal olarak, özellikle film endüstrisi tarafından öne sürülmüş ve kadının annelik yönü meta-komünikatif mesajlarla, sanki ikinci sınıf bir varoluş tarzı gibi kabul ettirilmek istenmiştir. Tabii ki bu durumda evlilik yaşı 30'lara yükselmiş, çocuk yapmak bir külfet olarak algılanmış ve neticede "geciktirilmiş annelik sendromu" gibi sendromlar ve benzeri patolojiler doğmuş, aile kurumu zarar görmüştür. Ama sadece aile değil, kadının kendisi de, zoraki olarak, yapısına uymayan dar ve kısır bir çerçeveye girmiş ve mutsuz olmuştur. Tabii ki "büyük proje"nin stratejistleri için bulunmaz bir fırsat çıkmış ve kadın hakları derken "Annesiz Toplum" yayılmaya başlamıştır.

Varoluş kodları gibi olan, sayıları sonsuz esmâü'l hüsnâ (güzel isimler), insana ezelde verilmiş potansiyellerdir. Bu isimlerin insanda tecellî etmesi (âşikâr olması, yaşatılması) gerekir. Kişi bu isimleri yaşamazsa İbnu'l Arabî hazretlerinin tarifiyle kerb (nefesini tutan bir insanın nefesini verememesi)

yaşanır; sıkıntı, hiçbir yere sığamama, göğsü sıkışma, içi daralma, anlamsızlık, boşluk, hayattan keyif alamama gibi hâller meydana gelir. Özellikle hanımefendilerin, içlerinde bir cevher olarak mevcut bulunan bu cemâl isimlerini (Rahmân, Rahîm, Vedûd, Selâm, Kerîm) yaşamaları gerekir. Bu isimler; kişide yaratıcılık, hassasiyet, sanat, estetik, ahenk, incelik, affetmek, kusurları örtmek, fedakârlık, merhamet, sabır, nezaket, hakiki muhabbet, iffet şeklinde zuhur eder. Bunları yaşayamayan hanımefendilerde, belirli bir müddet sonra depresyon, kaygı, takıntı ve benzeri patolojiler meydana gelebilir.

Sonraki aşama, baba otoritesinin yıkılması projesidir. Amerika'ya gittikten sonra, Frankfurt Ekolü'nün, büyük çoğunluğu Müsevi olan elemanları bir proje üretmeye başlamışlardır. Bu kişiler Hümanist ve Varoluşçu Psikoloji'nin kurucu isimleridir. Erich Fromm... Rollo May... Jürgen Habermas... Adorno... Amaçları, yoğun aile disiplini ve baba otoritesini keşfettikleri Almanlar'ın, bu güçlü yanlarını ifsâd etmek, böylece kendi ırklarına yönelik öfkenin üzerlerine yansıtılmasını engellemektir. Baba otoritesini, bir şekilde psikolojiyi kullanarak yıkıp aile kurumunu çözmek, dağıtmak ve ondan sonra Almanlar'ın keyiflerince yaşayarak zevkperest bir hayat tarzını benimsemelerini sağlamak istemişlerdir. Bunu da yaparken Freud'un Oedipus Kompleksi'ni çok etkili bir şekilde kullanarak böyle bir sistem oluşturmuşlardır (MacDonald, K., The Culture of Critique).

Batı'da yıllardır süren kadim bir medeniyet savaşı vardır; Müseviler ve Hristiyanlar 2000 senedir savaş halindedirler. Almanya'da yaşanan fecaat, sadece orada yaşanan bir fecaat değildir; Rusya'da, Ukrayna'da İspanya'da da yaşanmıştır. Disraeli, "Bir daha asla böyle bir şey olmaması için, bir daha bize böyle bir zarar verilmemesi için bizim bazı toplum mühendisliği projeleri yapmamız lazım" demiştir. Böylece, önce terbiye ve dolayısıyla çocuk, sonra anne, arkasından da "baba" yok edilmeye, içi boşaltılmaya, değeri yitirmeye çalışılmış ve çok önemli düzeyde de bir netice alınmıştır. 1960-91 yılları arasında zencilerde gayrimeşru çocuk oranlarındaki artış %24'ten %48'e; beyazlarda ise %2'den %18'e çıkmıştır. Bugün, bu neticelerin değişik varyasyonlarının bizim toplumumuzdaki yansımaları da ortadadır.

Daha sonra, eşcinsel hayat tarzının yaşanmasında ve teşvik edilmesinde ciddi bir artış görülmeye başlanmıştır. "Gey Özgürlük Hareketi"; 1969, New York, Stonewall Club Protestosu ile başlamıştır. Harry Hay, hareketin fikir babalarından biridir. Hay ve Marshall Kirk, Hunter Madsen gibi kurmaylar

1970'lerden başlayarak, geriye dönüp neticelerine baktığımızda çok tesirli olduğunu gördüğümüz bir strateji oluşturmuşlardır. İnsan hakları kılıfı altında, eşcinselliğin cinsel yönünü ikinci plana indirgeyip insanların duygularına hitap etmeyi başarmışlardır. Kendi tabirleri ile “The overhauling of straight America/ Eşcinsel olmayan Amerika'nın revizyonu, ayarı” başarı ile uygulanmıştır. Günde yedi saat televizyona bakan Amerikan halkı, eğer medya/yayın kuruluşları ele geçirilirse, her şeye inanır hâle getirilir; ve çağın yapısı gereği, Amerika inanırsa tüm dünya inanır.

Eşcinsellikle tanışmam İsviçre'de Burghölzli Psikiyatri Hastanesi'nde hekimlik yaparken olmuştur. Bir tiyatrocucu hastam, 500'ün üzerinde ilişkisi olduğunu ifade ettiğinde şok olmuştum; daha sonra eşcinsel ilişkilerin ortalama 500-1500 arasında seyrettiğini öğrendim. Bu tıbbi ve psikiyatrik açıdan çok önemli neticelere yol açmaktadır. AIDS, bağırsak rahatsızlıkları, cilt hastalıkları, bağımlılıklar, intihar ve depresyon oranları bu kişilerde olağanüstü düzeydedir. Bu neticeleri ortaya koyan The Health Hazards of Homosexuality /Eşcinsel Hayat Tarzının Sağlık Tehlikeleri kitabı mutlaka okunmalıdır. Ayrıca Jean Twenge'nin İnternet Nesli (i-Gen) kitabındaki istatistikler hayret vericidir. 1990'dan itibaren genç kadınlar arasındaki, en az bir kadınla ilişki üç misline çıkmıştır; erkeklerde de benzer artış müşâhade edilmektedir. 2009'da %4,5 olan erkek erkeğe eşcinsel ilişki 2016'da %8,3'e yükselmiştir. Kadınlarda aynı oran %10,2'den %14,1'e gelmiştir. 2009'dan itibaren bu artışın, diğer psikolojik parametrelerle olan (depresyon, anksiyete vb.) paralelliği dikkat çekicidir; ve İnternet Nesli kitabının yazarı Jean Twenge bütün bu olumsuz değişimleri, 2012'de akıllı telefonların yaygınlaşmaya başlaması ile açıklamaktadır.

Matrix Sendromu olarak tanımladığımız sanal/ekran bağımlılığı, 2012 yılında cep telefonlarının yaygınlaşmaya başlamasından itibaren gelişmekte, oranlar her geçen gün artmaktadır (İnternet Nesli, J. Twenge). Bugün cep telefonu, televizyon ve tüm sanal araçların kullanımı Türkiye'de ortalama 18.5 saate gelmiş durumdadır (We Are Social verileri). “Gerek istatistiksel gerekse deneysel veriler, sosyal medya ve elektronik aygıt kullanımı ile yalnızlık, mutsuzluk, depresyon ve intihar riskinin artması arasında ilişki olduğunu göstermektedir” (Jean Twenge). Ekran zamanı günde beş saat ve üstü olan ergenlerde intihar düşünceleri %48 oranlarındayken, günde bir saat ekran başında kalanlarda bu oran %28'e inmektedir (İnternet Nesli, J. Twenge). Yani bütün cazibesine rağmen “matrix” hayatı çok sıkıcı, boğucu,

hatta ölüme davet edici bir yer. Sanallıkla ve özellikle cep telefonu ekranı ile aşırı temas, farkına varmadan bizi art arda gelen ışıık ve çoğu zaman lüzumsuz enformasyon akışı ile sersemletir ve bütün bu enformasyon, dimağa takılıp kaldığı için kalbe ulaşmaz. Basîret ve yakîn nûrundan mahrum kalırız, ilâhi âyetlerle bağlantımız kesilir, eşyânın ve insanın hakikatini göremediğimiz için dünya anlamsızlaşır, karanlıklaşır.. Ve depresyon, evham vb. patolojilerde 2012'den itibaren izlediğimiz gibi, bir patlama yaşanır.

Toplumsal cinsiyet gibi içi boş, hiçbir şey ifade etmeyen kavramlar öne sürülerek, yaratılıştan atâ edilen erkek ve kadın farklılıkları yok sayılmakta ve Batı, kendisine göre hibrid, hermafrodit bir insan modeli üzerine çalışmaktadır. ABD senatosunda dua sonrası “Amen” dediğı için eleştirilen senatör “Awoman” da demeye mecbur kalmıştır. İngilizce ana rahmi kanseri manasına gelen, “womens uterus cancer”, bazılarınca “woman” tabirini kullanmamak için “individuals uterus cancer” olarak değiştirilmiştir. Eşcinselliğın teşvik edilmesi ile cinsel kimlik bulandırıldıktan sonra, şimdi de artık tamamen ortadan kaldırılmak istenmektedir: “cinsiyet ötesi toplum/cinsiyetsizlik”, bütün bu projenin sanki asıl hedefinin ne olduğuna işaret etmektedir.

Son olarak, ülkemizde de hızla arttığını müşâhede ettiğimiz bir hayvan sevgisi istismarından, aile kurumunun ifsâdı bağlamında söz etmek mümkündür. Özellikle kadınlardaki fitrî cemâl yön, annelik ve merhamet istidâdı, çocuk sahibi olmayan ve aile kurmayan kadının bu duygularını yansıtabildiğı psödo (sahte) bir alan gibidir. Bebek arabalarında, çantalarda kedi-köpek gezdirildiğini görmek hayret vericidir. Biz, hayvanlar için vakıf kurmuş bir medeniyetiz; hayvana ve tüm mahlûkâta (yaratılmışlara) muhabbet biz Müslümanlarda üst seviyededir. Ancak burada başka bir oyun olduğunu görmekteyiz; çocukların/gençlerin içlerinde mevcut olan ve dışarıya yansıtılacak bir muhâtab arayan sevgi potansiyelleri, bir şekilde hayvanlara kaydırılmak istenmektedir. “Hayvanları insanlardan daha çok seviyorum” diyen onlarca insanla karşılaşmak mümkün hâle gelmiştir. Bu gençlerin; âşık olma, sevme, sevilme, evlenip yuva kurma idealleri engellenmek istenmektedir.

BEŞİNCİ OTURUM

DİN VE AİLE

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hasan Kamil YILMAZ

- Prof. Dr. Saffet KÖSE - Modernite-Din Gerilimi Arasında Ailemiz / Family in Tension Between Modernity and Religion
- Doç. Dr. Zeliha ÖTELEŞ ÖNER - Günümüz Tasavvuf Hareketleri Bağlamında Kadın ve Aile Mefhumu / The Understanding of Woman and Family in the Context of Contemporary Sufism
- Prof. Dr. Celalettin VATANDAŞ - Doç. Dr. Saniye VATANDAŞ - Aile Kurumunun Tarihsel Serüveni ve Küresel Dünyadaki Durumu / The Historical Trajectory of the Family Institution and Its Outlook in the Global World
- Prof. John DEFRAIN - Prof. Sylvia M. Asay (ABD/USA) - Güçlü Aileler Üzerine / On Strong Families

Modernite-Din Gerilimi Arasında Ailemiz / Family in Tension Between Modernity and Religion

Prof. Dr. Saffet KÖSE

Rektör, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

GİRİŞ: Modernite-Din Gerilimi

Konu din merkezli ve sosyal projeler açısından değerlendirildiğinde modernite, kiliseye tepki olarak doğmuş ve teknolojinin imkânlarıyla birlikte giderek alanını genişletmiş, tersinden okunduğunda da bütün inançları etkisine alarak dinin alanını daraltmış, onu mabede hapsetmeyi hedeflemiş ve bunu da belli ölçüde başarmıştır. Yaşadığımız günlerde sosyolojik bir tespit olarak söylemek gerekirse şeratsız din, ailesiz toplum, nikâhsız cinsel hayat, cinsiyetsiz insan projesinin ayak sesleri her geçen gün kendisini hissettirecek noktaya gelmiştir. Bu durum, Allah'a meydan okuyan modern insanın din ile ilişkisinin geldiği boyutu göstermesi açısından önemlidir.

XVIII. yüzyıldan itibaren insanın Tanrı'nın tahtına oturmasıyla sekülerleşme hız kazanmış, dinin en hassas olduğu aile konularında Allah'a meydan okuyucu tutum hâkim karakteri oluşturmaya başlamıştır. Böylece, özgürlük adına nefsinin egemenliğine giren insan tipi inşa etme projesinin neticeleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Söz gelimi Lut kavminin helak edildiği fiili teşvik

eden, bunu bir onur olarak gören, toplumsallaştırmak ve normalleştirmek için kampanyalar düzenleyen, yılın bir haftasını bu etkinliklere ayırarak “Onur Haftası” şeklinde kutlayan, insanların uğrak yerlerine bayraklarını, sembollerini asarak görünürlüğünü arttırma çabalarına hız veren ve bu bağlamda havalimanlarında herkesin geçiş noktalarına sapkınlığın renkleri ile bezenmiş kalp şeklinin içine “öpüşme noktası (kissing point)” yazarak sapkınlığın görünürlüğünü sağlayan, trafik lambalarına el ele tutuşmuş gay ve lezbiyenlerin silüetlerini yerleştiren, müsabakalarda sporcu ve hakem formalarında renklerini sergileyen projenin sahiplerine bakıldığında seküler insanın Allah’a meydan okuyucu tavrının geldiği noktayı görmek mümkündür. Günümüzde bu sapkın ilişki, evliliğin çeşitlenmesi olarak kabul edilerek birçok ülkede yasalaşmış durumdadır. Oysa bütün ilahi dinlerin kitaplarında mesela Tevrat’ta¹ dolayısıyla onun şeriatını esas alan İncil’de² ve Kur’ân-ı Kerim’de³ bu tür ilişkiler sapkınlık olarak kabul edilmekte, bu tutumların sosyalleşmesi ve normalleşmesiyle ilahi cezanın kaçınılmaz olduğunun İlahi bir yasa olduğu Lut Kavmi örneğinde anlatılmaktadır. Yüce Yaratıcı’nın insana yakışmayan ve helaki gerektiren bir suç olarak belirlediği söz konusu eylemi modern insanın onur kabul etmesi Lut kavminin akıbetine benzer bir sonucun habercisi olarak okunabilir.

Allah Te’âlâ beşeri varlığın devamını yani neslin sürdürülebilirliğini erkek-dişinin birleşmesine bağlamıştır. Bu ilahi yasadır ve sadece insanda değil bitki ve hayvanlarda da geçerlidir. Diğer canlılardan farklı olarak insan neslinin temiz şekilde üremesi için nikâh şart koşulmuştur. Nikâh, bütün ilahi dinlerde kadın-erkek birlikteliğinin tek meşru yoludur. Nikâh, ailenin kurucu unsurudur ve ona bağlı hükümler dinin ana kaynaklarında ayrıntılarıyla belirlenmiştir. Bunun sebebi bu hükümlerdeki maslahatın zaman ve yer ile sınırlı olmaması, bir başka ifade ile evrensellik özelliği taşımasıdır.

Allah’ın bütün ayrıntılarına müdahil olduğu aile kurumu için belirlenen hükümleri modern insan özgürlüğü önünde bir tehdit ve hürriyetini kısıtlayıcı bir unsur olarak gördüğü için reddetmekte ve bedeni üzerindeki tasarruflarında dilediği gibi hareket etme serbestisi istemektedir. İşte modernite ile din, toplumun stratejik kurumu olan aile üzerinden hesaplaştığından bu konuda ortaya çıkan sorunlar sarsıcı olmakta ve hesaplaşma sert geçmektedir.

¹ Tekvîn, 13/13; 18/20; 19/4-5; Hezekeil, 16/49-50.

² Romalılar’a Mektup, 1/27; Korintoslular’a Birinci Mektup, 6/9.

³ A’râf (7), 80-84; Hüd (11), 78-83; Enbiyâ’ (21), 74; Şuarâ’ (26), 161-175; Neml (27), 54; Ankebût (29), 28-35.

Biz burada bu gerilimin öne çıkan bazı konularına ve ana noktalarına özet şekilde yer vermeye çalışacağız. Bir taraftan kendi pencereğimizden aile ile ilgili sorunları teşhis etmeye çalışırken öte yandan çözümüne de işaret etmiş olacağız.

“Nikâh”ın Değeri Üzerine: Nikâh İbadet Değeri Taşıyan Bir Sözleşmedir

Ailenin kurucu unsuru olan nikâh, sadece hukuki bir sözleşme değil aynı zamanda ibadet değeri taşıyan bir işlemdir.⁴ İslam alimleri, fonksiyonları sebebiyle nikâhı, nâfile ibadetten üstün görmüşlerdir.⁵ Evlenmekten vazgeçip ibadet ile meşgul olacaklarını söyleyen arkadaşlarına Hz. Peygamberin: “Nikâh benim sünnetimdir, sünnetimden yüz çeviren benden değildir.”⁶ hadis-i şerifi ile yaptığı uyarı buna işaret sayılmıştır.

İslami kaynaklarda dinî karakteri sebebiyle aileyi ilgilendiren konular büyük ölçüde helal-haram kavramlarıyla yapılandırılarak diğer akitlere göre dinî motiflerle bezenmiş özel yönü ısrarlı şekilde vurgulanmıştır. Bazı kaynaklarda nikâhın, Hz. Âdem’den itibaren meşru kılınıp da imanla birlikte cennette de devam edecek bir ibadet olduğu belirtilmiştir.⁷ Bu yönünü dikkate alarak pek çok fıkıh kitabı nikâh bahislerini dört ibadetten (namaz, zekât, oruç, hacc) sonra ele almış ve akitler ile diğer hukuki işlemlere ondan sonra yer vermişlerdir. Bununla nikâhın bir yönden ibadet, diğer yönden hukuki işlem (muamele) olmasına işaret edilmek istenmiştir.⁸

“İffet”in Aracı Olarak Nikâh

İlahi dinler nikâhı, insanın en zayıf olduğu şehvi gücü disipline eden ve iffeti sağlayan araç olarak belirlemişlerdir. İffet, bütün ihtiyaçların helal yoldan giderilmesini ifade eden bir kavramdır⁹ ve nikâh onun sadece cinsel hazzı düzenleyen kısmını teşkil eder.

⁴ Serahsî, el-Mebsût, Kahire 1324-31, IV, 192-193; İbn Kudâme, el-Muğnî, Kahire 1405, III, 77; Sıbtu İbni'l-Cevzî, İsârü'l-İnsâf (nşr. Nâsir el-Huleyfî), Kahire 1408/1987, s. 103-105; Behûtî, Keşşâfü'l-kınâ' (nşr. Hilâl Musaylihî Mustafa Hilâl), Beyrut 1402/1982, II, 364; İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, Kahire 1272-1324, II, 258; el-Mevsû'atü'l-fıkhiyye, “Nikâh” md.

⁵ Serahsî, IV, 192-193; Kâsânî, Bedâi'ü's-sanâi', Kahire 1327-28/1910, II, 229; İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, II, 258.

⁶ Buhârî, “Nikâh”, 1; Müslim, “Nikâh”, 5; Nesâî, “Nikâh”, 4; Dârimî, “Nikâh”, 3...

⁷ İbn Nüceym, el-Eşbâh ve'n-nezâir (Hamevî şerhi ile), Beyrut 1405/1985, II, 102.

⁸ Serahsî, el-Mebsût, IV, 192-193; Kâsânî, II, 229; İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, II, 258.

⁹ Mesela bk. Bakara (2), 273; Nisâ' (4), 6.

Modern yaşam biçiminin dini mabede hapsedmesi sonucu nikâhı değersizleştirmesi, kadın-erkek arasındaki mesafeyi daraltması, cinsel yaşamı bireysel özgürlükler çerçevesinde görmesi hatta bunu ekonomik faaliyet alanına çekmesi din-modernite geriliminin en ateşli konularından birisini oluşturmuş, modernliğin her geçen gün alanını genişletmesiyle de bu gerilim tırmanmıştır. Bu açıdan nikâhın, cinsel özgürlüğü kısıtlayan sözleşme mi yoksa iffeti temin eden araç mı? olduğu sorusuna verilecek cevap, çağdaşlık / modernlik ile dindarlığın ayırıcı kriterinden birisi olarak ortaya çıkmıştır.

Doğumun Meşruiyet Kaynağı Olarak Nikâh

Nikâhın asıl amacı neslin sağlıklı şekilde üremesini güvenceye almak ve doğuma meşruiyet kazandırmaktır. Varlıklarını sürdürmeleri bir fitrat yasası olarak canlıların bünyesine yerleştirilmiş ve bu da doğum kanununa bağlanmıştır. Bu yasa sayesinde çoğalma süreci, teşvik ve zorlamaya gerek kalmaksızın her canlı türünde kendiliğinden devam etmektedir.¹⁰ Hayvan¹¹ ve bitkiler¹² de dâhil doğum kanununun işleyişi dışı ile erkeğin birleşmesiyle mümkündür. Ancak dini değerler açısından insan neslinin devamı sadece biyolojik bir hadise olarak kabul edilip çocuğun dünyaya gelmesinden ibaret görülmemiş, doğumun da meşru olmasına önem verilmiştir. Nikâh, bunu sağlayan akittir. Yani doğum, bir aile içinde meydana gelmiş olursa meşru sayılmıştır.¹³ Bu açıdan nesebin sahih yoldan sabit oluşu ve doğumun meşru bir evlilik sonucu gerçekleşmesi bir çocuk hakkıdır. Bizzat Hz. Peygamber'in zina değil, aynen İslam'ın öngördüğü sahih nikâhla evlenmiş bir karı-kocanın çocuğu olduğunu belirtmiş olması¹⁴ bir insan açısından nikâhla gelen doğumun ne kadar önemli olduğunu göstermeye yeter bir husustur.¹⁵

Son dönemlerde özellikle Batı dünyasında nikâhsız çocuk edinme arayışları ve bu bağlamda sosyolojik bir kavram olarak “tek ebeveynli çocuklar”ın sayısındaki artışlar artık doğumun meşruiyet kazanmasında özen gösterilen

¹⁰ bk. Muhammed Tâhir b. Âşûr, Makâsîdü's-şerî'ati'l-İslâmiyye, Tunus 1985, s. 155.

¹¹ Şûrâ (42), 11.

¹² Hicr (15), 22.

¹³ bk. Erol Güngör, Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk, İstanbul 1995, s. 214.

¹⁴ Abdürrezzâk, el-Musannef (nşr. Habîburrahman el-A'zamî), Beyrut 1403/1983, VII, 303; Taberânî, el-Evsat (nşr. Tarîk 'Ivazullâh-Abdülmuhsin el-Hüseynî), Kahire 1415, V, 80; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ (nşr. M. Abdülkadir Atâ), Mekke 1414/1994, VII, 190.

¹⁵ bk. Saffet Köse, Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu, Konya 2021, s. 103 vd.

nikâhın modern insan tarafından değersizleştirildiğinin de bir ifadesidir. Bu açıdan bakıldığında modernitenin doğum ile nikâhın bağınyı koparma çabası içinde olduğunu ifade etmek gerekir. Bazı sosyologların da dikkat çektiği üzere doğum kontrol araçlarının devreye girmesiyle doğum-cinsel ilişki bağınyın kopmuş olması modern insanın aradığı kolaylığı sağlamıştır.

Gelecek Nesiller İçin Nikah

Nikâhın amacının bir taraftan cinsel ihtiyacı gidermek diğer taraftan göz aydınlığı olacak temiz nesiller meydana getirmek olduğu, Kur'ân-ı Kerim'in kadınları "tarla" olarak tanımlamasından¹⁶ anlaşılmaktadır. Söylemleri din karşıtı olan bazı yaklaşımlar, bunu kadın açısından incitici bulup kadını köleleştirici, ikincilleştirici, kadını erkeğin mülkü statüsüne sokan ataerkil bir söylem şeklinde yorumlasalar¹⁷ da bu, Yaratanın yarattığına verdiği değerin analojik bir ifadesidir. Buna göre nikâhın helal kıldığı cinsel yaşam zirai faaliyete benzetilmekte, cinsel ilişki ürün (çocuk) elde etmek için tarlaya tohum atma eylemi olarak görülmektedir. Dini kaynaklara bakıldığında, bundan da şu sonuçlar çıkmaktadır;

- a. Evlilik, sadece kadın-erkek arasında olabilir.
- b. Kadın, neslin devamını sağlayan toprak mesabesinde ve onun ürünü çocuklardır.
- c. Cinsel ilişkiden maksat sadece haz almak değil nesli de devam ettirmektir.
- d. Çocuk, kocanın tarlaya attığı tohumun ürünü olduğundan çocuk babaya nispet edilir.
- e. Kadın-erkek arasındaki cinsel ilişkinin doğal zemini çocuğun doğduğu mahaldir, tohum gösterilen yerden mahalline atılmalıdır.
- f. Doğuma yüksünmeyen kadın ile evlenmek önceliklidir.
- g. Cinsel ilişki ancak nikâh ile meşrudur.¹⁸

¹⁶ Bakara (2), 223.

¹⁷ Özlem Türkdöğân-Ayşe Öztürk, "Toplumsal ve Etik Bir Sorun Olarak Kızlık Zarı (Hymen)", III. Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kongresi: Kadını Görmeyen Aile ve Sağlık Politikaları, Ankara 2017 (TTB yayını), s. 187.

¹⁸ Bk. Râgıb el-İsfahânî, el-Müfredât, "h.r.s" md.

Nikâh Özgürlüğün Engeli Değil Bizatihi Özgürlüktür

Dini değerler açısından nikâh, cinsel hayatı düzenleyen, disiplin ve kayıt altına alan bir fitrat yasasıdır. Modernitenin bedeni, insanın kendi tasarrufunda görmesi ve bunun doğal sonucu olarak nikâhsız ilişkiyi bir özgürlük alanı olarak değerlendirmesi çatışma alanlarından birisidir.

Bu konu irdelendiğinde şu hususlar dikkati çekmektedir. İslam açısından özgürlük, Allah'a yaklaştıkça artan bir değerdir. Çünkü bu bağın gücü ve sıklığı ölçüsünde insan, nefsinin köleliğinden kurtulur, ona hükmeder. Dolayısıyla özgürlük iffet çerçevesinde bir duruştur, iffet de nefsi helal ile sınırlandırma erdemidir. Bir başka ifade ile Allah'ın koruluğunda O'nun kurallarına göre hareket etmektir. Çünkü Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bildirdiği üzere "Her kralın koruluğu olduğu gibi Allah'ın da vardır. Allah'ın koruluğu haramlarıdır."¹⁹

İslam inancına göre insan ile diğer canlılar ortak hazlara sahiptir. İnsanı onlardan ayıran temel özellik, hayatını sınırları belirlenmiş bu kurallara göre düzenlemesidir. Aksi bir tutum Allah'ın koruluğuna kaçak yoldan girerek hayvanların seviyesine hatta onlardan daha alt düzeye inmek olarak kabul edilmiş ve insanı hayvandan ayıran ana erdem iffet olarak belirlenmiştir.²⁰ Bununla ilintili şekilde söylemek gerekirse Hz. Peygamberin koruluk benzetmesinin özel örneklerinden birisini insanın bedeni üzerindeki tasarrufları oluşturur. Az önce de işaret edildiği üzere dindar ile modern insan arasındaki belirleyici farklardan birisi budur. Dini değerler bakımından kişinin beden üzerinde tasarrufu dini kurallarla sınırlıdır.

Modern insanın yaptığı gibi kişinin serbest cinsel haz, ötenazi, kürtaj, cinsel yaşam gibi konularda bedeni üzerindeki tasarrufları kendisine ait görmesi kendisine giriş izni verilmemiş Allah'ın koruluğuna girmesi demektir. Gerçek özgürlük, insanın kendisine çizilen sınırları aşmaması, onlara uyması ileldir.

¹⁹ Buhârî, "İmân", 39, "Büyü", 2; Müslim, "Müsâkât", 107; Ebû Dâvud, "Büyü", 3...

²⁰ Arâf (7), 179; Furkân (25), 44; Muhammed (47), 12.

Cinselliğin Metalaşması

Maddeye değer kazandıran ona giydirilen maneviyattır. Bu değer, din, ahlak, örf ya da kültürden kaynaklanmış olabilir. Söz gelimi giysiye değer kazandıran kumaşının kalitesi değil takva elbisesi oluşu,²¹ bir kazancı değerli kılan çokluğu değil helal oluşu,²² kurban için boğazlanan hayvanı değerli kılan eti değil takva ruhudur.²³ Bir bayrak ya da başörtüsünden bu vasıfları kaldırıldığında geriye kalan sadece bir bez parçasıdır. Bir hediyeden bu özelliği kaldırıldığında geriye kalan sadece onun materyalidir. Bir eylemin ibadet değeri kazanması ihlasla yapılması²⁴ ve davranışlara yön vermesine bağlıdır.²⁵ Aksi bir durumda mesela namazdan kalan yorgunluk, oruçtan kalan açlıktır.²⁶

Benzer bir problem aile hayatında yaşanmakta, manevi değerlerin belirleyici olduğu alanların metalaştırılmasına dair çabaların varlığı dikkat çekmektedir. Seküler ifadelerde bir taraftan modern özgürlüğün anlamını, ibadet değeri taşıyan nikâhın değersizleştirildiğini, yüceltilen cinsel ilişkinin ise metalaştırıldığını görürüz. Bu tür bir yaklaşımın sonucu olarak sosyal medya mecralarında ya da internet ortamındaki paylaşımlarda erkek arkadaşının hem ablası hem de kız kardeşi ile cinsel ilişki yaşadığından bahseden bir genç kız ya da erkek arkadaşının sadece kendisine cinsel ilişki istediğinde değer verdiğini onun dışında iletişiminin kesildiğinden bahseden bir başka genç kızın hikayesi metalaşan cinsel hayatın bir ifadesi olarak okunabilir. Daha da tuhaf olanı swingerların (eşlerini birbirleri ile değişenler) yaptıkları; MBA (married but available/evli ama müsait) şifresi ile evlilerin eşlerinden gizli yaşadıkları cinsel hayat metalaşan cinsel yaşamı anlattığı gibi doyumsuzluğun getirdiği sapkınlığın da resmini çizmektedir.

Anthony Giddens'in "mahremiyetin dönüşümü" ile ifade ettiği tercihler, iki sonuç doğurmuş ya da iki şeyin sebebi olarak ortaya çıkmıştır: Birincisi "plastik cinsellik"tir ki bu, cinsel yaşamı belirleyici hale gelen teknolojik gelişmelerin üreme ile ilişkisini kesmesini ifade eder. İkincisi de kadının cinsel özerkliğinin artmasıdır.²⁷ Giddens'in bu sosyolojik tespiti her geçen

²¹ A'râf (7), 26.

²² Mâide (5), 100.

²³ Hacc (22), 37.

²⁴ A'râf (7), 29; Beyyine (98), 5.

²⁵ Ankebût (29), 45.

²⁶ İbn Mâce, "Sıyâm", 21; Dârimî, "Rikâk", 12.

²⁷ Anthony Giddens, Mahremiyetin Dönüşümü (trc. İdris Şahin), İstanbul 2014, s. 145, 175; a.mlf., Sosyoloji, (trc. C. Güzel), İstanbul 2012, s. 281, 282, 283, 483, 519.

gün güçlenerek görünürlük kazanmış, cinsel hayatı sarıp sarmalayan manevi atmosfer, yerini maddi hazzın belirleyici olduğu metalaşmaya bırakmıştır. Çarpıcı bir örnek olarak kızlık zarına yaklaşımda bu değişimin açık biçimde görüldüğünü söylememiz mümkündür. Metalaşan kadın-erkek ilişkilerinin bir sonucu olarak kızlık zarının bakireliği temsil eden varlığına yönelik değersizleştirme çabaları her geçen gün güç kazanmaktadır. Bazı modernist çevrelerde ataerkil dönem erkeğinin kadını denetim aracı olarak kullandığı, iktidarını sürdürdüğü, sahiplik iç güdüsünü pekiştirdiği bir varlık olarak görülen kızlık zarına verilen değer kadını, anatomik olarak işlevi bulunmayan, fizyolojik bir göreve sahip olmayan basit bir doku parçasına indirgemek anlamına geldiği vurgulanmaktadır. Buradan hareketle bazılarınca toplumda kızlık zarına verilen değer anlamsız olduğu tezi işlenmekte, bu konunun toplumsal ve etik bir soruna dönüştüğü,²⁸ kızlık zarına yüklenen anlamın ve onun dolayımında oluşan zihniyetin, kadınların temel hak ve özgürlüklerini kısıtladığı, bu durumun sosyal, etik, hukuki, psikolojik boyutlarıyla kadınların hayatına müdahale yolunu açtığı savunulmaktadır.²⁹ Mesela Fatima Mernissi, namus ve bekâret kavramlarının erkeğin itibarını kadının iki bacağı arasına yerleştirdiği iki kavram olarak yorumlamaktadır.³⁰ Sonuç olarak bu görüş sahipleri, egemen dil ve kurumlar tarafından tanımlanan ve önemli bir değer atfedilen kızlık zarına (hymen) var ile yok arası anatomik bir yapı olması dışında bir anlam yüklenmemesini önermektedirler.³¹

Bütün bunlardan çıkan sonuca göre kadınların cinsel hayatına karışılması, rahimlerindeki tahakkümün kaldırılması ve kürtajın serbest olması, kadını erkek denetimine alan dilin düzeltilmesi söz gelimi artık kıza “kız” değil çok küçük yaşlarda da olsa “kadın” denilmesi vb. talepler metalaşan, maneviyatı sökülüp atılan ve cinsel yaşamı disiplin altına alan aile hayatına karşı oluşan tepkinin ifadesidir.

Nikâh dışı bir ilişki ile bekareti bozulan bir kıızı kirli kabul eden üstelik kirliliğe sebep olan da erkek iken evlenirken onun temiz-bakire kız araması bir taraftan nikâha ve temizliğe verilen değeri ifade etse de kirleten de kendisi olduğu halde pisliği üzerinden atmaya çalışması ciddi bir paradoksa ve ahlaksızlığın dibe vuran boyutuna işaret eder.

²⁸ Özlem Türkdöğen-Ayşe Öztürk, s. 184-186, 187, 189.

²⁹ Türkdöğen- Öztürk, s. 187.

³⁰ Fatima Mernissi, “Bekaret ve Ataerki”, Müslüman Toplumlarında Kadın ve Cinsellik (ed. Pınar İlkaracan), İstanbul, 2003, s. 99-100.

³¹ Türkdöğen-Öztürk, s. 189.

Kızlık zararına yaklaşım tam anlamıyla iki zihniyeti belirleyen bir duruştur. Bir tarafta sosyologların tespitiyle Allah'ın tahtına oturan modern insanın yaşam biçimi diğer tarafta Allah'ın merkeze alındığı bir hayat tarzı mevcuttur. Birinci durumda belirleyici olan insan, dolayısıyla nefsi, ikinci kısımda belirleyici olan Allah'tır. "Kızlık zarı"nı fizyolojik açıdan gereksiz ve değer olarak anlamsız bulan hazcı modernist yaklaşıma karşı dinin iki ana kaynağı Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Peygamberin sünneti üzerinden şunlar söylenebilir:

Hz. Peygamber'in daha önceki ümmetlerden üç kişinin düştükleri krizden çıkmak için yaptıkları iyilikleri vesile kılarak dillendirdikleri yakarışlarının birinde geçtiği üzere "kızlık zarı", anahtarı nikâh olan mühürdür (hâtem).³² Bu ona yüklenen manevi anlamın bir ifadesidir.

Maddi varlığı ile ilgili olarak da hatırlanması gereken en önemli husus şudur: Allah Te'âlâ mutlak hikmet sahibidir, dolayısıyla abes ile iştilal etmez, aksini iddia inkârcıların zannından başka bir şey değildir,³³ yarattığının mutlaka anlamlı bir sebebi vardır³⁴ ve yarattığını hikmete göre yaratmıştır.³⁵ Özellikle kainatın ve insanın yaratılışı ilahi sanatın bir eseridir ve O'nun varlığının delillerindedir.³⁶ O, insan da dahil yarattığı her şeyi bir ölçüye göre³⁷ ve kendi kudretinin eseri olarak özenle³⁸ ve kusursuz şekilde yaratmıştır.³⁹ Mutlak şekilde yaratmak ve yarattığının kanununu koymak da O'nun tasarrufundadır.⁴⁰ Cahil aklıyla⁴¹ insan Allah'ın yaratışını sorgulayamaz.⁴² Yaratılış kanuna muhalefet⁴³ ve Allah'ın yaratışındaki kanunu değiştirmek şeytanca bir işittir.⁴⁴ Allah'ın kainatta yarattığı sayısız şeylerden her birinin kendine özgü bir güzelliği, işlevi, hikmeti ve kanunu ve ona yüklediği bir anlam vardır. Hiç kimse Allah'ın yarattığı bir şeyde bir eksiklik göremez ve bir değişiklik öngöremez.⁴⁵ Bu gerçekleri göremeyene Allah'ın sorduğu şu soruları hatırlatmak gerekir:

³² Buhârî, "Enbiyâ", 53, "Edeb", 5; Müslim, "Zikir", 100.

³³ Sâd (38), 27.

³⁴ Bakara (2), 30; Duhân (44), 38-39.

³⁵ Tâhâ (20), 50.

³⁶ Câsiye (45), 4, 6.

³⁷ Kamer (54), 49; Talak (65), 3.

³⁸ Sâd (38), 75.

³⁹ Âl-i İmrân (3), 6; A'râf (7), 11; Mü'min (40), 64; Tegâbün (64), 3; Haşr (59), 24.

⁴⁰ A'râf (7), 54.

⁴¹ A'râf (7), 199; Kasas (28), 55.

⁴² Enbiyâ' (21), 23.

⁴³ Rûm (30), 30.

⁴⁴ Nisâ' (4), 119.

⁴⁵ Secde (32), 7.

“..Yaratıcı biz miyiz yoksa siz misiniz?”⁴⁶

Bu sorunun cevabı da şudur:

“Allah, her şeyin hâlik’ıdır.”⁴⁷

“Hâlik”, planlı, ölçülü, ahenkli, belli bir amaç için ve mükemmel şekilde yaratan demektir.⁴⁸

“Yaratan yarattığını bilmez mi? O varlıktaki her türlü hakikati bilen ve her şeyden haberdar olandır.”⁴⁹

“De ki onlara: Siz mi daha iyi biliyorsunuz yoksa Allah mı?!”⁵⁰

O halde Kur’ân-ı Kerîm’de Yüce Yaratıcının sorduğu şu soruyu sormak maksadı ifadeye kâfidir:

“Ey insan! Sana bol bol ihsan eden; yapını düzgün, şeklini ölçülü ve dengeli kılan, vücudunu oluşturan (hücre, organ vb.) neler varsa onları yerli yerine koyarak bünyeni eşsiz şekilde tasarlayan Rabbine karşı seni aldatan şey nedir?”⁵¹

Bu sorunun cevabı da şudur:

“Basîretin bağlanması”,⁵² “bakar kör olmak”⁵³ ve “nankörlük” yapmaktır.⁵⁴ Bu ise cehalettir,⁵⁵ kalpteki kin ve hastalığın bir sonucudur.⁵⁶ ve şeytanca bir duruştur.⁵⁷

Sonuç olarak insanın Yaratıcısına meydan okuması, O’nu sorgulaması yerine O’nun yarattığı ne varsa onlara ibret nazarıyla bakması, hikmetini anlamak için çalışması gerekir.

“Ya Rab! Şimdi bizi, içimizdeki şu beyinsizlerin yaptıkları yüzünden helâk mi edeceksin?!”⁵⁸

⁴⁶ Vâkı’a (56), 59.

⁴⁷ En’âm (6), 102; Ra’d (13), 16; Zümer (39), 62; Mü’min (40), 62.

⁴⁸ Bekir Topaloğlu, “Hâlik”, DİA, 303.

⁴⁹ Mülk (67), 14.

⁵⁰ Bakara (2), 140.

⁵¹ İnfîtâr (82), 6-8.

⁵² Bakara (2), 18.

⁵³ Ar’âf (7), 197.

⁵⁴ Hûd (11), 9; İsrâ’ (17), 67; Zuhruf (43), 15.

⁵⁵ Hûd (11), 29; Neml (27), 55; Ahkâf (46), 23.

⁵⁶ Enfâl (8), 49; Muhammed (47), 29.

⁵⁷ İsrâ’ (17), 27.

⁵⁸ Ar’âf (7), 155.

Toplumun Örgütlenme Modeli Olarak Aile: Yapının Çözülmesi Çabası ve Özerk Birey

İslam ahlakına ve bu ekseninde gelişen medeniyet dünyasına bakıldığında aile, toplumun örgütlenme modeli kabul edilmiş ve aile ile devlet birbirleri üzerinden tanımlanmıştır. Bu aynı zamanda sosyolojik bir gerçekliktir. Buna göre aile kendi içinde küçük bir devlet, devlet de o milletin büyük ailesidir. Her ikisinin de işleyişi aynı esaslara tabidir. Diğer kurumsal yapılarda olduğu gibi devlet ve aileyi de ayakta tutan hiyerarşik düzenidir. Ancak ailede hiyerarşi bürokratik kurumlara göre daha esnek bir özelliğe sahiptir. İslam ahlakçılarının üzerinde durduğu üzere hiyerarşik düzende adalet, o yapı içinde yaşayan fertler arasında mahabbet esastır. Adalet, formel anlamda dengeyi, mahabbet de ahengi ve kaynaşmayı sağlar.

Adalet, kurumsal yapıların harcıdır ve onsuz yapıyı ayakta tutmak mümkün değildir. Adalet bir kemal sıfatıdır ve bütün faziletler ondan doğmuştur. Gerçekten adalet öyle bir erdemdir ki kendilerini kötülüğe programlayan gruplar bile ondan yardım almak zorundadırlar. Mesela bir yeri soymak üzere anlaşılan hırsızlar aralarında koydukları şartlara uymadıklarında, çaldıkları malı paylaşma konusunda adaletin gereğine göre hareket etmediklerinde sonuç alamazlar, yakayı ele verirler, darmadağın olurlar.⁵⁹

Hız. Peygamber çocuklar arasında bir öpücük ile bile olsa ayrımcılık yapılmamasını, adaletli davranılmasını ister.⁶⁰ Nitekim Hz. Yakub'un (a.s.) çocuklarının: "Babamız Yusuf'u ve Bünyamin'i bizden daha çok seviyor ve açık bir yanlış yapıyor"⁶¹ şeklindeki yargıları ya da algıları sonrasında onu ortadan kaldırmak üzere kurdukları tuzak adaletin ne kadar önemli olduğunun delilidir. Dolayısıyla bütün kurumsal yapıların toplandığı ana yapı olan devletin başındaki yöneticinin adaletli olması halinde ahiret yurdunda Allah'ın özel konuklarının başında gelen kişi olması⁶² da sistemi ayakta tutan ana değer adalet olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Zira o adaletli olursa diğer idareciler de öyle olur. Mahabbet de kurumsal yapılar içinde bulunan fertlerin birbirleriyle kaynaşmasını sağlar ve ilişkileri sağlam biçimde örür.

⁵⁹ Bk. Râgıb el-İsfahânî, ez-Zerî'a ilâ mekârimi's-şerî'a (nşr. Eb'ül-Yezîd Ebû Zeyd el-Acemî), Kahire 1428/2007, s. 249.

⁶⁰ Abdürrezzâk, el-Musannef, IX, 99-100, nr. 16501.

⁶¹ Yusuf (12), 8.

⁶² Buhârî, "Ezân", 36; "Rikâk", 24; "Zekât", 16; "Hudûd", 19; Mâlik, el-Muvatta', "Şi'r", 14; Tirmizî, "Züh'd", 53; Nesâî, "Kudât", 2.

Adalet, hak edene hak ettiğini vermek iken mahabbetin belirleyici olduğu ilişkilerde hak değil gönüllerin kaynaşması sonucu dayanışma, paylaşım ve fedakârlık öne çıkar.

Ailelerin yapı taşlarını oluşturduğu devlet, ailenin büyütülmüş şekli olduğundan adalet-mahabbet ona aile sıcaklığını kazandırır. Artık dede-nine, anne-baba, amca-dayı, hala-teyze, kardeş-bacı, abi-abla...gibi kavramlar aile içinde nesepten doğan resmi; devletin vatandaşları arasında muhabbetten doğan gayriresmî statüleri ifade eder. Devlette her büyük, kendisinden küçük olanın dedesi-ninesi; babası-annesi; ağabeyi-ablası; amcası-halası, dayısı-teyze... yerinde; küçük ise oğlu-kızı; kardeşi-yeğeni... konumundadır ve bunlar hitap cümlelerinde bile kullanılmaktadır. İlişkilere bu sıcaklığı ve yakınlığı veren işte bu aile ortamıdır. Bunun oluşturduğu bir hukuk vardır ve herkes birbirinin hayrını ve iyiliğini gerektiren konularda kendisi yerine koyduğu insanın yanında yer alır. Bu bazen uyarı olur, bazen çekip almak olur, bazen de problemi ilgisine mesela bu çocuk ise anne-babasına iletmek olur. Hiç kimse gördüğü bir kötülüğü “nemelazımcılık” ya da “bana ne” ifadeleri ile bigane/lâkayit kalarak görmezden gelemez. Çünkü kötülük sadece eylemin sahibi ve muhatabı ile ilgili değil geçişkenlik özelliğine sahiptir. Bütün bunlar aile olmanın gereğidir.

Özerk yapılarda ve her şeyi yapabilmenin özgürlük olarak algılandığı günümüzde bu sıcak ortam zayıfladığı için hitap cümleleri bile soğuk yüzünü göstermiş, münkeri nehiy kabilinden olan tutum ve davranışlar özgürlüğe ve özel yaşama müdahale, mahalle baskısı, ötekileştirme gibi kavramlar üzerinden engellenmiş, bu yönde oluşturulan psikolojik atmosfer ile normalleşen kötülük ya da meşrulaşan günah zihinsel meşruiyet de kazanmıştır. Böyle bir ortamda kurumsal yapıların ayakta kalması ve mahabbet ortamına dayalı sıcak ilişkileri bulmak neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Sonuçta aile fertleri bile birbirlerinden soğumuş ve toplumda “büyüklerle saygı, küçüklerle şefkat” ilişkisi çözülmüştür. Bu da aile içinde anne-babanın çocuklarını terbiye edebilmesi için eğitim kurumlarından ve toplumdan alması gereken desteklerin kesilmesi ile sonuçlanmıştır. Bu yüzden eğitim sisteminin bireyselliği öne çıkaran duruşu ve toplumsal denetim mekanizmalarının devre dışı bırakılması topluma ve ailelere ağır fatura çıkarmaktadır. Bu da ailenin sıcak yuva özelliği taşıyan konumunu örselemektedir.

Hız. Peygamberin, “Büyüklerimize saygılı olmayan (hakkına saygı göstermeyen),⁶³ küçüklerimize şefkatle davranmayan bizden değildir.”⁶⁴ hadisine böyle bir sosyoloji ile bakıldığından mucizevi bir özelliğe sahip olduğu söylenebilir. Zira fertlerinin saygı-sevgi ilişkisinden uzaklaştığı ve sadece hukuk üzerinden ilişkilerin resmi şekilde yürütüldüğü kurumsal yapılar bu bağlamda aile ve devlet, çözülme eğilimine girmiş demektir. “Bizden değildir” ifadesi de bir taraftan özüne yabancılaşmanın diğer taraftan da bu tür yapıların Müslümanlıkla bir alakasının bulunmadığının nebevi dilden anlatımıdır.

Yuva Ortamından “Ankebût Ev”e

Kur’ân-ı Kerim’de evlerin en çürüğünün dişi örümceğin evi olduğu ifade edilir.⁶⁵ Günümüz ev ortamının örümceğin ağ şeklinde ördüğü evi ile benzeşen taraflarının bulunduğunu belirtmemiz gerekir. Zira şu anda içinde yaşadığımız evleri sarıp sarmalayan elektronik ağlar evin psikolojisini ve sosyal ilişkilerini çoğu kere olumsuz etkileyen bir ortam oluşturmaktadır.

Dişi örümcek, ağını Allah’ın kendisine yerleştiği bir program sayesinde hızlı ve ustalıklı bir sanat eseri olarak örür. Avını bekler ve düştüğünde onu yer. Avı da genellikle sinektir. Eflâtun’un: “Dünyada en hırslı yaratık sinek, en kanaatkâr yaratık ise örümcektir. Allah’ın en hırslı ve kararsız yaratığı en kanaatkâr olanına rızık yapması şaşılacak bir şeydir.” dediği nakledilir. Hz. Mevlâna’nın: “Örümcek sineksiz kalmaz. Allah onun günlük rızıkını kanat takarak ayağına gönderir.” beyti de bunu ifade eder.⁶⁶

Dişi örümceğin evinin vahşi bir ortama sahip olduğu tespit edilmiştir. O, ağını ördükten sonra erkeği ile çiftleşir ve sonrasında onu yer. Dolayısıyla örümceğin evi eşi için bile güvenli değildir. Örümceğin evi yavrusu için de sağlıklı değildir. Zira yavru dünyaya geldiğinde hayatta kalma mücadelesini tek başına verir, diğer akrabalarla ilişkisi bulunmaz. Dişi örümceğin ağı diğer canlılar için de tuzak görevi görür. Bütün bunlar da göstermektedir ki orada acımasız bir hayat söz konusudur ve hem örümceğin kendisi hem de o ağa düşen açısından korunma ve can güvenliği bulunmamaktadır.

⁶³ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 58; Ahmed b. Hanbel, II, 185, 207, 222.

⁶⁴ Tirmizî, “Birr”, 15; Ahmed b. Hanbel, I, 257; II, 207.

⁶⁵ Ankebût (29), 41.

⁶⁶ Mustafa Uzun, “Ankebût”, DİA, 214.

Bütün bu anlatılanlar, örümceğin ördüğü ağ üzerindeki o vahşi hayatı göstermektedir. Bu ev, onu ören ve çevresi için asla güvenli değildir, çürüktür. Oysa ev sıcak bir yuva ortamıdır, güneşin ısıcağından, soğuşun etkisinden, düşmanların saldırısından korunmak, yorgunluğu giderip huzur içinde dinlenmek, aile fertleriyle bir arada yaşamak, dayanışmak ve dostları ağırlamak, can ve mal güvenliğini temin etmek için vardır. Bugün elektronik ortamda evlerimizi ören dijital ağlar ile ilişkilere yön veren sosyal ağlar onu örümceğin güvensiz evine dönüştürmüş benzemektedir. Kendisine bile fayda sağlamaayan, tehlikelerden korumayan ve güvensiz olan örümcek evden güvenli yuvaya geçiş için aile içi ilişkileri sıkı ve sıcak tutmanın yollarını bulmak gerekir. Aile fertlerinden her birisine tahsis edilen odaların aileden uzak ve kopuk bir şekilde kullanılmasının, kendisi evde ruhu dışarıda oturmanın önüne geçmek için gerekli tedbirlerin alınmasına ihtiyaç vardır. Aksi takdirde bu ağlar, bir örümceğin ördüğü ağa benzemekte ve ona düşen birçok karı-koca ve çocuklar da bir sinek gibi o ağı örene yem olmakla karşı karşıya kalmaktadır. Bu da hem karı-koca ilişkilerini soğuk hale getirmekte, yetişen yeni neslin terbiyesini zorlaştırmakta, görünen ve görünmeyen ağlarla aile fertlerinin, kuşakların dünyasını farklılaştırmakta, kullandıkları dile varıncaya kadar aileye ve topluma yabancılaşan bir kültür ve yaşam biçimi doğmakta, değişimin yönetilmesi süreçlerini baltalamaktadır.

Burada şuna da işaret etmek gerekir ki dijital ortam ve örülen ağlar da dahil olmak üzere teknoloji, Allah'ın evrende koyduğu kanunların keşfedilerek maddeye uygulanmasından doğmuştur ve mutlak anlamda kötü ya da zararlı olamaz. Her iki tarafa da kullanılabilir özelliklere sahiptir. Dolayısıyla onun ahlakını oluşturmak, hayra ve iyiliğe kullanılması yönünde çaba sarfetmek gerekir. Burada dikkate alınması gereken husus ev içine kadar giren ağların zihinlere döşenmemiş olmasıdır. Aksi takdirde o andan itibaren örümceğe yem olmaya aday bir sinek üretilmiş demektir.

Sırf yasak koymak, yasaklanan şeyin cazibesini artırır. Önemli olan onun alternatifini sunmak, ahlakını oluşturmak ve kullanımını hayra olacak şekilde belirleyerek yasaklanan şey ile insanın temasını önlemektir.

Sonuç olarak evin sıcak yuva olduğunun yeniden keşfine her zamankinden daha fazla ihtiyaç vardır. Bu durum çeşitli yakınmalardan anlaşılmaktadır. Bugün evde ortak alanların oldukça daraldığı ve evlerin bölümlendiği bilinmektedir. Artık herkes evin içinde bir odada kendisine bir dünya kurmuştur.

Bunun yerine aile fertlerinin birlikte dünyalarının olduğu bir mekân inşa etmek, ortak aktiviteler oluşturmak, birlikte geçirdikleri zaman süresini arttırmak zorunluluğu vardır. En azından aile fertlerinin hiç değilse akşam yemeğinde ya da sabah kahvaltısında aynı sofrada buluşmaları ve burada muhabbet etmeleri, sohbet havası içinde gündelik bazı konuları konuşmaları, planları dile getirmeleri çözümün bir parçası olabilir.

Velâyete Dayalı Hiyerarşiden “Efendisini Doğuran Cârîye”ye: Kaos Ortamı

İslam’ın ana kaynaklarında aile fertlerinin ve mü’minlerin birbirleri ile ilişkisi velayet kavramı üzerinden belirlenmiştir. Velayet sadece hukuki değil sosyal boyutu da olan bir kavramdır. Kur’ân-ı Kerim, mü’minlerin birbirlerinin velisi olduğunu anlatırken hem bireysel olarak hem de toplumsal anlamda bir duyguya ve ondan doğan tutum ve davranışlara işaret eder: “Mü’min erkeklerle mü’min kadınlar birbirlerinin velileridir. İyiliği hakim kılmak ve kötülüğü engellemek için çalışırlar...”⁶⁷

Velayet, dostluğu ifade eden bir kavramdır. Bu aynı zamanda onun hukukuna da işaret eder. Dolayısıyla velayet, mü’minlere fert ve toplum olarak huzurunda ve gıyabında birbirlerinin hukukunu koruma vazifesi yükler. Bu bağlamda bir mü’min, diğerine karşı kin, nefret, haset, gıybet, sü-i zan, gizli hallerinin açıklanması gibi haksızlıkları engeller. Bu, aynı durumlar için kendisini de Allah’ın korumasına almak anlamına da gelir. Hz. Peygamber (s.a.v.) bunu şu hadisinde anlatır: “Kim bir Müslümanın namus, şeref ve haysiyetinin çiğnendiği, onun kişiliği ve saygınlığına dil uzatıldığı bir ortamda onu savunmaz ve yardımsız bırakırsa, Allah da onu kendisine yardım edilmesini çok arzu ettiği bir yerde yalnız bırakır. Kim de böyle bir durumda onu savunur ve buna engel olursa, Allah da ona kendisine yardım edilmesini çok arzu ettiği bir yerde yardım eder.”⁶⁸

Modern özgürlükçü toplumda velâyete kavramı üzerinden ilişkilerin belirlenmesi bir problem olarak görülmektedir. Bireyin otoriteler karşısında güç kazandığı ve bireysel özgürlüklerin yükselen değerler arasında yer aldığı bir dünyada velâyete dayalı ilişkilere karşı tepkisel bir duruşun bulunduğunu söylememiz gerekir. Bu, İslam ile modernitenin karşı karşıya geldiği alan-

⁶⁷ Tevbe (9), 71.

⁶⁸ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 35.

lardan birisidir. İslam'ın ana kaynakları açısından bireyin özgürlüğünün sınırlarının iyi belirlenememesi, aile ve diğer kurumsal yapılarda bağların zayıflamasına ve yapının dağılmasına hizmet edecek bir sonuç doğurmaya gebe dir. Nitekim kurumların kıyemeti anlamına gelen hiyerarşik düzenin bozulduğu ve başına buyruk bireyler yüzünden çözümlerin hızlandığı bir ortama girdiğimizi söylememiz gerekir. Bu gidişe göre aile ve devletin bekasını temin etmek kolay olmayacaktır.

Bütün kurumlar birbiri ile ilişkili birimlerden oluşur ve hiyerarşik düzen içinde işler. Her birim etkinliği ile sistemi tamamlar ve işleyişini sürdürür. Aile de tıpkı bunun gibi birbirine değerler üzerinden bağlanmış uyumlu parçalardan oluşan sistemli bir yapıdır ve belli bir hiyerarşide yürür. Ancak daha önce de ifade edildiği üzere ailedeki hiyerarşik düzen, bürokratik ilişkilerden farklı olarak daha esnek ve yumuşak bir yapıda yürür. Buradaki hiyerarşi, daha çok bünyeye uygun rol paylaşımı ile ilgili bir husustur. Sistemli yapılarda her bir parça o kurum için değerli olduğu gibi parçalar da gerçek değerini o yapıdan alır. Sistemli yapıları en güzel anlatan örnek olarak motor gösterilebilir. Birbirine bağlanmış parçalar uyum içinde çalışıp görevlerini yerine getirirlerse sistem sağlıklı şekilde işler ve hedefe ulaşır. Bu açıdan aileye baktığımızda aileyi oluşturan parçalar, karı-koca, anne-baba, çocuk, kardeş, dede-nine, amca-dayı, hala-teyze, yeğen, kayınpeder-kayınvalide, baldız-kayınbirader, görünmce-elti, varsa süt baba, süt anne, süt kardeş, üvey anne-üvey baba, üvey kardeş...den oluşur. Bunlar değer yüklü kavramlardır ve bir hukuku da tanımlar. Dolayısıyla yakından uzağa doğru hak-yükümlülük ilişkisi Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Peygamberin hadislerinde "sıla" kavramıyla ifade edilir. Bu geniş aile içinde üyeler kendilerini güvende hissederler ve sevinçlerin paylaşıldığı, yüklerin bölüldüğü, tasa ve kederin paylaşıldığı güçlü bir dayanışma ortaya çıkar.

Modern kültür, "birey" kavramı üzerinden bünyeyi oluşturan parçaları özerkleştirerek ana yapı ile ilişkisini zayıflatmakta ya da koparmakta ve onların kendi kendilerini inşa etmelerini beklemektedir. Mesela çocuğu alıp onu birey olarak anne-babanın yavrusu olmaktan çıkarmakta yeniden tanımlamaktadır. Benzer bir durumu kadın ve erkeğe de yapmaktadır. Karı-koca olmaktan daha çok bir birey olarak tanımlamayı ve onu yeniden inşa etmeyi hedeflemektedir. Çocukların evden kopmasında ve karı-kocanın ayrılmasında bu tür bir yaklaşımın etkisinin olmadığı söylenemez. Evden kopuşların bu kadar hızlanması ve kolaylaşmasında "özerk birey" inşasının etkisi yadsınamaz. Çatışma ve

hiyerarşik düzeni bozan bu anlayış sonucunda Hz. Peygamber'in "efendisini doğuran cariye"⁶⁹ tiplmesi karşılığını bulmuş, bir anlamda kurumların ve mesela ailenin kıyameti kopmuş gibi durmaktadır.

Kur'an-ı Kerim, başta aile fertleri olmak üzere diğer yakınları öyle birbirlerine bağlamıştır ki evlerine gittiklerinde yeme-içme konusunda ev sahibinden izin istemeye bile gerek görmemiştir: "Sizin için, gerek kendi evlerinizden, gerekse babalarınızın evlerinden, annelerinizin evlerinden, erkek kardeşlerinizin evlerinden, kız kardeşlerinizin evlerinden, amcalarınızın evlerinden, halalarınızın evlerinden, dayılarınızın evlerinden, teyzelerinizin evlerinden veya anahtarlarını elinizde bulundurduğunuz yerlerden, yahut dostlarınızın evlerinden yemenizde bir sakınca yoktur."⁷⁰

Modern kültürün aile fertlerini özgürlük vaadiyle ait olduğu yapıdan koparıp özerkleştirmesi, başına buyruk olmayı özendirilmesi, akrabalık bağlarına dayalı saygı-sevgi ve bu çerçevede oluşan hukuku örselemesi, dinin anne-babaya yüklediği çocukların güzel terbiye ile yetiştirilmesi,⁷¹ dini vecibelerinin öğretilmesi,⁷² ahlaklı nesiller yetiştirilmesi,⁷³ aile ve toplum fertlerinin birbirlerine sorumluluk bağı ile bağlanması⁷⁴ gibi görev ve sorumlulukların yerine getirilmesi önünde engel oluşturmaktadır. Çünkü bu görevler ancak aidiyet ve sevgi-saygıya dayalı bağlılık ortamında yerine getirilebilir. Bu açıdan bazı araştırmacıların insanı soğanın tam merkezinde yer alan cücüğe benzetmesi anlamlıdır. Onun üzerinde kendisini sarıp sarmalayan ve koruyucu nitelik taşıyan her bir katman gibi insanı da koruyan aile, soy bağı (sülale), devlet, millet, ümmet (ait olduğu cemaat, mezhep, tarikat gibi dini gruplar ve büyük dairede ümmet) gibi yapılar vardır. Bugün açıkta bırakılmaya çalışılan üzerindeki katmanları alınan soğanın cücüğüdür.⁷⁵

⁶⁹ Buhârî, "İmân", 37; Müslim, "İmân", 1, 5, 7; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 16.

⁷⁰ Nûr (24), 61.

⁷¹ Tirmizî, "Birr", 33; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, III, 412; IV, 77, 78.

⁷² Ebû Dâvûd, "Salât", 26.

⁷³ Taha (20), 132; Tahrîm (66), 6.

⁷⁴ Buhârî, "Cum'u'a", 11, "Cenâiz", 32, "İstikrâz", 20, "Vesâyâ", 9; Müslim, "İmâret", 20...

⁷⁵ Bk. Saffet Köse, Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar, tür. yer.

Ana-Baba Merkezli Aileden Çocuk Merkezli Aileye: “Ataerkil Yapı” Tiplemesi Üzerinden Örselenen Babalık Kurumu

“Babaya ve ondan gelen çocuğa yemin ederim ki biz, insanı sıkıntılar içinde yarattık.”⁷⁶ ayeti baba ve çocukları arasındaki ilişkiye dikkat çeker. Ayet en azından bu konuda bazı sorunların yaşanabileceğine işaret eder. Çünkü nesiller arasındaki değişimin⁷⁷ yönetilememesi baba-çocuk arasındaki çatışmayı da beraberinde getirmektedir. Nitekim Kur’ân-ı Kerim çocuklarla sınavın çok çetin geçeceğini beyan eder: “Biliniz ki çocuklarınız sizin için çetin birer sınavdır (fitne).”⁷⁸

Yüzünü ağartacak, göz aydınlığı olacak nesiller yetiştirmek⁷⁹ hedefine ulaşmak için büyük bir çaba gerekir. Ancak bu noktada ailede otoriteyi temsil eden babalık imgesi üzerinde durmak gerekir. Babalar ve çocuklar arası ilişkiler tarihten bu yana hep konuşulmuş bir konudur. “Nesilden nesile geçeceksiniz”⁸⁰ ayeti değişimin kaçınılmaz olduğunu ifade ederken aynı zamanda bu süreçlerin verimli şekilde yönetilmesi gerektiğine de işaret eder. Ancak tarihin herhangi bir devrinde günümüzde olduğu kadar sorgulanmış ya da sorun edilmiş bir zaman dilimine rastlayamamış olabiliriz. Çünkü baba, velayet yetkisine sahiptir ve otoritesini bundan almıştır. Dolayısıyla çocukları üzerinde hissettiği sorumluluğu bu gücünü kullanarak sağlamaya çalışmış ve genellikle bu da kabul görmüştür. Ancak günümüz dünyasında bu otoriteyi zayıflatan iki husus öne çıkmıştır.

Birincisi sosyal ve hukuki çerçevede otoritelere karşı muhataplarının korunduğu bir zihniyet dünyasının inşa edilmesi bu bağlamda insan hakları, bireysel özgürlükler, kişisel tercihlere saygı gibi modern içerikleriyle yeni değerlerin devreye girmesi geçmişten farklı olarak aile içinde çocukları, kocaya karşı kadını, devlet içinde vatandaşı, özel ve kamu sektöründe yöneticilere karşı çalışanları hatta mağdura karşı suçluları güçlendirici bir etki yapmıştır. Böyle bir yaklaşımın altında güçlü olana karşı daha zayıf konumda olanı koruma güdüsü yatmaktadır. Ancak bunun adaleti, hak-vazife dengesini ne kadar sağlayabildiği sorgulanması gereken bir husustur.

⁷⁶ Beled (90), 3-4.

⁷⁷ İnşikâk (84), 19.

⁷⁸ Enfâl (8), 28; Tegâbün (64), 15.

⁷⁹ Furkân (25), 74.

⁸⁰ İnşikâk (84), 19.

İkincisi de teknolojik imkânların bireyciliği ve kurum dışı etkileşimi güçlendirmesi sonucu ortaya çıkan baskılar otoritelerin gücünü zayıflatmıştır. Bu durum otorite ile birey arasında bir çatışma ortaya çıkarmıştır. Bu da en fazla babalar ile çocuklar arasında bir aile sorununa dönüşmüşse benzenmektedir. Burada gerilimi aşabilmek daha doğru bir ifade ile verimli şekilde yönetebilmek için iki noktaya dikkat çekmek gerekir:

Birincisi çocuklar, doğumdan itibaren aile içinde anne şefkatini ve babanın güven veren rahatlığını hissetmelidir. Böylece annelik-babalık rollerinin sevgi ile harmanlanıp çocuğun yeterli ilgi ile büyütülmesi halinde ilişkilerin sıcak şekilde yaşamasını sağlayacak ve aile büyüklerine saygıya dönüşen bir güç elde edilmiş olacaktır. Bu, anne-babanın rollerini gerektiği şekilde oynayabilmesini sağlayacak bir sonuç doğurma imkânına sahiptir.

İkinci olarak çocukların belli yaşa gelip kişiliğini öne çıkardığı andan itibaren babanın, meselelere kendisini ve zamanını merkeze alarak değil çocuğunun durduğu yerden bakabilmesi ve onu anladığını hissettirmesi gereklidir. Sokrat'ın (M.Ö. 399) dediği gibi, "Çocuklarınızı kendi geçmişinize zorlamayın, çünkü onlar kendi zamanlarının varlıklarıdır."⁸¹ Elbette bu ifade çocukları zamanın dayattığı yaşam biçimine bırakmak anlamında değil değerlere bağlı olarak çağın imkânlarını kullanmak manasında anlaşılmalıdır. Çünkü değerler değişmez, araçlar değişebilir. Amaca götüren modern araçlar varken eskimiş araçlara bağlanmak zamandan kopmak demektir. Dolayısıyla çocukları zamanına göre değerlendirebilmek, baba-çocuk arasında iletişim kanallarını açık tutacaktır. Bunun yanında çocuğun tercihlerinde göremediği, hesap edemediği eksikleri baba tecrübesi ve bilgisi ile doldurmaya fırsat tanıyacaktır.

Günümüzde birçok baba, çocuklarını iki sebepten kaybetmektedir. Birincisi işlerine ya da kendi dünyalarına odaklanıp doğduğu andan itibaren çocuklarına ilgisiz kalmaları; ikincisi de çocuklarını anlayıp meselelere onların durduğu yerden bakmak yerine kendilerini merkeze almalarıdır. Bu sorunların aşılabilmesi için günümüzde çocuklardan önce babalarının eğitimine ihtiyaç vardır.

⁸¹ Şehristânî, el-Milel ve'n-nihal, Kahire, ts. (el-Halebî), II, 145; Bahâüddin el-Hemedânî, el-Keşkül (M. Abdülkerim en-Nemerî), Beyrut 1418/1998, II, 198.

Anneden Yoksunluk Sendromu

Kur'ân-ı Kerîm'de çocukların anne-babaları için ağır bir imtihan (fitne) olduğuna dair çağlar üstü uyarı⁸² da göstermektedir ki bu zamanda bizi çetin bir sınav beklemektedir, hatta mevcut şartlarda başarılı olmanın zorluğu iyice artmıştır. Kuşak farkının yönetilememesi, aile dışı etkileşim, çocuklara yeterli ilginin gösterilemeyişi, beceri eksikliği ve özellikle büyüklerin ilişkileri biraz olsun çocuklarının durdukları yerden bakamamaları ve onları anlayamamaları, dede-nine gibi çocuk üzerinde olumlu etkisi olan büyüklerin aile dışına çıkması, ebeveyne karşı çocuğu güçlendiren hatta şımartan sosyokültürel ortam da buna eklendiğinde sorunun boyutları daha iyi anlaşılabilir. Özellikle modern iş hayatının getirdiği yoğunluk ve akabinde gelen yorgunluk aile fertlerinin kendi aralarında evde geçirdiği zamanı daraltmış ve kalitesini düşürmüş, bu açıdan aynı durum insanların kendilerine ayıracakları zamanı da olumsuz etkilemiştir. Modern iş hayatının getirdiği bu yoğun ve yorucu mesai analık-babalık rollerini ücretli şekilde profesyonel kurumların üstlenmesiyle sonuçlanmıştır. Bu yeni durum çocuk açısından iki önemli sorun ortaya çıkarmıştır: Birincisi resmi kurumlarda ilişki soğuktur ve aileye göre hiyerarşi nispeten daha katıdır. İkincisi de çocuğun aile ile geçirdiği zaman daralmış ve kalitesi düşmüştür. Bundan dolayı modern zamanlarda işten arta kalan vaktin ev içi ilişkilerde bekleneni verip veremediğinin, profesyonel kurumların annelik-babalık rollerini yerine getirmede ne ölçüde verimli çalışabildiklerinin sorgulanmasına ihtiyaç vardır.

Öte yandan anne-babanın dini vecibeleri konusunda çocuklarını eğitime ve kabiliyeti doğrultusunda dünyasını imar edecek mesleki bilgileri kazandırma görevine de dikkat çekmek gerekir. Bu rollerin çocuğun hayatının en önemli devresinde yerine getirilmesi gerekir. Bu görevlerin ihmalinin tafisi imkânsız denecek ölçüde sorunları beraberinde getireceğinden kuşku yoktur. Bu bağlamda çocuklarına karşı babanın güven veren, annenin şefkat transfer eden rollerini ne kadar yerine getirebildikleri günümüz sorunlarından birisidir. En önemlisi de psikopatik eğilimlerin güçlenmesidir. Bu olumsuzluklar sadece aileyi değil tüm toplumu etkileyecek şiddete sahiptir. Bu tür bir sonuçla karşılaşmamak ve “göz aydınlığı” olan, vefatından sonra kendisine dua edecek ve sadaka-i cariye özelliği taşıyacak bir çocuk yetiştirmek için ona yeterince ilgi gösterilmesi ve kendisine ayrılan zamanın verimli kullanılması gerekir.

⁸² Enfâl (8), 28; Tegâbün (64), 15.

İslam'ın ana kaynaklarında anne-çocuk ilişkisine verilen özel önem, annenin bıraktığı boşluğun ömür boyu telafisi zor boşluklar doğuracağına dolayısıyla anne kucagının alternatifsiz oluşunun ifadesi olarak okunabilir. Şefkatın bebeklik döneminden itibaren çocuğun en temel ihtiyacı oluşu ve bu rolü ancak annenin yerine getirebileceğine dair fıtrat yasası sebebiyle Hz. Peygamber hürmete layık olanın kim olduğunu soran bir arkadaşına üç defa “annendir” cevabını vermiş dördüncüde “baba”yı zikretmiştir.⁸³

Günümüzde yapılan bilimsel çalışmalarda özellikle bebeğin ilk yıllarda yeterince annesi ile birlikte olamayışının ileride telafisi zor bir kayıp olacağı, anne kucagından mahrumiyetin çocuklar için en temel depresyon sebeplerinden birisi olduğu tespit edilmiştir. Özellikle bazı bilimsel araştırmalarda modern iş hayatının çocuklarda anne-babadan yoksunluk sendromu oluşturduğuna ve çocuğun ihtiyacı olan güvenli bağlanmayı engellediğine dair tespitlerin önemli bir uyarı olarak alınması ve anne-baba ile çocuk arasındaki ilişkinin korunması, aradaki bağların kopmaması için gerekli tedbirlerin alınması önemlidir. Özellikle anne şefkatinden ve babanın güveninden mahrum kalan çocuklarda psikopatik eğilimlerin gelişme eğiliminde oluşu sadece onun için değil toplum için de ciddi bir sorundur. Nitekim erişkin ruh hastalıklarının sebepleri arasında çocukluktaki ruhsal problemlerin bulunduğu dair tespitler söz konusudur.

Mısırlı şair Hafız İbrahim'in: “Anne okuldur, onu yetiştirirsen tertemiz bir toplum yetiştirirsin” mısrasında dile getirdiği gerçek dikkate alındığında kariyer önünde engel olarak görülen anneliğin ve onun kariyere feda edilmesinin sadece çocuğun ailesine değil tüm topluma hatta tüm insanlığa bir tehdit oluşturduğunu belirtmek gerekir.

“Fıtrat Nizamı”na Dayalı Rol Paylaşımına “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği” Tehdidi

Kadın ve erkeğin ailedeki karı-koca olarak pozisyonları Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber tarafından belirlenmiştir. Bunlar, yaratılış gerçekliğine (fıtrat kanunu) uygun, eşlerin birbirlerini tamamlayan roller ya da statülerdir. Bu husus sadece karı-koca açısından değil çocuk açısından da son derece önemlidir.

⁸³ Buhârî, “Edeb”, 2; Müslim, “Birr”, 1, 2.

İslam'ın iki ana kaynağı Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in sünnetine bakıldığında ev içi işleyiş ve kadınlık-erkeklik normları konusunda iki hususta duyarlılık gösterilmiştir: Birincisi erkek kavvâm, kadın mutî'dir.⁸⁴ Erkek evin geçiminden kadın evin işinden sorumludur.⁸⁵ Erkek baba, kadın annedir. Kadın-erkek birbirlerinin rollerini çalma eylemine girişmemelidirler.⁸⁶ Kadın-erkek birbirlerine benzememelidir.⁸⁷

Nisâ Suresi'nin 34. Ayeti evin geçiminden erkeğin sorumlu olduğunu ifade etmiş, Hz. Peygamber de kızı Fâtıma'yı (r.a.) Hz. Ali (r.a.) ile evlendirdiğinde damadı Hz. Ali'ye evin geçiminden, kızı Fâtıma'ya da evin tertip ve düzeninden sorumlu olduğunu bildirmiştir.⁸⁸

Kur'ân-ı Kerîm "Allah'ın birbirinizden farklı yarattığı şeyleri iç geçirerek / ah çekerek / imrenerek arzu etmeyin."⁸⁹ ayetiyle ailede karı-kocanın birbirlerinin rollerine özenmemelerini ve rol çalmamalarını özellikle istemiştir. Öte yandan Hz. Peygamber (s.a.v.) kadın ve erkeklerin birbirlerine benzeyecek tutum ve davranışlardan sakınmaları konusunda ümmetini uyarılmış, tavırlarıyla, giyim-kuşamlarıyla ve diğer tercihleriyle erkeğe benzemeye çalışan kadınlara, kadına benzemeye çalışan erkeklere, mesela onlara özgü elbiseleri giyenlere Allah'ın rahmetinden uzak kalması yönünde beddua etmiş,⁹⁰ hatta cennetten mahrum kalacakları konusunda ikazda bulunarak⁹¹ kadınlara ait bir süslenme biçimi ya da sembol olarak belirlenen kınayı eline yakan bir erkek sahabiye Medîne'nin kasabalarından birisine sürgün etmiştir.⁹²

Modern kültür, evin tertip ve düzeninden kadının, geçiminden erkeğin sorumlu olduğu geleneksel ev içi rol organizasyonunun ataerkil yapının

⁸⁴ Nisâ' (4), 34.

⁸⁵ Bakara (2), 228, 233; Nisâ' (4), 34; İbn Ebî Şeybe, el-Musannef (nşr. Kemal Yusuf el-Hût), Riyad 1409, VI, 10; VII, 101; Hakîm et-Tirmizî, Hilyetü'l-evliyâ, Kahire 1394/1974, VI, 104; Serahsî, XVI, 55, 123; Kâsânî, IV, 24, 192; İbn Mâze, el-Muhîtu'l-Burhânî, Beyrut 1424/2004, III, 172; İbn Kudâme, el-Muğnî, Kahire 1388/1968, VII, 296; İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, IV, 199.

⁸⁶ Nisâ' (4), 32.

⁸⁷ Buhârî, "Libâs", 61, 62, "Hudûd", 33; Ebû Dâvûd, "Edeb", 53, "Libâs", 27; Tirmizî, "Edeb", 34; İbn Mâce, "Nikâh", 22; Dârimî, "İsti'zân", 21; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, I, 225, 227, 237, 354, 365; II, 65, 91, 134, 287, 289.

⁸⁸ Kâsânî, IV, 24, 192; İbn Nüceym, IV, 199.

⁸⁹ Nisâ' (4), 32.

⁹⁰ Buhârî, "Libâs", 61, 62, "Hudûd", 33; Ebû Dâvûd, "Edeb", 53, "Libâs", 27; Tirmizî, "Edeb", 34; İbn Mâce, "Nikâh", 22; Dârimî, "İsti'zân", 21; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, I, 225, 227, 237, 354, 365; II, 65, 91, 134, 287, 289.

⁹¹ Ahmed b. Hanbel, II, 134.

⁹² Ahmed b. Hanbel, II, 134.

doğurduğu olumsuz bir sonuç olduğunu, bu görev dağılımının erkeğe avantaj sağlayarak kadını ezdiğini iddia ederek eşitlik fikri ile bu olumsuzluğun giderilebileceği tezini ileri sürmekte ve son zamanlarda eşitliğe toplumsal cinsiyet (gender) projeleri ile yeni bir boyut kazandırmaya çalışmaktadır. Özellikle bu proje ile rollerin ya da statülerin verili değil inşa olduğu yani toplumsal cinsiyetin biyolojik olarak belirlenemeyeceği sosyo-kültürel olarak üretileceği fikri önemli bir işlev görmüştür.⁹³

Görüldüğü kadarıyla toplumsal cinsiyet, cinsiyetsiz insan ve evliliğin erkeklerin ve kadınların kendi aralarında (gay-lezbiyen) yaygınlaştırılması projelerinin bir kamuflajı olarak öne çıkmaktadır. Bu çerçevede güçlü bir uluslararası kampanya yürütülmektedir. Önce eşitliğin bir değer olarak kabulü sonra da bunun cinsiyet eşitliğine evrilmesiyle bu proje dindar çevrelerde bile karşılık bulabilmiş, İslam'ın temel kaynakları Kur'an-Sünnet üzerinden eşitlik fikri meşrulaştırılmış, sonrasında da "toplumsal cinsiyet sertifika projeleri"ne katılan İlahiyat profesörleri ortaya çıkmıştır. Üstelik üniversitelerde seçmeli derslerin yanı sıra farklı bölümlerde artık toplumsal cinsiyet ders olarak okutulmaya başlanmıştır. Bunun yanında tüm toplum kesimlerine hitap eden "unisex" projeler her tarafta görünürlük kazanmaya başlamıştır. Söz gelimi "unisex" kuaförlerin yanısıra "unisex" kıyafetler ve semboller kanıksanmış durumdadır. Bu bağlamda sadece yazılı faaliyetler değil görsel medya aktif rol almaktadır. Tanımlayıcı sembollerde geçişkenlik oluşturulması yani erkeğe ait sembollerin kadınlarda, kadınlara ait sembollerin erkekler üzerinde sergilenmesi bu amaca hizmet etmektedir. Geleneksel olarak sadece erkeklere ait kabul edilen simgelerin kadınlarda ya da sadece kadınlarla özdeşleşen simgelerin mesela küpenin erkeklerde de görülmeye başlaması ve bunların da özellikle gösterilmesi, hatta bu tür sembollerin gençlerin rol modelleri üzerinden pazarlanması da bilinçli bir projenin ürünüdür.

Kadın-erkek rollerinde meydana gelecek karmaşanın çocukların ruhsal gelişimini olumsuz yönde etkilediği yeni çalışmalarla ortaya konulmuştur. Erkek çocuğun babayı, kız çocuğun anneyi taklit ettiği ve 3-6 yaş arasında bunun daha da belirginleştiği dönemlerde kadın-erkek rollerindeki karmaşanın çocukta şahsiyet bozukluklarının yanında cinsiyet bozukluklarının da

⁹³ bk. Giddens, 506-508; bu konuda bk. Serpil Sançar, Erkeklik: İmkânsız İktidar, İstanbul 2009, s. 174 vd.

oluşmasına sebebiyet verebilecek özellik taşıdığı bilimsel olarak saptanmıştır.⁹⁴ Hatta homoseksüelliğin gelişiminde ve artışında erkeksi annelerin büyük bir payının bulunduğu bilimsel çalışmalarda tespitler yer almıştır.⁹⁵ Bu sebeple ailede roller, statüler oldukça önemlidir.

Modern Özgürlük ve Bireyin İnşası: “Gemiye Delme”ye İzin

Daha önce de belirtildiği üzere toplumsal hayatta hiçbir kötülük ya da günah kendisi ile sınırlı değildir, geçişkenliğe sahiptir. İslam alimlerinin başkasını günah işlerken görüp ondan cesaret almayı ve sonrasında da onu tekrarlamamanın kolay hale gelmesini insanı günah işlemeye götüren iki önemli husus olarak tespit etmeleri bu açıdan önemlidir. Bu sebeple İslam’ın iki ana kaynağı Kur’ân-ı Kerîm⁹⁶ ve onun beşer formundaki ifadesi olan Hz. Peygamberin sünneti herkesi gücü oranında kötülüğü engellemek⁹⁷ ve bu konuda yardımlaşmakla görevlendirmiş,⁹⁸ hatta bunun kurumsallaşmasını talep etmiş,⁹⁹ İslam ümmetinin bu yönüyle diğer ümmetlere örnek olmasını istemiştir.¹⁰⁰

Hz. Peygamber kötülüğün özgürlük kapsamında görülmesinin getirdiği felaketi iki katlı gemi örneğinde anlatır. Allah’ın çizdiği sınırlara riayet ederek yaşamaya özen gösterenler ile kötülöklere lakayt kalanlar geminin alt ve üst katını kura çekerek paylaşırlar. Alt katta oturanlar burası kendilerine aittir deyip denizden su almak için geminin alt kısmından bir delik açmaya kalkarlar da üst kattakiler onları engellemezlerse topluca boğulup öölürler, engel olurlarsa hepsi birden kurtulurlar.¹⁰¹

Yüce Yaratıcıya meydan okuyan modern insanın nefisini tanrı edinmesi sonucunda günahları ve kötölükleri özgürlük alanında görmesi ve bu konuda kendisini dış denetime kapalı hale getiren hukuki tedbirleri güçlendirmesi, mahalle baskısı, ötekileştirme, bireysel özgürlüğe müdahale gibi tepkilerle sosyal yönüyle de güvenceye alması ailenin ve insanlığın felaketine giden yolun taşlarını döşemektedir. Bu bağlamda, “Tek adamla ömür mü geçer?”

⁹⁴ Saygılı- Çankırılı, Annemi İstiyorum, s. 24-25.

⁹⁵ a.e., s. 31-32.

⁹⁶ Âl-i İmrân (3), 110.

⁹⁷ Müslim, “İman”, 78; Tirmizî, “Fiten”, 11; Nesâî, “İman”, 17; Ahmed b. Hanbel, III, 20, 49.

⁹⁸ Mâide (5), 2.

⁹⁹ Bk. Âl-i İmrân (3), 104.

¹⁰⁰ Âl-i İmrân (3), 110.

¹⁰¹ Buhârî, “Şerike”, 6, “Şehâdât”, 30; Tirmizî, “Fiten”, 12; Ahmed b. Hanbel, IV, 268, 270.

diye pankart açan kadınların tutumunu ifade etmek çok söze ihtiyaç bırakmayacak kadar açıktır.

1995 yılında Hürriyet'teki köşe yazısında ve daha sonra bu gazetenin eki Kelebek'te alıntılanan yazısında Hadi Uluengin ergenlik çağına gelmiş kızının erkek arkadaşıyla yatmaya karar verdiklerini kendisine bildirdiğinde verdiği cevabı şöyle anlatıyor:

“...O sıra artık ergenlik çağına gelmiş olan kerimem aramızdaki ilişkinin samimiyet ve dürüstlüğüne güvenerek, bana, artık sevgiliyle yatmaya karar verdiğini söylemişti. Ben de AIDS ve hamilelik tehlikelerine dikkat etmesi kaydıyla bu karardan kendisinin özgür ve sorumlu olduğu cevabını vermiştim...” (12 Ağustos 2005).

Aynı gazetenin yazarı Bekir Coşkun da kendisinden yapılan bir alıntıda şunu söyler: “Genç Türklerin giderek görücü yöntemini terk edip bir flört döneminden sonra evlenmeye başladıkları anlaşılıyor. Bu iyi bir gelişme. Görmeden karpuz bile almayan, hatta karpuzu parmağıyla yoklayan, eliyle okşayan ve gerekiyorsa bir delik açıp tadına bakan bir erkek toplumunun karısını görmeden alması demek ki geride kalıyor. Bu sevindirici bir şey.” (Kelebek, 12 Ağustos 2005).

Örnek olarak zikredilen bu tür kabuller din ile modernite arasındaki gerilimin sertliğini göstermesi açısından yeterlidir.

Benliklerin Çatışması

Geleceğin aile kurucusu olan çocukların kral ve kraliçe gibi yetiştirilmeleri, çocuğun başkalarından farklı olarak “özel” olduğu statüsüne layık görülmesi, egosu yüksek ve bunun doğal sonucu olarak yönetilemez ve yönetemez bir nesil üretmeye gebe bir tutumdur. Psikolog Acar Baltaş'ın bir TV konuşmasında verdiği bilgilerden de yola çıkarak söylemek gerekirse anne-babalar çocuklarını ailenin yükü yerine acı, eziyet, sıkıntı, üzüntü, mahrumiyet, başarısızlık, hayal kırıklığı, katlanma ve birilerinin kahrını çekerek tırnaklarıyla kazıya kazıya elde ettikleri hayat standardına ve aile refahına zahmetsiz şekilde ortak etmeleri, kendi çektiklerini çocuklarının çekmemesi adına tabiri caiz ise “bir eli yağda bir elde balda” olacak şekilde yetiştirmeleri, sorumluluk vererek özgüven kazanmalarını sağlamak yerine başarıyı ödüle bağlamaları, başarısızlıklarını telafi edici mekanizmalarla üstünü örtüp onunla yüzleşmelerini

engellemeleri, geçimsiz, doyumsuz, sorumsuz, katlanamaz, paylaşamaz, hayatın şoklarına dayanıksız, beceriksiz, dünyadan bi-haber ve psikolojisi çabuk bozulan sonrasında da hayata küsen zaman zaman intihara giden nesiller üretmeye uygun tutumlardır. Böyle bir ortamda yetişen gençlerin aile kurmaları ve mutluluğu yakalamaları oldukça zordur. Oysa çocukların aile içinde sorumluluk almaları, ailenin yüküne ortak olmaları, başarısızlık, üzüntü, sıkıntı, mahrumiyet yaşamaları ve bunlarla başa çıkabilmeleri tabiri caiz ise hayatın içinde pişmeleri diğer insanlarla ilişkilerini yönetebilmelerine ve kendileri ile barışık, özgüven sahibi nesillerin yetişmesine değerli katkılar sağlayacaktır. Dolayısıyla bencillik sorununa karşı ünsiyet, mahabbet, sohbet, paylaşım, fedakârlık, dayanışma, kusurları-eksiklikleri yönetebilme, şoklara karşı dirençli olma, krizleri yönetebilme becerisi, sabırlı olma, halden anlama, kendisini karşısındakinin yerine koyarak özgeci tutum alabilme erdemi bu sayede kazanılacaktır. Böyle bir yaklaşım aile ilişkilerinin yönetiminde ve ailenin kalıcılığında da güçlü bir enerji sağlayacaktır. Aile fertleri arasında uyumun kaynağı da bu duruştur. İkili ilişkilerin devamını sağlayan en önemli ilke de uyumdur. Bu sayede, huzur, güven, kadın-erkek arasındaki tamamlayıcılık ruhundan kaynaklanan bütünleşme meydana gelir, aile içindeki çatışma ve tartışmalar çözülebilir noktada kalır ve ailenin selametini, bekasını tehlikeye atacak noktaya ulaşmaz. Dolayısıyla birbirlerinin varlık sebebi olacak kadar birbirine bağlı iki cins arasında ülfet meydana gelir. İnsanları birbirine bağlayan da uyumdur. Bir Arap atasözünde denildiği gibi, “uyum olmasaydı insanlık helak olurdu.”¹⁰²

Doysumsuz insan Tipi ve Tatminsiz Arzular

Arzuların peşine takılmak doysumsuzluğun hem sebebi hem de sonucudur. Bu da sürekli arayışı beraberinde getiren ve insanı mutsuz kılan bir sorundur. Maddi doysumsuzluktan doğan mutsuzluğun esas sebebi, sonunda tükenecek ve fani olmakla sınırlı bir maddenin aynı zamanda manevi enerjisindeki yetersizliktir ve modern insanın da bu maddeye bel bağlamasıdır. Maddi varlığın enerjisini yükseltmenin yolu onun maneviyat ile şarj edilmesidir. Bu da Allah rızası için paylaşmakla sağlanabilir.

Doysumsuzluğun güdülediği hep alma ve sahip olma arzusuna sürekli geriye giden ve gün geçtikçe zevk / haz alma yetisini kaybeden bedeninin cevap vereme-

¹⁰² Mâverdi, Teshîlü'n-nazar ve ta'cîlü'z-zafer (nşr. Muhyi Hilal es-Serhan), Beyrut, ts. (Dâru'n-Nehdati'l-Arabiyye), s. 121.

yeceği aşıkardır. Zira ömrün uzamasına paralel olarak bedensel gücün geriye doğru koşması bir yaratılış kanunudur.¹⁰³ Bu sebeple hazların madde ile sınırlı görülmesi ve kutlu hedeflerin aracı olmaktan çıkarılması insanı mutsuz kılan bir iç kriz halidir. Bu husus en fazla cinsel haz ekseninde düşünülme ve ele alınmayı hak eden bir konudur. Çünkü cinsel arzu (şehvet gücü), doğumdan ölüncüye kadar insanla beraber bulunan, en inatçı, en şiddetli, en dirençli, en etkili güç,¹⁰⁴ insanın karşısında en zayıf kaldığı,¹⁰⁵ bu özelliğinden dolayı da disipline edilmesi en zor dürtü olarak tespit edilmiştir.¹⁰⁶ Kur'ân-ı Kerîm bunu açıkça ifade etmekte¹⁰⁷ bir örneğini Hz. Yusuf (a.s.) üzerinden vermektedir.¹⁰⁸ Bununla Allah'ın kontrolünde olan bir peygamberin bile âciz kaldığı böyle bir güç karşısında diğer insanların çok daha dikkatli olmak zorunda olduğuna işaret edilmiştir.¹⁰⁹ Bu noktada nikâh, merkezi konumda bulunur. Nikâh, bir taraftan neslin sağlıklı şekilde üremesini temin ederken öte yandan cinsel gücün tatmini ve kontrolünü sağlamaktadır. Sınırlandırılmayan hazların tatmininin imkânsız olduğuna dair tespitler¹¹⁰ de dikkate alındığında nikâhın cinsel hayatı düzenlemesinin ve onu belli ilkelere bağlamasının değeri kendiliğinden anlaşılabilir.

Dinin ilkesel anlamda özgürlüğü seçilen ile ilgili görmesi ve bu bağlamda cinsel hayatı aile içinde ve nikâh ile sınırlandırması, cinsel tatmin ve özgürlüğün nikâh ile mümkün olabileceğine dair kabulü; modern kültürün ise özgürlüğü seçebilmeye indirgemesi ve kişinin neyi seçtiği ile ilgilenmemesi din-modernite arasındaki gerilim noktalarından birisidir. Özellikle modernitenin kiliseye tepkinin bir sonucu olarak dinden bağımsızlaşmayı özgürlük olarak yüceltmesi bu bağlamda bedensel hazların sınırsız şekilde yaşanmasını meşrulaştırması önemli bir çatışma alanıdır. Kadın-erkek arasına konulan geleneksel mesafenin kaldırılması ve cinsel hayatın nikâha bağlı olmaktan çıkarılmasına dönük çabaların da ötesine geçilerek LGBT sapkınlığına doğru hızlı yol alış modern özgürlük anlayışının getirdiği doyumsuzluğun bir sonucu olarak yorumlanabilir. Bunun ise aile kurumuna faturası oldukça ağırdır.

¹⁰³ Yasin (36), 68.

¹⁰⁴ Gazzâlî, İhyâ', Beyrut 1425/2004, s. 797; İsfahânî, s. 99.

¹⁰⁵ Mevdûdî, Tefhîmü'l-Kur'ân (trc. Muhammed Han Kayani ve dğr.), İstanbul 1996, II, 20.

¹⁰⁶ Râgıb el-İsfahânî, ez-Zerî'a, s.88.

¹⁰⁷ Âl-i İmrân (3), 14.

¹⁰⁸ Yûsuf (12), 23-24.

¹⁰⁹ Saffet Köse, Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar, s. 107.

¹¹⁰ G. Simmel, Bireysellik ve Kültür (çev. Tuncay Birkan), İstanbul 2009, s. 184.

SONUÇ

Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu kitabımızdan da yararlanarak ele aldığımız bu konularla ilgili hususları hülasa etmek gerekirse şunları söylemek mümkündür:

Modern yaşam biçimi ile dini hayat arasındaki çatışmanın odağında maddeye yüklenen anlam vardır. Maddeyi değerli kılan bizzat kendisi midir yoksa onu kuşatan manevi boyutu mudur? sorusu burada merkezi konumdadır. Modern yaşam, maddeyi ve dolayısıyla onun sağladığı hazzı maneviyatından bağımsız olarak yüceltirken din maddeyi kendi koyduğu ilkeler ve çizdiği sınırlara bağlı olarak anlamlandırır ve değerli kılar. Bu bağlamda modernite bedeninin yönetiminde bizzat insanın kendisini yetkili görürken din, bedeni Allah'ın emaneti olarak kabul eder ve ondaki tasarrufu Allah'ın iznine bağlar. Bu yaklaşım insanın en zayıf konumda bulunduğu şehvi arzularının / cinsel dürtülerinin yönetiminde kendini gösterir. Dinin kadın-erkek ilişkilerine çizdiği mesafe ve cinsel hayatı nikâh üzerinden düzenleme emrine karşı modern yaşam bunu insan özgürlüğünün kısıtlanması olarak görür ve bu noktada serbestliği esas alır. Dinin nikâhsız cinsel ilişkileri zina kapsamında değerlendirip ağır müeyyideler ön görmesine karşın modern yaşam biçiminin özgürce yaşanan cinsel hayatı savunması hatta evliliği kadın-erkek arasındaki ilişki olmaktan çıkarıp hemcinsler arasında olabilecek şekilde yaygınlaştırması aradaki çatışmanın boyutlarını göstermesi açısından önemlidir. Dinin insan onuruna yakışmayan bir sapkınlık olarak gördüğü ve helak sebebi saydığı bir eylemin modernitenin onurlu bir yaşam olarak görmesi ve ona hukuki meşruiyet kazandırması din-modernite geriliminin boyutunu göstermesi açısından önemlidir. Bu açıdan günümüz ailesinin temel sorunu cinsel hayatın dinden bağımsız olarak düzenlenmesi yönündeki çalışmalardır. Cinselliğin metalaştırıldığı ve dini hayatın sekülerleşmeye feda edildiği bir dünyada dinin, ailenin ve insani değerlerin yaşamasına imkân yoktur. İnsanın kendine yakışan onurlu bir hayat yaşaması için düştüğü yerden kalkıp tarihi süreçte din-insan ilişkilerinde kilisenin insanlığa yaşattığı olumsuzlukları genelleştirmeden yeniden manevi alem ile tanışmasına özellikle İslam'ı keşfetmesine ihtiyaç vardır. Tanrı'ya meydan okurcasına modern dünyanın cinsiyetsiz insan, nikâhsız cinsel ilişki ve ailesiz toplum projeleri ile sapkınlık yolunda attığı adımlar her geçen gün insanlığı felakete sürüklemektedir.

Günümüz Tasavvuf Hareketleri Bağlamında Kadın ve Aile Mefhumu / The Notion of Women and Family in the Context of Today's Sufi Movements

Doç. Dr. Zeliha ÖTELEŞ ÖNER

Adıyaman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi

ÖZET

Asırlar boyu farklı din ve medeniyetlerde kadın ve aile meselesi muhtelif yaklaşımlarla ele alınmıştır. Ailenin iki paydaşından biri olan kadının kut-siyetinden bahsedildiği gibi kadını kötülüklerin kaynağı olarak gören iki uç yaklaşım sarkacında mesele anlaşılmıştır. Farklı din ve medeniyetlerin bulunduğu coğrafyalarda yaşanan kültürel çeşitliliğin devamı için hayatî bir öneme sahip olan aile mefhumunun sağlıklı olması din ve medeniyetlerin istikbâli için de hayatî bir öneme sâhiptir.

İnsanlığın tekâmülünü gâye edinen sistemlerde kadın ve aile meselesi hassas bir başlık olarak gündeme gelmektedir. Bu noktada İslam dini içerisinde Tasavvuf, insanın tekâmül sürecine en çok vurgu yapan saha olarak dikkat çekmektedir. İnsan olma bakımından kadına ve erkeğe tek nazardan bakması İslami İlimler sahasında farklı bir yorum olarak nitelendirilebilir.

Kadının, dolayısıyla ailenin nasıl tasavvur edildiği ve bu tasavvura etkiye bulunan etmenler üzerine çalışmalar yapmak bu bağlamda son derece kıymet arz etmektedir. Madde ile mânâ arasında kadın ve aileye dair tasavvufî söylemlerin ele alınmaya çalışıldığı bu başlık, din sahasında yerleşik kadın algısının farklı bir söylevine işaret etmeyi amaçlamaktadır.

Klasik dönemlerden günümüze dek farklılaşan kadına dair söylemlerin temelinde idrak ve anlama düzeyinin etkili olduğu görülebilir. Bu çalışma klasik dönemde sufi yaşam tarzını benimseyen sûfilerin kadın tasavvurunu aktardıktan sonra asırlar boyu değişen sosyo-ekonomik zeminin kadını yaşama dâhil etmeye başladığı 19. Asır sonrası duruma vurguda bulunur. 19. Asır sonrası tasavvufî yaşam içerisinde kadının daha görünür olması ve tasavvufî topluluklara liderlik yapmasına atıfta bulunularak, değişen ve dönüşen tasavvufî yaşam formlarının kısa bir analizi sunulmaktadır.

Çalışmanın amacı, tasavvufî yaşam formları içerisinde kadın ve aile tasavvurunun asırlar boyu değişen seyrini ve her asırda farklı idrak düzeylerin mevcudiyetini tespit etmektir. Bu bakımdan çalışmamız, İslam dini içerisinde İslam Tasavvufunun kadın ve aile başlığı altındaki farklı yorumları ve bu alandaki farklı perspektifleri göz önüne alarak yeni çalışmalara kapı aralamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam, Tasavvuf, Kadın, Aile.

The Notion of Women and Family in the Context of Today's Sufi Movements

Summary

For centuries, different religions and civilizations, women and family issues have been handled with various approaches. As the sanctity of the woman, one of the two partners of the family, is mentioned, the issue is understood in the pendulum of two extreme approaches that see women as the source of evil. The health of the concept of family, which has a vital importance for the continuation of the cultural diversity experienced in geographies where different religions and civilizations are located, is also of vital importance for the future of religion and civilizations.

In systems that aim at the development of humanity, the issue of women and family comes to the agenda as a sensitive topic. At this point, Sufism

draws attention as the field that emphasizes the human development process the most. In terms of being human, looking at men and women from a single point of view can be described as a different interpretation in the field of Islamic Sciences. In this context, it is extremely valuable to work on how women, and therefore the family, are conceived and the factors that affect this vision. This title, in which Sufi discourses about women and family are tried to be discussed between matter and meaning, aims to point to a different discourse of the perception of women established in the field of religion.

It can be seen that the level of comprehension and understanding is effective in the basis of the discourses about women, which have been different from classical periods to the present day. This study is the 19th century in which the changing socio-economic background for centuries began to include women in life after the Sufis who adopted the Sufi lifestyle in the classical period. It emphasizes the situation after the century. Referring to the fact that women were more visible in the Sufi life after the 19th century and that they led the Sufi communities, a brief analysis of the changing and transforming Sufi life forms is presented.

The aim of the study is to determine the changing course of the conception of women and the family within the Sufi life forms for centuries and the existence of different levels of comprehension in each century. In this respect, our study aims to open the door to new studies by considering the different interpretations of Islamic Sufism under the title of women and family within the Islamic religion and different perspectives in this field.

Keywords: Islam, Sufism, Woman, Family.

GİRİŞ

İslam düşünce tarihi boyunca sūfi yaşam formunu tercih eden Müslüman toplulukların ‘kadın ve aile’ meselesine bakışları farklılık göstermektedir. İlk dönem zühd taraftarları, şehir yaşam formunun kişiyi dünyevileşmeye yaklaştırdığı düşüncesini savunmuş ve geçim kaygısına sahip olmanın kişiyi Allah’tan uzaklaştıracağını kabul etmişlerdir. Dolayısıyla evlilik ve aile fikrine de mesafeli durmuş ve mücerred (bekar) bir hayat yaşamayı ekseriyetle tercih etmişlerdir. Zâhid ve sūfilerin ‘kadın’ hakkındaki tasavvurları, evlilik, aile ve bekârlık yaşamına dâir düşüncelerinin şekillenmesinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. ‘İbadetten alıkoyar’ düşüncesiyle kadına yaklaşmamayı ve aile hayatından uzaklaşmayı zühdün temeli olarak gören sūfiler olduğu gibi, kadın ve ailenin mânevî terakkinin aşamalarından biri olduğunu varsayan sūfiler de bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, kadınlık ve erkeklığın sûreten değil sûreten olduğu anlayışı da tasavvufî metinlerin satır aralarında karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki, ‘Râbiâtü’l-adeviyye sûreten kadın olsa da hakikatte ricaller sınıfındandır’ şeklindeki ibare; ‘kadın’ ve ‘erkek’ tanımlamalarındaki farklılıkların tasavvuf ehlinin kadın tasavvurlarını etkilemiş görünmektedir.

Günümüz tasavvuf hareketlerinin kâhir ekseriyeti, 19. yüzyıl sonrasında şekillenmeye başlamıştır. Tarikat ve tekkelerin fonksiyonlarındaki değişim, dönüşüm, Müslüman coğrafyadaki modernleşme serüveni gibi etmenler, kadınların Müslüman toplum yaşamında daha görünür ve aktif hale gelmesini sağlamıştır. 1917 Osmanlı Aile Hukuku Kararnamesi sonrasında Müslüman coğrafyada kadının ve dolayısıyla ailenin modern dünyadaki konumu yeniden şekillenmiştir. Bu kararname, Osmanlı’da yaklaşık bir buçuk yıl kadar yürürlükteyken, Suriye, Ürdün, Lübnan ve Filistin gibi ülkelerde daha uzun süre etkili olmuştur. Kararnâmenin ortaya çıkma sebepleri arasında, Tanzimat dönemi sonrasında Osmanlı toplumunda yaşanan kültürel değişim, feminizm cereyanı ve savaş sonrasında değişen erkek nüfusu gibi etmenler zikredilebilir. Kadının sosyal ve ekonomik hayatta önemli konumlara gelmesi, eğitim ve kültür seviyesinin yükselmesi, “kadınlık” anlayışında köklü değişikliklere yol açmış, aile mefhumunun da yeniden yorumlanmasına sebep olmuştur. İstanbul, Kahire ve Şam gibi dönemin etkili kültür merkezlerinde gazete, dergi ve kitaplarda kadın hakları ve aile meseleleri tartışılmıştır. Dönemin tüm bu değişim ve dönüşümleri, tasavvuf hareketlerini de etkilemiştir. Zaman zaman bu tasavvufî hareketler, dönemin harâretli tartışmalarına dâhil olmuşlardır.

Günümüzde varlığını devam ettiren tasavvufi hareketler, kadın ve aileye dâir tartışmaların müspet veya menfi sonuçları üzerinden yeni tanımlamalar yapmaya devam etmektedirler.

Bu araştırmanın gâyesi; tasavvufi bir yaşam formunu benimseyen Müslüman toplulukların klasik dönemlerden günümüze değin değışen ‘kadın ve aile’ tasavvurlarının iz düşümlerini yansıtmaya çalışmaktır.

İslam, Aile ve Kadın

İslam öncesi Araplarda toplumsal bağlar soy (asabiyet) üzerinden inşa edildiğinden, kabile mensubiyeti esastır. İslam sonrası dönemde, örgütlü bir organizasyon ağına sahip olmaya başlamakla birlikte toplumsal bağlar nesep ve soy ile irtibatını sürdürmüş, ancak aile kavramı daha merkezî bir kavram hâline gelmiş görünmektedir. Kadın ise İslam öncesi Arap toplumunda –dönemin farklı toplumlarında olduğu gibi- bir nesne hükmünde olmakla birlikte, yaşam hakkı dahi erkeğin merhametine terk edilmiş durumdaydı. İslam sonrasında kadına toplum içerisinde haklar verilerek “tarağın dişleri gibi eşit” olma metaforuyla, dönemin sosyal yapısındaki üstünlük anlayışı yerle bir edilmiştir.

İslam Peygamberi Hz. Muhammed’in mensup olduğu aile bağlarına baktığımızda, ailenin Kusay b. Kilâb’dan itibaren oldukça nüfuzlu olduğu bilinmektedir. Güçlü ailelerin özellikleri, kendi kanını taşıyan bir ihtiyaç sahibinin her ne pahasına olursa olsun desteklenmesidir. Nitekim Hz. Peygamber de anne ve babasını kaybettikten sonra güçlü aile fertleri tarafından korumaya alınmıştır. Arap kültürüne ve sosyal yapısına yeni bir din getiren Hz. Muhammed, bu sıra dışı durumuna rağmen yine de aile fertleri tarafından mümkün olduğu ölçüde korunmuştur.

İslam, Arap coğrafyasında güçlü bir din olarak yaygınlaşmaya başladığında, İslâmî öğretilerin muhafaza edilmesi öncelikle aile müessesinin görevi addedilmiştir. Hz. Muhammed’in “Her doğan fitrat üzere doğar. Sonra anne babası onu Yahudi yahut Hıristiyan veya Mecûsî yapar...” (Müslim, Kader, 22) cümlesini bu bağlamda okumak gerekir.

Ailenin iki temel unsurunu oluşturan kadın ve erkek ontolojik bakımdan eşittir. Âyette yer alan, aynı cinsten çiftler olarak yaratıldığı (Nisa, 4/1), dini sorumluluk bağlamında aralarında hiç bir ayrımın olmaması (Al-i İmran, 3/195; Tevbe, 9/71) gibi Kur’ânî ifâdeler, kadını ve erkeği aynı öze sahip olması bakımından bir görür.

Kan bağı ile birbirine bağlı olan fertlerin teşkil ettiği aile, tarihin farklı devirlerinde ve coğrafyalarında farklılık arz etmektedir. Bu farklılıklar, kültür, din, örf, anane, gelenek gibi unsurlarla değişen ve dönüşüm gösteren bir yapıdır. Müslüman toplumlarda da bu farklılıklar, müşterek bir dine rağmen mevcuttur. İslâm Şeriatı (yasası) insanların kan bağı ile bir biriyle nasıl bir ilişki biçimine sahip olması gerektiğine dair bir takım kurallar koysa da, bu kuralların tüm İslam toplumları tarafından ve her devirde aynı şekilde uygulandığını söylemek pek mümkün değildir.

Ataerkil ve anaerkil ailelerde karar mekanizmaları değişmekle birlikte, tek ve çok eşli olma durumuna göre de roller taksim edilir. Dinler, aile yapısının şekillenmesine önem verirler. Çünkü kültür, örf, anane, gelenek, statü gibi, din de aile himâyesinde ve kontrolünde sonraki jenerasyona aktarılmaktadır. Asırlarca ailenin uhdesinde olan din aktarımı bugün, ailenin kontrolünden büyük ölçüde çıkmış görünmektedir.

Klasik dönemlerden günümüze intikal eden pek çok başlıktan biri olan ailede kadının fonksiyonu, tartışmasız bir şekilde, en üst düzeydedir. Müslüman toplumlarda din ve geleneğin intikali vazifesi, öncelikli olarak ailededir. Bu sebeple aile, kurulması teşvik edici bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ailelerin tesisinde aile büyüklerinin rolü yakın zamana kadar etkili iken, son asırla birlikte ailenin kurulma biçimi de pek çok şey gibi değişime uğramıştır. Değişmeyen husus ise aile içerisinde bireye “ilk tavır ve tutumu” telkin eden figürün mutlak sûrette anne-kadın olmasıdır. Bu bağlamda, günümüze sirâyet eden tavır ve tutumlar, günümüz toplumunu şekillendiren ahlâkî öğeler kısaca din ve geleneğe dair her türlü bilgi, aile müessesesinin potasından süzülerek günümüze ulaşmıştır.

Günümüz tasavvuf hareketleri içerisinde kadın ve ailenin rolüne dair bir okuma yapacağımız vakit, ilk dönem tasavvuf yaşamından intikal eden anlayış ve yorumlarından izleri tedkik etmek gerekmektedir. Bu minvalde, ilk dönem zâhid ve sûfilerin kadına, evliliğe ve aileye karşı tutumlarındaki müspet ve menfî tavırların ne kadarının günümüzde yankı bulduğunu görebilmek mümkün olacaktır.

Sûfilerin Evlilik Hayatına Karşı Tutumları

Zâhidâne yaşam formunu tercih eden Müslümanlar, ruh-beden arasında sıkışıp kalan asrımız Müslümanlarından farklı olarak bedenî arzuları terk ederek uzaklaşmayı züht için elzem görmüşlerdir. Bu terk edişin en önemli başlığı ise cinsellik, kadın ve aile meseleleriydi. Diğer bir başlık ise evlilikle bağlantılı olarak, ailenin geçimini sağlama zorunluluğu sebebiyle şüpheli yollara tevessül ederek dünya hayatına bağlanmaktır. Tarihsel süreç içerisinde bu başlıklara karşı tutumlar farklılık göstermiştir. Öyle ki, evliliğe karşı üç farklı eğilimin ortaya çıktığını gözlemlemek mümkündür:

- 1. Evliliği Ret:** Özellikle zühd döneminde, kadın ve aile meselesine karşı katı bir tutuma sahip kimseleri görmek mümkündür. Kadın için erkek, erkek için ise kadın dünyanın aldatıcılığının mücessem hâli olarak düşünölmüştür. Bu tutuma sahip kadın zâhitlerden Râbiâtü'l-Adeviyye, erkek zâhitlerden ise Bişr b Hâris'i zikredebiliriz. Evliliği reddeden zâhidlerin motivasyon kaynağı, ashab-ı suffânın, kendilerini 'ibadetten alıkoyar' düşüncesiyle kadına yaklaşmaması ve aile hayatından uzak durmasıdır.¹ Nefsi kötölüklerden arındırmadaki en önemli unsur arzu, şehvet, dünya hayatına düşkünlük gibi süflî hasletlerden uzak durmaktır. Hak-halk arasındaki tercihlerini Hak'tan yana kullanan bu zâhidler topluluğu için evlilik ve aile, Hak ile olmaya engel olması bakımından uzak durulması gereken bir kurumdur.
- 2. Şartlı Evlilik:** Kurumsallaşmaya başlayan tasavvufî hayatın bir neticesi olan bu evlilik, ilim tahsili ve seyr u sülük (mânevî eğitim) aşamalarından sonra tavsiye edilen evlilik türüdür. Evlilik hayatının mânevî terakkiye engel görülmesi sebebiyle, ilmî ve irfânî yönden belli bir yetkinliğe erişen sûfilerin yaptığı bu evlilik türünde daha çok mânevî terakkisinde etkin olan mürşidin kızı ile veya mürşidin tavsiye ettiği kimse ile gerçekleştirilen evliliklerdir. Kuşeyrî'nin Şeyhi Ebû Ali ed-Dekkâk'ın kızı ile olan evliliğini bu bağlamda zikretmek mümkün.
- 3. Bağımsız Evlilik:** Evlilik hayatı, sorumluluk almak ve evin geçimini temin etmek demektir. İlk dönem zâhidlerinin mücerred (bekar) hayatı tercih etme sebeplerinden biri de evin geçimini sağlamakta harama düşme endişesidir. Zaman içerisinde gezgin sûfiler aile kurmak için gerekli

¹ Geniş bilgi için bkz.; Emrah Sağmak, *İlk Dönem Süfilerinde Evlilik ve Aile Hayatı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 13-16.

şartlara ve bağılıklara sahip olmayan evlilikler gerçekleştirmişlerdir. Bu evlilik sorumluluklardan uzak ve bağımsız bir evlilik görünümündedir. Öyle ki gezgin sûfî, farklı coğrafyalarda eşler edinmiş olmalarına rağmen bu eşlerden bağımsız bir hayata devam etmiştir. Bu tür evlilik yapan sûfiler arasında İbn Arabî'yi zikretmek mümkündür.

Hz. Peygamberin sünneti olması sebebiyle evlilik ve aile hayatı Müslümanlar arasında önemli bir başlık iken zâhidler, mânevî terakkiye engel olacağı endişesiyle aile kurmayı tercih etmemişlerdir. Ancak sûfiler zümresinin bir kısmı ise sünneti terk etmekle mânevî terakkinin gerçekleşemeyeceğini savunmuşlardır. Abdullah b. Mesud'un Allah'ın huzuruna bekâr olarak çıkmak istemediği için on gün ömrünün kaldığını bilse yine de evleneceğini ifade etmesi, zâhid ve sûfî temâyüle sâhip kimseler arasında zâhidâne hayatın ilkeleri hususundaki ihtilâfı göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Aile hayatının sorumlulukları sebebiyle kadından uzak durmayı tercih eden zâhidler, şüpheli yollara girmemek ve seyr u sülûka hâlel getirmemek için sünneti terk etmek durumunda kaldıklarını belirtirler. Bîşr b Hâris bu tenkîd-lere cevaben, farzlarla meşgul olduğunu dolayısıyla nikah sünnetini yerine getiremediğini ifâde etmiştir.² Bu durum sûfinin farz ibadetleri sünnet olan ibadetlere öncelmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bîşr b. Haris'in bekârlığı tercih etmesinde etkili bir diğer sebep ise şu ayet-i kerimedir: “Kadınların yükümlülükleri kadar meşrû hakları vardır.” (Bakara, 2/228) Bîşr'in evlilik hayatına, cinselliğe ve kadına karşı mutlak mânâda menfî tutum içerisinde olmadığını, sadece evlendiği takdirde kadının haklarına güç yetiremeyeceğini düşündüğünden Allah'ın bu konudaki emrine muhalefet etme korkusu evlilikten uzak durmasına sebebiyet vermiş³ görünmektedir. Her ne kadar evliliği ret, sünnetin terki gibi görünse de âyette zikredilen kadının hakkına riâyet edememek sûretiyle, farz olanı gerçekleştirememekten duyulan endişe olarak da okumak mümkündür. Bunun yanı sıra bir başka âyette yer alan “Ey iman edenler! Mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın” (Münafikun, 63/9) buyruğu ile evlilik hayatının Allah'ı anmaktan alıkoyması ihtimaline karşı bu uyarı söz konusudur. Özetle, farzların terki endişesi, bâzı zâhidler tarafından sünnetin terkini de beraberinde getirmiştir.

² Sağmak, İlk Dönem Sufilerinde Evlilik ve Aile Hayatı, 31-35.

³ Detaylar için bkz. Sağmak, İlk Dönem Sufilerinde Evlilik ve Aile Hayatı, 33.

Tasavvufî Hayatta Kadın ve Aile Mefhumu

Tasavvuf, iyi ve ahlâklı insanlar yetiştirmeyi amaç edinmek sûretiyle cinsiyetler arasındaki eşitliği hayata tatbik etmiştir. Merkezinde “insan” olan tasavvuf, toplumun yarısını meydana getiren ve toplumun yarısının da yarısını oluşturan çocukların terbiyesinin emanet edildiği kadını, mânevî terakkî noktasında erkekle eşit konumda nitelendirmektedir. Öyle ki, “Allah sizin şekillerinize değil niyetlerinize bakar”⁴ hadis-i şerifinde ana mesajın, hakikat yolculuğunda esas olanın et ve kandan oluşan madde olmadığı anlaşılmaktadır. Kadın ve erkek arasındaki fark öz ve mâhiyette değil, şekil ve sûrette olsa da, teorideki bu durum pratik hayatta pek mümkün olamamıştır. Geleneğin dinden daha baskın olduğu coğrafyalarda kadın, âdeta pandora-nın kutusu gibi tüm şerhlerin odağı olarak görülmüştür. Zaman içerisinde bu yorumun dinî bir forma büründürüldüğünü söylemek mümkündür.

Mutasavvıfın kadınla ilgili düşünceleri, mânevî mertebeleri ve içinde buldukları hâle göre farklılık gösterebilmektedir. Sûfinin şehvet ve cinsiyeti bir kenara bırakarak kadına sırf bir insan olarak bakabilmesi, mânevî terakkisinde ileri bir aşamadır. İçinde bulunduğu geleneğin ve çağının anlayışının üstünde bir idrak düzeyine erişen sûfî için tüm mahlukat, Hak’tan gelen tecellilerdir.

İslam’ın ruhu olması bakımından tasavvuf, Müslüman toplumların nazari ve amelî (teorik-pratik) yönlerinin tezâhüründe etkin bir rol oynamıştır. Miladi 12. asırdan 19. asra kadar, “tarikat” ismi ile kurumsallaşan tasavvuf, Müslüman toplumları ve dolayısıyla aileleri tesir altına alan, toplumu-aileyi değiştiren-dönüştüren kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Klasik dönem tarikat kültürünün dönüştürdüğü toplumsal hayat içerisinde, tarikat pirlerrinin, şeyhlerinin eşleri, kızları ve kız torunları tarikat geleneği içerisinde varlık göstermeye devam etmişlerdir. Tasavvuf ve tarikat geleneği içine doğan kadınlar, yaşadıkları topluma öncülük etmişlerdir. Kültür ve sanat alanında, Halvetî şeyhlerinden Pîr İlyas’ın torunu olan Mihrî Hâtun⁵, Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi’nin (ö. 1166/1753) kızı olan Fıtnat Hanım⁶, Mevlevîliği

⁴ Ebul Hüseyin Müslim, Sahihî Müslim, Birr bölümü, 10.

⁵ İsmail E. Erünsal, “Mihrî Hatun”, Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2020).

⁶ Ömer Faruk Akün, “Fıtnat Hanım”, Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1996).

benimsemiş olan Leylâ Hanım⁷ ve Şeref Hanım⁸ gibi pek çok kadının Osmanlı entelektüel hayatına katkı sağladığı görülmektedir. Tasavvufi hayat içerisinde kadınların kâbiliyetleri doğrultusunda eğitim almalarına engel olmak bir yana, geleneğin aktarıcısı olması bakımından aktif rol oynamışlardır.

Günümüz Tasavvuf Hareketleri İçerisinde Kadın ve Aile

Günümüz tasavvuf hareketleri ile kastettiğimiz dönem, 19. asır sonrasında günümüze kadar devam eden, tasavvufi toplulukların varlık gösterdiği dönemdir. Bu toplulukların temel gâyesi, İslam dininin hakikat/bâtın yönünün ahlâki ilkeler aracılığıyla sürdürülmesidir. Ahlâki ilkeleri, değerleri aktaran birincil öge, aile müessesidir. Aile içerisinde aktarılan değerler silsilesi, zaman içerisinde değişimlere maruz kalmıştır. Öyle ki, aile içerisinde aktarılan değerlerin pekiştirilmesi amacıyla kitle iletişim araçları aracılığıyla, teorik çerçeve sunma gayretiyle “aile-kadın-çocuk” temalı neşriyatlar ortaya çıkarılmıştır. Bu neşriyatlarda aktarılan bilgiler esas kabul edilerek, aile içerisinde değerler hiyerarşisi oluşturulmuştur.

Osmanlı, Tanzimatla başlattığı modernleşme-muasırlaşma hareketinin temel parametrelerini Avrupa merkezli-Fransa menşeli bir anlayışla yorumlamıştır. Kadının din karşısındaki konumunun belirlenmesi de bu tip bir modernleşme çabasının sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Avrupa’daki modernleşme hareketi, asırlarca din-bilim tartışmalarının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla rasyonel ve bilimsel olmak, modernleşmeyle eş görülmüş, dindarlık ise rasyonel ve bilimsel olana zıt-karşıt bir değer olarak algılanmıştır. Bu algı, asırlarca dindarlığı aşağı çekmiş görünmektedir. Batı modernleşmesinin itici gücü, kilise ile ayrışmakla rasyonelleşmektir.

19. yüzyıl sonrası dönem, muâsırlaşmanın Müslüman coğrafyalarda yüksek sesle tartışıldığı bir dönem olmuştur. Entelektüel Müslüman çevreler, kadının toplumsal yaşam içerisinde eğitilerek Müslüman ümmete daha faydalı olacağından emin bir tutumla, şeriatın kadının çalışmasına, hayatın her safhasında aktif rol almasına izin verdiğini, mevcut yasaklamaların cehâletin ve ahlâkın azaldığı zamanlarda vükû bulduğunu söylemektedir. Bu anlayışa sahip çevreler

⁷ İsmail Ünver, “Leyla Hanım”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: Tdv - Türkiye Diyanet Vakfı, 2003).

⁸ Mehmet Arslan, “Şeref Hanım”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2010).

daha çok İstanbul, Kahire ve Lübnan merkezli dergi, gazete ve mecmualarda fikirlerini sıklıkla dile getirmiştir. Öyle ki bu çevrelerde yaşayan entelektüel Müslümanlar, ilk dönem Müslüman kadının sosyal yaşama dâhil olduğunu, İslam tarihinde de pek çok örneği görülen uygulamaların zamanla ulemanın bilinçsiz tavrı ve yanlış din anlayışı nedeniyle bugünlere geldiğini savunur. Millî, iktisâdî ve sosyal kalkınmayı sağlamanın ilk şartı olarak kadına yeterli hakların verilmesi ve kadınlarımızın sosyal hayatın-içinde olmaları gerekmektedir. Kadınlarımız namus ve haysiyetine düşkün bir tavırla, toplumun düzenini bozan davranışlardan kaçınarak bunu yapmalı, kadınlarımıza her türlü eğitim imkânı sunulmalıdır.

20. yüzyıl başlarında kadına dâir yazılarda modernleşmenin sadece kıyafetle değil, ahlâk ve geleneğe bağlılıkla olduğunu savunan güçlü kadın kalemleri okumak mümkündür. 1925 yılında yayın hayatına başlayan Âsâr-ı Nisvân Dergisini bu minvalde hatırlatmak gerekir. Kadı Abdürreşid İbrahim Efendi'nin kızı, Fevziye Abdürreşid'in (1887-1985) en önemli yayıncılık faaliyeti olan dergide 'Nesil yetiştiriciliği' ile toplumun merkezinde görülen kadına "asri (çağdaş)" sıfatı verilmiştir. İlmî, içtimâî konular ve dünyanın diğer kadınları hakkındaki malumatlar ile iş hayatında kadının yer alması desteklenmektedir. Ancak derginin yazarları, kadının Batı'daki gibi sosyal hayata katılımını teşvik ederken Türk gelenekleri ve Müslüman kadın kimliği sınırları içinde kalması gerekliliğini önemle vurgulamıştır.⁹

Osmanlı'nın son Cumhuriyetin ilk dönemlerinde kadın ve aile hakkındaki süreli yayınlar artmış, dönemin üç önemli fikir hareketi Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık, kadın ve aile başlıklarında da yapılan tartışmaların odağı haline gelmiştir. Avrupa'da yayılan bireysel ve siyasal feminizm şeklindeki kadın hakları tartışmaları, Osmanlı'da nisâiyyat kavramı ile ifade edilmiştir.

Batılılaşma hareketi, savaşlar, sosyal yaşamda kadının ve ailenin rolüne dair köklü değişimleri zorunlu kılmıştır. Özellikle peş peşe gerçekleşen savaşlar, erkek nüfusun önemli bir kısmının çeşitli cephelerde şehit olmasıyla birlikte çalışan nüfusta önemli bir azalmanın meydana gelmesine sebep olmuştur. Bu nedenle üretimde meydana gelen düşüşe engel olmak için özellikle bu dönemde kadınların fabrikalar, atölyeler, yol yapımı, sokak temizliği gibi muhtelif alanlarda çalışmaya başladığı görülür. Bu durum neticesinde

⁹ Neslihan Arul Aksoy, "Abdürreşit İbrahim'in Kızı Fevziye Abdürreşit ve Asar-ı Nisvan Mecmuası", Japonya Seyyahı Abdürreşit İbrahim'in İzinde, ed. A. Merthan Dündar, ts., 134.

muhtelif çözüm bekleyen sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sebeple de Osmanlı Devleti, 1917 Hukûk-ı Aile Kararnamesini hayata geçirme teşebbüsünde bulunmuştur. Hukûk-ı Âile Kararnâmesi İslâm hukuk tarihinde aile hukuku alanında hazırlanmış ilk kanun olması bakımından mühimdir. Bu hususta daha önce bazı kanunlaştırma teşebbüsleri olmuş, fakat bunlar tamamlanmamıştır.¹⁰ Kararnâme hazırlanırken İslamcıların, Türkçülerin, Batıcıların ve gayrimüslimlerin görüşleri dikkate alınarak yargı birliği oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu bakımdan Osmanlı Devleti'nin çok toplumlu ve çok kültürlü yapısına uygun bir kararnâme görünümü arz etse de uzun ömürlü olamamıştır.

İster Batı ister Doğu toplumlarının modernleşme serüvenini inceleyelim, karşımıza çıkan husus her iki toplumun kadınlarının bu modernleşme serüveninde daha fazla hak sahibi olma çabalarının artık görünür hale geldiği gerçeğidir. Kadın haklarının tarihsel süreçteki faaliyetleri bu çalışmanın konusu değildir. Ancak ailenin fâil unsuru olması bakımından kadının rolü, aile mefhumunu kadından bağımsız düşünmememiz gerektiğini göstermektedir.

Tasavvuf ve tarikat çevrelerinde muâsırlaşma (çağdaşlaşma) genel durumdan çok farklı olmamıştır. Çoğu zaman bu çevrelerde kadınların, muasırlaşmaya öncülük eden bir görünüme büründüğünü söylemek de mümkündür. Öyle ki, tasavvufi anlayışa sahip kimseler eğitim, ticaret, sanayi ve siyaset gibi faaliyetler içerisinde açık ve gizli roller üstlenerek, yeni toplumsal yaşam formu içerisinde güçlü bir fonksiyona sahip olmuşlardır. Bu noktada tasavvuf ve tarikatın “dünyevileşmesi” ve klasik dönemde esas olan zâhidâne tutumdan uzaklaştığını söylemek mümkün mü? Klasik dönem tarikat anlayışından şekillen uzaklaşan bu yapılara “tarikat” denilebilir mi? Bu sorulara farklı cevaplar verilebilir. Nasıl bir cevap verilirse verilsin, erken dönemlerdeki zâhidâne yaşam formu ile günümüz tasavvuf topluluklarının faaliyetleri arasında makasın gün geçtikçe daha da arttığı görülebilmektedir.

Günümüze değin tasavvuf kurumlarındaki değişim, kadının görünür ve etkin olmasını da sağlamıştır. Klasik dönemin son tarikat temsilcilerinin kadın vârisler üzerinden varlıklarını sürdürmesi bunun en bâriz göstergesidir. Kadınların görünür ve etkin olduğu tasavvufi oluşumlar bugün modern dünyanın enstrümanlarını kullanmak sûretiyle varlıklarını devam ettirmektedirler.

¹⁰ Mehmet Âkif Aydın, “Hukûk-ı Âile Kararnâmesi”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1998).

Tasavvufî hareketler içerisinde (buna tarikatlar da dahil) evlilik müessesesi kritik bir fonksiyona sahiptir. Topluluğun oluşturduğu tasavvufî kültürün, değerler silsilesinin devamı, seçilecek eş adaylarının uhdesine emanet edilecektir. Dolayısıyla eş seçimi için ideal olan yöntem, topluluk içerisinde eşleşme yöntemidir. Topluluğun değerlerini sürdürebilme potansiyeline sahip bireylerin aile kurmasına teşvik edilme sebebi, topluluğa yeni bireyler kazandırmak için de son derece kritik bir durumdur. Evlenecek bireylerin topluluk içerisinde gerçekleştirileceği evlilik ile kurulan ailelere, bir nevi topluluğun geleceği emanet edilmektedir.

Günümüz dünyasının parametreleri arasında aile, kuruluş aşamasındaki farklılaşma kadar, aile içinde yaşanan problemlerin çözüme kavuşturulmasında uyguladıkları yöntemlerde de oldukça farklılaşmıştır. Evlilikte zaman zaman karşılaşılan güçlüklerin çözüme kavuşturulması için aile büyüklerine müracaat etme metodunun yerini, “arabuluculuk ve uzlaşma” merkezleri almaya başlamıştır.

Tasavvufî hareketler içerisinde kadın ve aileye dâir düşüncelerin oluşması, yukarıda zikredilen gelişmelerden bağımsız değildir. Müslümanların yaşadığı farklı coğrafyalarda kadının tasavvufî yaşam içerisindeki faal bir rol aldığını görmemiz mümkün. 19. Asır sonrası modernleşen/muâsırlaşan Müslüman coğrafyada, geleneksel tarikatlardan beslenen ve bu tarikatların ilkelerini dönüştürerek yeni döneme tatbik eden pek çok tasavvufî topluluk ortaya çıkmıştır. Misal olarak Şâzeli tarikatından beslenen, Mısır’da ortaya çıkan tasavvufî bir hareket olarak Dandarâvî Topluluğu¹¹nu zikredebiliriz. Bu topluluk, Sudan, Ürdün, Lübnan, Suriye gibi Ortadoğu coğrafyasında yaygınlık gösterirken kadın kanaat önderleri ve liderleriyle faaliyetlerini sürdürmektedir. Lübnan’da da bir merkezi bulunan bu topluluğun başında Prof. Dr. Suâd Hakîm Hanımefendi bulunmaktadır.

Türkiye tarihinde tasavvufî toplulukların ortaya çıkması, Dandarâvî Topluluğunun ortaya çıkma süreciyle benzerlik arz etmektedir. Öyle ki Rufâî Tarikatından beslenen ve kadın liderlerin faal olduğu tasavvufî bir hareket olarak zikredebileceğimiz toplulukta etkin rol alan ilk isim, rahmetli Sâmiha Ayverdi Hanımefendi’dir. 21. Yüzyıl Türkiye’sinde kadınların oldukça etkin

¹¹ Bu topluluk hakkında geniş bilgi için bkz.; Zeliha Öteleş, “Tarikat Dönemi Sonrası Tasavvufî Hareketler: Dandarâvî Topluluğu Örneği”, AKADEMİAR Akademik İslam Araştırmaları Dergisi 7 (15 Aralık 2019), 141-160.

olduğu pek çok tasavvufi topluluk faaliyet göstermektedir. Bu topluluklar kimi zaman bir tarikatın kadın kolları gibi hareket etse de, günümüz medya teknolojilerini kullanarak göz önünde bulunmakta ve tasavvuf kültürünü geniş kitlelere yaymaya gayret etmektedirler.

SONUÇ

İslam düşüncesinde kadın ve aile meselesi asırlar boyunca toplumsal hayatın düzen ve intizâmında müessir kavramlar olarak karşımıza çıkmıştır. Kadının toplumsal hayat içerisinde konumlandırılması, ailenin inşâ sürecinde kadının rolü ve fıkhi kaidelerle belirlenen kadın kimliği gibi meseleler farklı Müslüman coğrafyalarda gelenek ve kültürel yaşam formlarıyla yorumlanmıştır. 19. asır ve sonrasına gelindiğinde tüm dünyada olduğu gibi Müslüman coğrafyalarda da kadın meselesi ve dolayısıyla aile müessesesi yüksek perdeden tartışılan konu başlıkları arasına girmiştir. Geleneksel olanın modern zamanlarda tartışıldığı bir dönemde, Osmanlı Devleti, 1917 “Aile Hukuku Kararnâmesi” ile yeni yüzyılda kadın ve aile meselesine ilk kez bir açılım sağlamıştır. Kadınlık anlayışında köklü değişikliklere yol açması bakımından bu kararnâmenin ortaya çıkma sebeplerinden en önemlisi, kadınların sosyal ve ekonomik hayatta daha etkin bir konuma gelmeleri, eğitim ve kültür seviyelerinin yükselmiş olmasıdır.

Kadın, evlilik ve aile başlıklarının merkeze alındığı bu çalışma, klasik dönemlerden günümüze değin tasavvufi yaşam formunu benimseyen Müslümanların bu hususlardaki farklı görüşlerinin muhtemel sonuçlarını gözlemlemektedir. Zâhid Müslümanlar tarafından, kadın ve aile mevzuları, farzları hakkıyla yerine getirmekten alıkoyan ve de mânevî terakkiye engel teşkil eden meşgûliyetler olarak telakkî edilmiş, bu sebeple de uzak durulması telkîn edilmiştir. Kimi sûfiler ise kadın ve aile hayatını, bu dünyadaki imtihanlardan biri olarak görmüş, evliliğin mânevî terakkiye fayda sağlayacağını kabul etmişlerdir. Tasavvufi yaşam formunu günümüzde sürdürmeye çalışan Müslümanlar arasında ise ilk dönem zâhid ve sûfilerin farklı eğilimlerinin varlık gösterdiğini söylemek mümkündür.

Yaygın kanaate göre Müslümanların evlenmesi ve çoğalması Hz. Peygamber tarafından tavsiye edilmiştir. Evlilik için âyette işâret edilen kadının haklarına riâyet edilmesi, çocukların geçimi için ise helal kazancın gözetilmesi şarttır. Bunları yerine getirebilme selâhiyetine sâhip olmayan bir Müslümanın sade-

ce şehvet duygusunun dizginlenmesi için gerçekleştirdiği evlilik, toplumda olumsuz sonuçlara sebebiyet verebilmektedir. Evlilik için belli bir olgunluğa erişmek, ailenin sağlam temeller üzerine inşâ edilmesi için de gereklidir.

Tasavvufî düşüncede, sâlikin mânevî terakkisinin selâhiyeti öncelendiği için evlilik veya bekârlığın tercihinde asıl olan, kalbin istikametinin bozulmamasıdır. Evlilik de bekârlık da kutsal veya kerih görülmemiştir. Esas olan, dünyevî hayat ile bağlarının güçlenmemesi için her bir kimse için uygun olan ne ise onun tercih edilmesidir.

KAYNAKÇA

Aksoy, Neslihan Arul. "Abdürreşit İbrahim'in Kızı Fevziye Abdürreşit ve Asar-ı Nisvan Mecmuası". Japonya Seyyahı Abdürreşit İbrahim'in İzinde. ed. A. Merthan Dünder. 125-152, ts.

Akün, Ömer Faruk. "Fitnat Hanım". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 13/39-46. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Arslan, Mehmet. "Şeref Hanım". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 38/550. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Aydın, Mehmet Âkif. "Hukûk-ı Âile Kararnâmesi". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 18/314-318. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Erünsal, İsmail E. "Mihri Hatun". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 30/37-38. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Öteleş, Zeliha. "Tarikat Dönemi Sonrası Tasavvufi Hareketler: Dandarâvi Topluluğu Örneği". AKADEMİAR Akademik İslam Araştırmaları Dergisi 7 (15 Aralık 2019), 141-160.

Sağmak, Emrah. İlk Dönem Sufilerinde Evlilik ve Aile Hayatı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Ünver, İsmail. "Leyla Hanım". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 27/157. Ankara: Tdv - Türkiye Diyanet Vakfı, 2003.

Aile Kurumunun Tarihsel Serüveni ve Küresel Dünyadaki Durumu / The Historical Trajectory of the Family Institution and Its Outlook in the Global World

**Prof. Dr. Celalettin
VATANDAŞ**

*Süleyman Demirel
Üniversitesi, İletişim
Fakültesi, Gazetecilik
Bölüm Başkanı*

**Doç. Dr. Saniye
VATANDAŞ**

*Tekirdağ Namık
Kemal Üniversitesi,
Fen Edebiyat
Fakültesi,
Sosyoloji Bölümü*

GİRİŞ

Birçok işlevinin arasında her zaman en önde yer alan iki temel işlevinden birisi toplumun yapı taşı, diğeri de bireyin toplumsallaşmasının temel kurumu olan aile, tüm tarihi boyunca çok farklı üretim tarzlarının, inançların, toplumsal şartların, ekonomik ve kültürel faktörlerin, savaşların, felaketlerin etkisiyle yapısal ve işlevsel açıdan sürekli denebilecek bir tarzda değişti ve dönüştü. Bu durum onun son derece dinamik bir yapıya sahip olmasının doğal sonucudur. Çünkü her türlü değişirici dönüştürücü etki karşısında temel bazı özelliklerini her zaman koruyabilen güçlü bir yapısı var. Gücünün temel kaynağı ise insan doğasının doğal bir uzantısı olmasından kaynak-

lanıyor. Dolayısıyla insanla ve insan için var olan doğal bir oluşuma sahip. Fakat modern zamanlarda iki ayrı durum aileyi yapısal ve işlevsel açıdan tüm tarihinde olmadığı kadar sarstı. Bunlardan birisi Sanayi Devriminin diğeri ise Küreselleşmenin yol açtığı yeni durumlar ve şartlardır. Hiç kuşkusuz bu ikisi bir sürecin kronolojik iki ayrı aşamasını temsil etmektedir; birbirlerinden bağımsız değiller. Kronolojik açıdan önce olan Sanayi Devrimi çağında yapısal ve işlevsel açıdan radikal denebilecek değişim ve dönüşümlerin nesnesi olan aile kurumu, o zamanlardan beri neredeyse kesintisiz devam eden yoğun kentleşme, bireyselleşme süreçlerinin etkisiyle sürekli sarsıcı etkilere maruz kaldı. 20. yüzyılın ikinci yarısı ile varlığını güçlü şekilde hissettiren küreselleşmenin çok farklı alanlarda çok yönlü değiştirici ve dönüştürücü etkilerinin en önemli nesnelere birisi aile kurumu oldu. Üstelik yapısal ve işlevsel açıdan alternatif “birliktelikler” karşısında çoğu zaman korumasız bırakıldı, yaygınlaşan ve her geçen gün daha da güçlenen seküler kültür nedeniyle bireysel ve toplumsal hayattan daha da çekilen dinin koruyucu semsiyesinden daha fazla mahrum hale geldi. Aile kurumu Sanayi Devrimi zamanlarından itibaren yapısal açıdan küçüldü ve birçok işlevini de kaybetti. Bu durumu küreselleşmeyle tüm insanlığı kuşatacak kadar yaygınlığa erişti.

Aile Kurumu

Aile, yaygın şekilde kabul edildiği ve konuyla ilgilenenler tarafından hemen her fırsatta kolaylıkla dile getirildiği üzere toplumsal yapının en önemli unsurlarından birisi ve hatta “toplumun temel taşıdır”¹. Bu durum çoğu hukuk metninde de karşılık bulmuş bir özelliktir. Bu açıdan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi önemlidir. Beyannamenin aile ve evliliği konu edinen 16. maddesinde “Aile, cemiyetin tabii ve temel unsurudur; cemiyet ve devlet tarafından korunmak hakkını haizdir” denilmiştir. İnsanlığın ilk ve en temel kurumlarından birisi olan aile, insanlık tarihinin her aşamasında insanla birlikte ve insan için var olmuştur. Bu itibarla tarihsel açıdan “aile teşkilatına sahip olmayan bir insan sürüsü veya kabilesi yoktur”² tespiti oldukça önemlidir. Çünkü aile, toplumun varlığının ve sürekliliğinin yegâne unsuru olmasının yanı sıra, aynı zamanda bireyin ‘insanlaşmasının’ temel ortamı ve aracı durumundadır. Birey aileye doğmakta ve aile de ‘insanlaşmaktadır’

¹ Edwards, John, The Family and Change, New York, 1969, s. 3.

² Freyer Hans, Sosyolojiye Giriş, (Çev. Nermin Abadan), Ankara, Sevinç Matbaası, 1963, s. 22.

(becoming man)³. Bir başka söyleyişle, birey, içine doğduğu ve yaşadığı topluma göre insan haline gelmektedir.

Ancak tüm bunlar, görünüşte oldukça basit fakat esasen bir o kadar önemli 'Aile nedir?' sorusunun kolayca cevaplanabileceği anlamına gelmemektedir. Çünkü aile, hem yapısal özellikleriyle hem de yerine getirdiği işlevleriyle tüm zamanları ve toplumları kapsayacak tarzda kolayca çerçevesini tanımlanabilecek bir olgu değildir. Zira aile evrensel bir kurum olmasına karşılık, evrensel boyutta standart bir aile yapısı bulunmamaktadır. Aile kurumu yapısal ve işlevsel açıdan, içinde bulunduğu toplumun üretim biçiminden, ekonomik sisteminden, genel yaşayış tarzından, din ve inançlarından, sosyal ve kültürel özelliklerinden, tarihsel mirasından kolaylıkla etkilenebilen bir yapıya sahiptir. Bu ise ailenin farklı toplumlarda farklı yapısal özellikler ve işlevler kazanmasına yol açmıştır. Dolayısıyla aynı zaman diliminde birbirine oranla görece farklı yapılara ve işlevlere sahip aile tipleriyle karşılaşılabilir. Üstelik ailenin yapısal ve işlevsel özellikleri, sadece içinde bulunduğu veya ilişkili olduğu toplumla, coğrafya ile, din ve inançlarla, üretim ve tüketim tarzlarıyla, ekonomik ve kültürel özelliklerle değil, aynı zamanda üzerinde yer aldığı tarihsel süreçle de doğrudan irtibatlıdır. Aile kurumu, yatay ve dikey bağlamda tüm bunlarla karşılıklı ilişki içindedir. Bu durum ailenin oldukça dinamik niteliklere sahip olmasını sağlamakta, bu da konuya ilgi duyanların aileye farklı açılardan bakmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda olmak üzere Gittens'in şu hatırlatması oldukça önemlidir: "Tek bir aile biçimi olduğunu varsaymak sınıf, toplumsal cinsiyet ve yaş bağlamında birçok önemli farkı reddetmektedir"⁴. Bu nedenle standart ve statik bir aile yerine 'aileleri' düşünmek gerekmektedir⁵.

Fakat bu durum, aileye ilişkin genel-geçer tanım yapılamadığı ve yapılamayacağı anlamına gelmemektedir. Aile tanımlanmış ve tanımlanmaya da devam etmektedir. Yapılmış tanımlar dikkate alınan tarihsel ve toplumsal boyuttaki yapısal ve işlevsel özelliklerde açığa çıkan farklılaşmalardan dolayı değişkenlik göstermektedir. Böyle olunca yapılmış tanımların esasen doğru, fakat esas alınan toplumdaki veya süreçteki farklı bir ailenin yapısal ve işlevsel özellikleri açısından eksiklikler veya farklılıklar taşıdığı söylenebilir.

³ Berger Peter, Luckmann Thomas, Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi, (Çev. V. S. Öğütle), İstanbul, Paradigma, 2008.

⁴ Gittins, Diana, Aile Sorgulanıyor, (Çev. T. Erdem), İstanbul, Pencere Yayınları, 2011, s. 15.

⁵ Gittins, Aile Sorgulanıyor, s.14-15.

Bu hatırlatmayı takiben aileye ilişkin bazı temel tespit ve tanımları dikkate almak gerekirse; Kingsley Davis'e göre aile, "aralarında kan bağı sebebiyle birbirlerine akraba olan bir grup insanın"⁶ ismi olarak anlam kazanmaktadır. Galvin, Brommel ve Bylund'a göre⁷ "aile hayatlarını uzun süreler boyunca evlilik, kan, müştereklik, resmiyet veya diğer şekillerde paylaşan; kendilerini aile olarak düşünen; belirli bir tarihi paylaşan ve aile ilişkileri içerisinde çalışma özellikleri gösteren insan ilişkiler ağıdır". Murdock'un aile tanımı ise şöyledir: "Beraber yaşama, ekonomik iş birliği ve üreyle karakterize edilen bir grup. Aralarında sosyal onay gören bir cinsel ilişkinin bulunduğu karşı cinsten iki yetişkini ve bunların kendilerinin veya evlat edindikleri bir veya daha çok çocuğu içerir"⁸.

Aileye ilişkin tanımlara Türkiye'den örnek vermek gerekirse, bu konuda akla gelen ilk örneklerden birisi Devlet Planlama Teşkilatı'nın Türk Aile Yapısı Özel İhtisas Komisyonu tarafından yapılan kapsamlı tanımdır: "Kan bağıllığı, evlilik ve diğer yasal yollardan, aralarında akrabalık ilişkisi bulunan ve çoğunlukla aynı evde yaşayan bireylerden oluşan; birey cinsel, psikolojik, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı, topluma uyum ve katılımlarının sağlandığı ve düzenlendiği temel bir toplumsal birimdir"⁹. Hilmi Ziya Ülken özelde Türkiye'yi genelde İslam toplumlarını dikkate alarak "aralarında gerçek bir uzlaşma ve akrabalık bağı olan ve bütün sosyal münasebetleri bir soy etrafında olan zümre"¹⁰ tanımını yapmıştır. Mübeccel Kıray ise "aile, toplumsal değişmede tampon kurum işlevi gören, yapısal değişmelerin getirebileceği kopuklukları şekil ve işlev değiştirerek karşılayan, bireylerin güvenlik gereksinmelerini değişik biçimlerde yerine getiren sosyal bir kurumdur"¹¹ tanımını yapmıştır.

Aile tanımlarında dikkat çeken ve referans alınan önemli özelliklerden birisi, ailenin toplumsal boyutuna ilişkin yaklaşımlarda kendini açığa vurmaktadır. Toplumsal yapıyla irtibatı açısından aileyi toplumsal bir 'grup' (group), 'kurum' (institution), 'topluluk' (community), 'birlik' (association),

⁶ Duncan Geoffrey, A Dictionary of Sociology, London, Routledge, 1968.

⁷ Galvin Kathleen, Brommel Bernard, Bylund Kathleen, Family Communication: Cohesion and Change, New York, Pearson, 2011, s. 48.

⁸ Murdock George Peter, Social Structure, New York, The MacMillan Company, 1949, s. 28.

⁹ Ünal Turgay, "Türkiye'de Çekirdek Aileler" Nüfus Bilim Dergisi, Ankara, 1988, s. 11.

¹⁰ Ülken Hilmi Ziya, Sosyoloji Sözlüğü, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 1969, s. 18.

¹¹ Kandiyoti Deniz, "Aile Yapısında Değişme ve Süreklilik; Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım", Türkiye'de Ailenin Değişimi, Ankara, 1984, s. 25.

‘örgüt’ (organization) ve ‘yapı’ (structure) olarak niteleyen tanımlara sıklıkla rastlanabilmektedir. Bu açıdan aileyi toplumsal bir grup olarak niteleyen Maclver ve Page’in tanımı önemli bir örnektir. Bu iki sosyolog, aileyi “cinsel ilişkiye dayalı, çocuk sahibi olma ve bu çocukları yetiştirme özellikleri gösteren grup”¹² olarak tanımlamışlardır. Aynı yaklaşımın diğer örnekleri arasında Peter Winch ve Gordon Marshall vardır. Winch, aileyi “kuşak ilişkilerine göre ana, baba ve çocuktan meydana gelen grup”¹³, Marshall da “aile kan, cinsel ilişki ya da yasal bağlarla birbirine bağlı olan insanlardan oluşmuş, mahrem ilişkilerle örülü bir grup”¹⁴ olarak tanımlamıştır. Hans Freyer ise ailenin “grup” özelliğinin yanı sıra sosyal yapının önemli bir modeli oluşuna dikkat çekmiş ve “tabiat tarafından yaratılmayan, fakat tabiatın ilham alarak bütün sosyal yapıların örneğini teşkil eden en küçük grup”¹⁵ tanımını ön plana çıkarmıştır. Aileyi örgüt özelliğiyle tanımlama eğiliminde olan Sumner ve Keller ise aileyi “en az iki neslin bir arada bulunduğu, kan bağıyla karakterize edilen küçük sosyal örgüt”¹⁶ olarak nitelemişlerdir. Meyer Francis Nimkoff, ailenin ‘sürekliliğine’ vurguda bulunarak ve ‘birlik’ niteliğine işaret ederek “karı-koca ve çocuklardan veya sadece karı- kocadan oluşan az veya çok süreklilik özelliği gösteren birlik”¹⁷ tanımını yapmıştır.

Toplumsal bir ‘kurum’ olma özelliği, aileye yönelik tanım ve nitelermelerde en sık rastlanan özelliklerden bir diğeridir. Ailenin kurum olma niteliği, bizim de öncelediğimiz bir özelliğidir. Kurum, temel nitelikteki fizyolojik, psikolojik ve toplumsal bazı ihtiyaçlarını karşılama amacıyla kişilerin birlikte gerçekleştirdikleri sürekli sayılabilecek toplumsal örüntü, rol ve ilişkiler ağının ismi olarak anlam kazanmaktadır. Çünkü tesadüfi niteliğe sahip insan davranışları hiçbir zaman herhangi bir şekilde de olsa toplumsal bir kurum oluşturmaz. Bir toplumsal kurumu oluşturan davranışlar, bilinçli, amaçlı, sistemli, toplum tarafından onaylanmış davranışlar ve bu davranışların oluşumunda ve gelişiminde payı olan ilişkiler, tutumlar ve tavırlardır. Toplumsal kurumlar toplumsal yapının zorunlu bir sonucu, toplumsal yapı ise toplumsal kurumların birlikteliğinde oluşan ve şekillenen bir bütündür.

¹² Maclver Robert Morrison, Page Charles Hunt, Society, London, Mc Millan Ltd, 1949, s.238.

¹³ Winch Robert Francis, The Modern Family, Holt, Rinehart and Winston, 1971, s. 12.

¹⁴ Marshall Gordon, Sosyoloji Sözlüğü, (Çev. Osman Akinhay, Derya Kömürçü), Ankara, Bilim ve Sanat, 1999, s. 7.

¹⁵ Freyer, Sosyolojiye Giriş, s. 220.

¹⁶ Koenig Samuel, Sociology, New York, Barnes and Noble, 1957, s. 129.

¹⁷ Nimkoff Meyer Francis, Comparative Family Systems, Boston, Houghton Mifflin, 1965, s. 14.

Toplumsal kurumlar toplumsal yapıyla birlikte ve onun bir parçası olarak işlev(ler) yerine getirirler. Bu itibarla toplumsal yapı ile toplumsal kurumlar arasında diyalektik bir ilişki vardır. Aile kurumu ise tüm bu özellikleri en açık ve somut şekilde temsil eder. Buna göre her toplum 'din', 'ekonomi', 'siyaset', 'eğitim' gibi bazı kurumlardan oluşur ve 'aile' bunlardan birisi ve hatta en önemlisidir. Bir kurum olarak aile 'evlilik', 'cinsellik', 'boşanma'... gibi daha alt kurumlara sahip üst bir kurumdur.

Ailenin Tarihsel Serüveni

Aile kurumu hem birey hem de toplum açısından son derece önemli olmasına; bireyin toplumsallaşmasının yanı sıra, toplumsal yapı ve toplumsal sistem için muadili bulunmayacak kadar önemli işlevler yerine getirmesine karşılık, yukarıda kısaca değinildiği üzere, statik değildir. Tarihsel süreçte çok farklı ekonomik, dini, kültürel, teknolojik, yasal faktörlerin etkisiyle yapısal açıdan önemli değişikliklere uğrayan aile kurumunun yerine getirdiği işlevler de sürekli değişim halinde olmuştur. Örneğin 'ekonomi', 'eğitim', 'siyaset', 'boş zaman' gibi kurumları bünyesinde bulundurduğu zamanlarla bunlardan ayrıldığı zamanlardaki işlevlerinin farklılaşacağı açıktır. Yine aynı şekilde tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişin aile kurumunu yapısal ve işlevsel açıdan radikal düzeylerde değişmesi de beklendik bir durumdur. Ulus devletlerin güçlü, ulusal sınırların geçirgenliğinin az olduğu dönemlerin ailesi ile iletişim ve ulaşım araçlarının yaygınlaştığı, ulusal sınırların büyük oranda geçirgen hale geldiği dönemlerin aile yapılarında ve işlevlerinde de büyük değişikliklere sahip olması beklenir. Tüm bunlar dikkate alındığında aile kurumunun toplumsal, teknolojik, ekonomik, kültürel, siyasal faktörlerin etkisiyle değişmesi ve dönüşmesi ile ilgili olarak son iki önemli eşik hakkında genel çerçevede bazı bilgiler önemlidir. Zira bunlar aile kurumunu tüm tarihinde muhatap olduğu tüm değiştirici ve dönüştürücü etkilerden daha fazla ve yoğun değişime zorlamıştır. Söz konusu iki önemli eşik Sanayi Devrimi ile Küreselleşme sürecidir.

Sanayi Devrimi ve Aile

Aile kurumunun yapısal ve işlevsel değişiminde önemli yere sahip eşiklerden birisi Sanayi Devrimidir. 18. yüzyılda hızlı büyüyen tarım dışı nüfusun ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra ekonomide tekstil fabrika sistemlerinin ve buhar makinalarının kullanılması Sanayi Devriminin kıvılcımı olmuş ve

bu da toplumsal hareketlenmeleri beraberinde getirmiştir. Bu yeni durum insanlığın kaderinde önemli bir eşiği temsil etmektedir. Böyle olduğunu ise Tocqueville, Carlyle, Mill, Kierkegaard ve tüm öteki 19. yüzyıl eleştirmenleri kolaylıkla fark etmişler ve modern teknoloji ile toplumsal örgütlenmenin insan yazgısını nasıl etkilediğini fark edip, bunu anlamaya yönelmişlerdir¹⁸. Sanayi Devrimi ile başlayan ve kesintisiz devam eden toplumsal, ekonomik, siyasal anlamda değişiklikler kadar teknolojik gelişmeler de aile kurumunun değişmesine neden olmuştur. Sanayi Devrimi ile birlikte kırsal toplumdaki insanların geçimlerini tarımdan elde ettiği ürünlerle sağlamalarından üretimin makinalarla sağlandığı üretim sürecine geçilmiştir. Yeni ekonominin yarattığı maddi sistem tarıma dayalı toplumları kökten etkilemiştir¹⁹. 30-40 yıl gibi bir sürede kırsal alandan kopan insanlar şehir nüfuslarını birkaç katına çıkarmıştır. Üretim için ilave ve ucuz işgücüne ihtiyaç, yerleşik kadın erkek rollerinde radikal değişikliklere yol açmış, kadın ilk defa ücretli ve sürekli olarak ev dışında çalışmaya başlamıştır. Bu durumun öncelikle kadının süregelmekte olan rollerini değiştirmiştir. Kadın-erkek, ebeveyn-çocuk ilişkileri değişikliğe uğramış, hem erkeğin hem de kadının ücretli çalışma zorunluluğu aileyi yapısal olarak küçültmüştür. Böylelikle kadın-erkek ve bir-iki çocuktan oluşan çekirdek aile yaygın aile tipine dönüşmüştür. Ev, iş dışında zamanın geçirildiği, boş vaktin geçirildiği bir yer olmuştur²⁰. Çekirdek ailelerin sayısı genel aile yapısını temsil edecek kadar artmıştır²¹. Kadının da çalışmak zorunda kalması ile çocukların bakım görevi kreş ve anaokulu gibi sosyal kurumlara aktarılmış, yaşlıların bakımı ve korunması ise huzurevine bırakılmıştır²².

Goody'nin özellikle vurguladığı üzere²³, Sanayi Devrimi sonrasında yaygınlık kazanıp modern aile tipini temsil etmeye başlayan çekirdek aile, in-

¹⁸ Berman Marshall, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, (Çev. Ümit Altuğ, Bülent Peker), İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, s. 44.

¹⁹ Hobsbawm Eric, *Devrim Çağı: 1789-1848*, (Çev. B. S. Şener), Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2008, s. 37-40.

²⁰ Poster Mark, *Eleştirel Aile Kuramı*, (Çev. H. Tapınç), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1989, s. 196-201.

²¹ Tolan Barlas, "Geleneksel Aileden Çağdaş Aile Yapısına Doğru", (Edt. Dikeçligil Beylü, Çiğdem Ahmet), *Aile Yazıları*, Ankara, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Cilt 2, ss. 493- 504, 1990, s. 495.

²² Ergün Mustafa, "Sanayileşme ve Ailenin Görevlerinde Meydana Gelen Değişimler", (Edt. Dikeçligil Beylü, Çiğdem Ahmet), *Türk Aile Ansiklopedisi*, Ankara, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Cilt 3, ss. 893-895, 1991, s. 894.

²³ Goody Jack, *Avrupa' da Aile*, (Çev. Serpil Arisoy), İstanbul, Literatür, İstanbul 2004, s. 5.

sanlığın yabancısı olduğu bir aile tipi değildi. Talcott Parsons²⁴ her ne kadar çekirdek aileyi sanayi toplumunun doğal sonucu/ürünü kabul etmiş olsa bile çekirdek aile hep vardı. Ancak baskın aile tipi değildi. Sanayi Devriminin yol açtığı yeni üretim ilişkileri ve bu üretim ilişkilerinin zorunlu kıldığı yaşama tarzları geleneksel geniş ailenin zayıflayıp dağılmasına, çekirdek ailenin ise baskın aile tipi haline gelmesine katkı sağlamıştır. Giddens'a göre bu değişimin temelinde yer alan birçok faktörden birisi çocuk sayısının azalmasına yol açan doğum kontrol yönteminin yaygınlık kazanmasıdır. Doğum kontrol yönteminin yaygınlık kazanmasıyla modernlik ile üreme, akrabalık ve neslin devamı arasındaki bağ kopmuş; cinsel devrim adı altında yaratılan olgunun ön şartı olarak 'romantik aşk' icat edilmiş ve bu sayede cinsellik plastik bir nitelik kazanmıştır²⁵. Öte yandan sanayi toplumu ile uyum sağlayan çekirdek aile modelinde akrabalık bağlarının gerilemesine karşılık arkadaşlık ilişkileri öne çıkmıştır. Sanayi toplumunda aile, daha geniş toplumsal yapıdan uzaklaşarak fertlerin toplumsallaşma ve kültürel değerlerin aktarılmasında birincil işleve sahip olmuştur. Dolayısıyla akrabalık bağlarından yalıtılmış aile, çocuğun toplumsallaşması bakımından bir araç konumuna erişmiştir²⁶.

Çekirdek aile yapısının ve bu yapının tipik işlevinin dikkat çeken en önemli 'olumsuzluğu', çocukların toplumsallaşmaları için gerekli ortam ve imkânı yeterli düzeyde sağlayamamasıdır. Toplumsallaşma için gerekli ortamı tamamıyla sağlayamadığından dolayı, başka kurumların desteğine ihtiyaç hissetmiştir. Eğitim kurumu, çekirdek aile kurumunun destek aldığı kurumlardan birisi olmuştur. Eğitim kurumunun, aile kurumunun temel işlevlerinden bazılarını üstlenmesiyle bireyler bilgilendirme, hayata hazırlanma, hayatın işleyişine ve kişilik gelişimlerine ait temel sorularının cevabını bulma, mesleğe hazırlanma gibi temel ihtiyaçlarını eğitim kurumları üzerinden karşılamaya başlamışlardır. Bu durum, insanlık tarihi ve bu süreçte egemen olan aile kurumu açısından oldukça yeni bir durum olarak anlam kazanmaktadır. Ve bu durum birçok toplum açısından 20. yüzyılın hikâyesidir. Öte yanda dostluk, eğlence, arkadaşlık gibi bireysel ihtiyaçlar serbest zaman kurumu üzerinden karşılanmaya başlanmıştır. Modern zamanların

²⁴ Parsons Talcott, "The Social Structure of The Family" (Edt. S.M Farber), Man and Civilization: The Family Search For Survival, London, McGraw Hill, 1959.

²⁵ Giddens Anthony, Mahremiyetin Dönüşümü, (Çev. İdris Şahin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1992.

²⁶ Sorokin, Pitirim, Çağdaş Sosyoloji Kuramları, (Çev. M. R. Öymen), Ankara, T.C Kültür Bakanlığı Bilim Yayınları, 1994, s. 376.

bir oluşumu olan serbest zaman kurumu, modern tüketim kültürünün önemli faaliyet alanlarından birisi olarak doğmuş ve gelişmiştir. Serbest zamanı değerlendirmeyi sağlayacak eğlence sektörlerinin sunduğu imkânlar bireylerin ailede karşılaya geldikleri bazı ihtiyaçlarının karşılanmasının yeni tarzını temsil etmiştir. Bireyler, ekonomik yardımlaşma gibi önemli ihtiyaçlarını, insanlık tarihinin uzun bir döneminde yaptıkları gibi aile kurumunun imkân ve şartlarında değil, hizmet sektörünün farklı unsurları aracılığıyla karşılamak durumunda kalmışlardır. Finans kurumları, bankalar bu alanda önemli işlevler üstlenmişlerdir. Hâlbuki tüm bunların büyük çoğunluğu büyük aile yapılarında, o aile yapısının tesis ettiği aile ortamında ve ailenin üyeleri arasında sağlanırdı. Fakat geleneksel/büyük ailenin yatay açıdan son derece büyük olan kuşatıcılığı, bireylere farklı açılardan sağladığı doğrudan destekler çekirdek ailede gerçekleşmemiştir. Bu sebeple olacak ki çoğu kimsenin aile yapısının 'kötüye' doğru gittiği konusunda ortak görüşe sahip olduklarını günlük yaşam içinde tanık olunanlardan hareketle biliyoruz. Elbette ki bu kanaatte, boşanmalardaki artışın, geleneksel değerlerin zayıflamasının doğrudan olmak üzere aile bireylerinin tutum ve davranışları üzerindeki olumsuz etkilerinin de payı vardır ve hatta oldukça büyüktür²⁷.

Küreselleşen Dünyada Aile

Aile kurumunun yapısal ve işlevsel değişim ve dönüşümünde önemli eşiklerden birisi Sanayi Devrimi ise diğeri de dünyanın küreselleşme sürecidir. Küreselleşme, özellikle son elli yıldır üzerinde çok konuşulup tartışılan, çok farklı anlam ve değerler yüklenen, çok farklı tanımlamalara ve nitelemelere konu olan olgunun ismi olarak anlam kazanmaktadır. Ortalama bir tanım- la, dünyadaki farklı toplumlar, uluslar ve bölgeler arasında artan karşılıklı bağımlılık ya da dünya çapındaki ekonomik, siyasal, kültürel, askeri, entelektüel, toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlanabilecek olan küreselleşmeyi ortaya çıkaran en temel faktörün bilim ve teknoloji olduğu söylenebilir. Özellikle iletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmelerle birlikte küresel güçler toplumlar, uluslar ve bölgeler üzerindeki etki güçlerini ve alanlarını genişletmişlerdir. Bu da bir benzeşmeye yol açmış ve bu benzeşme küreselleşme olarak isimlendirilmiştir.

²⁷ Vatandaş Saniye, "Aile İçin İlişkiler ve Aile Kurumunun İnternetle Sınırı", Eurasian Conference on Language and Social Sciences, October 16-8 2020, Antalya, ss 162-181, 2020, s. 164.

İnsanlar ve toplumlar gittikçe üst üste binen hatta ülkelerin sınırlarını çok kolayca aşan faaliyetlere girmişlerdir. Seyahat, iletişim, finans faaliyetleri, ticaret ve spor müsabakaları, meslekler, inançlar, kültürler artık tek bir ülkenin sınırları içine hapsedilemez olmuştur. Buna benzer birçok ilişki ve faaliyet, uluslararası bir niteliğe kavuşmuştur. Bu açıdan bakıldığında küreselleşmenin, tarihsel bir olgu ve süreç olarak, insan ve toplumlar arasındaki ilişkileri daha çok zenginleştirdiği söylenebilir. Değişik ülkelerden insanlar bir araya gelmekte, mal, hizmet ve fikir alışverişinde bulunmakta ve birbirlerinin deneyimlerinden yararlanmaktadırlar. Bütün bu yaşananlar, insanların, ulusal düzeydeki düşünce ve ilişki biçimlerinden, uluslararası ölçekte yeni bir ilişki ve düşünme biçimlerine geçtiklerini göstermektedir. Buna göre küreselleşme, dünya ölçeğinde ekonomik, siyasal ve kültürel bütünleşme; fikirlerin, görüşlerin, pratiklerin, teknolojilerin küresel düzeyde kullanılması; sermaye dolaşımının evrenselleşmesi; ulus-devlet sınırlarını aşan yeni ilişki ve etkileşim biçimlerinin ortaya çıkması; mekânların yakınlaşması, dünyanın küçülmesi, sınırsız rekabet, serbest dolaşım, pazarın dünya ölçeğinde büyümesi ve ulusal sınırların dışına çıkması, kısaca dünyanın tek pazar haline gelmesi olarak anlam kazanmaktadır.

Küreselleşmeyi iletişim ve ulaşım teknolojilerinin gelişmesine ve ucuzlaşmasına paralel gerçekleşen yoğun ve güçlü ilişkiler bağlamında 'zaman-mekân sıkışması' olarak tanımlayan Harvey, bu sıkışma sonucunda dünyaya bakış tarzımızda çok köklü değişikliklerin gerçekleştiğini vurgulamıştır. 'Sıkışma' terimi hayatın hızının artışı ve mekânsal engellerin aşınması anlamına gelmektedir. Küresel olma durumu önceleri daha çok dünyanın fiziksel biçimine atıfla kullanılırken, 1960'larda ise bir soyutlanmanın gereğine uygun olarak 'evrensellik', 'genellik' anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Bugünkü anlamının temelini oluşturacak ilk kullanım ise Marshall McLuhan'ın 1963 yılında kullanımıyla başlamıştır. McLuhan ilk olarak bu tarihte 'küresel köy' terimini kullanmış ve bu kullanımıyla da iletişim ve iletişim teknolojisindeki gelişmeye paralel, dünyanın fiziksel anlamda küçülmesine ve dünya ölçeğindeki etkileşimin hızlanıp yoğunlaşmasına vurguda bulunmuştur. Sosyolog Roland Robertson 'küreselleşme' olarak tanımlanan gelişmelerin ulaştığı aşamayı 'dünyanın bir bütün olarak düşünülmesi'²⁸ şeklinde tanımlamaktadır. Televizyon başta olmak üzere geleneksel medya araçlarının sayesinde

²⁸ Robertson Roland, Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür, (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal), Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1999, s. 49.

tüm toplumsal, ulusal ve bölgesel sınırları kolaylıkla aşan ve bir yerden öbür tarafa taşınan değerler, semboller ve inanışların tüm engelleri delip geçtiğinden söz eden Friedman'a göre küreselleşme 'dünya düzleşmesine' atıfta bulunmaktadır. Friedman'a göre dünya yeni elektronik ağlarla tüm sınırlar ve engellerinden arınarak düzleşmiştir; tüm toplumlar, uluslar ve bölgeler dijital, kablo ve çeşitli bağlantılarla birbirine bağlanmıştır²⁹.

Küreselleşme, konuyla ilgilenen düşünür ve entelektüellerin bazıları tarafından 'benzeşme' (homojenleşme), diğer bazıları tarafından ise 'farklılaşma' (heterojenleşme) ekseninde ele alınmıştır. Fukuyama, 'kültürel benzeşmeye' vurguda bulunanlardan birisidir. Gerçi diğer yanda küresel politik pratiklerle; ulusal, etnik, yerel çatışmaların 'kültürel farklılığa' işaret ettiğine de vurguda bulunmuşsa da bunların geçiciliğini ifade etmesi ve benzeşik olanların süreçte yok olacağını daha çok bir temenni olarak dile getirmesi, uzun zaman tartışmaların odağında yer almıştır. Appudarai ise bugünün küresel etkileşimlerinin temel sorununun 'kültürel benzeşmeyle' 'kültürel farklılaşma' arasındaki gerilim olduğunu belirtmektedir. Berger'ın 'Mc World Culture' olarak isimlendirdiği boyut ise küreselleşmenin kültürel boyunu ifade etme amacı taşımakta ve vurgusu 'benzeşmeye'dir. Yaşanan süreçte kitle iletişim araçları temel faktör konumundadır. Uluslar üstü medya kuruluşları tarafından tüm dünyanın en ücra köşelerine kadar hızla ve kolayca yayılan değerler, yalnızca popüler kültürün tartışılmaz egemenliğini güvence altına almakla kalmamış, aynı zamanda toplumsal gerçekliğin depolitizasyonuna ve toplumsal bağların zayıflamasına da yol açmıştır ve bu durum olanca biçimiyle devam etmektedir. Son yirmi yılın en göz kamaştırıcı gelişmelerinden biri, TV'deki haber yayınlarının ve eğitim programlarının içi boş eğlence şovlarına dönüşmesidir. Küreselleşmenin yarattığı kültürel değişimleri doğrudan ölçmenin ve değerlendirmenin bir yolu da dil kullanımında ortaya çıkan küresel değişikliklerin incelenmesidir. Ayrıca küreselleşme süreci İngilizcenin tek dünya dili olması yönünde ilerlediğini görülmektedir³⁰.

Küreselleşmenin teknolojik, siyasal, ekonomik, çevresel... olmak üzere pek çok alt türevinden bahsedilebilmektedir. Bunlardan birisi ve konumuzu doğrudan ilgilendireni kültürel küreselleşmedir. Kültürel küreselleşmenin

²⁹ Friedman, Thomas, Dünya Düzüdü: 21. Yüzyılın Kısa Tarihi, (çev. Levent Cinemre), İstanbul, Boyner Yayınları, 2006, s. 153.

³⁰ Steger, B. Manfred, Küreselleşme, (Çev. Abdullah Ersoy), Ankara, Dost Yayınları, 2006, s. 114.

önemli aracı durumundaki kitle iletişim araçları insanları eğitmek, bilgilendirmek işlevinin yanı sıra aynı zamanda, küresel sermayenin kapitalist pazar ilişkilerine dönük yapısını destekleyen yayınlar yaparak kitleleri yönlendirmektedir. Bu yönüyle de kitle iletişim araçları, özellikle geleneksel kültürlerde bireysel bilincin oluşmasında ve yeni kültürel edimlerin topluma empoze edilmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Artık özellikle de televizyon ve internet aracılığıyla anında haberleşme ve insanlar arası, daha da ileri boyutuyla kültürler arası etkileşim gerçekleşmektedir. Kitle iletişim araçlarıyla oluşturulan bir kültür, yani 'kitle kültürü' oluşmakta, bu da 'benzeşmeye' sebep olmaktadır. İnternet ve diğer teknolojilerin sağladığı olanaklar sayesinde, bireycilik, tüketicilik ve çeşitli dinî ifade tarzları daha önce görülmemiş bir serbestlikle ve yaygınlıkla dünyayı dolaşmaktadır. Görüntüler ve düşünceler bir yerden diğerine daha kolay ve hızlı bir şekilde gönderilebilir hale geldikçe insanların gündelik hayatlarını derinden etkilemektedir. Aile kurumu ise tüm bu etkilerin öncelikli muhataplarından birisidir.

Küresel Dünyadaki Aile Kurumunun Bazı Sorunları

Küreselleşme sürecinin önemli nesnelere birisi aile kurumunun yapısal ve işlevsel özellikleriyle ilgili alanlar, özellikler ve konulardır. Aile değerlerinden, kadın erkek ilişkilerine, kadın erkek rollerine, aile yapısından evlilik ilişkilerine ve biçimlerine varıncaya kadar hemen her alanda aile kurumu yapısal ve işlevsel bir benzeşmeye doğru meyletmiştir. Kültürel, ulusal, toplumsa, bölgesel açıdan farklı aile yapıları ve bu ailelerin kendilerine özgü işlevleri hızla aşınmakta ve bir benzeşme sürecine dâhil olmaktadır. Aile kurumunu küresel benzeşik bir yapıya ve işleve zorlayan sürecin temel bazı özellikleri şunlardır.

Bireyselleşme

İnsanın toplumsal bir varlık olduğu; toplumsallığının doğal bir özellik ve ihtiyaç olduğu herkes tarafından bilinen ve dillendirilen bir özelliktir. İnsan olma sürecinin (becoming man)³¹. bile ancak toplumsal ilişkiler içinde gerçekleşiyor olması, insanın toplumsal varlık olmasının önem ve kapsamını ifade etmesi açısından dikkat çekici bir özelliktir. Aile ise bu toplumsallığın en temel birimi ve kurumu olarak anlam kazanmıştır. Ancak modernlik

31 Berger, Luckmann, Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi, s. 29.

bireyi ve dolayısıyla bireyselleşmeyi önclemiştir. Bunda da doğuşunda ve şekillenmesinde belirleyici olan tarihsel ve toplumsal şartların belirleyici rolü büyüktür. Hıristiyan Orta çağına tepki olarak doğan modernlik, bu tarihsel dönemdeki egemen toplumsal yapı ve ilişkilere de karşıtlık üzerinden her türlü ‘cemaat’ yapılarına itiraz etmiş, insan bireyini tüm geleneksel bağlarından kopararak tek başına birey olarak yeniden inşa etme çabasına girmiştir. Modern döneme kadar en önemli ve en temel cemaat yapısını oluşturan aile kurumu işleviyle modernliği rahatsız etmiş ve aile kurumunu da yapısal ve işlevsel olarak değiştirip mümkün olabildiğince an yalın bireysel birlikteliğe dönüştürme çabası içerisinde olmuştur. Bunu ise bireyselleşmeyi teşvik ederek ve kesintisiz destekleyerek yapmıştır. Bireyselleşme modernleşme tarafından çok değerli ve büyük bir kazanım olarak takdim edilmiş ve “bireylerin yaşam şeklini kendisi belirlemesi, inanmak istediği inançlara kendi bilinciyle yönelmesi, atalarının belirlediği kutsallardan ziyade kendi yaşam tarzını seçmesi” “özgürleştirici” bir anlayışla takdim edilmiştir. ‘Özgürlük’ ve ‘bireysel özgürleşme’ sürecin en önemli ilkesi kılınmıştır. Oktay’ın isabetli tespitiyle ifade etmek gerekirse³², bireylerin, ait oldukları topluluklardan (örneğin aileden) “bağımsızlığını kazanarak özgürleşmesi” ile insanlar arası ortak paydalar hızla buharlaşmaya başlamış, aradaki duygusal mesafeler artmıştır. Geleneksel toplumda insan, aynı toplumu paylaştığı diğer insanların ve özellikle de bir önceki tecrübeli kuşakların “elinden tuttuğu, yol gösterdiği insan” iken, modern dönemde ise yalnız ve kendi başının çaresine bakmak zorunda olan, kendi göbeğini kendisinin kesmesi gereken yalnız bir bireye dönüşmüştür. Bireyselleşmenin pratikte geldiği aşamayı ifade etmesi açısından Almancada yer bulmuş ‘ellbogengesellschaft’ sözcüğü önemlidir. Bilindiği kadarıyla ilk defa 1982 yılında kullanılmaya başlanan ‘ellbogengesellschaft’, ‘dirsek toplumu’ anlamına gelen bir sözcüktür. Kastedilen şey; bencil, saygısız bir şekilde birbirine dirsek atarak, çelme takarak ilerlemeye çalışanların; menfaatine ulaşabilmek için başkasına zarar vermekten çekinmeyenlerin; yükselmek için başkasının üzerine basmaktan çekinmeyenlerin oluşturduğu toplum anlamına gelmektedir.

Bireyselleşmenin güçlenmesi ve yaygınlaşması en çok aile içi ilişkileri etkilemiştir. Aile bireyleri aynı çatı altında yaşayan ama aralarında sınırlı ilişki ve iletişim bulunan bireylere dönüşmüştür. Ailenin, modernlik gibi

³² Oktay Cemil, Siyaset Bilimi İncelemeleri, İstanbul, Alfa Yayınları, 2003, s. 242.

radikal dönüşümlerin yaşandığı bir süreçten etkilenmemesini düşünmek hayali görünmekle birlikte böylesi derin bir şekilde darbe almasının nedeni modern paradigmaların kendilerini geleneksel döneme karşıt olarak gerçekleştirilmeleridir. İnsan aklı ve iradesinin ön plana çıkmasını sağlayan bu hareketler, toplumda bireyselleşme sonucunu doğurmuştur. Bireyselleşme insana kazandırdığı bu yeni kimliğe ek olarak Aydın'ın da kaydettiği üzere³³ kişiye bağımsızlık ve özgürlük duygusu kazandırmaktadır. Geleneksel kitle iletişim araçları içinde televizyon bu sürece önemli katkılar sağlarken, internet ve özellikle de sosyal medya bireyleri mekân olarak en yakınındakilere en uzak, mekân olarak en uzaktakilere ise yakın kılmıştır. Ancak en uzaktakilerle ilişkiler kimlik, duygu, düşünce ve tüm diğer ilişki ve iletişimi şekillendiren faktörlerin sanal ve büyük oranda sahte olduğu bir düzlemde gerçekleşir hale gelmiştir. Böylelikle sanal ve sahte ilişkiler modern bireyin dünyası haline gelmiştir. Dünya küreselleşip benzeşirken, bireyler de yalnızlıklarında ve bencilliklerinde benzeşme sürecine girmişlerdir.

Evliliğin Önemsizleşmesi

Aile, içinde insan türünün belli bir şekilde devamının sağlandığı, topluma hazırlanma sürecinin belli bir ölçüde ilk ve etkili şekilde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin düzenlendiği, eşler, çocuklar diğer yakınlar arasında belli bir ölçüde içten, sıcak ve güven verici ilişkilerin kurulduğu, yine içinde bulunulan toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin yer aldığı toplumsal bir kurumdur³⁴. Bu nedenle, toplumun yapı taşı oluşturan aile birliğinin korunması ve evlilik yoluyla sürdürülmesinin sağlanması büyük önem arz etmektedir. Aile denilince akla gelen kavramların başında şüphesiz evlilik gelmektedir. Evlilik; genel olarak bir erkek ve bir kadının hukuksal olarak tanınan birlikteliği ile başlar³⁵. Evrensel bir kurum olan aile evrensel bir özellik olarak bir anlaşmayla başlar. Bu, evlilik anlaşmasıdır. Evlilik aile birlikteliğini başlatan ve evlenen bireylerin yanı sıra doğacak çocukların ve diğer yakın akraba çevrelerinin de haklarını koruyan, sorumluluklarını belirleyen bir anlaşmadır. Evlilik; sosyal, ekonomik, kültürel, dini ve hukuksal güçlerle desteklenen bir olgudur. Evlilik belirli değerler ve normlar çerçevesinde

³³ Aydın Mustafa, Moderniteye Dışarıdan Bakmak, İstanbul, Açılım Kitap, 2009, s. 92.

³⁴ Ozankaya Özer, Toplum Bilim, İstanbul, Cem Yayınları, 1999, s. 173.

³⁵ Cohen, Theodore, "The Meaning of Marriage and the Family", (Edt. Strong Bryan, Devault Christine, Cohen, Theodore, The Marriage and Family Experience, Intimate Relationships in a Changing Society, Thomson, USA, 2005, s. 6.

gerçekleşir. Geleneksel olarak evlilik, yetişkin karşı cinsler arasında yasal geçerliliği olan, belirli yükümlülüklerle ve haklara dayalı kurum olarak kabul edilir. Evlilik kurumunda eşler arasında cinsel ilişkiler düzenlenmiştir ve serbest bırakılan ve yasaklanan şeyler hukuksal olarak belirlenmiştir. Niteliği ve biçimi toplumdan topluma değişiklik gösteren evlilik, bireyin hayatının birçok yönünü etkileyen, iki insanın kalıcı bir beraberlik için bir araya gelecek oluşturdıkları, birbirlerine ve çocuklarına karşı ortak sorumluluklarını yerine getirmeye söz verdikleri, birbirine bağlı sistemlerden oluşan evrensel bir kurum olarak anlam kazanmaktadır³⁶.

Evlilik tüm insanlık tarihi boyunca, tüm nitelik ve biçim değişikliklerine rağmen, aile birlikteliğini başlatan ve bunu toplumu ilan eden bir sözleşme olarak anlam kazanmıştır. “Evlilik iki yetişkin birey arasındaki toplumsal olarak kabul edilen ve onaylanan bir cinsel birleşim olarak tanımlanabilir. İki insan evlendiğinde, birbirlerinin akrabası olurlar; bununla birlikte, evlilik bağı daha geniş bir hısımlar dizisini birbirine bağlar. Aile, akraba bağlarıyla doğrudan doğruya bağlanan, yetişkin üyelerin çocuklara bakma sorumluluğunu üstlendiği bir insanlar topluluğudur”³⁷. Hukuk ve din evlilik kurumunun en önemli iki referansı olmuştur. Fakat modern zamanlarda dinin geri plana itilmesi ve hatta etkisizleşmesi evlilik-din ilişkisinin büyük oranda kopmasına yol açmış, evlilik-hukuk ilişkisi ise devam etmiştir. Ancak bireyselleşmenin etkisiyle hukuku da geri plana itilmeye ve evlenecek bireylerin bireysel kararları ile oluşturdıkları ‘birliktelikler’ yeterli bulunmaya başlanmıştır. Kitle iletişim araçlarının, özellikle televizyon ve sinemanın teşvikleriyle evliliğin olmadığı ‘birliktelikler’ popülerleşmiş ve yaygınlaşmıştır.

Cinselliğin Sıradanlaşması

Cinselliği sadece biyolojik hazzın tatmini olarak tanımlamak doğru olmaz. Cinselliğin biyolojik bir yönü olduğu gibi sosyolojik ve psikolojik yönleri de bulunmaktadır. Cinselliği, cinsel hazzın giderilmesi ve iki farklı insanın benzer bir harmoni içinde birlikteliklerini ifade eden sosyal normlar ve değer yargıları ile şekillendirilmiş özel yaşantı olarak tanımlamak mümkündür³⁸.

³⁶ Saxton, Lloyd, Marriage, The Nature of Marriage, The Individual, Marriage and The Family, California, Wadsworth Publishing Company Belmont, A Division of Wadsworth Inc, ss. 216-224, 1982.

³⁷ Giddens Anthony, Sutton Philip W., Sosyoloji, (Çev. Tüfekçioğlu Senem vd.), İstanbul, Kırmızı Yayınlar, 2012, s. 246-247.

³⁸ Gülsün Murat, Ak Mehmet, Bozkurt Al, “Psikiyatrik Açıdan Evlilik ve Cinsellik”, Psikiyatride Güncel

Sosyologlara göre cinsel inançlar, pratikler, ilişkiler ve kimlikler doğal olmaktan ziyade sosyal kalıpları yansıtır. Cinsellik, sosyal olarak kurular, cinsel hazlar ve arzular bile bedensel potansiyel kaynaklı olduğu kadar bir kültür ve tarih konusudur³⁹. Beden, toplumsal gerçekliğin mikro kozmosu olarak tanımlanabilir. Beden yaşadığı dönemin, kültürün tanığı ve simgesidir. Yaşanılan zaman dilimi kendisine ait zamanın bedenlerini oluşturmaktadır. Nihayetinde zamanın bedenleri, bedensel halleri (doğum, cinsellik, acı, haz, korku, sağlık, hastalık, engellilik, güzellik, çirkinlik, temizlik, çocukluk, gençlik, yaşlılık ve ölüm vb.), insanların bedenlerinden yararlanma bilgisini içeren beden teknikleri, bedensel imaj ve algıları toplumsal değerlerden ve beklentilerden öte değildir⁴⁰. Cinselliğin tarihini araştırmış olan Foucault, bedenlerimize bakışımızın ve onu değerlendirmemizin, tamamen toplumsal bir yapılandırma olduğunu savunur. Ona göre, beden ve onun zevkleri denilen olgu olan cinsellik tarihsel olarak biçimlenmiş ve toplumsal olarak kurgulanmış inançlar, davranışlar, ilişkiler ve kimlikleri ifade eder⁴¹. Modernite ile beden, benlik algısının ve kimlik kazanmanın merkezine yerleşmiştir. Yani beden artık verili değildir, onu inşa etmek mümkündür⁴².

Tüm insanlık tarihi boyunca aile kurumu toplum tarafından onaylanan evlilik anlaşmasına dayanarak oluşturulmuş, din, hukuk, ahlak, kültür sürecin önemli faktörleri olarak devrede yer almıştır. Evliliğin meşrulaştırdığı en önemli eylemlerden birisi ise kadın ile erkek arasındaki cinselliktir. Evlilik hemen her toplumda, dinde ve geleneksel ahlak sisteminde meşru cinselliğin yegâne yolu ve yöntemidir. Cinsellik bireylerin psikolojik ve fizyolojik tatminin de ötesinde aile kurumunun teşkili ve toplumun sürekliliği için gerekli olan yeni nesillerin “meşru” dünyaya geliş sebebidir. Hatta soyun devam ve dolayısıyla toplumun sürekliliği çoğu zaman cinselliğin öncelikli sebebi olmuştur. Cinselliğin toplumsal, ahlaki ve dini gerekçelerden koparılarak veya uzaklaştırılarak salt fizyolojik bir eylem haline gelişinde modern zamanlar eşik konumundadır. Sosyolog Giddens bu duruma dikkat çekmiş

Yaklaşımlar, Cilt 1, Sayı 1, ss. 68-79, 2009.

³⁹ Bilton Tony, Bonnet Kevin, Pip Jones, Lawson Tony, Skinner David, Stanworth Michelle, Webster Andrew, Sosyoloji, (Edit. Bülent Özçelik) Ankara, Siyasal Kitabevi, 2009, s.152.

⁴⁰ Odabaş Sevim, “Modern Beden Kültüründe Güzellik Salonlarının Yeri: Ankara Örneği”, Toplum ve Bilim, 2005, Sayı 104, ss.153-181, s.158.

⁴¹ Wallace A. Ruth, Wolf Alison, Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Genişletilmesi, (Çev. Elburuz Leyla, Ayas M. Rami), Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2012, s. 505.

⁴² Bilgin Rifat, “Geleneksel ve Modern Toplumda Kadın Bedeni ve Cinselliği”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 26, Sayı 1, ss. 219-243, s. 227.

ve cinsellik alanındaki en önemli değişimin cinselliğin her iki cins için de soyun devamı kaygısından kopmasını ifade etmiştir. Ona göre bu değişimin kaynağı ise doğum kontrolünde görülen ilerlemeler değil; evliliğin ekonomik temellerinin çözülmesi ve demografik değişimi kapsayan dönüşümlerdir⁴³. Küresel dünyanın insanları, kendi cinsel kimliklerini tanımlarken literatüre değil hislerine bakarak karar vermektedirler⁴⁴. Gelenekten arındırılan cinsellik Jean Baudrillard'ın da dikkat çektiği bir husustur. Baudrillard, bedenin kamuya sunulan bir meta hâline gelişine atıfla şu tespitini dile getirmiştir: “Bin yıllık bir püritenlik çağından sonra cinsel özgürleşme biçiminde bedenin yeniden keşfi ile bedenin etrafını saran gençlik ve sağlık kültü, erillik-dişilik saplantısı, bedenle ilgili fedakârca uygulamalar, bedeni kuşatan arzu söylemi de gün yüzüne çıkmıştır. Bütün bunlar günümüzde bireyin beden aracılığıyla kurtuluşa ereceğine işaret etmektedir.”⁴⁵ Artık günümüzde erotizm saplantılı bir hale gelmektedir. Böylece zamanımızda yalnızca görünüşte artan bir erkeklige veya kadınlığa ve daha büyük boyutta bir cinsel zevk kapasitesine tanıklık ediliyor. Aslında burada ters yönde bir belirti de üstesinden gelinmeyen ancak bilincinde olunan bir cinsel soğukluk sebebiyle kadınlık ve erkekligin azalışına da şahit olunuyor⁴⁶. Bugün her yerde ‘cinselliğin patlaması’ ve erotizmin tırmanması söz konusudur. Cinsellik, tüketim iletişiminin tüm anlam alanlarını gösterisel bir şekilde üst belirleyen olarak tüketim toplumunun “bir numarası” haline getirilmiştir. Bu durumun sonucunda da görmeyi ve dinlemeyi gerektiren her şeyin içine cinsel bir tını konulmaktadır. Bu sebeple de tüketilmesi gereken her şey cinsel teşhiri kullanma peşindedir. Burada elbette tüketime sunulan şey cinselliğin ta kendisidir⁴⁷.

Evin Otelleşmesi

Ev ile aile arasında sıkı bir ilişki vardır. Ev, tüm tarihi boyunca ailenin mekânı olmuştur. Bu nedenle de insanlık tarihinin sanayi devrimine kadarki çok büyük kesitinde ev üretimin merkezi olmuştur. Aynı zamanda eğitimin,

⁴³ Pierson Christopher, Anthony Giddens’la söyleşiler: Modernliği Anlamlandırmak, (Çev. S. Uyrkulak, M. Sağlam), Bursa, Alfa Yayınları, 2001, s. 139.

⁴⁴ Özalp Ahmet, ‘Gündelik Yaşamda Cinsel Kimliğin Sunumu: Sembolik Etkileşimci Bir Bakış’, Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi, Sayı 7, 2021, ss.1-13, s. 4.

⁴⁵ Baudrillard Jean, Tüketim Toplumu, (Çev. H. Deliçaylı, F. Keskin), İstanbul Ayrıntı Yayınları, 1997, s. 163.

⁴⁶ Lefebvre Henri, Modern Dünyada Gündelik Hayat, (Çev. Işın Gürbüz), İstanbul, Metis Yayınları, 2013, s. 98.

⁴⁷ Bilgin, “Geleneksel ve Modern Toplumda Kadın Bedeni ve Cinselliği”, s. 236.

serbest zaman faaliyetlerinin merkezi işlevini görmüştür. İlk olarak kısmen üst düzey eğitim evden kopmuş, en önemlisi ise ev Sanayi Devrimi ile birlikte üretim merkezi olmaktan çıkmıştır. Sanayi Devrimi ve her geçen gün daha baskın hale gelen kent yaşamı iş, eğitim, bakım ve eğlence gibi geleneksel dönemde aile içerisinde gerçekleşen etkinliklerin ev dışına, uzmanlaşmış kurumlara kaydırılmasını sağlamıştır. Bu da ailenin en belirgin tarihsel niteliklerinin kimilerinden yoksun kalmasına neden olmuştur⁴⁸. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla da serbest zaman faaliyetlerinin merkezi olmaktan uzaklaşmıştır. Yakın zamanlarda yeme-içme faaliyetleri bile evden ayrılmaya başlamıştır. Mutfaksız ev mimarisi gittikçe yaygınlaşmaktadır. Yemek yapmaya zaman bulamayan veya yemek yapmaktan hoşlanmayanlar, mutfaktan çıkmak yerine, mutfağı evlerinden çıkarmaya başlamıştır. ‘Mutfakçık’ diyebileceğimiz ‘kitchenette’ adı verilen mutfaklar da bu modanın ilk öncüleri olmuştur. Almanya’da 20. yüzyılın başlarında Frankfurter tarzı denen sosyal konutlar yapıldığını biliyoruz. Mutfağı sadece dört metrekare alan ayrılan evlerdi bunlar. İki kişinin aynı anda hareket etmesine olanak tanımayan bu tarzın amacı kadının evin dışına çıkıp çalışmaya yönlendirilmesi olarak açıklanıyor. Mutfaksız ev modasından Fransa da nasibini aldı; “mutfağı” ile ünlü ülkede emlakçılar bu tür evlere olan talebin arttığı ifade ediyorlar⁴⁹. Büyük inşaat firmaları mutfaksız ev inşa etmeye başladılar, mutfaksız evler hiç de ucuz olmayan fiyatlarına rağmen olağanüstü ilgi ile karşılanıyor⁵⁰. Tüm bunlara ilaveten modern zihniyet ve hayat tarzının kadın erkek ilişkilerini radikal düzeyde değişime uğratması ile evli veya birlikte yaşayan kadın ve erkeğin büyük oranda otele dönüşmüştür. Artık bireyler uyumak, TV/film seyretmek ve cinsel birliktelik gibi birkaç faaliyetin dışında evinin dışında yaşamaktadır.

Aile Değerlerinin Zayıflaması

Toplumun ve toplumsallığın en önemli unsuru ve teminatı değerlerdir. Değerler, toplum üyelerini bir arada tutan ve toplumun mevcudiyetini devam ettiren ilke, ölçü ve kabullerdir. Değerler aynı zamanda toplumun kimliğini ve kişiliğini tesis eden ölçülerdir. Toplumun üyesi olan bireyler değerlere uyarak

⁴⁸ Wirth Louis. “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme”, (Edt/Çev. Bülent Duru ve Ayten Alkan), 20. Yüzyıl Kenti, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, ss. 77-106, 2002, s. 101.

⁴⁹ <http://mimdap.org/2010/08/mutfaksyz-evler/>

⁵⁰ <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/misafire-ayri-ev-mutfaksiz-daire-1374349>

aidiyetlerini devam ettirirler. Toplumsal değerler, toplumun bir üyesi olarak insan davranışlarının temelini oluşturur; o insanı topluma ait kılar. Tüm toplum düşündüğünde toplumsal değerler bu bütünü kuşatan ve toplumun üyeleri tarafından kabul edilip işletilen kabullerdir. Ancak değerler kendi içinde toplumsal kurumlara göre ayrışırlar; yani örneğin ekonomik sisteme ve hayata ilişkin değerler olduğu gibi dine, ahlaka, siyasete, eğitime veya aileye ilişkin değerler de vardır. Her kurumun/yapının değeri, o kurumun/yapının içinde işler; ve o kurumun/yapının mevcudiyetini, bütünlüğünü, işlemlerini, işlevlerini yerine getirmesini sağlar. Bu nedenle toplumsal değerler son derece önemlidir.

Aile kurumu da toplumsal değerlerle var olur ve işlevlerini yerine getirir. Aile kurumu toplumun yapı taşı olduğu için diğer kurumlara göre daha bir önemlidir. Bu nedenle aile değerleri her zaman çok önemli bulunmuş ve hiçbir şekilde ihlaline, tahribine izin verilmemiştir. Bu özelliği sebebiyle din, ahlak, hukuk gibi kurumlar aile kurumuna destek olup, değerlerinin korunmasını ve devamını sağlamaya yönelik katkılar sunmuşlardır. Zira aile değerlerin işlevini yitirmesi veya ortak amaca göre işlememesi aile kurumunu sarsar, işlemez hale gelmesini sağlar. Ancak bireyselleşmenin yaygınlaştığı toplumlarda fertler aileden kopmuş, aile değerlerini önemsemez olmuşlardır. Modern zihniyet ve hayat etkisi ile geleneksel ailenin koruduğu paylaşma, dayanışma, sadakat, mahremiyet, sevgi, saygı gibi değerler çözülmeye başlamıştır. Daha başlangıç aşamasında olmak üzere, evlilik öncesinde eşten beklenen özellikler değişmeye başlamıştır. Bireysel talepler her şeyin önüne geçmeye başlamıştır. Böylece boşanmalar artmakta, şiddetli geçimsizlikler hat safhaya ulaşmaktadır. Aile değerlerinin zayıflamasıyla evlilik yaşı da giderek artmakta ve hatta evlenmemek tercih edilir hale gelmiş bulunmaktadır. Çünkü sorumsuz bir şekilde birlikte yaşama modern dünyada bireylere daha cazip gelmektedir. Evliliğin, bir yuva kurma sorumluluğunun üstesinden böyle gelinmektedir.

Boşanmanın Basitleşmesi ve Artışı

Toplum kendi mevcut düzenini korumak ve idare ettirmek eğilimindedir. Bu nedenle de düzenin sürdürülmesini sağlayan kurumları korumaya çalışır ve dolayısıyla toplum, evliliği ve buna bağlı olarak aile yapısının oluşumunu ve sürdürülmesini ister; bu yönde teşvik eder, hatta zorlar. Aynı olgunun bir sonucu olarak da yalnız yaşamaya karşı toplumsal bir tepki oluşur. Bekârlara ev verilirken güçlük çıkarılması, bekâr kadının evine giriş çıkış saatlerinin kısıtlanması hem erkek hem de kadın bekârların istedikleri yere gidememeleri bu meşrulaştırmaya örnek olarak verilebilir⁵¹. Her ne kadar gelenek, din ve yasalar evliliği ve dolayısıyla aile kurumunu koruma altına almış olsalar da aile bireylerinin bağlarının kopması, ailenin yapısal parçalanması anlamını taşıyan boşanma olgusu günümüzde hızla devam eden toplumsal bir durumdur. Boşanma olayı; ailenin bölünmesine, dağılmasına yol açan, ailedeki bireyleri de derinden sarsan ve hiçbir zaman istenmeyen yıpratıcı bir olaydır⁵². Boşanma, toplumsal ve/veya hukuki kurallar çerçevesinde yapılmış bir evliliğin, tarafların karı koca olarak hiçbir bağı kalmaksızın; fakat varsa ortak çocukların hakları saklı kalmak üzere sona erdirilmesine ve tarafların başkalarıyla yeniden evlenmelerine olanak veren hukuki/toplumsal bir işlemdir⁵³.

Modern zihniyet ve hayat tarzının güçlenmesi ve buna bağlı olarak gittikçe yaygınlaşan ve yoğunlaşan kentleşme süreciyle birlikte evlilik, gittikçe dini, toplumsal, ahlaki bağlarından sıyrılıp tamamıyla bireysel istek ve arzuların hâkim olduğu bir birlikteliğe yönelmiştir. Bireysel istek ve arzular keyfi ve görecelidir. İki ayrı kişinin istek ve arzusunun aynı olması ihtimali son derece düşüktür. Dolayısıyla evlilikten beklenen istek ve arzular, evlenecek kadın ve erkek arasında karşılıklı olarak örtüşmediği ve karşılanmadığı zaman evlilik ilişkisi tehlikeye girmekte ve çoğu zaman boşanmayla sonuçlanmaktadır. Bireyselleşmenin ve keyfiliğin yanı sıra, bireyi önceleyen yasal düzenlemeler, iki cins arasındaki yerleşik rolleri değiştiren anlayışların hukuk tarafından desteklenmesi, ahlaki ve dini değerlerin değişmesi, boşanmanın toplumsal açıdan kolay kabulü de boşanmaların artmasında önemli faktörler olarak yer aldıkları görülmektedir.

⁵¹ Tolan Barlas, Neden Evleniyoruz, İstanbul, 1990, s. 2.

⁵² Çelikoğlu Ceylan, Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısına Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1997, s. 4.

⁵³ Arıkan Ç., Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 1996, s. 25.

Boşanma, evlilik kadar eskidir. Ailenin olduğu her yerde boşanma, mevcut ihtimallerden biri olarak hep karşımıza çıkmaktadır. Tarihin ilk dönemlerindeki ilk toplumlarda da günümüzün farklı coğrafyalarında da boşanma, arzu edilmeyen bir evlilik ve aile gerçeği olarak görülmektedir. Ancak günümüzde boşanma, dünya çapında gittikçe artan bir sosyal realite haline gelmektedir. Denilebilir ki her toplumda, geçmişe oranla boşanma bugün çok daha yaygın ve çok daha büyük orandadır⁵⁴. Boşanmanın hızla artmasının birçok nedeni vardır. Toplumsal ve kültürel tüm değişimler ve bunların aileye yansması, boşanmaların artışından sorumlu tutulabilir. Kentleşme hızına bağlı olarak boşanmalar artmıştır. Kırsal kesimde boşanmalar daha azdır. Çünkü aile birlikteliğini koruyan ve devam ettiren toplumsal kontrol kente göre çok güçlüdür. Kentleşme ve kadının iş hayatına atılmasıyla birlikte ailenin yaşam düzeyi yükselmiş ama aileye rol çatışması girmiştir. Bunun sonucu olarak da boşanma kentlerde daha da artmıştır. Boşanmaların artması, evlenme çağına gelen gençler için de kötü örnek olmaktadır. İstatistikler, boşanmış eşlerin çocuklarının kurdukları evliliklerin de boşanma ile sonuçlanma olasılığının yüksek olduğunu göstermektedir. Böyle gençler evliliklerinde en ufak bir anlaşmazlık olduğu zaman en kolay çözümü, ana babalarının yolundan giderek ayrılma bulmaktadırlar⁵⁵.

Toplum yaşamında hızlanma, çok yer değiştirme, çok insan tanıma olanakları, rastgele evlilikleri ve değişik din ırk ve toplumsal sınıflar arası evlilikleri artırmıştır. “Sevgiden” başka ortak yanları olmayan bu tür evlilikler uzun ömürlü olmamaktadır. Özellikle kısa tanışmaların ardından aile, akraba ve genellikle yakın çevrenin onayı olmadan başlatılan evliliklerin büyük engellerle karşılaşması sonucu evliliğin başarı şansı azalmakta ve bu da boşanmalara neden olmaktadır⁵⁶. Dünya’da birçok ülkede evlenme ve boşanma eğilimleri birbiriyle ters orantılı bir görünüm sergilemektedir. Evlenme oranları azalırken boşanma oranları sürekli artış göstermektedir. Batı dünyasının hemen her ülkesinde 1970’den günümüze evlilik oranlarında azalmalar görülmüştür. Amerika’da 1970’li yıllarda neredeyse binde 11’lerde seyreden evlilik oranları 2016 yılında binde 7’ye kadar gerilemiştir. Aynı şekilde Almanya’da 1970’li

⁵⁴Sezal İhsan, Aile Nedir, Ankara, Başbakanlık Yayınevi, 1996, s. 76.

⁵⁵ Vatandaş Celalettin, “Sekam Araştırması Bağlamında Türkiye’de Aile Yapısı ve Problemleri”, Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu (Sorunlar-İmkânlar-Çözümler), İstanbul, Sekam Yayınları, 2016, ss. 49-102, s.88,89.

⁵⁶ Keskin Işık, Boşanmanın Sosyolojik ve Psikolojik Nedenleri ve Boşanmanın Ortaya Çıkardığı Sonuçlar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2007, s. 25.

yıllarda evlilik oranları binde 7 iken 2016 yılında bu oran binde 4,5'lere kadar gerilemiştir. Japonya neredeyse yarım asırlık süreçte evlilik oranlarında yarı yarıya düşüş yaşamıştır. İsveç'te 1970 yılında boşanma oranı binde 1,5 iken bu oran 1995 ve 2016'da yaklaşık binde 2,7 seviyelerine yükselmiştir. Aynı şekilde İspanya ve Portekiz'e bakıldığında da oranların yıllar geçtikçe arttığı görülmektedir. Belçika'da 1970 yılında binde 0,8 olan boşanma oranı 1995 yılında binde 3,5'lere kadar yükselmiş daha sonraki süreçte azalma eğilimi göstermiştir. Danimarka'da da aynı şekilde kademeli olarak oranlar artış göstermektedir. 1970'ten 2016 yılına Hollanda'da boşanma oranlarını neredeyse üç kat yükseldiği görülmektedir. 2016 verilerine göre bakıldığında Rusya var olan tabloda en yüksek boşanma oranına sahip ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. ABD'de 1970 yılındaki boşanma oranlarına bakıldığında çoğu ülkenin güncel boşanma oranlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. 1995 yılında bu oranın daha çok yükseldiği ancak 2016 yılına doğru az da olsa azalma eğilimi gösterdiği görülmektedir⁵⁷.

Yapısal Küçülme

Yaygın olarak bilindiği üzere aile kurumu tarih içerisinde yapısal olarak önemli değişikliklere uğramıştır. Bu değişikliklerin içerisinde en önemlilerinden birisini de büyüklüğünde meydana gelen değişim oluşturmaktadır. 'Geleneksel aile' veya bir başka isimlendirmeye 'büyük aile' özellikle sanayileşmemiş toplumlarda ve daha çok da kırsalda egemen olan bir aile çeşididir. Geniş ailede iki veya daha fazla dikey ve yatay kuşak bir arada, bir çatı altında, bir hanede, bir avlu çevresinde yer alırlar. Yaygın olan özellik üç neslin aynı çatı altında, aynı avlu çevresinde oturması, aynı tencereden yemesi şeklindedir. Geniş ailede özellikle çocuklar evlendikten sonra mümkün olduğu kadar baba evine yakınlıklarını korurlar. Bu durum aile bağlarının bütünleşmesini ve güçlenmesini sağlar⁵⁸. Büyük aile yapısının parçalanıp, bölünüp, eriyip karı-koca-çocuk(lar) üçlüsünün oluşturduğu bir yapıya dönüşmesiyle çekirdek aile yapısı oluşmuştur. Sanayileşme, geleneksel geniş/büyük ailenin çözülme sürecinin en önemli değişkenidir⁵⁹. Bu nedenle

⁵⁷ Coşan Bilal, "Dünyada ve Türkiye'de Sosyoekonomik Bir Problem Olarak Tek Ebeveynli Aile Olgusunun Çok Boyutlu Değerlendirilmesi", Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi", Cilt 18, Sayı 41, Temmuz-Aralık 2018, ss. 259-294, s. 268, 269.

⁵⁸ Sayın Önal, Aile Sosyolojisi, İzmir, Ege Üniversitesi Yayınları, 1990, s. 8.

⁵⁹ Vatandaş Celalettin, Türkiye'de Aile (Ailenin Yapısal Özellikleri, İşlevleri Ve Değişimi), İstanbul, Sekam Yayınları, 2016, s. 28.

çekirdek aile örneğın Parsons tarafından sanayi toplumunun ürünü olarak nitelendirilmiştir. Ancak sanayileşme ailedeki yapısal değişimin tek değişkeni değildir. Sanayileşmeden tamamen ayrı tutulamayacak olan kırsaldan kente göç değişimi devam ettiren bir diğer önemli faktördür. Gökçe'nin şu tespiti konuyu özetlemesi açısından önemlidir: "Küçük aile gelişmiş toplumlarda özellikle büyük şehirlerde görülen bir tiptir. Siyasal örgütün hâkimiyet kazanması, bürokratik kuruluşlar, sanayileşme süreçlerinin doğal bir sonucu olarak küçük aile oluşmuştur. Bu bakımdan 'kent ailesi' ve 'modern aile' terimleri de oldukça yaygın ve geçerlidir"⁶⁰.

Nüfus Artış Hızının Düşmesi

Nüfus artış hızının düşmesinin toplum açısından yol açtığı en büyük sorun, toplumun kendisini yenileyememesidir. Çocuk sayısının azalması öncelikle nüfussuz yaşlanmasına takiben nüfusun kendisini yenileyememesine yol açmaktadır. Nüfusun yaşlanması, bir nüfusun yaş yapısının değişimi sonucunda, o toplumdaki üretken ve dinamik çocuk ve genç nüfus payının azalarak, üretemeyen ve yaşı nedeniyle bakım ve sağlık harcamaları artmış yaşlı nüfus (60 yaş üstü veya 65 yaş üstü) payının göreceli olarak artmasıdır. Dünyada 60 yaş üstü grup, 2006 yılında 688 milyon olarak tahmin edilmiş olup, 2020 yılına kadar yaşlı nüfusun 1 milyardan fazla olacağı ve bunun 700 milyondan fazlasının da gelişmekte olan ülkelerde bulunacağı tahmin edilmektedir. Dünyada 2050 yılında ise, yaşlı nüfusun 2 milyar olacağı ve bunun da %80'inin gelişmekte olan ülkelerde olacağı belirtilmektedir⁶¹. Dünyadaki 60 yaş ve üstü nüfus oranının 2006'da %11,0 iken, 2050'de %22,0'a çıkması beklenmektedir. Böylece, yaşlı insanların nüfusu insanlık tarihinde ilk kez 14 yaşın altındaki çocukların nüfusundan çok daha fazla olacaktır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün 2015 raporuna göre⁶², nüfusun yaşlanmasında iki farklı faktör belirleyici konumdadır. Birincisi hemen her ülkede ortalama yaşama süresinin uzuyor olmasıdır. Son 50 yılda küresel boyuttaki sosyo-ekonomik kalkınmanın bunda etkisi büyüktür. Nüfus yaşlanmasının diğer nedeni doğum oranlarının düşmesidir. Doğum kontrol yöntemlerine

⁶⁰ Gökçe Birsen, "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 8, Sayı 1-2, 1976, ss. 46-67, s. 63.

⁶¹ WHO, World Health Organization Population ageing - A public health challenge 2012, <http://www.who.int/healthinfo/survey>.

⁶² WHO, World Health Organization, World Report on Ageing and Health, http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/186463/1/9789240694811_eng.pdf.

ulaşımın artması ve toplumsal cinsiyet rollerinin değişmesi sonucu doğum oranları hızlı ve büyük oranda azalmıştır. Sosyo-ekonomik gelişmeler öncesi, ülkelerine göre değişmekle birlikte kadın başına 5 ila 7 doğum düşmekte iken, 2015 yılında doğum oranları nüfusun korunması için gerekli olan sayıya kadar düşmüştür. Dünyada yaşlı nüfusun artış hızı (%2,1), genel nüfus artış hızından (%1,2) daha fazladır. Dünya nüfusu son 100 yıl içinde (1950-2050) 4 kat artarken, yaşlı nüfusun 10 kat artacak olması dikkatle altının çizilmesi gereken önemli bir noktadır. Dünyada en fazla yaşlı nüfusun artış göstereceği ülkenin 2008- 2040 arasında %316 ile Singapur olacağı belirtilmektedir⁶³.

Aile İçi Rollerin Değişimi

Toplumsal hayatın her alanında olduğu gibi aile hayatı da iş bölümünü gerektirir. İş bölümü ve iş bölümüne dayanan rol ayrışması olmadan gerek genel manada toplumsal hayat veya daha özelde bireylerin mensubu oldukları kurumsal yapının varlığını sürdürmesi ve işlevini yerine getirmesi mümkün değildir. Toplumun ve kurumun sürekliliği ise doğrudan bireyin biyolojik hayatıyla veya yaşama konforuyla ilişkilidir. Yine aynı şekilde iş bölümü olmadan bireylerin, hayatta kalmalarını sağlayacak en zorunlu faaliyetleri bile yerine getirmeleri imkânsız veya ciddi manada zordur. Böyle olduğu için insanlık, tüm tarihi boyunca iş bölümü yapmış, bulunan konuma ve duruma göre roller belirlemiştir. Bu iş bölümlerinin ve rollerin belirlenmesinde cinsiyet, yaş, bilgi ve tecrübe, bireysel yetenekler belirleyici olmuştur. Toplumsal yapının parçası olan aile kurumu da iş bölümü ve rol ayrışmasının yer aldığı toplumsal birimlerden birisi olarak anlam kazanmaktadır. Aile içi rollerin ayrışmasında insanlığın genel manada içinde olduğu üretim ilişkileri, tabiatla ilişki biçimleri, bireylerin biyolojik, fiziksel özellikleri belirleyici olmuştur. Örneğin insan ve hayvan gücüne dayalı üretim faaliyetlerine sahip tarım toplumlarında görece fiziksel güçleri farklı olduğu için kadın ile erkeğin rolleri ayrırmış, üstlendikleri iş faaliyetleri farklı olmuştur. Bunda doğrudan fiziksel gücünü kısıtladığı için kadının doğurganlığı da belirleyici olmuştur. Yine aynı şekilde yaş, bilgi ve tecrübe birikimi ve bireysel yetenekler aile için rollerin ayrışmasında belirleyici faktörler olmuştur. Elbette ki bu ayrışma ve farklılaşmalar bazı durumlarda mağduriyetlere yol açmıştır. Bu mağduriyetlerin ise çoğu zaman kadınlarla ve çocuklarla ilgili olduğu da

⁶³ UN, United Nations, World population ageing: 1950-2050. <http://www.un.org/esa/population/publications/worldageing19502050/>. p.23-27.

açıktır. Ancak içinde bulunulan şartlarda nihai amaç hayatta kalmak olunca bu mağduriyetler çok fazla önem ifade etmemiştir.

Modern zihniyet ve hayat tarzı insanlığın binlerce yıla dayanan aile içi rollerini radikal şekilde değişikliğe uğratmıştır. Sanayi devrimi ise bu değişikliğin somut boyut kazandığı dönem olarak anlam kazanmıştır. Kadın binlerce yıldır sahip olduğu en temel eşlik ve annelik rolüne⁶⁴ işçi rolünü eklemiş, fakat işçi (çalışan) rolü gittikçe kadının tüm yaşamını kuşatırken eşlik ve annelik rolü zayıflamaya başlamıştır. Donovan'ın tarihlemesiyle ifade etmek gerekirse; "Kadın, 17. yüzyıldan 18. yüzyılın ortalarına kadar toplum tarafından anne ve eş olarak görülmekte olup evrensel düzlemde ev ile özdeşleşen bir birey olarak kabul edilmekteydi. Bu bakış açısı 18. yüzyılın ortalarında değişime uğrayarak kadının iş yaşamına girmesini olanaklı kılmıştır. 19. yüzyılda Sanayi devriminin de etkisiyle değişim ve dönüşüm etkisini göstererek kadına özel alan olarak gösterilen ev ile erkeklere özel alan olarak gösterilen iş yeri ayrımı ortadan kalkmıştır"⁶⁵.

Değişim sadece kadının ailedeki konumda gerçekleşmemiş, kadının konumunun ve rolünün değişimi erkeğin konum ve rolünü de değişikliğe uğratmıştır. Giddens'in tespitiyle söylemek gerekirse, artan sayıda kadının işgücü piyasasında yer alması geleneksel çekirdek aile modelinde eve ekmek getiren erkek modelini kırmıştır⁶⁶. Ekonomik yaşamın içinde olan kadın, evin geçimi ve kararlar alınmasında erkekle eşit haklara sahip olmuştur. Böylece meslek sahibi kadın, anne rolünün dışında farklı statüler de edinmiştir. Tüm bunlar ise aile için ilişkileri radikal anlamda değişikliğe uğratmaya başlamıştır.

Aile Yaşam Döngüsünün Değişimi

Aile yaşam döngüsü, evlilikle başlayan ve eşlerden birisinin ölümüne kadar devam eden normal/beklenen evlilik hayatını kapsamaktadır. Evlilikle başlayan ve eşlerden birisinin ölümüyle sona ermesine kadar devam eden süreçte açığa çıkan çeşitli ve birbirine oranla farklı evreler vardır. Bir başka ifadeyle, ailenin yaşam sürecinde önemli olan ve tamamı ailenin yaşam sürecini teşkil eden bazı önemli aşama ya da olaylar dizisi vardır. Aile yaşam

⁶⁴ Bourdieu Pierre, Erişim Tahakkümü, (Çev. Bediz Yılmaz), İstanbul, Bağlam Yayınları, 2016, s. 56.

⁶⁵ Donovan Josephine, Feminist Teori: Amerikan Feminizminin Entelektüel Gelenekleri, (Çev. Bora A., Gevrek M.A., Sayılan, F.), İstanbul, İletişim, 2019, s. 25.

⁶⁶ Giddens, Sutton, Sosyoloji, s. 804.

döngüsü modeli, esasen ailenin yaşam döngüsüne sahip bir organizma gibi olduğunu dile getiren bir nitelendirmedir⁶⁷. Bununla, ailenin gelişimsel aşamaları ile işlevleri arasında bir ilişki olduğu dile getirilmektedir. Zira tipik her aile evlenme ile başlamakta, çocukların doğması ve büyümesi ile genişlemekte, çocukların evden ayrılmasıyla küçülmekte ve eşlerden birisinin ya da ikisinin birden ölümüyle sona ermektedir. Bu döngünün aşamaları, aşamalarının birbiriyle uyumu, her bir aşamanın gerektirdiği sorumluluklar ve işler toplumun tarihine paralel oluşmuş ilke ve ölçülerdir. Süreçte her bir aşama ve her bir aşamanın gerekleri tamamıyla birbiriyle uyumludur. Fakat modern zamanlarla birlikte aile yaşam döngüsü radikal şekilde değişime uğramaya başlamıştır. Evrelerin bazıları yok olmaya ve evreler arasındaki bağlar kopmaya başlamıştır. İşin başında, aile yaşam döngüsünü oluşturan evlilik anlayışı ve bu anlayışın şekillendirdiği aşamalar devre dışı kalamaya başlamıştır⁶⁸. Evlilik önemini yitirmeye ve hatta işlevsiz kalmaya başlamıştır. Evliliğin önemini yitirirken 'birlikte yaşamaların' artması, çocuksuz ailelerin çoğalması, bireyselleşmenin güçlenip bencillığe uzanan bir gelişim kaydetmesi, aile değerlerinin zayıflaması, kadın-erkek rollerinde gerçekleşen değişiklikler, çocuğun anlamında gerçekleşen değişim... tüm bunlar aile yaşam döngüsünün köklü anlam ve işlevinde değişime yol açmaktadır. Böylelikle aile birlikteliği organik bir birlikteliğin ve sürecin ismi olmaktan çıkıp aynı haledede yaşayan bireyler birlikteliği haline gelmeye başlamıştır. Bu bireylerin mevcut durumlarının bir sonraki aşamasını ise öngörmek imkânsızlaşmaya başlamıştır. Çünkü artık yerleşik aile yaşam döngüsü olgusu birçok bakımdan zayıflamış ve işlevini yitirmiş durumdadır.

Küresel Dünyada Aileye Alternatif Oluşumlar ve Uygulamalar

Sanayi devrimi dönemi yaygın aile tipinin büyük aileden çekirdek aileye dönüştüğü ve takiben çekirdek ailenin neredeyse alternatifsiz tek aile tipi olarak anlam kazandığı bir sürecin başlangıcını temsil etmiştir. Küresel dünyada ise geleneksel geniş ailenin 'parçalanamaz' çekirdek ailesinin parçalanmasına tanık olunduğu bir süreç olarak anlam kazanmaya başladı. Murdock, çekirdek ailenin vazgeçilemez dört temel fonksiyonu olduğunu belirtir. Ona göre çekir-

⁶⁷ White James, Dynamics of Family Development: Atheoretical Perspective, New York, Guilfordwhite, 1991, s. 50.

⁶⁸ Özdemir Şuayıp, Torlak Ömer, Vatandaş Celalettin, Aile Yaşam Döngüsü, İstanbul, Sekam Yayınları, 2016, s. 43-45.

dek aile bütün toplumlarda; bireylerin cinsel ihtiyaçlarının karşılanması, evli çiftlerin neslin devamını sağlaması, ekonomik iş birliğinin olması ve çocuğun bakım ve eğitimi sağlayarak toplumsal yaşama hazırla görevini yerine getirir⁶⁹. Bu işlevlerini büyük oranda kaybetmiş durumdaki modern çekirdek aile, parçalanarak yeni aile türlerine, yaşam biçimlerine yol açmaktadır. Bu yeni aile türleriyle birlikte ailenin bilinen tanımları da kökten değişmektedir⁷⁰. Geleneksel ailede, aile kuşatıcı etkiye sahipken, bütün ailelerin tekil otoritesi bireylerin hayatında önemli bir yer işgal ederken, günümüzün küçük aileleri tamamıyla bireyselleşme yolundadır⁷¹. Konuyu detaylı bir şekilde incelemiş Ulrich Beck ve Elisabeth Beck'in tespitleri küresel dünyadaki aileye ilişkin bazı önemli tespitleri içermektedir. Beck çiftine göre aile, evlilik, cinsellik ve aşkın günümüz toplumlarında sınırları belirlenememekte, ahlaki değerleri, normları ile bireyden bireye çeşitlilik göstermektedir⁷². Beck çifti, hızlı toplumsal değişmelerle beraber 'cüzdanı olmayan evliliklerin' arttığını ya da bireyselleşme ve özgürleşme kısılcacında giderek daha fazla ferdin yalnız yaşamayı seçtiğini ifade ediyorlar⁷³.

Toplumsal yaşamın kılcal damarlarına kadar uzanan bir kapsamda gerçekleşen değişim ve dönüşümler küreselleşmenin etkisiyle dünya üzerindeki hiçbir mekânı es geçmeden büyük bir hızla yayılmaktadır. Aile yapısına ilişkin ortaya çıkan farklılıklar da bu çerçevede değerlendirilmelidir. Yaklaşık son otuz yıllık kapsayan dönemde genel anlamda aile kurumunun özel olarak da aile kurumunun en önemli unsuru olan evliliğin bildik geleneksel anlam ve değerinin büyük oranda değiştiği, hatta bazı unsur ve işlevlerinin bozulduğu sıklıkla dile getirilen hususlardan birisidir. Söz konusu değişim, dönüşüm ve bozulmanın en çok ve en sık dile getirilen faktörü ise medyadır. Medyanın aile kurumunun ve onun en temel unsuru olan evliliğin bildik, yerleşik anlam, değer ve işlevlerini radikal şekilde değiştiren veya devre dışı bırakan anlayış ve uygulamaların yaygınlaşmasında önemli roller üstlendikleri konuyla ilgilenen uzmanların yanı sıra, hemen herkesin kolaylıkla dile getirdiği bir husustur. Aile kurumu, radyo ve televizyonunun temsilciliğini ve hatta lider-

⁶⁹ Murdock George Peter, *Social Structure*, New York, The Macmillian Company, 1949, s. 2-11.

⁷⁰ Yıldırım Ergün, "Aile ve Evlilik Türleri", *Aile Sosyolojisi*, İstanbul, Açılım Kitap, ss.81-101, 2009, s. 83-85.

⁷¹ Simmel Georg, *Bireysellik ve Kültür*, (Çev. T. Birkan), İstanbul, Metis Yayınları, 2009, s. 242-243.

⁷² Beck Ulrich, Beck Elisabeth, *Aşkın Normal Kaosu*, (Çev. N. Ermiş), İstanbul, İmge Kitabevi, 2012, s. 17.

⁷³ Beck, Beck, *Aşkın Normal Kaosu*, s. 34-36.

liğini yaptığı geleneksel medya teknolojilerinin egemen olduğu zamanlarda (en genel manasıyla 20. yüzyılın 2. çeyreği ve sonrasında) yapısal ve işlevsel açıdan önemli sayılabilecek bir etkiye maruz kaldı. Mevcut bireysel ve toplumsal değerleri, ilişkileri ve iletişim tarzlarını radikal şekilde değiştiren ve yeni değerler, ilişkiler ve iletişim tarzı tesis etme işlevini güçlü şekilde yerine getiren geleneksel medya araçlarından özellikle televizyonun aile kurumu üzerindeki etkisi çok daha şiddetli oldu. Tüm aile bireylerinin saatlerce karşısında oturdukları ve pürdikkat izledikleri siyah ekran, başta aile değerleri olmak üzere aile bireylerinin kendi aralarındaki iletişim ve etkileşimlerini temelden değiştirdiği gibi, yeni anlayış ve yaşayış tarzlarını da kolaylıkla inşa etti. Bunda serbest zaman kurumunun en önemli unsurlarından birisi haline gelmesinin rolü çok büyüktür. Aile kurumu, modern zamanların gerektirdiği yeni değer ve anlayışlarla şekillenen yaşam tarzlarının, oldukça yoğun gerçekleşen kentleşme ve kentleşme süreçlerinin değiştirici ve dönüştürücü etkilerini içselleştiremeden, geleneksel medyanın ve bilhassa televizyonun radikal düzeyde dönüştürücü etkilerine maruz kaldı. Bu sebeple televizyon, aile kurumu açısından, uzun bir zaman tartışmaların en önemli malzemesi olduğu gibi, geleneksel aile yapısından ve işleyişinden yana olanların en çok eleştirdikleri bir iletişim aracı da oldu. Televizyon aynı zamanda aile kurumundaki değişim ve dönüşümün küresel ölçekte gerçekleşmesine ve Amerikan tarzı aile anlayışının popüler hale gelmesine katkı sağladı.

Aileyi hem yapısal ve hem de işlevsel olarak radikal sayılabilecek düzeyde değişime uğratan ve bu etkisi halâ devam eden son ve dolayısıyla yeni faktör internettir. Aile kurumunun yapısal özellikleri ve işleyişi üzerinde kapsamlı ve derinlikli değişiklikte bulunma konusunda liderliğini uzun süre devam ettiren televizyonun diğer medya araçlarına göre açık ara etki gücü internetin yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmasına kadar devam etmiştir. İnternet ve internet kapsamında yer alan teknolojiler ortaya çıktığı andan itibaren gerek bireyler gerekse toplumlar üzerindeki etkisi televizyonun etkilerini geride bırakacak kadar güçlü oldu. Bireysel ve toplumsal açıdan alışlagelen tüm anlayış ve yaşayış biçimlerini oldukça hızlı ve kapsamlı bir şekilde değiştirip dönüştürmeye başladı. Bu değişim ve dönüşümler geleneksel yapı ve işleyişler açısından birçok kişiye göre tahrip edici ve hatta yok edici nitelikte gerçekleşti ve bu durum halâ olanca hızıyla ve şiddetiyle devam ediyor. Elbette ki internetin birçok olumlu etkilerinden ve oluşturduğu yeniliklerden de bahsetmek mümkündür. Zaten olumlu yönleri olmasa bu veya bir başka

teknoloji kolay ve yaygın kabul görmez, itibar kazanmaz. İnternetin olumlu etkileri bireysel ve toplumsal hayata önemli kolaylıkla sağladı. Birçok iş veya işlem kolaylıkla yapılır hale geldi. Söz konusu özellikler arasında toplumları ve yönetimleri demokratikleşmesi, e-ticareti oluşturması ve geliştirmesi, bilgiye ulaşımı kolaylaştırması, uzun mesafeler arasındaki iletişimi kolaylaştırması ve ucuzlatması, bürokratik işlemleri azaltması ve kolaylaştırması, kurumları ve bireyleri yenileştirmesi ve geliştirmesi gibi özellikler ilk akla gelenler arasındadır. Ancak ne var ki aynı zamanda birçok bakımdan olumsuz etkilere yol açtığı da bilinmektedir. İnternet, suç ve suçlu olgularına yeni boyutlar kazandırmış, özel ve kamusal alan arasındaki farkı tahrip edip mahremiyeti yok etme aşamasına getirmiş, bireyler açısından olumsuz etkileri son derece yüksek ve güçlü yeni tür bir bağımlılık unsuru olarak anlam ve işlev kazanmaya başlamış, aile bireylerinin ilişkilerinde ciddi tahribatlara yol açmış... bir teknoloji olarak da anlam kazanmaktadır⁷⁴.

İnternetin bir eğlence aracına dönüşmesi, serbest zaman faaliyetlerinde bir arada olma eğilimi taşıyan aile fertlerini birbirinden uzaklaştırmıştır. Hâlbuki aile “birbiriyle yakın ilişkiler içerisinde olan, sık sık yüz yüze iletişimde bulunan, ortak normların (aile beklentilere), derin ve kalıcı etkilerin paylaşıldığı birincil gruplardır”⁷⁵. Aynı çatının altında yaşayan bireyler, buldukları fiziksel ortam itibarıyla bir arada, ama tercih, eğlence ve iletişim açısından birbirlerinden çok farklı yerlerinde yaşar hale gelmişlerdir. Sosyal medya ise internet faktörünün en önemli unsurlarından birisidir. Sosyal medya, tanışmanın aracı olduğu kadar ayrılmanın/boşanmanın da en önemli araçlarından birisi olma işlevini yerine getirir durumdadır. İnternet ve internet teknolojilerinin olumsuz etkilerinin en şiddetli ve kapsamlı şekilde gözlemlendiği alan, genel manada ‘iletişim’, özel olarak da ‘aile içi iletişim’dir. İnternet, aile içinde yüz yüze gerçekleşen; yapısı, işleyişi itibarıyla hem yüz yüze olması gereken hem de bu özelliği üzerinden etki gücü yüksek, sıcak, samimi ve kapsamlı şekilde yürütülen iletişim ve ilişkileri ciddi düzeyde değiştirmiş ve hatta bazı bakımlardan yok etmiştir. Bu ise farklı faktörlerin etkisiyle oluşabilen ‘sağlıksız aile’ olgusunun daha da yaygınlaşmasına yol açmıştır. Öyle ki internetin eşler arası veya aile içi ilişkileri tahrip eden bir faktör olarak işlev gördüğü tespiti, bugün mahkemelerdeki boşanma davalarının önemli bir kısmının konusu haline gelmiş olmasından hareketle

⁷⁴ Vatandaş, “Aile İçin İlişkiler ve Aile Kurumunun İnternetle Sınarı”, s. 174-177.

⁷⁵ Barker Robert, The Social Work Dictionary, Washington, NASW Press, 2003, s. 338.

rahatlıkla dillendirilebilmektedir. İnternetin son derece köklü bir geçmişe sahip geleneksel aile kurumunda yol açtığı dönüşüm ve tahribatın boyutunu tespit edebilmek için ‘sağlıklı aile’ kavramını dikkate almak, konuyu anlamada doğru bir başlangıç noktası olabilir. ‘Sağlıklı aile’, aile bireylerinin aile kurumunun yapısal ve işlevsel özelliklerinin gerektirdiği eş, anne, baba, evlat... gibi rollerin gereklerini isteyerek yerine getirdikleri, üyeleri arasında samimi ve yüz yüze ilişkilerin egemen olduğu, aile kurumunun birincil düzey sosyalleşme kurumu olmasının gerektirdiği model olma, problem çözme ve dayanışma ruhunun oldukça güçlü olduğu, bireylerin maddi ve duygusal ihtiyaçlarının içten gelerek ve büyük bir fedakarlıklarla yerine getirildiği... aile yapılarını ve ortamlarını ifade etmektedir. Fakat bugün hemen herkesin bizzat yaşayarak tanık olduğu üzere, internet, aile bireylerinin rollerini yerine getirmelerini engelleyecek yapay meşguliyetlerle aile kurumunun yapısal ve işlevsel işleyişinde olumsuz sayılabilecek değişikliklere yol açmaktadır. Bireyler, internetle meşguliyetleri veya internet üzerinden gerçekleştirdikleri iletişimleri sebebiyle ailenin diğer bireylerine karşı sorumluluklarını yerine getirmekte ihmalkâr davranabildikleri gibi, iletişimlerini asgari düzeye indirerek aynı çatı altında yaşayan ve birbirlerinin varlıklarından habersiz yalnız bireylere dönüşebilmektedirler⁷⁶.

Yakın zamana kadar evlilik ve evliliğin temel olduğu aile yapısı bireyin hayatında özel ve önemli bir aşamayı ve süreci temsil ederken artık evliliğin olmadığı birlikteliklerin medya tarafından olumlanarak kitlelere resmedildiği ve teşvik edici yayınların yapıldığı görülüyor. Hayatın normal akışında sığınak, dayanak, sırdaş, ortak olan eşler bu geleneksel kabul ve anlayışların ötesinde artık sadece ‘partner’ anlamına geliyor. Ancak bu partnerlik durumu açık şekilde tanımlanmamış, derinliği ve boyutu belirsiz, en ufak sarsıntıda kolaylıkla buharlaşan bir şey olmanın ötesinde değil. Bu nedenle söz konusu birliktelikler bir türlü bildik işlevleriyle aile kurumunun teşkiline vesile olmuyor; tamamıyla bireysel heves ve hazların şekillendirdiği ve geçiciliği temel niteliği olan bir durum olmanın ötesine geçemiyor. Bu açıdan Amerikan, İngiliz ve İsveç’te gerçekleştirilmiş bazı araştırmaların⁷⁷ bir kısım bulguları oldukça önemlidir. Bu araştırmalarda insanların artık ailenin üyesi değil ‘hane’nin üyesi olmayı tercih ettikleri, karşılıklı hak ve sorumlulukların yasalarla, gelenekle düzenlendiği ve korunduğu evliliğin yerini tamamıyla

⁷⁶ Vatandaş, “Aile İçin İlişkiler ve Aile Kurumunun İnternetle Sınava”, s. 175-177.

⁷⁷ Tolun Barlas, Toplum Bilimlerine Giriş, Ankara, Adım Yayıncılık, 1996, s. 222.

bireysel tercihlerle şekillenen ‘birlikte yaşama’nın aldığını ortaya koymuştur. Bu durum ana, baba ve bu ana-babadan olma çocukların oluşturduğu aile tipinin yakın bir zamanda toplumlardaki ‘birliktelikler’ içinde azınlıkta kalacağını göstermektedir. Daha da önemlisi yeni anlayışların oluşturduğu ‘hane’nin teşkilinde biyolojik farklılığın önem kaybetmeye başladığı, eşcinsel birlikteliklerin de yaygınlık kazanmaya başladığı, daha önce pek görülmeyen veya çok istisna olan yeni birlikte yaşama türlerinin doğduğu görülmektedir.

Yapılan araştırma ve gözlemlere göre günümüzün küresel dünyasında görülen ‘aile’ tiplerinin en yaygın türleri şunlardan oluşmaktadır:

Tek Ebeveynli Aile

Anne veya baba ile çocuktan oluşan; ebeveynlerin birlikte olmadığı ‘aile’ tipidir. Tek ebeveynli hanelerin büyük çoğunluğunda ebeveyn annedir; koca/baba genellikle eve dâhil değildir. Tek ebeveynli haneler daha çok boşanmanın sonucudur. Boşanmayı takiben kadın/anne çocuğu ile birlikte yaşamaya devam etmektedir. Boşanma oranlarının artışına bağlı olarak tek ebeveynli hane tipi gittikçe artmaktadır. Bu hane tipi içerisinde evlilik dışı çocuk edinmiş ve çocuğu ile birlikte yaşayan kadınların sayısı da her geçen gün yaygınlaşmaktadır. Üstelik gelir sahibi, eğitilmiş ve kentli kadınlar arasında bu hane tipini seçme eğilimi gittikçe yaygınlık kazanmaktadır. Bugün İngiltere’de tek ebeveynli aileler bir milyonun üzerindedir ve bu sayı giderek artmaktadır. Bakım gerektiren çocukların bulunduğu her beş aileden birisi bu tür ailedir. Avrupa genelinde de tek ebeveynliyle yaşayan aile oranları oldukça yüksektir. Oranlar Fransa’da % 19, Almanya’da % 17, İngiltere’de % 33, İsveç’te % 25 seviyelerine kadar ulaşmıştır⁷⁸. Gerçekleştirilen bir araştırmanın üzerinden yapılan öngörüye göre 2030 yılında bazı OECD ülkelerinde tek ebeveynli hanelerde öngörülen miktarı mevcuttakine göre radikal denebilecek şekilde değişiklik gösterecektir. OECD’nin ‘Ailenin Geleceği 2030 Sentez Raporu’na göre⁷⁹ ABD (%12), Japonya (%22), İngiltere (%22), Fransa (%23), Avustralya (%25), Norveç (%27), Yeni Zelanda (%29) artışla 2030 yılında daha fazla tek ebeveynli haneye sahip olacaktır. Bu artış sonucunda söz konusu ülkelerde tek ebeveynli hanelerin tüm haneler içerisindeki oranlarının ise şöyle olacağı öngörülmektedir: ABD (%27), Japonya (%32), Avustralya(%31), Yeni Zelanda (%40).

⁷⁸ Coşan, “Dünyada ve Türkiye’de Sosyoekonomik Bir Problem Olarak Tek Ebeveynli Aile Olgusunun Çok Boyutlu Değerlendirilmesi”, s.274.

⁷⁹ www.oecd.org/futures/49093502.pdf.

Çocuksuz Aile

Çocuksuz aile tipinin oluşumunda Sanayi Devrimi çağının kendine özgü şartları başlangıcı teşkil etmiştir. Sanayi Devrimi çağında ücretli olarak çalışmaya başlayan kadınlar çalışma sürelerinin uzunluğu ve ağırlığı nedeniyle çocuk yapmama eğilimine girdiler. Böylelikle, çekirdek aile tipine erişmiş olan kent ailesi geleneksel büyük aileye göre az çocuklu ve hatta çocuksuz aileye evrilmeye başladı. Sanayi devrimi şartlarında, mevcut şartların fiziksel ağırlığı, çalışma sürecinin uzunluğu ve geçim şartlarının zorluğu evlenen bireylerin çocuksuzluğa teşvik etmesi 20. yüzyılın bireyci ve sorumluluk almaktan kaçınan anlayış ve tutumunun ürünü olan eğlenmeyi seven bireyinde çocuğun yük olarak algılanmasına yol açtı. Gelinen noktayı ve önümüzdeki 10-15 yıl içerisinde hanelerin çocuk açısından durumun göstermesi açısından 'OECD- Ailenin Geleceği 2030 Sentez Raporu'na yansıyan bulgular ve öngörüler oldukça önemlidir. Rapora göre⁸⁰, seçilmiş OECD Ülkelerinde çocuksuz çiftlerde öngörülen artış oranı bazı ülkeler açısından şöyledir: Kore (%72), Yeni Zelanda (%56), Avustralya (%42), İsviçre (%38), ABD (%37) Almanya (%14). Buna karşı seçilmiş OECD ülkelerinden Avustralya (%7) ve ABD de (%8) oranında bir artış gerçekleşmesi beklenirken diğer OECD ülkelerinden çocuklu aile tipinde azalma öngörülmektedir. Çocuklu ailenin en çok azalacağı bazı ülkeler ve azalma oranları şöyledir: Japonya (%27), Almanya (%22), Avusturya (%15), Yeni Zelanda (%12), İsviçre (%12), Hollanda (%5) ve Kore (%3).

Üvey Aile

Üvey aile, boşanan çiftlerin yeniden evlenerek ve çocuklarını bir araya getirerek oluşturdukları aile tipini ifade etmektedir. Boşanmaların artması bir taraftan aile üyelerinin dağılmasına yol açarken diğer taraftan tekrar evlenmeye olan ilgi yeni ailelerin kurulmasına ve üvey ebeveynli aile gibi farklı aile yapılarının oluşmasına neden olmaktadır. Bu hane tipinde evlilik anlayış ve uygulaması devam ediyor olmakla birlikte, hane mensupları bildik geniş veya çekirdek aile üyelerinden ayrışmakta, hanedeki çocuklar erkek ve kadın açısından üvey durumundadır. Bu aile tipi elbette ki eskiden de vardı. Ancak hiçbir zaman bugünkü kadar yaygın olmamıştı. Boşanmalardaki artış bu aile tipinin oluşumunda en temel belirleyici faktördür.

⁸⁰ www.oecd.org/futures/49093502.pdf.

Birlikte Yaşama

'Birlikte yaşama' (cohabitation), yasal veya kültürel açıdan evli olmayan kadın ve erkeğin evli gibi aynı evde birlikte yaşamalarının ismi olarak anlam kazanmaktadır. "Evlilik dışı birlikte yaşama, evli olmayan iki kişinin, uzun bir süre boyunca, çift olarak istikrarlı bir birlikteliği sürdürmek zorunda olmaksızın beraber yaşadığı ve hiçbir şekil şartının (resmî) olmadığı birliktelik türüdür... Evlilik dışı birlikte yaşama, evlilik dışı beraberliklerin dünyada en yaygın biçimidir"⁸¹. Bu birliktelikte taraflar kendilerini evli kabul etmezler ancak birçok bakımdan evli gibi hareket ederler. Hatta çocuk da yapabilirler. Evli bir çift gibi birlikte yaşama elbette ki sadece günümüze özgü değildir. Birçok toplumda modern anlamda 'birlikte yaşama' olgusunun temelleri 19. yüzyıla ya da daha öncesine dayanmaktadır. Porto Rikolu bilim insanlarına göre 'birlikte yaşama' İspanyol kolonizasyonunun ardından ortaya çıkan bir durum olarak nitelendirilmektedir ki; bu da yaklaşık 16. yüzyıla tekabül etmektedir. İngiltere orta çağ döneminde kırsal alanlarda resmi nikâhı kıyabilecek hâkim ya da papaz bulmak zor olduğu için burada da 'common law marriage' denilen çiftler arasındaki anlaşma üzerinden ortaya çıkan evlilikler ortaya çıkabilmekteydi⁸².

Birlikte yaşama, küresel dünyada, geleneksel evlilik kurumuna alternatif bir yaşama biçimi olarak vücut bulmuş ve her geçen gün daha da yaygınlaşmaktadır. Özellikle gençler arasında hızla yaygınlaşmaktadır. Doğrudan veya dolaylı bir şekilde medya tarafından teşvik edilmesi bu yaygınlaşmanın en önemli nedenleri arasında yer almakla birlikte, bazı özellikleri ise tercih edilmesini kolaylaştırmaktadır. Birlikte yaşayan bireylerin, evliliğin gerektirdiği birçok sorumluluktan özgür/uzak olmaları tercihinin en önemli nedenleri arasında yer almaktadır⁸³. Bireyler resmi nikâhın doğurduğu evlilik sorumluluğunun altına girmeden, hiçbir sözleşmeye bağlanmadan ve hiçbir hukuksal sorumluluğu üstlenmeden, evli eşler gibi hayatı yaşamaktadırlar. 'Birlikte yaşama' kolaylıkla oluşturmakta ve kolaylıkla sonlandırılabilir. Oluşturulması bireylere ekonomik, ahlaki, kültürel, yasal bir sorumluluk yüklediği gibi,

⁸¹ Devers Alain, "Evlilik Dışı Beraberliklerin Milletlerarası Özel Hukuk Yönü Uygulanacak Hukuka İlişkin Fransa'daki Bazı Görüşler", (Çev. B. Tiryakioğlu, N. Öztürk), Public and Private International Law Bulletin, Cilt 37, Sayı 2, ss. 963-994, 2002, s. 971, 279.

⁸² Rindfuss ve Vanden Heuvel, 1990, s. 703 Rindfuss Ronald, Vanden Heuvel, "A Precursor to Marriage or an Alternative to Being Single", Population and Development Review, Cilt 16, Sayı 4, ss. 703-726, 1990.

⁸³ Giddens, Sutton, Sosyoloji, s. 275-274.

sonlandırılması da herhangi bir sorumluluğu üstlenmeyi gerektirmemektedir. Konuyu araştırmış olan Adak'ın dikkat çektiği üzere⁸⁴, evlilik ve birlikte yaşama sosyal, psikolojik, cinsel bir birlik olduğu gibi aynı zamanda ekonomik bir birliktir. Çiftler ister evlilik isterse de birlikte yaşamayı tercih etsin her iki ilişki de belli ekonomik sorunları beraberinde getirmektedir. Ancak bu iki birlik içerisinde ekonomik konuların paylaşım düzeyleri değişmektedir. Birlikte yaşayanlar evli çiftlere oranla daha az ekonomik paylaşımlarda bulunmaktadırlar. Amerika'da gerçekleştirilen 'Ulusal Aile ve Hane Halkı Araştırması'nın⁸⁵ bulguları, birlikte yaşamının tercih edilme sebeplerini ortaya koymuştur. Araştırmada 35 yaş altı olup da birlikte yaşayanlara evlilik yerine neden birlikte yaşamayı seçtikleri sorulmuştur. Alınan cevaplara göre birlikte yaşamayı tercih nedenleri birkaç başlık altında toplanmaktadır: En yaygın sebep birlikte yaşamının evlilikten daha az kişisel sorumluluk gerektirmesidir. Flörtten daha fazla cinsel doyum sağlamaktadır. Zorunlu harcamaları paylaşmayı mümkün kılmaktadır. Birlikte yaşayan çiftler eşlerinden, evli çiftlere göre daha az cinsel sadakat beklemektedir. Eşlerin her birine evlilikten daha fazla bağımsızlık vermektedir.

ABD ve Batı Avrupa toplumlarında oldukça yaygın hale gelmiş bulunan birlikte yaşama, evlilik dışı çocuk sayısında önemli artışlara yol açmıştır. Diğer yandan, bu çocukların çok önemli bir kısmı bir-iki günlük cinsel birlikteliğin değil, aylarca ve hatta yıllarca sürdürülen birlikte yaşama birlikteliğinin ürünüdürler. Birlikte yaşamının her geçen gün toplumsal açıdan reddedilen veya ahlaki bulunmayan bir şey olmaktan uzaklaşması, yasal engellerin olmaması veya yasaklayan yasaların uygulanmaması birlikte yaşamayı arttırmakta, bu birlikteliğin ürünü olan çocukların sayısında ciddi artışlara yol açmaktadır. Gerçekleştirilen demografik veya sosyolojik araştırmalar özellikle 1960'lardan itibaren ABD ve Avrupa'da evlilik dışı birlikte yaşama oranlarında önemli artışa işaret etmektedir. Birlikte yaşama bir nesil içinde geleneksel olmayan bir evlilik formundan normal bir deneyime dönüşmüştür⁸⁶. Birlikte yaşama, birçok kişi açısından evlilik kurumunu tehdit eden bir nitelik ve boyuta ulaşmış bulunmaktadır. Ancak bazıları buna katılmamakta, evlilik dışı birlikte

⁸⁴ Adak Nurşen, "Evlilik Veya Evlilik Dışı Birlikte Yaşama: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", *Sosyoloji Dergisi*, Armağan Sayısı, ss. 23-40, 2016, s. 29.

⁸⁵ Thornton, Arland, Axinn William, Xie Yu, *Marriage and Cohabitation*, Chicago & London, The University of Chicago Press, 2007, s. 89-90.

⁸⁶ Schimmele Christoph, Wu Zheng, "Cohabitation and Social Engagement", *Canadian Studies in Population*, Cilt 38, Sayı3-4, ss. 23-36, 2011, s. 24.

yaşamının geçici bir deneyim olduğu ve birlikte yaşayanların belli bir süre sonra ilişkilerini bitirdikleri veya evlendiklerini göstermektedir⁸⁷. Bir araştırmanın bulgularına göre⁸⁸ birlikte yaşama üç farklı eğilimi temsil etmektedir: Birincisi evlilik öncesi bir deneyim olarak tercih edilmesi, ikincisi bekârlığa alternatif görülmesi, üçüncüsü ise evliliğe alternatif görülmesidir.

Birlikte yaşama modernleşmenin bir gereği daha da önemlisi küresel dünyaya mensubiyetin bir gereği gibi algılanmaktadır. Bu nedenle de her geçen gün daha da yaygınlaşmaktadır. Kanada’da, nikâhsız beraber yaşayan çiftlerin oranı 1976 yılında tüm çiftlere oranla %1’den az iken, bu oran 2006 yılında % 18,6’ya çıkmıştır. Birlikte yaşama, evlenmeyi düşünenler arasında da evlilik öncesi bir deneyim olarak kabul edilmektedir. ABD’de yeni evli çiftler arasında ilk evliliklerinden önce birlikte yaşayanların oranı üçte iki civarındadır⁸⁹ 2018 yılı rakamlarına göre ülke genelinde farklı cinsiyetteki bireylerin oluşturduğu 8,5 milyon çift evlenmeden birlikte yaşamaktadır⁹⁰. Norveç’te gençlerin

%80’ininden fazlası öncelikle birlikte yaşamayı tercih etmekte, bunlardan bazıları daha sonra evlenmektedir. Gerçekleştirilmiş bir araştırmanın bulgularına göre gençler arasında aynı konutta yaşayanların %51’ini birlikte yaşayanlar oluşturmaktadır⁹¹. Avustralya’da da evlilik öncesi birlikte yaşayanların oranı hızlı bir artış göstererek 1975’te %17 iken 2010’da %78,6’ya ulaşmıştır⁹². İngiltere’de ‘Ulusal İstatistik Ofisi’nin araştırmasına göre 2008-2018 yılları arasında birlikte yaşayan çiftlerin oranı evli çiftlerden ve tek ebeveynli ailelerden daha yüksek hızda bir artış göstermiş ve %25,8 gibi büyük bir oranda çoğalmıştır⁹³.

⁸⁷ Hatch, Alison, “Saying “I Don’t” to Matrimony An Investigation of Why Long-Term Heterosexual Cohabitors Choose Not to Marry”, *Journal of Family Issues*, Cilt 38, Sayı 12, ss.1651-1674, 2015.

⁸⁸ Hatch, “Saying “I Don’t” to Matrimony An Investigation of Why Long-Term Heterosexual Cohabitors Choose Not to Marry”, s. 1659.

⁸⁹ Manning, Wendy, Cohen Jessica, “Premarital Cohabitation and Marital Dissolution: An Examination of Recent Marriages”, *Journal of Marriage and Family*, Sayı 74, ss. 377-387, 2012, s. 377.

⁹⁰ <https://www.census.gov/newsroom/press-releases/2018/families.html>.

⁹¹ Wiik, Kenneth, “You’d Better Wait!-Socioeconomic Background and Timing of first Marriage versus First Cohabitation”, *European Sociological Review*, Cilt 25, Sayı 2, ss. 139-153, 2009, s. 139.

⁹² <http://www.abs.gov.au/24.7.2012>.

⁹³ <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/birthsdeathsandmarriages/families/bulletins/familiesandhouseholds/2018>.

Bekâr Kalma

Bekâr kalmak, evlenme yerine bekâr kalmayı tercih etmek sadece modern zamanlara özgü bir şey değil, tüm insanlık tarihi boyunca bazıları tarafından tercih edilen bir yaşam biçimidir. Tarihsel açıdan bakıldığında, evliliğin tek gerçek alternatifi olarak bekârlık görünmektedir. Ancak bekâr kalmak, yani evlenmemek özel bir anlama erişmiş ve yaygınlaşmıştır. Bunun temelinde özgürlüğe ve bireyciliğe çok aşırı vurgu yapılmasının payı büyüktür. Bu durum kadın-erkek arasında farklı ilişkiler aracılığıyla evlilik dışı birliktelikleri gündeme getirmektedir. Bekâr kalmayı ya da evlenmemeyi tercihin birçok nedeninden bahsedilebilir ancak bunlar içerisinde evlilik hayatını sürdürmeye imkân vermeyen olumsuz sosyo-ekonomik şartlar, bireyin evliliğin gerektirdiği sorumluluğu üstlenmekten kaçınması veya sağlık sorunları önemlidir. Modern zamanlarda özellikle cinsel ihtiyacı evlilik dışı karşılama ‘imkânlarının’ artmış olması bekâr kalmanın daha da çok tercih edilmesine yol açmaktadır. ‘OECD Ailenin Geleceği 2030 Sentez Raporu’na göre 2030 yılında⁹⁴, tek kişilik hanelerin artışı büyük oranlara erişmesi öngörülmektedir. Bu öngörüye göre 2030 yılı Fransa’sında mevcuttakine oranla bekâr yaşayanların oranı %75’lik bir orana erişecektir. Fransa’yı %71’lik oranla Yeni Zelanda takip etmektedir. En düşük artış ise %17’lik bir oranla Almanya’da görünmektedir. Söz konusu rapora göre 2030 yılı Fransa’sında tüm haneler içerisinde bekâr yaşamayı tercih edenlerin oranı %46’lık bir orana erişeceği öngörülmektedir. Almanya’nın oranı ise %40 gibi bir orana erişecektir. Haneleri içerisinde ‘tek kişilik haneler’in en düşük oranda olacağı öngörülen ülke ise %24’lük oranla Kore’dir. Geleneksel değerlere verdikleri önemin büyüklüğü ve kültürel yapının gücü ile öne çıkan ülkelerden biri olan Japonya’da ailenin geçirmekte olduğu değişime dair yapılan analizler ve gelecek projeksiyonları bu bağlamda çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir. ‘Ulusal Nüfus ve Sosyal Güvenlik Enstitüsü’ verilerine göre 2040 yılında tek kişilik hane oranının %39 gibi yüksek bir seviyeye çıkması beklenmektedir⁹⁵. İngiltere’de 2017 yılında 7.7 milyon olan evlenmeyip bekâr hayatını sürdürmeye karar veren birey sayısı 2018 yılında 8 milyona çıkmıştır⁹⁶. ABD aile yapısı incelendiğinde dünya geneli ile paralel bir tablo ile karşılaşılmaktadır. 1960 yılında %13 olan tek kişilik hane oranı

⁹⁴ www.oecd.org/futures/49093502.pdf.

⁹⁵ <http://www.ipss.go.jp/index-e.asp>.

⁹⁶ <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/birthsdeathsandmarriages/families/bulletins/familiesandhouseholds/2018>.

2018'de %28'e çıkmıştır⁹⁷. Diğer bazı ülkelere ilişkin istatistikler şöyledir⁹⁸: Norveç (2015) %8.4, Danimarka (2016) % 44.8, İngiltere (2016) % 29.7, Almanya (2016) % 40.7, Avusturya (2016) %37.0, Hollanda (2016) % 37.6, Fransa (2016) % 35.5, Kanada (2016) % 28.2, Kuzey Kore (2015) % 31.6, Tayvan (2015) % 31.6. Genel bir tespit olarak zikretmek gerekirse, 2010-2020 yılları arasında tek kişilik hane sayısı Avrupa Birliği ülkelerinde %20 oranda artmıştır⁹⁹.

Kayıtlı Birliktelik

Kayıtlı birliktelik¹⁰⁰ evliliğe benzeyen ve bazı ülkelerde resmî olarak tanınan bir birliktelik türüdür. Kayıtlı birliktelik, en genel anlamda, evlenmeden birlikte yaşayan kişilerin, resmî ve sosyal ortamda tanınmalarını sağlamak üzere ilişkilerini resmi kurumlara kaydettirmeleridir. Bu aile tipi geleneksel olan ve resmi nikâh akdi ile oluşturulan evlilik tipi ile 'birlikte yaşama' tipi arasında bir konumda yer almaktadır. Kişiler, ilişkilerini kayıt altına aldıkları durumunda dâhil oldukları, önceden belirlenmiş yasal düzenlemeye tâbi olmakta; aralarındaki ilişkinin varlığını ve birlikte yaşadıklarını yetkili makamlara kanıtlamak zorunda kalmadan, kayıt yaptırmak suretiyle hukukun öngördüğü korumalardan faydalanabilmektedirler. Ancak şu var ki kayıtlı birliktelik eşcinsel birlikteliklerine de uygulanabilmektedir. 2000'li yıllarla birlikte, aynı cinsiyetten birlikteliklerin tanınmasına da yol açmıştır. Bu 'birlikteliklere' de evliliğe yakın bir statü kazandırmaktadır¹⁰¹. Alain Devers'in 2002 yılında dile getirdiği tespitine göre dünyada evlilik dışı beraberlikleri düzenleyen yeni kanunların sayısı son otuz yıl içerisinde sürekli artış göstermiştir. Bu artışın temel nedeni, evlilik dışı ilişki yaşayan çiftleri hukuk dışında tutmanın son derece zor ve aynı zamanda sakıncalı bir hâle geldiği gerçeğidir¹⁰².

⁹⁷ <https://www.census.gov/newsroom/press-releases/2018/families.html>.

⁹⁸ EUROSTAT <http://ec.europa.eu/eurostat>), Statistics Norway (http://www.ssb.no/familie_en/), U.S. Census Bureau (<http://www.census.gov/>), Statistics Canada (<http://www.statcan.gc.ca/start-debut-eng.html>), Statistics Korea (<http://www.nso.go.kr/>), Department of Statistics, Taiwan (<http://www.moi.gov.tw/stat/index.aspx>).

⁹⁹ https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Household_composition_statistics.

¹⁰⁰ Türkçede 'kayıtlı birliktelik' olarak isimlendirilen durumun İngilizcedeki karşılıkları şunlardır: Registered domestic partnerships, registeredpartnerships, domestic partnerships, declared partnerships, life partnerships, stable relationships, civil unions, legal cohabitation, reciprocal beneficiaries, unmarried couples registration, partenariat enregistré, union civil, civil partnership.

¹⁰¹ Baççıoğlu, "Evlilik Dışı Birlikte Yaşam Modellerine Uygulanacak Hukuk", TAAD, Cilt 9, Sayı 33, ss. 623-684, 2018, s. 626.

¹⁰² Devers, "Evlilik Dışı Beraberliklerin Milletlerarası Özel Hukuk Yönü Uygulanacak Hukuka İlişkin

Kayıtlı birliktelik, birlikte yaşayan çiftlerin, hukukî statü kazanmak amacıyla, yaşadıkları ilişkiyi resmî şekilde tescil ettirmek zorunda olmaları bakımından ‘resmî’ bir ilişki olarak kabul edilebilir. Evlilik olmaksızın uzun süre birlikte yaşayanların hak ve sorumluluklarını resmi kayıt altına almaya yönelik yasal düzenlemeler eski Yugoslavya’da başlamış, Kosova (1984), Slovenya (1976), Hırvatistan (1978), Bosna Hersek (1979) ve Sırbistan (1980) Avrupa’da konuya ilişkin ilk yasal düzenlemeleri yapan ülkeler olmuştur. Örneğin Slovenya’da 26 Mayıs 1976 tarihinde kabul edilen kanunla, karşı cinsten iki kişinin, evlilik dışı uzun süre birlikte yaşaması durumunda, evli eşlerle aynı haklara sahip olduğu kabul edilmiştir.

Parçalanmış Aile

Parçalanmış aile, aile bütünlüğünün ölüm, boşanma, geçici ve sürekli ayrılıklar ya da terk gibi nedenlerle bozularak anne-babadan birinin, ya da her ikisinin birden olmaması durumu olarak anlam kazanmaktadır¹⁰³. Parçalanmış aile her zaman var olmuştur. Ancak günümüz dünyasındaki kadar yaygınlık kazanmamıştır. Özellikle 1970’lerden sonra aile davranışlarında değişimlerin görüldüğü, doğurganlığın azaldığı, evliliklerin kötüye gidip boşanmaların arttığı, bireysel yaşayan insanların çoğaldığı, tek ebeveynli aile yapılarının görülmeye başlanması parçalanmış aile tipinin yaygınlık kazanmaya başladığı dönemi oluşturmuştur¹⁰⁴.

Eşcinsel Birliktelikler: Eşcinsellik Eski Yunan’da ‘benzer’ anlamına gelen ‘amos’ ile ‘cinsellik’ anlamında kullanılan ‘seksüalite’ sözcüklerinden türemiş olup, aynı cinsiyetten bireyler arasında kurulan, cinsel nitelikli bedensel ya da duygusal bağlılık ve ilişki anlamına gelir¹⁰⁵. Eşcinsellik, Antik Yunan gibi bazı istisnalar hariç tüm zamanlarda ve hemen her toplumda hoş karşılanmamış ve yasaklanmıştır. Eşcinsellik modern dünyada özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde çoğu Batı ülkesinde toplumsal olarak önemli sayılabilecek düzeylerde normal görülmeye, bireysel meşru bir tercih olarak görülmeye

Fransa’daki Bazı Görüşler”, s. 964; Konuya ilişkin Avrupa ülkelerindeki yasal düzenlemeler hakkında detaylı bilgi edinmek isteyenler için Alain Devers’in burada kendisine atıfta bulunduğumuz makalesi iyi bir kaynaktır.

103 Özel İsa, “Aile ve Din İlişkisi Açısından Sokak Çocukları”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 32, ss. 177-271, 2012, s. 182.

104 Borlandi Massimo, Boudon Raymond, Sosyolojik Düşünce Sözlüğü, (Çev. B. Arıbaş), İstanbul, İletişim Yayınları, 2011, s. 40-41.

105 Güney Neslihan, Kargı Eda, Çorbacı-Oruç Aybike, “Üniversite Öğrencilerinin Eşcinsellik Konusundaki Görüşlerinin İncelenmesi”, Turkish Journal of HIV/AIDS, Sayı 7, ss. 131-137, 2004, s.131.

başlanmış, 21. yüzyılın şimdiye kadar ki zamanında ise birçok Batı ülkesinde yasal meşruiyete sahip olmuştur. An itibarıyla eşcinsel evlilik dünya genelinde 29, Avrupa genelinde 17 ülkede yasaldır. Hollanda 2001’de eşcinsel evliliklerin yasal kabul edildiği ilk ülke olmuş, ardından da Belçika, İspanya, Danimarka, Norveç, İsveç, Portekiz, İzlanda, Fransa, Birleşik Krallık, Lüksemburg eşcinsel evliliği yasal hale gelmiştir. İrlanda’da eşcinsel evlilik ilk defa halk oylamasına sunulmuş ve referandum sonucunda eşcinsel evlilik 2015 yılında yasallaştırılmıştır. Eşcinsel evliliği, 2015 öncesinde ABD’nin birçok eyaletinde yasaldı fakat Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesi, 26 Haziran 2015’te verdiği ‘Obergefell v. Hodges’ kararıyla, eşcinsellerin evlilik hakkından mahrum bırakılmasını Birleşik Devletler Anayasası’na aykırı buldu ve eşcinsel evlilik tüm eyaletlerde yasallaştırılmış oldu. Eşcinselliğe ilişkin yasal düzenlemeler üç ayrı başlıkta yer almıştır. İlk olarak ‘kayıtlı partnerlik’ veya ‘medeni berberlik’ ismi altında eşcinsel çiftlerin aynı hanede ‘birlikte yaşamaları’ konusu gündem olmuştur. Bunun kabul edildiği ülkelerde ‘eşcinsel evliliğini’ yasalaştırma talepleri gündeme getirilmiştir. Eşcinsel ‘evliliğinin’ yasalaştığı ülkelerde ise eşcinsel ‘çiftlerin’ çocuk edinmelerinin yasalaştırılması talepleri gündeme gelmiş ve farklı düzeylerde de olsa bu üç başlıkta eşcinsellik yasallaştırılmıştır. Bu durum ailenin klasikleşmiş anlamını da en azından fiili olarak tartışılır hale sokmuştur. Batıdaki birtakım sosyal bilimcilerin partner yaşantılarını ve aynı cinsten birliktelikleri aile olarak tanımlamaya yönelmesi, aile kavramını büyük ölçüde görecelileştirmeye başlamıştır¹⁰⁶. Konuya ilişkin bazı istatistikler dikkate alınacak olursa; Eşcinsel birlikteliklerle ilgili olarak ABD’de 2020 yılı itibarıyla 513,000 evli eşcinsel çiftin olduğu, %51’inin kadınlardan oluştuğu ve çocuk sahibi olan eşcinsel çiftlerin %77’sinin kadın olduğu görülmektedir¹⁰⁷. İngiltere’de eşcinsel evlilikleri 2015-2018 yılları arasında %50’den daha fazla bir artış göstermiştir¹⁰⁸. Kanada’da yapılan 2016 nüfus sayımına göre ülkede 72,880 eşcinsel çift bulunmaktadır ve bu rakam ülkedeki tüm çiftlerin %0.9’una denk gelmektedir. 2006-2016 yılları arasında aynı cinsiyetten bireylerden oluşan birlikteliklerin oranı farklı cins birlikteliklerine göre çok daha hızlı bir artış göstermiştir. Bu 10 yıllık dönemde eşcinsel birliktelikler %60.7 oranında artarken diğer birliktelikler %9.6 oranında artmıştır. 2016 yılında

¹⁰⁶ Yıldırım Ergün, “Yeni Çağ’da Dünyada ve Türkiye’de Aile: Ailenin Sonu mu?”, Din, Gelenek ve Modernite Bağlamında Bir Değer Olarak Aile Uluslararası Konferansı, Antalya, Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı, s. 115-129, 2010, s. 126.

¹⁰⁷ <https://williamsinstitute.law.ucla.edu/publications/econ-impact-obergefell-5-years/>.

¹⁰⁸ <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/birthsdeathsandmarriages/families/bulletins/familiesandhouseholds/2018>.

Kanada'daki eşcinsel çiftlerin üçte biri evlidir. Eşcinsel birlikteliklerde çocuk sahibi olma oranı ise %12dir¹⁰⁹. Almanya'daki 2015 verilerine göre eşcinsel çiftlerin tüm çiftler içindeki oranı %0.5¹¹⁰, Avustralya'da bu oran 2011 yılında %0.7¹¹¹, İrlanda'da ise aynı yılda %0.4'tür¹¹².

109 <https://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2016/as-sa/98-200-x/2016007/98-200-x2016007-eng.pdf>.

110 <https://www.destatis.de/EN/FactsFigures/SocietyState/Population/HouseholdsFamilies/HouseholdsFamilies.html>.

111 <http://www.abs.gov.au/websitedbs/censushome.nsf/home/factsheetsssc?opendocument&navpos=450>.

112 http://www.cso.ie/en/media/csoie/census/documents/census2011profile5/Profile_5_Households_and_Families_full_doc_sig_amended.pdf.

Avrupa Ülkesindeki Eşcinsel Evlilik, Kayıtlı Partnerlik ve Ortak Evlat Edinme¹¹³

Ülke	Eşcinsel Evlilik	Kayıtlı Partnerlik	Eşcinsel Çiftlerin Evlat Edinmesi
Avusturya	2019	2010	2013
Belçika	2003	2000	2006
Hırvatistan		2014	
Çek Cumhuriyeti	Meclis Gündeminde	2006	
Danimarka	2012	1989	2007/2009
Estonya		2016	
Finlandiya	2017	2002	2009
Fransa	2013	1999	2013
Almanya	2017	2001	2004
Macaristan		2009	
İzlanda	2010	1996	2006
İtalya	2017	2016	
İrlanda	2015	2010/2011	2013
Lüksemburg	2014/2015	2004	2014/2015
Malta	2017	2014	2014
Hollanda	2001	1998	2005
Norveç	2008/2009	1993	2003
Portekiz	2010		
Slovenya		2006	2002/2008
İspanya	2005	2005	2005
İsveç	2009	1994	2003
İsviçre	2020	2004	
İngiltere	2013	2005	2002/2008

113 <https://kaosgl.org/haber/avrupada-escinsel-ciftlerin-evlat-edinmesine-iliskin-sosyal-tutumlar>, kaynaktaki bilgiler revize edilmiş, ilaveler yapılmış durumdadır.

SONUÇ

Aile, insanlığın en temel ve en eski sosyal kurumlarından birisi ve hatta ilkidir. Aile, bir zamanlar yerine getirdiği işlevleriyle insan hayatını tüm boyutlarıyla kuşatacak kadar kapsamlı ve aynı zamanda toplumun ilk şeklidir. Aile kurumu, zamanla büyüyüp topluma dönüşerek, toplumun temel taşı ve en işlevsel kurumu haline gelmiştir. Bu itibarla tarihin biraz erken dönemlerine giderek aileyi incelemek söz konusu olduğunda, bu kurumun, üyelerinin neredeyse tüm ihtiyaçlarını karşıladığı, üyelerinin ihtiyaçlarının hem şekillenmesini hem de karşılama tarzını kontrol edip düzenlediği, her bakımdan tüketen değil üreten bir kurum olduğu görülür. Ancak zamanla bu işlevlerinden bazılarını yeni oluşan diğer bazı toplumsal kurumlara aktararak, işlevlerinde bir azalma gerçekleştiği görülmektedir. Örneğin çocuğun eğitimi gibi en temel işlevlerinden birisi modern zamanlarda çocuk yuvaları, kreşler, anaokulları, ilkokul gibi kurumlar arasında paylaşılmıştır. Ailenin ekonomik işlevlerinden birçoğunu ticari işletmeler kendi bünyelerine alarak ailenin bu işlevini elinden almışlardır. Kumaş dokuma, kilim/halı dokuma, giysi dikme, ekmek pişirme, besin hazırlama gibi çok çeşitli ev içi işler, yine aileden başka kurumlara, ticari işletmelere geçmiştir. Üyelerinin ekonomik, sosyal, psikolojik, fiziksel güvenliğini sağlama işlevleri de sosyal güvenlik kuruluşlarına, sosyal danışmanlık veya psikolojik danışmanlık birimlerine, güvenlik birimlerine aktarılmıştır. 20. yüzyıl itibarıyla gelen tarihsel aşamada, aile kurumunun geçmişe oranla yerine getirdiği işlevlerin son derece azaldığı kolaylıkla tespit edilebilmektedir.

Sanayileşme ve kentleşme başta olmak üzere birçok farklı durum modern zamanların ailesinin yapısal ve işlevsel açıdan değişimine neden olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Modern dönemlerle birlikte aile bireyleri akrabalarından daha da izole hale gelmişler, bu ise aileyi kuşatan akrabalık ilişkileri üzerinden şekillenen sosyal ilişkiler düzleminde önemli daralma ve sığlaşmalara yol açmıştır. 19. yüzyılda yoğun şekilde yaşanan sanayileşme ve kentleşme aile kurumunu yapısal açıdan küçültmesine ve yerleşik aile değerlerini, rollerini radikal şekilde değiştirip dönüştürmesine ilaveten 20. yüzyılla birlikte kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla aile kurumu aile bireylerinin ilişkileri açısından da radikal değişimlere maruz kalmıştır.

Zaman içerisinde özellikle de modern çağlarla birlikte birçok işlevi kendisinden alınmış veya birçok işlevini terk etmiş, nicel olarak küçülmüş olan

ailen kurumunun bu tarihsel serüveni, birçok düşünürü, zaman içerisinde aile kurumunun tamamen işlevsiz kalacağı ve dolayısıyla aile kurumunun gelecek bir zamanda yok olacağı kanaatine ulaşmalarına yol açmıştır. ‘Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni’ ismiyle bir kitap yazmış olan Frederic Engels söz konusu görüşü dile getirenlerin ilklereindir. 19. yüzyılın düşünürlerinden birisi olan Engels, kendi zamanı itibarıyla, cinsel ilişkileri düzenlemekten başka bir işleve sahip olmadığını düşündüğü ailenin zamanla hepten kaybolacağı kanaatine ulaşmıştır¹¹⁴. Ünlü sosyolog Max Weber de benzer bir yaklaşımla, endüstrileşen bir toplumda bürokratik örgütlerin toplum içerisindeki her türlü fonksiyonu aileden daha başarılı yerine getirecekleri düşüncesinden hareketle, ailenin zamanla bütün işlevlerini kaybedeceği kanaatine ulaşmıştır. Linton, Ogburn ve Pollak gibi Amerikalı sosyologlar da benzer görüşleri dile getirmişlerdir. Ancak bu ve benzeri düşünceleri ileri sürenler modern zamanlarda aile kurumunun işlevinde azalma olmasına karşılık, bu durumun ailenin mevcut işlevlerinde daha da derinleşmesine ve uzmanlaşmasına yol açtığını fark etmemişlerdir. Örneğin cinsel güdülerin kontrol altına alınması ve toplumsal yapıya zarar vermeden karşılanması sağlamak, ailenin, başka bir kurum tarafından aynı düzeyde yerine getirilemeyeceği anlaşılmış olan işlevlerinden birisidir. Çin’deki Komün, Sovyetler Birliği’ndeki Kolhoz ve İsrail’deki Kibbutz tecrübeleri, hiçbir kurumun cinsel hayatı düzenleme, çocukları yetiştirme ve her açıdan geleceğe hazırlama işlevlerini aile kadar yerine getiremeyeceğini olanca açıklığıyla ortaya koymuştur. Bu deneyimler ise aile kurumu yapısal ve işlevsel açıdan küçülse bile tamamen yok olmayacağı, olamayacağı görüşünün önemli referansları olmuştur.

Ailenin işlevlerini tamamen kaybetmeyeceğini ve dolayısıyla yok olmayacağını savunan sosyal bilimciler arasında yer alan Parsons, Lirwark, Rene Konig, W.J. Goode ve diğerleri, ailenin tarih içerisinde ve özellikle de modern çağlarda geçirdiği değişime rağmen bazı bakımlardan daha da önemli bir kurum haline geldiğini ifade etmişlerdir. Konig, ailenin, bireyin sosyo-kültürel doğumunun alternatifsiz kurumu olduğunu savunmuştur. Goode de çocukların duygusal, biyolojik ve ekonomik yönden korunup yetiştirilmesinin ailenin en temel ve başka bir kurum tarafından aynen yerine getirilemeyen işlevleri olduğunu savunmuştur. Ailenin en üst düzeyde doyum sağlayacak şekilde gerçekleştirdiği birincil ilişkileri belki bazı arkadaş grupları sağlayacak olsa

¹¹⁴ Engels Friedrich, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, (Çev. K. Somer), Ankara, Sol Yayınları, 2015, s. 98.

bile hiçbir arkadaş grubu aile kadar sürekli ve kuşatıcı olamamaktadır. Bu da yine söz konusu işlev açısından ailenin kendisine en yakın diğer kurumlara üstünlüğünü ortaya koymaktadır. Bu aşamada Parsons'ın bir tespiti son derece önemlidir. Parsons, endüstrileşen ve kentleşen toplumlardaki bütün kurumlar gibi ailenin de uzmanlaşmaya yöneldiğini ve işlevlerinin sayısının azaldığını ancak bu durumun tüm işlevlerini kaybetmeye değil, devam eden işlevlerde daha da derinleşmesine yol açtığını, bu açıdan söz konusu işlevlerini daha da iyi şekilde yerine getirir hale geldiğini belirlemektedir. Aile sosyolojisini ilgilendiren temel bir sorun olarak ailenin geleceği konusuna dikkat çeken Sosyolog Freyer, aile sosyolojisine ilişkin çoğu araştırmaların üzerinde durduğu temel konulardan birisinin 'pratikle' ilgili bir 'kayı' dan kaynaklandığına dikkat çekerek 'Bu kaygı, ailenin, endüstri gelişmesi, büyük şehir ve modern kütle hayatı sebebiyle, sosyal hayatın başlıca temeli olarak önemini kaybedip kaybetmediği düşüncesinden kaynaklanmaktadır'¹¹⁵ tespitinde bulunmuştur. Buna bağlı olarak da esasen ailenin geleceğine ilişkin 20. yüzyılda yaygın sosyolojik bir tespiti dile getirmiştir: 'Aile sosyolojisinin ilk ve önemli sonuçlarından biri, bu 'nüve'nin son derece yüksek bir 'değişme' kabiliyetine sahip olması ve her zaman daha yüksek toplumsal yapıların izini de taşımasıdır... Ailenin devamlılığı, onun asıl değişim kabiliyetine dayanmaktadır'¹¹⁶. Üstelik 'Aile şartlarının, hiçbir şekilde ideal olmadığı durumlarda dahi, aile başka müesseselerin yapamayacağı bir hizmeti başarabilmektedir'¹¹⁷.

Aile kurumunun ömrünü tamamlayıp-tamamlamadığı konusu etrafında 19. yüzyılda başlayan yoğun tartışmalar 20. yüzyılda devam etmiştir. Televizyon başta olmak üzere kitle iletişim araçlarının egemen olduğu dönemde birçok sosyolog tarafından dile getirilen 'aile kurumunun tüm yeni şartlara adapte olma kabiliyeti' görüşü, ailenin henüz dijital teknoloji ile test edilmediği bir zamanın görüşü olarak anlam kazanmaktadır. Dijital teknolojinin gelişimine bağlı olarak 2000'li yıllarla birlikte iletişimde açık ara egemen hale gelen internet, çok şeyi değiştirdiği gibi aile kurumunun mevcut daralmış ve sığlaşmış yapı ve işlevlerini de temelden sarsmaya başladı. Değişim ve dönüşüm, belki de tahribat çok hızlı ve yoğun yaşanır hale geldi. Artık aile kurumunun oluşmasını sağlayan evlilik kurumunun gerekliliği sorgulanmaya, alternatif evlilik tipleri yaygınlaşmaya başladı. Hatta eşcinsel evliliği denen bir duruma

¹¹⁵ Freyer, Sosyolojiye Giriş, s. 233.

¹¹⁶ Freyer, Sosyolojiye Giriş, s. 220.

¹¹⁷ Freyer, Sosyolojiye Giriş, s. 235.

karşı karşıya kalındı; üstelik bu durum gittikçe yaygınlaşıyor. Evlilik değil, evlenmemek öncelenen bir eğilim haline geliyor. Ailenin mekânı olan ‘yuva’ ruhsuz bir fiziki mekâna, konuta dönüştü; ev yuva olmaktan çıkıp otelleşme sürecine girdi. Aile değerleri hızla yok oluyor. Bireyselleşme temel özellik haline dönüşme yolunda hızla ilerliyor. Bireyselleşmenin gereğine uygun olarak aile bireyleri birbirlerine fiziken yakın olsalar bile duygu ve düşünceleriyle ayrı dünyalarda yaşar haldeler. Aile bireyleri arasındaki iletişim yok olma sürecinde... Bu durumda tekrar sormak gerekiyor: ‘Aile kurumu yok mu oluyor?’. Bugün itibarıyla bu sorunun ‘evet’ veya ‘hayır’ şeklindeki cevaplarına referans olacak çokça durum söz konusu. Hangisinin gerçekleşeceğini kesin olarak söylemek ise mümkün görünmüyor. Ancak şunu söylemek mümkün; eğer aile kurumu yok olursa insanlığın bireysel ve toplumsal boyutları tüm insanlık tarihindekilerden çok farklı bir yere evrilecek gibi. Bu durumda da mevcut bireylerin “insanlık” durumlarının ciddi anlamda izaha muhtaç hale geleceği rahatlıkla söylenebilir. Toplum ise organik bir bütün olmaktan atomize olmuş bireylerin meydana getirdiği bir yığına dönüşür.

KAYNAKÇA

Adak Nursen, "Evlilik veya Evlilik Dışı Birlikte Yaşama: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", *Sosyoloji Dergisi*, Armağan Sayısı, ss. 23-40, 2016.

Arıkan Çiğdem, *Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması*, Ankara, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 1996.

Aydın Mustafa, *Moderniteye Dışarıdan Bakmak*, İstanbul, Açılım Kitap, 2009.
Bahçivancı Tekdoğan, "Evlilik Dışı Birlikte Yaşam Modellerine Uygulanacak Hukuk", *TAAD*, Cilt 9, Sayı 33, ss. 623-684, 2018.

Barker Robert, *The Social Work Dictionary*, Washington, NASW Press, 2003.
Badrillard Jean, *Tüketim toplumu*, (Çev. H. Deliçaylı, F. Keskin), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1997.

Beck Ulrich, Beck Elisabeth, *Aşkın Normal Kaosu*, (Çev. N. Ermiş), İstanbul, İmge Kitabevi, 2012.

Berger Peter, Luckmann Thomas, *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*, (Çev. V. S. Öğütle, İstanbul, Paradigma, 2008.

Berman Marshall, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, (Çev. Ümit Altuğ, Bülent Peker), İstanbul, İletişim Yayınları, 2014.

Bilgin Rifat, "Geleneksel ve Modern Toplumda Kadın Bedeni ve Cinselliği", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 26, Sayı 1, ss. 219-243.

Bilton Tony, Bonnet Kevin, Pip Jones, Lawson Tony, Skinner David, Stanworth Michelle, Webster Andrew, *Sosyoloji*, (Edit. Bülent Özçelik) Ankara, Siyasal İktisat, 209.

Birden Emre, "Eşcinsel Birlikteliklerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Tanınması", *Anayasa Hukuku Dergisi*, Cilt 4, Sayı 8, ss.160-195, 2015

International Perspectives on Family Strengths: How Research Strong Families Can Be Used To Help Vulnerable Families

John DeFrain
Family Studies
University of
Nebraska-Lincoln

Sylvia M. Asay
Family Studies
University of
Nebraska at Kearney

ABSTRACT

Research over the past five decades seeks to find answers to these critical questions:

- What is a strong family?
- Does it make sense to define strong families in terms of their structure or type, that is to say, two-parent, single-parent, extended family, gay and lesbian, and so forth?
- Or, should we think more about family strengths in terms of family functions, such as communication and conflict resolution, appreciation and affection, commitment, enjoyable time together, and so forth?
- How are family strengths similar and different from culture to culture around the world?

- How can these ideas be used to help strengthen vulnerable families through family service programs, family education programs, marital and family therapy, and strengths-based social policy?
- What can we say to individuals who grew up in severely troubled families? What genuine hope can we give them?

Nothing in the world could make human life happier than to increase greatly the number of strong families.

David Mace (1985)

The Story of Family Strengths Research

Considerable effort around the world over the past five decades has focused on the study of strong families. We have been part of this effort going back to 1974 and 1995, respectively, and continue to find meaning in family strengths-related teaching, research, and service. Let us tell you then, very briefly, the story of what has grown over the years to become the International Family Strengths Perspective.

Motivated by a rising tide of divorce and family disruption in the U.S. in the 1960s and 1970s, researchers began focusing on the broad questions of why families fail:

- Why do relationships that begin in love end in divorce?
- Why do parents abuse their children?
- Why do spouses abuse their partner?
- Why do people abuse alcohol and other drugs, and what damage is caused in families because of this?

These and countless other questions captured the interest of modern Western-oriented societies, and many researchers and other investigators searched for answers. Most of the research for a long time focused on the study of failure and breakdown in families.

But another thread of interest and research was also growing. Rather than only ask the question, “Why do families fail?” a strengths-oriented group of researchers began to ask,

“How do families succeed?”

Research from this perspective focuses on a very different set of questions:

- What is a strong family?
- Does it make sense to define strong families in terms of their structure or type, i.e., two-parent, single-parent, extended family, gay and lesbian, and so forth? Are families good because of their structure? Or is family strength related to something much deeper down inside the emotional world of the family?
- Should we think more about family strengths in terms of family functions, such as communication and conflict resolution, appreciation and affection, commitment, enjoyable time together, love and caring for each other?
- How are family strengths similar and different from culture to culture around the world?
- How can these ideas be used to help strengthen couple and family relationships?

It is critical that we learn about what works in families. Learning about why families fail is important, but it is also important that we learn about what does work. It is undeniable that learning about what does not work will not tell you much about what does work. Why focus only on failure? What about success?

A balanced approach to looking at families focuses on both family strengths and family challenges. We need to know how families use their strengths to meet life's inevitable challenges.

It is also critically important to remember as my friend and colleague Dr. David H. Olson reminds us: "All the problems in the world either begin in families or end up in families" (Olson, Olson-Sigg, & Larson, 2008).

What does this mean? That families not only create their own problems, but that the world thrusts many problems onto families who have to try to solve them.

What are the implications of this statement? That we need to create programs on the micro-level that teach couples and families how to get along better with each other and manage their lives better, so they don't create problems for themselves. And that we need to create governmental

and non-governmental programs that support families who are trapped by problems that the world thrusts upon them.

What International Family Strengths Research Has Taught Us

We work with an informal worldwide network of researchers, clinicians and community development specialists who are interested in helping strengthen families.

From these efforts over the past five decades a series of beliefs or guiding principles have evolved that can be quite useful to professionals and families:

1. Families, in all their remarkable diversity, are the basic foundation of human cultures all around the world. This has been a basic tenet in the field of family studies for many years and our studies continue to serve to reinforce this belief.
2. Strong families are critical to the development of strong communities and cultures, and strong communities and cultures promote and nurture strong families. This is a reciprocal relationship, back-and-forth.
3. Not all families are strong, but all families have strengths. Even the most troubled family has good people and good things happening, and these strengths can be used as a foundation for future growth.
4. It's not about structure, it's about function. Knowing the structure of a family tells you nothing about the strength of a family, because strengths are based on loving and caring actions among family members.
5. It's not about ethnic or cultural groups, either. Whether a family is white, black, brown, straight, GLBT, or whatever else the family might be, ethnicity or cultural group alone tells you nothing about a family's strengths. You are not strong simply because you are a two-parent family. You are not strong simply because you are a white family or a brown or black family. Family strength is much deeper. It has to do with how you treat each other day by day.
6. Everything that happens to you happens to me. Family strengths research has roots in family systems theory. When something happens to one member of the family, it has inevitable effects on the other members of the family.

7. Strong couple relationships are at the center of many families. We often forget how important the couple relationship can be. This is not to say, however, that you have to have a couple to make a strong family. Strong families come in many different shapes and sizes. There are millions of strong single-parent families in the world, just as there are millions of very troubled two-parent families in the world.
8. Strong families tend to produce great kids; and a good place to look for great kids is in strong families.
9. If you grew up in a strong family as a child, it will probably be easier for you to create a strong family of your own as an adult. But many children who grow up in a very troubled family also find ways to create a strong family of their own as adults.
10. The relationship between family strengths and money is tenuous. Some strong families have lots of money, some strong families don't have much money at all. Likewise, some families with lots of money have few strengths, while other families with little money have many strengths. The key seems to be adequate resources: food and water, clothing, a place to call home, access to education, and so forth. With these basic needs met, families find ways to develop their strengths.
11. Strengths develop over time. When couples start out in life together they often have difficulty adjusting to each other and these difficulties are quite predictable. Many couples who don't get along well at first end up creating a healthy, happy family.
12. Strengths are often developed in response to life's challenges. A couple and family's strengths are tested by life's everyday stressors and also by the significant crises that all of us face sooner or later.
13. Strong families don't tend to think much about their strengths, they just live them.
14. Strong families, like people, are not perfect. A strong family is a work of art in progress. Unfortunately, we tend to focus our thinking too much on our problems and we forget how many wonderful strengths we possess.
15. When seeking to unite groups of people, communities, and even nati-

ons, uniting around the cause of strengthening families – a cause we can all sanction – can be a powerful strategy.

16. Human beings have the right and responsibility to feel safe, comfortable, happy, and loved.

With support from the greater community, many families have the capability to grow in positive directions.

Studying Strong Families Around the World

We have been working with an international team of researchers around the world for more than 40 years to study family strengths – what makes a family work well together – from a global perspective.

Approximately 200 researchers have been involved in a series of more than 65 studies over the years. More than 30,000 family members in 40 countries have participated in these research projects. These studies have been conducted in every major geocultural area of the world, including Africa, Asia, Europe, North America, Latin America, the Middle East, and Oceania.

Defining strong families. We interview and collect questionnaire data from couples and families who believe that they are happy together, that they live a satisfying life together, that they love each other, and that they have a strong family. As outsiders we as researchers have developed very definite views of what family strengths are, of course, but the insiders' perspective that we gain from observing and listening to families has proven to be the most valuable. Over the years we have found that from our own professional perspective, families in general are relatively good in assessing their strengths. Some appear to over-estimate their strengths, and some appear to under-estimate their strengths, but most have a good idea whether or not things are going well in the family.

We ask these family members to talk about the strengths of their families.

The best and simplest definition of a strong family we know: Strong families are people who love and care for each other.

Similarities and differences around the world. Our research team uncovers patterns of family strengths that are remarkably similar from culture to culture, in every major geocultural area of the world.

Family structures can be very different, of course. There are large, extended families, small nuclear families, and countless other ways of organizing a family from a structural viewpoint.

And, the environments in which families live are very diverse from country to country: cities, towns, villages, rural areas; living along the sea coast, on the plains of a continent, in mountainous regions, and so forth; cold climates, hot climates, moderate climates. But among families who love and care for each other – strong families – the qualities that make them strong are amazingly similar from culture to culture.

The International Family Strengths Model

Our International Family Strengths Model has six major qualities:

1. Appreciation and affection for each other
2. Positive communication
3. Commitment to the family
4. Enjoyable time together
5. A sense of spiritual well-being and shared values
6. The ability to manage stress and crisis effectively

The instruments we develop for each unique country or culture are all different, and tend to have 80 to 90 strengths listed for the family members to assess. But the instruments from country to country and culture to culture bear remarkable similarities. Below is a list of the six broad family strengths that are common around the world, and sub-qualities for each of the six strengths.

International Family Strengths

<p>1. Appreciation and Affection</p> <p>Caring for each other Friendship Respect for individuality Playfulness Humor</p>	<p>2. Commitment to the family</p> <p>Trust Honesty Dependability Faithfulness Sharing</p>
<p>3. Positive Communication</p> <p>Giving compliments Sharing feelings Avoiding blame Being able to compromise Agreeing to disagree</p>	<p>4. Enjoyable Time Together</p> <p>Quality time in great quantity Good things take time Enjoying each other's company Simple good times Sharing fun times</p>
<p>5. Spiritual Well-Being and Shared Values</p> <p>Hope Faith Compassion Shared ethical values Oneness with humankind Oneness with the Earth</p>	<p>6. The Ability to Manage Stress and Crisis</p> <p>Effectively Adaptability Seeing crises as both challenges and opportunities Growing through crises together Openness to change Resilience</p>

Many people are always quite surprised when they see these research findings. We all know that people and cultures around the world are very different, very diverse. We speak different languages, come in many different sizes and colors, eat different foods, dance different dances, sing different songs, live in vastly different environments, pray to gods with different names. So, it's easy to focus on differences.

However, when you go deep-down into the intimate lives of families, the similarities are strikingly apparent. This makes a great deal of sense to us.

Why?

1. There are only a limited number of ways human beings can behave toward each other in families: we can love each other, hate each other, enjoy each other's company, get bored with each other, help each other, hurt each other... the options are limited. So, our research team has come to believe that the strengths are remarkably similar though these strengths are manifested in very different cultural and environmental contexts.

When the DeFrain family and lived in Fiji in the South Pacific in 1992, we at first were struck by how different everything was from our home in Nebraska. We were surrounded by palm trees, rain forest, mountains, and a lagoon with tiger sharks swimming among the corals. Far different from our home on the Great Plains of the U.S., surrounded by cornfields for miles and miles. Our Fijian and Indian-Fijian friends ate different foods than we did. Fijian food was bland, while Indian food was spicy. Our friends danced different dances than we were used to, and they sang different songs. Some Fijians walked on stones that were heated to hundreds of degrees in a bonfire to prove their manhood. Some Indians walked on stones that were heated to hundreds of degrees in a bonfire to prove their faith. Some Fijians prayed to Jesus and to the shark gods in the lagoon. Some Indo-Fijians prayed to countless Indian gods.

It was very easy to jump to the conclusion that Fijian family strengths would be very different from family strengths in the U.S. But that would be a mistake. One day after living four months in Fiji, Nikki and John were talking about a family down the street in our neighborhood. The husband had "fallen in love" and run off with his secretary at work, leaving his wife and three children at home by themselves. "Sounds just like America," Nikki said to John. And she was correct. It did sound like America. Marital dynamics in Fiji were proving to be similar to marital dynamics in the U.S.

2. "We're all human beings!" A second important reason why family strengths are so similar culture-to-culture and country-to-country was best explained by an Indigenous social worker John DeFrain met near Humpty Doo, Australia, in the Northern Territory of that country. The

social worker was a skilled and delightful person. As she listened to John expound on how similar family strengths were in cultures around the world, her facial expression and body language told him that she thought he was clearly a dumb professor.

“What’s the matter?” he asked her.

“Well, you act surprised how much the same people are. What’s the surprise of that? “We’re all human beings, for goodness sake!”

The problem is that we all forget this simple truth, almost every day of our lives.

A More Detailed Definition of Strong Family

Strong family, People who share significant relationships strengths, which are likely to include appreciation and affection for each other; commitment to the family; positive communication with each other; enjoyable time together; a sense of spiritual well-being and shared values; and the ability to manage stress and crisis effectively.

But, if you like to keep it simple:

Strong family, people who love and care for each other.

How Can These Ideas Be Used?

Here are a few ideas how the ideas can be applied in:

1. Family service programs
2. Family education programs
3. Marital and family therapy
4. Developing strengths-based family social policy

Family service programs. When creating family service programs we need to keep in mind that:

- Even though not all families are strong, that all families have strengths. We need to look for these strengths and find creative ways to build upon them. All families have the potential to grow and change.
- And it is important to remember that racism and ethnocentrism have no

place in strengths-based programming. International family strengths research has made it quite clear that family strengths are remarkably similar from culture to culture. There is no scientific basis for racial or cultural stereotyping. When we talk this way, we are just exhibiting our own personal ignorance and fear of other people who seem different from us because of their skin color, language, dress, customs, religion, eating habits, environment in which they live, and so forth.

Family education programs. Many group educational programs for families around the world today take a strengths-based perspective.

A useful approach is, first, to work with the family and assess the family's strengths using a culturally-sensitive and specific instrument.

After the family has identified its strengths, they can develop a plan to maintain the important strengths they already have, and a plan to develop family strengths that they would like to enhance.

Family education programs traditionally have focused on face-to-face meetings with groups of couples and parents. In the U.S. because so many couples and families complain of being too busy, there has been an increase in Internet-based family education programs. Written materials and activities to try out at home are provided online, plus chats with other couples and families online are provided as an option.

Marital and family therapy. Similar to family education programs, many marital and family therapists today are developing strategies for strengthening couple and family relationships based on family strengths research.

Basically, the approach is to help families find ways to work together to create a better life for themselves. To help them learn that they are all on the same team, not opposing teams. To help them see their strengths and how these strengths can be used to be happier together.

Developing strengths-based family social policy. Political dialogue in the U.S. often gets it wrong when it comes to family policy. Our adversarial political system in America reduces families to two age-old stereotypes:

1. The stereotype of the helpless-victim family that is tossed about endlessly by a heartless world. This stereotypic family needs to be saved by society, especially by the left-wing political party.

2. The stereotype of the lazy and cunning family that lives by stealing other people's tax money through dependence on welfare programs. This family needs to be punished, especially by the right-wing party.

Strengths-based family policy would not use the institution of the family as a political football to kick about. Families are sacred and discussion about families should be done respectfully. A strengths-based family policy would stay out of political fistfights and recognize the reality that all the problems in the world either begin or end up in families.

When families create their own problems, they can learn ways to avoid doing this again. Family education programs are especially important in helping families to grow and change.

And when families are overwhelmed by problems outside of their control – war, natural disaster, globalization, and so forth – governments must step in and find solutions that honor families, in all their wonderful diversity, as the basic foundation of all cultures around the world.

Family policy should not be based on adversarial either/or, black-and-white thinking. Family well-being is too important to be used as a political tool.

CONCLUSION: “Is There Hope for Me?”

Often after we talk with a group of people, someone comes up and says, basically, “Is there hope for me?”

They explain that they would love to create a strong family in their future, but that they grew up in a terribly difficult family situation – violence, sexual abuse, alcohol and other drugs are often mentioned – they grew up and were traumatized as a child. They wonder if there is hope that they will be able to rise above all this in the future.

After hearing this question for many years, we set out on a study of people who went through hell as children but felt that as adults they had found ways to rise above their past and create a relatively happy and healthy life for themselves and their family (Skogrand, DeFrain, DeFrain, & Jones, 2007).

Is there hope for me? The answer is, of course, Yes.

The journey of healing is invariably a long and difficult journey. But two factors seem to stand out among those who transcend the tragedy of their childhood:

1. They make a personal decision to be different from those who abused them as a child.
2. They find individuals in life who are supportive and role models for a better way of living.

One young man that John and Nikki DeFrain had in a marriage and family relationships class they were teaching in Asia a few years ago told them how his father beat everyone in the family – his mother, his sisters, and him. The young man had grown into a fine young adult, clearly much different than his father. Everyone in the class thought he was a kind, gentle, and loving person.

“How did you turn out so different from your father?” the DeFrains asked the young man one day.

He replied: “When I was 14 years old, I decided to myself, ‘I will never ever be ugly like my father.’”

We have heard this kind of story countless times over the years. And stories such as these continue to give us the hope and energy we all need to keep working to help strengthen families around the world.

REFERENCES

- Asay, S. M., DeFrain, J., Metzger, M., & Moyer, B. (2014). *Family violence from a global perspective: A strengths-based approach*. Los Angeles and Washington, DC: Sage Publications.
- Cacciatore, J., & DeFrain, J. (Eds.). (2015). *The world of bereavement: Cultural perspectives on death in families*. Zurich: Springer International Publishing Switzerland.
- DeFrain, J., & the University of Nebraska-Lincoln Extension Family Research and Writing Team. (2012). *Getting connected, staying connected: Loving one another day by day*. Indianapolis: iUniverse.
- DeFrain, J. (2007). Strengths and challenges of single-parent families after a divorce. In R. Esteinou (Ed.), *Healthy relationships, resilience and family strengths: An international panorama*. Mexico City: Centro de Investigaciones y Estudios Superiores en Antropología Social (CIESAS).
- DeFrain, J., & Asay, S.M. (2007a). Epilogue: A strengths-based conceptual framework for understanding families worldwide. In J. DeFrain & S. M. Asay (Eds.), *Strong families around the world: Strengths-based research and perspectives*. New York and London: Routledge / Taylor & Francis Group, pps. 447-466.
- DeFrain, J., & Asay, S. M. (2007b). Family strengths and challenges in the USA. In J. DeFrain & S. M. Asay (Eds.), *Strong families around the world: Strengths-based research and perspectives*. New York and London: Routledge / Taylor & Francis Group, pps. 281-308.
- DeFrain, J., & Asay, S. M. (2007c). *Strong families around the world: Strengths-based research and perspectives*. New York and London: Routledge / Taylor & Francis Group.
- DeFrain, J., Asay, S. M., & Geggie, J. (2010). Family strengths: An international perspective. In F. Arney and D. Scott (Eds.), *Working with vulnerable families: A partnership approach*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- DeFrain, J., Brand, G., Friesen, J., & Swanson, D. (2008). *Why are families so important?* Lincoln, Nebraska, USA: University of Nebraska-Lincoln Extension. Web site: <http://www.ianrpubs.unl.edu/epublic/live/g1890/build/g1890.pdf>
- DeFrain, J., Cook, R., & Gonzalez-Kruger, G. (2005). Family health and dysfunction. In R. J. Coombs (Ed.), *Family Therapy Review*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 3-20.

DeFrain, J., and the Extension UNL for Families Writing Team. (2007). *Family treasures: Creating strong families*. (Paperback edition.) Shanghai, China and Lincoln: iUniverse Publishers. Web site: <http://www.amazon.com>

DeFrain, J., and the Extension UNL for Families Writing Team. (2006). *Family treasures: Creating strong families*. (Hardcover edition.) A supplemental two-disk CD/DVD for educators was simultaneously published to accompany the text. Lincoln, Nebraska, USA: University of Nebraska Extension.

DeFrain, J., & Olson, D. H. (2007). Challenges for marriages and families in the USA, and how social scientists can respond. In R. Esteinou (Ed.), *Fortalezas y desafíos de las familias en dos contextos: Estados Unidos de America y México* [Strengths and challenges of families in two contexts: The United States of America and Mexico]. México, D. F.: Centro de Investigaciones y Estudios Superiores en Antropología Social (CIESAS) y Sistema Nacional para del Dessarrollo Integral de la Familia (DIF).

DeFrain, J., & Stinnett, N. (2008). *American Family Strengths Inventory*. Lincoln, Nebraska: University of Nebraska-Lincoln Extension. Web site: <http://www.ian-rpubs.unl.edu/-epublic/live/g1881/build/g1881.pdf>

Mace, D. (1985). Quotation from the bookjacket. In N. Stinnett & J. DeFrain, *Secrets of strong families*. Boston: Little, Brown.

Olson, D. H., Olson-Sigg, A., & Larson, P. (2008). *The couple checkup*. Nashville, TN: Thomas Nelson.

Olson, D. H., DeFrain, J., & Skogrand, L. (2011). *Marriages and families: Intimacy, diversity and strengths* (7th ed.). New York: McGraw-Hill Higher Education.

Skogrand, L., DeFrain, N., DeFrain, J., & Jones, J. E. (2007). *Surviving and transcending a traumatic childhood: The dark thread*. London and New York: Haworth Press/Taylor & Francis.

Stinnett, N., & DeFrain, J. (1985). *Secrets of strong families*. Boston: Little, Brown.

University of Nebraska-Lincoln Extension. (2010). *Strong family relationships*. Web site: <http://www.extension.unl.edu/web/hfc/strongfamilies>

Xu, A., DeFrain, J., & Liu, W. (Eds.). (2017). *The Chinese family today*. London: Routledge / Taylor & Francis Group.

Güçlü Aile Yönlerine İlişkin Uluslararası Perspektifler: Güçlü Aileler Üzerine Yapılan Araştırmalar Kırılgan Ailelere Yardım Etmek İçin Nasıl Kullanılabilir?

Prof. John DEFRAIN
*Aile Çalışmaları,
Nebraska-Lincoln
Üniversitesi*

Prof. Sylvia M. ASAY
*Aile Çalışmaları,
Nebraska-Kearney
Üniversitesi*

ÖZET

Son 50 yılda yapılan araştırmalar, şu önemli soruların yanıtlarını bulmaya çalışmaktadır:

- Güçlü aile nedir?
- Güçlü aileleri, yapıları veya türleri açısından iki ebeveynli, tek ebeveynli, geniş aile, gey ve lezbiyen vb. olarak tanımlamak makul müdür?
- Yahut ailenin güçlü yönleri hakkında bir soruşturma yaparken yapı ve tür yerine iletişim ve çatışma çözme, takdir ve şefkat, bağlılık, birlikte keyifli zaman geçirme vb. gibi aile işlevleri açısından mı daha fazla düşünmeliyiz?
- Ailelerin güçlü yönleri dünya çapında kültürden kültüre nasıl benzerlik ve farklılık gösterir?

- Bu fikirler, aile hizmeti programları, aile eğitimi programları, evlilik ve aile terapisi ve sosyal politikalar yoluyla kırılğan aileleri güçlendirmeye yardımcı olmak için nasıl kullanılabilir?
- Çok fazla sorun yaşanan ailelerde büyümüş bireylere ne söylenebilir? Onlara hangi gerçek umut verilebilir?

Dünyada hiçbir şey, güçlü ailelerin sayısını artırmaktan daha fazla insan hayatını mutlu edemez.

David Mace (1985)

Ailenin Güçlü Yönleri Araştırmasının Hikayesi

Son 50 yılda dünya çapında önemli çabalar, güçlü ailelerin incelenmesine odaklandı. Sırasıyla 1974 ve 1995'e kadar uzanan bu çabanın bir parçası olduk ve ailenin güçlü yönleriyle ilgili öğretim, araştırma ve hizmette anlam bulmaya devam ediyoruz. O zaman size, çok kısaca, yıllar içinde büyüyerek Uluslararası Aile Güçleri Perspektifi haline gelmenin öyküsünü anlatalım.

1960'larda ve 1970'lerde ABD'de artan boşanma ve aile parçalanması dalgasından motive olan araştırmacılar, ailelerin neden tutunamadığına dair geniş sorulara odaklanmaya başladılar:

- Aşkla başlayan ilişkiler neden boşanmayla sonuçlanıyor?
- Anne babalar çocuklarını neden istismar ediyor?
- Eşler neden birbirlerini istismar ediyor?
- İnsanlar neden alkol ve diğer uyuşturucuları kullanıyor ve bu durum ailelerde ne gibi hasarlara neden oluyor?

Bu ve buna benzer sayısız soru Batı merkezli toplumların ilgisini çekti ve birçok araştırmacı bu sorulara cevaplar aradı. Uzun süredir araştırmaların birçoğu, ailelerdeki yıpranmışlık ve parçalanma üzerine odaklandı.

Bunun yanında başka bir ilgi ve araştırma konusu da giderek artmaktaydı. Bazı araştırmacılar yalnızca "Aileler neden parçalanıyor?" sorusu yerine ailenin güçlü yönleri üzerine odaklanan "Aileler nasıl sağlam kalıyor?" sorusunu da merkeze aldılar. Bu bakış açısında sürdürülen araştırmalar, çok farklı bir dizi soruya odaklanmak durumundadır:

- Güçlü aile nedir?
- Güçlü aileleri, yapıları veya türleri açısından iki ebeveynli, tek ebeveynli, geniş aile, gey ve lezbiyen vb. olarak tanımlamak makul mü? Bu aileler yapıları gereği mi daha sağlam yoksa ailenin gücü, ailenin duygusal dünyasında çok daha derinlerde olan bir durumla mı ilgili?
- Yahut ailenin güçlü yönleri hakkında bir soruşturma yaparken yapı ve tür yerine iletişim ve çatışma çözme, takdir ve şefkat, bağlılık, birlikte keyifli zaman geçirme vb. gibi aile işlevleri açısından mı daha fazla düşünmeliyiz?
- Ailelerin güçlü yönleri dünya çapında kültürden kültüre nasıl benzerlik ve farklılık gösterir?
- Bu fikirler, çift ve aile ilişkilerini güçlendirmeye yardımcı olmak için nasıl kullanılabilir?

Ailelerde neyin işe yaradığını öğrenmemiz çok önemlidir. Ailelerin neden parçalandığını öğrenmek önemlidir, ancak neyin işe yaradığını öğrenmemiz de bir hayli öneme sahiptir. Neyin işe yaradığını öğrenmenin size neyin işe yaradığı hakkında pek bir şey söylemeyeceği inkar edilemez. Neden daha iyi olan yerine sadece başarısızlığa odaklanalım?

Aileleri incelemek için dengeli bir yaklaşım, hem ailenin güçlü yönlerine hem de ailenin karşılaştığı zorluklara odaklanır. Ailelerin hayatın kaçınılmaz zorluklarıyla başa çıkmak için güçlerini nasıl kullandıklarını bilmemiz gerekiyor.

Arkadaşım ve meslektaşım Dr. David H. Olson'un bize hatırlattığı meseleyi akılda tutmak da son derecede önemlidir: "Dünyadaki tüm problemler ya ailelerde başlar ya da ailelerde biter" (Olson, Olson-Sigg ve Larson, 2008).

Bu şu anlama geliyor: Aileler sadece kendi sorunlarını oluşturmakla kalmıyor aynı zamanda güncel yaşantı içindeki birçok sorun, onları çözmek zorunda olan ailelerin üzerine yıkılıyor.

Bu durumda vardığımız sonuç, çiftlere ve ailelere birbirleriyle daha iyi geçinmeyi ve hayatlarını daha iyi yönetmeyi öğreten mikro düzeyde programlar oluşturmamız gerektiğidir. Böylece aile içerisinde kendi kendilerine oluşan sorunlar azalabilir. Bizler dünyanın ailelere dayattığı sorunların tuzağına düşen aileleri destekleyen resmi ve sivil toplum uygulamaları bağlamında programlar oluşturmalıyız.

Uluslararası Aile Güçlü Yönleri Araştırmasının Bize Öğrettikleri

Ailelerin güçlendirilmesine yardımcı olmakla ilgilenen dünya çapında araştırmacı, klinisyen ve toplum geliştirme uzmanı ağıyla çalışıyoruz.

Son 50 yıldaki bu çabalardan profesyoneller ve aileler için oldukça yararlı olabilecek bir dizi inanç veya yol gösterici ilke gelişti:

1. Aileler, tüm dikkat çekici çeşitlilikleriyle, dünyadaki insan kültürlerinin tümünün temelini oluşturur. Bu, uzun yıllardır aile araştırmaları alanında temel bir ilke olmuştur ve çalışmalarımız bu inancı pekiştirmeye hizmet etmeye devam etmektedir.
2. Güçlü aileler, güçlü toplulukların ve kültürlerin gelişimi için kritik öneme sahiptir. Güçlü topluluklar ve kültürler, güçlü aileleri teşvik eder ve besler. Bu karşılıklı bir ilişkidir.
3. Tüm aileler güçlü değildir, ancak tüm ailelerin güçlü yanları vardır. En sorunlu ailede bile iyi insanlar vardır ve iyi şeyler olmaktadır. Bu güçlü yönler, gelecekteki büyüme için bir temel olarak kullanılabilir.
4. Bu durum yapıyla ilgili değil, işlevle ilgilidir. Bir ailenin yapısını bilmek, bir ailenin gücü hakkında hiçbir şey söylemez çünkü güçlü yönler, aile üyeleri arasındaki sevgi dolu ve şefkatli davranışlara dayanır.
5. Bu durum etnik veya kültürel gruplarla ilgili de değildir. Bir aile beyaz, siyah, kahverengi, LGBT veya ne olursa olsun, etnik köken veya kültürel grup tek başına bir ailenin güçlü yönleri hakkında hiçbir şey söylemez. Sadece iki ebeveynli bir aile olduğu için güçlü bir aile olduğu anlamına gelmez. Beyaz bir aile, kahverengi ya da siyah bir aile olduğu için güçlü bir aile olmaz. Ailenin gücü çok daha derindir. Bu durum aile üyelerinin birbirine süreç boyunca nasıl davrandığı ile ilgilidir.
6. Senin başına gelen her şey benim de başıma gelmiş sayılır. Ailenin güçlü yanları araştırmasının kökleri aile sistemleri teorisine dayanmaktadır. Aileden birinin başına bir şey geldiğinde, ailenin diğer üyelerini de kaçınılmaz olarak etkiler.
7. Güçlü çift ilişkileri birçok ailenin merkezinde yer alır. Çift ilişkisinin ne kadar önemli olabileceğini genellikle unutuyoruz. Güçlü aileler birçok farklı şekilde oluşmuş olabilir. Dünyada çok sorunlu iki ebeveynli milyonlarca aile olduğu gibi, milyonlarca tek ebeveynli ve güçlü aile var.

8. Güçlü aileler harika çocuklar yetiştirme eğilimindedir; ve harika çocuklar aramak için iyi bir yer güçlü ailelerdir.
9. Çocukken güçlü bir ailede büyüdüyseniz, yetişkin olarak kendi ailenizi güçlü bir şekilde kurmanız muhtemelen daha kolay olacaktır. Ancak çok sorunlu bir ailede büyüyen birçok çocuk, yetişkin olarak kendi güçlü ailelerini kurmanın yollarını da bulabilir.
10. Ailenin güçlü yönleri ve para arasındaki ilişki zayıftır. Bazı güçlü ailelerin çok parası vardır, bazı güçlü ailelerin ise hiç parası yoktur. Benzer şekilde, çok parası olan bazı ailelerin birkaç güçlü yönü varken, az parası olan bazı ailelerin çok güçlü yönleri vardır. Buradaki kilit nokta yeterli kaynaklar gibi görünmektedir. Yiyecek ve su, giyecek, ev diyebileceğimiz bir yer, eğitime erişim vb. gibi kaynaklar bu yönlerdendir. Bu temel ihtiyaçların karşılanmasıyla aileler güçlü yönlerini geliştirmenin yollarını bulurlar.
11. Güçlü yönler zamanla gelişir. Çiftler birlikte bir hayata başladıklarında genellikle birbirlerine uyum sağlamakta zorluk çekerler ve bu zorluklar oldukça öngörülebilirdir. İlk başta iyi anlaşamayan birçok çift sonunda sağlıklı ve mutlu bir aile kurabilir.
12. Güçlü yönler genellikle hayatın zorluklarına yanıt olarak geliştirilir. Bir çiftin ve ailenin güçlü yönleri, hayatın gündelik stres etkenleri ve hepimizin er ya da geç karşı karşıya kalacağı önemli krizlerle sınanır.
13. Güçlü aileler güçlü yönleri hakkında fazla düşünmezler, sadece bu güçlü yanlarla yaşarlar.
14. İnsanlar gibi güçlü aileler de mükemmel değildir. Güçlü bir aile, gelişmekte olan bir sanat eseridir. Ne yazık ki düşüncemizi sorunlarımıza çok fazla odaklama eğilimindeyiz ve ne kadar harika güçlere sahip olduğumuzu unutuyoruz.
15. İnsan grupları, toplulukları ve hatta ulusları birleştirmeye çalışırken, aileleri güçlendirme amacı etrafında birleşmek - hepimizin onaylayabileceği bir amaç - güçlü bir strateji olabilir.
16. İnsanoğlunun kendini güvende, rahat, mutlu ve sevilmiş hissetme hakkı ve sorumluluğu vardır. Daha büyük topluluğun desteğiyle, birçok aile olumlu yönlerde büyüme yeteneğine sahiptir.

Dünyadaki Güçlü Aileleri İncelemek

40 yılı aşkın bir süredir dünyanın dört bir yanındaki uluslararası bir araştırma ekibiyle birlikte çalışarak ailenin güçlü yanlarını (bir ailenin birlikte iyi çalışmasını sağlayan şeyleri) küresel bir bakış açısıyla araştırıyoruz.

Yaklaşık 200 araştırmacı, yıllar boyunca 65'ten fazla çalışmadan oluşan bir araştırma serisine dahil olmuştur. 40 ülkede 30.000'den fazla aile üyesi bu araştırma projelerine katılmıştır. Bu çalışmalar, Afrika, Asya, Avrupa, Kuzey Amerika, Latin Amerika, Orta Doğu ve Okyanusya dahil olmak üzere dünyanın her büyük jeokültürel alanında yürütülmüştür.

Güçlü aileleri tanımlamak. Birlikte mutlu olduklarına, birlikte tatmin edici bir hayat yaşadıklarına, birbirlerini sevdiklerine ve güçlü bir aileye sahip olduklarına inanan çiftler ve ailelerle görüşüp anket verileri topluyoruz. Dışarıdan bakan araştırmacılar olarak, ailenin güçlü yanlarının ne olduğuna dair belirli görüşler geliştirdik ancak aileleri gözlemleyerek ve dinleyerek edindiğimiz içeriden bakış açısının en değerli olduğunun farkına vardık. Yıllar geçtikçe, profesyonel bakış açımızdansa ailelerin kendi güçlerini değerlendirmede daha iyi olduklarını gördük. Bazı aileler güçlü yönlerini abartırken bazıları güçlerini hafife alıyor ancak çoğunun ailede işlerin iyi gidip gitmediği konusunda iyi bir fikri vardı.

Bu aile üyelerinden, ailelerinin güçlü yönleri hakkında konuşmalarını istedik.

Güçlü ailenin bildiğimiz en iyi ve en basit tanımı: Güçlü aileler, birbirini seven ve kollayan insanlardır.

Dünyadaki benzerlikler ve farklılıklar. Araştırma ekibimiz, dünyanın her büyük jeokültürel bölgesinde, kültürden kültüre oldukça benzer olan aile güçleri modellerini ortaya çıkardı.

Aile yapıları elbette çok farklı olabilir. Geniş aileler, çekirdek aileler ve bir aileyi yapısal bir bakış açısıyla düzenlemenin sayısız başka yolu vardır.

Ailelerin yaşadığı ortamlar ülkeden ülkeye çok çeşitlidir: şehirler, kasabalar, köyler, kırsal alanlar, deniz kıyısında, bir kıtanın ovalarında, dağlık bölgelerde yaşayan aileler; soğuk iklimde, sıcak iklimde veya ılıman iklimde yaşayan aileler vardır. Ancak birbirini seven ve önemseyen aileler - güçlü aileler - arasında onları güçlü kılan nitelikler kültürden kültüre şaşırtıcı derecede benzerdir.

Uluslararası Güçlü Aile Yönleri Modeli

Uluslararası Güçlü Aile Yönleri Modeli'nin altı ana özelliği vardır:

Takdir ve duygusal yakınlık

Pozitif iletişim

Aileye bağlılık

Birlikte keyifli vakit geçirme

Manevi iyilik hali ve ortak değerler

Stresi ve krizi etkili bir şekilde yönetme becerisi

Her bir ülke veya kültür için geliştirdiğimiz ölçüm araçlarının hepsi farklıydı ve aile üyelerinin değerlendirmesi için listelenmiş 80-90 güçlü yön vardı. Ancak sonuçlar ülkeden ülkeye ve kültürden kültüre dikkat çekici benzerlikleri ortaya çıkardı. Aşağıda, dünya çapında yaygın olan altı geniş aile gücü ve altı gücün her biri için alt niteliklerin listesi bulunmaktadır.

Uluslararası Güçlü Aile Yönleri

1. Takdir ve duygusal yakınlık Birbirimizi önemsemek Dostluk Bireyselliğe saygı Eğlenebilirlik Mizah	2. Aileye bağlılık Güven Dürüstlük Güvenilirlik Sadakat Paylaşım
3. Pozitif iletişim İltifat etmek Duyguları paylaşmak Suçlamadan kaçınmak Uzlaşımçı olmak Aynı fikirde olmamayı kabul etmek	4. Keyifli vakit geçirme Uzun süre kaliteli zaman geçirme İyi şeyler zaman alır Birbirinin arkadaşlığından zevk almak Basit keyifli zamanlar Eğlenceli paylaşımlar
5. Manevi iyilik hali ve ortak değerler Umut İnanç Şefkat Paylaşılan etik değerler İnsanlıkla birlik Dünya ile birlik	6. Krizi etkili bir şekilde yönetme becerisi Uyumluluk Krizleri hem zorluk hem de fırsat olarak görmek Krizlerde birlikte büyümek Değişime açıklık Dayanıklılık

İnsan araştırma bulgularını gördüklerinde oldukça şaşırırlar. Hepimiz dünyadaki insanların ve kültürlerin çok farklı, çok çeşitli olduğunu biliyoruz. Farklı diller konuşuyoruz, birçok farklı beden ve renge sahibiz, farklı yiyecekler yiyoruz, farklı şekillerde dans ediyoruz, farklı şarkılar söylüyoruz, çok farklı ortamlarda yaşıyoruz, farklı isimlerle tanrılara dua ediyoruz. Bu nedenle, farklılıklara odaklanmak kolaydır.

Ancak ailelerin mahrem hayatlarının derinliklerine indiğinizde, benzerlikler çarpıcı bir şekilde ortaya çıkıyor. Bu bizim için oldukça anlamlı bir mesele.

Neden?

1. İnsanların aile içinde birbirlerine karşı davranış biçimleri sınırlı şekildedir: Birbirimizi sevebilir, birbirimizden nefret edebilir, birlikte olmaktan keyif alabilir, birbirimizden sıkılabilir, birbirimize yardım edebilir, birbirimizi incitebiliriz. Bu seçenekler sınırlıdır. Dolayısıyla, araştırma ekibimiz, çok farklı kültürel ve çevresel bağlamlarda ortaya çıksa da güçlü yönlerin oldukça benzer olduğuna inanmaya başladı.

DeFrain ailesi 1992’de Güney Pasifik Fiji’de yaşarken, ilk başta her şeyin Nebraska’daki evimizden ne kadar farklı olduğunu gördük. Palmiye ağaçları, yağmur ormanları, dağlar ve mercanların arasında yaşayan köpekbalıklarının yüzdüğü bir lagünle çevriliydik. Burası ABD’nin Great Plains’deki kilometrelerce mısır tarlalarıyla çevrili evimizden çok farklıydı. Fijili ve Hintli-Fijili arkadaşlarımız bizden farklı yiyecekler yediler. Fiji yemekleri farklıydı, Hint yemekleri baharatlıydı. Arkadaşlarımız alışık olduğumuzdan farklı danslar yaptılar, farklı şarkılar söylediler. Bazı Fijililer, erkekliklerini kanıtlamak için bir şenlik ateşinde yüzlerce dereceye kadar ısıtılan taşların üzerinde yürüdüler. Bazı Kızılderililer, inançlarını kanıtlamak için şenlik ateşinde yüzlerce dereceye kadar ısıtılmış taşların üzerinde yürüdüler. Bazı Fijililer, İsa’ya ve lagündeki köpekbalığı tanrılarına dua ettiler. Bazı Hint-Fijililer sayısız Hint tanrısına dua ettiler.

Fijili ailelerin güçlü yönleri ABD’deki ailelerin güçlü yönlerinden çok farklı olduğu sonucuna varmak çok kolaydı ama bu bir hata olurdu. Dört ay Fiji’de yaşadıkten sonra bir gün, Nikki ve John mahallemizdeki bir aileden bahsediyorlardı. Koca, işyerindeki sekreterine “aşık olmuş” ve karısını ve üç çocuğunu evde tek başına bırakarak kaçmıştı. Nikki, John’a, “Kulağa aynı Amerika’daymış gibi geliyor.” dedi ve haklıydı. Fiji’deki evlilik dinamiklerinin ABD’deki evlilik dinamiklerine benzer olduğu kanıtlanıyordu.

2. “Hepimiz insanız!” Ailelerin güçlü yanlarının kültürden kültüre ve ülkeden ülkeye bu kadar benzer olmasının ikinci bir önemli nedeni, John DeFrain’in Avustralya’nın Kuzey Bölgesi’ndeki Humpty Doo yakınlıklarında tanıştığı yerli bir sosyal hizmet uzmanı tarafından en iyi şekilde açıklanmıştır. Sosyal hizmet uzmanı yetenekli ve iyi bir insandı.

John'un dünyadaki kültürlerde benzer aile güçlerinin ne kadar benzer olduğunu açıklamasını dinlerken, yüz ifadesi ve vücut dili saçma bir şey dinlediğini ifade ediyor gibiydi.

“Sorun ne?” diye sordu.

“Eh, aynı insanların çokluğuna şaşırılmış gibi davranıyorsun. Bunda şaşırarak ne var?” “Tanrı aşkına, hepimiz insanız!”

Sorun şu ki, hayatımızın neredeyse her günü bu basit gerçeği unutuyoruz.

Güçlü Aile'nin Daha Ayrıntılı Tanımı

Güçlü aile: Birbirlerine karşı takdir ve duygusal yakınlık içermesi muhtemel, güçlü ilişkileri ve aileye bağlılık, pozitif iletişim, birlikte keyifli zaman geçirme, manevi iyi oluş ve paylaşılan değerler duygusunun olduğu ve krizi etkili bir şekilde yönetme becerisi olan insanlardan oluşan aile.

Bunu basit şekilde ifade etmek gerekirse:

Güçlü aile, birbirini seven ve koruyan insanlardan oluşan ailedir.

Bu Fikirler Nasıl Kullanılabilir?

Bu fikirlerin nasıl uygulanabileceğine dair birkaç fikir şunlar olabilir:

1. Aile hizmet programları
2. Aile eğitim programları
3. Evlilik ve aile terapisi
4. Güçlü yönlerle dayalı aile politikası geliştirme

Aile hizmet programları. Aile hizmeti programları oluştururken şunları aklımızda tutmamız gerekir:

- Her aile güçlü olmasa da, tüm ailelerin güçlü yanları vardır. Bu güçlü yönleri aramalı ve bunları geliştirmenin yaratıcı yollarını bulmalıyız. Tüm aileler büyüme ve değişme potansiyeline sahiptir.
- Ayrıca, ırkçılık ve etnosentrizmin güçlü yönlerle dayalı çalışmalarda yeri olmadığını hatırlamak önemlidir. Uluslararası aile güçleri araştırması, aile güçlerinin kültürden kültüre dikkate değer ölçüde benzer olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Irksal veya kültürel klişeleştirmenin bilimsel

bir temeli yoktur. Bu şekilde konuştuğumuzda, yalnızca kendi kişisel cehaletimizi ve bizden ten rengi, dil, giyim, adetler, din, beslenme alışkanlıkları ve yaşanan çevre gibi konularda farklılaşan diğer insanlara karşı korkumuzu sergiliyoruz.

Aile eğitim programları. Bugün dünyanın dört bir yanındaki aileler için birçok eğitim programı, güçlü yönler dayalı bir bakış açısı benimsiyor.

Bu konuda yardımcı olabilecek bir yaklaşım, öncelikle aile üzerine eğilmek ve kültürel açıdan hassas ve özel bir ölçüm yöntemi kullanarak ailenin güçlü yanlarını değerlendirmektir.

Ailenin güçlü yanlarını belirledikten sonra, sahip oldukları önemli güçlü yönleri korumak için bir plan yapabilirler ve geliştirmek istedikleri güçlü yönlerini üzerine de gelişim planları oluşturabilirler.

Aile eğitimi programları geleneksel olarak çiftler ve ebeveynlerden oluşan gruplarla yüz yüze görüşmeler şeklinde yapılmaktadır. ABD’de çok sayıda çift ve aile çok meşgul olmaktan şikayet ettiği için, internet tabanlı aile eğitim programlarında bir artış olmuştur. Bu durumda yazılı materyaller ve evde denenecek aktiviteler çevrimiçi olarak sağlanır, ayrıca diğer çiftler ve ailelerle çevrimiçi sohbetler bir seçenek olarak sunulur.

Evlilik ve aile terapisi. Aile eğitim programlarına benzer şekilde, günümüzde birçok evlilik ve aile terapisti, ailenin güçlü yanları araştırmasına dayalı olarak çift ve aile ilişkilerini güçlendirmek için stratejiler geliştirmektedir.

Temel yaklaşım, ailelerin kendileri adına daha iyi bir yaşam alanı oluşturmak için birlikte çalışmalarının yollarını bulmalarına yardımcı olmaktır. Rakip takımlarda değil, aynı takımda olduklarını öğrenmelerine yardımcı olmak için bu çalışmalar yardımcı olabilir. Güçlü yanlarını ve bu güçlerin birlikte daha mutlu olmak için nasıl kullanılabileceğini görmelerine yardımcı olabilir.

Güçlü yanlara dayalı aile politikaları geliştirmek. ABD’deki siyasi diyalog, aile politikası söz konusu olduğunda genellikle yanlış yorumlanmaktadır. Amerika’daki düşmanca siyasi sistemimiz, aileleri iki asırlık klişeye indirgemmiştir:

1. Kalpsiz bir dünya tarafından durmaksızın savrulan çaresiz-kurban aile klişesi. Bu klişeleşmiş aile tipi toplum ve özellikle sol siyasi parti tarafından kurtarılması gerektiği vurgulanıyor.
2. Refah programlarına bağımlı olarak başkalarının vergilerini çalarak

yaşayan tembel ve kurnaz aile klişesi. Bu klişeleşmiş aile tipi özellikle sağ parti tarafından cezalandırılması gerektiği vurgulanıyor.

Güçlü yönlerle dayalı aile politikası, aile kurumunu siyasi bir futbol topu olarak kullanmayacaktır. Aileler kutsaldır ve ailelerle ilgili tartışmalar saygı çerçevesinde yapılmalıdır. Güçlü yönlerle dayalı bir aile politikası, siyasi yumruklaşmaların dışında kalacak ve dünyadaki tüm sorunların ya ailelerde başladığı ya da sona erdiği gerçeğini kabul edecektir.

Aile içinde belirli problemler ortaya çıktığında bunu bir daha yapmaktan kaçınmanın yollarını öğrenebilirler. Özellikle aile eğitim programları, ailelerin büyümesine ve değişmesine yardımcı olmak için önemlidir. Aileler kendi kontrolleri dışındaki sorunlarla (savaş, doğal afet, küreselleşme vb.) karşılaştıklarında, hükümetler devreye girmeli ve dünyadaki tüm kültürlerin temeli olan aileleri tüm çeşitlilikleriyle onurlandıran çözümler bulmalıdır.

Aile politikaları düşmanca veya siyah-beyaz düşünceye dayanmamalıdır. Aile refahı politik bir araç olarak kullanılamayacak kadar önemlidir.

SONUÇ: “Benim İçin Umut Var mı?”

Genellikle bir grup insana yaptığımız konuşmadan sonra bir kişi çıkar ve “Benim için umut var mı?” diye sorar. Bu kişiler gelecekte güçlü bir aile kurmak istediklerini fakat çok zor bir aile ortamında büyüdüklerini (şiddet, cinsel istismar, alkol ve diğer uyuşturucuların yaygın olduğu) ve çocukken travma geçirdiklerini dile getirirler. Gelecekte tüm bunların üzerine çıkabileceklerine dair bir umut olup olmadığını merak ederler.

Bu soruyu uzun yıllar duyduktan sonra, çocukken zorluklar yaşamış ancak yetişkin olarak geçmişte yaşadıkları problemleri atlatmış ve kendileri/aileleri için nispeten mutlu ve sağlıklı bir yaşam ortamının yollarını bulduklarını hisseden insanlarla ilgili bir araştırmaya başladık (Skogrand, DeFrain, DeFrain ve Jones, 2007).

Benim için umut var mı? Cevap, elbette, Evet.

İyileşme yolculuğu her zaman uzun ve zorlu bir yolculuktur. Ancak çocukluklarının trajedisini aşan kişiler arasında iki faktör göze çarpıyor gibi görünüyor:

1. Çocukken onları istismar edenlerden farklı olmak için kişisel bir karar verirler.

2. Daha iyi bir yaşam tarzı için hayatta destekleyici ve rol model olan kişileri bulurlar.

John ve Nikki DeFrain'in Asya'da birkaç yıl önce evlilik ve aile ilişkileri dersi sırasında karşılaştığı genç bir adam, babasının ailedeki herkesi (annesini, kız kardeşlerini ve onu) nasıl dövdüğünü anlattı. Genç adam büyümüş, babasından açıkça çok farklı, iyi bir genç yetişkin olmuştu. Sınıftaki herkes onun kibar, nazik ve sevgi dolu biri olduğunu düşünüyordu.

DeFrain'ler bir gün genç adama sordu: "Nasıl babandan bu kadar farklı oldun?"

O genç şöyle cevap verdi: "14 yaşımdayken 'Asla babam gibi kötü olmaya-
cağım' diye kendi kendime karar verdim."

Yıllar boyunca bu tür hikayeleri sayısız kez duyduk. Bunun gibi hikayeler, dünyanın dört bir yanındaki aileleri güçlendirmeye yardımcı olmaya dair çalışmalarımız sırasında ihtiyaç duyduğumuz umut ve enerjiyi bize vermeye devam ediyor.

KAYNAKÇA

Asay, S. M., DeFrain, J., Metzger, M., & Moyer, B. (2014). *Family violence from a global perspective: A strengths-based approach*. Los Angeles and Washington, DC: Sage Publications.

Cacciatore, J., & DeFrain, J. (Eds.). (2015). *The world of bereavement: Cultural perspectives on death in families*. Zurich: Springer International Publishing Switzerland.

DeFrain, J., & the University of Nebraska-Lincoln Extension Family Research and Writing Team. (2012). *Getting connected, staying connected: Loving one another day by day*. Indianapolis: iUniverse.

DeFrain, J. (2007). Strengths and challenges of single-parent families after a divorce. In R. Esteinou (Ed.), *Healthy relationships, resilience and family strengths: An international panorama*. Mexico City: Centro de Investigaciones y Estudios Superiores en Antropología Social (CIESAS).

DeFrain, J., & Asay, S.M. (2007a). Epilogue: A strengths-based conceptual framework for understanding families worldwide. In J. DeFrain & S. M. Asay (Eds.), *Strong families around the world: Strengths-based research and perspectives*. New York and London: Routledge / Taylor & Francis Group, pps. 447-466.

DeFrain, J., & Asay, S. M. (2007b). Family strengths and challenges in the USA. In J. DeFrain & S. M. Asay (Eds.), *Strong families around the world: Strengths-based research and perspectives*. New York and London: Routledge / Taylor & Francis Group, pps. 281-308.

DeFrain, J., & Asay, S. M. (2007c). *Strong families around the world: Strengths-based research and perspectives*. New York and London: Routledge / Taylor & Francis Group.

DeFrain, J., Asay, S. M., & Geggie, J. (2010). Family strengths: An international perspective. In F. Arney and D. Scott (Eds.), *Working with vulnerable families: A partnership approach*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

DeFrain, J., Brand, G., Friesen, J., & Swanson, D. (2008). *Why are families so important?* Lincoln, Nebraska, USA: University of Nebraska-Lincoln Extension. Web site: <http://www.ianrpubs.unl.edu/epublic/live/g1890/build/g1890.pdf>

DeFrain, J., Cook, R., & Gonzalez-Kruger, G. (2005). Family health and dysfunction. In R. J. Coombs (Ed.), *Family Therapy Review*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 3-20.

DeFrain, J., and the Extension UNL for Families Writing Team. (2007). *Family treasures: Creating strong families*. (Paperback edition.) Shanghai, China and Lincoln: iUniverse Publishers. Web site: <http://www.amazon.com>

DeFrain, J., and the Extension UNL for Families Writing Team. (2006). *Family treasures: Creating strong families*. (Hardcover edition.) A supplemental two-disk CD/DVD for educators was simultaneously published to accompany the text. Lincoln, Nebraska, USA: University of Nebraska Extension.

DeFrain, J., & Olson, D. H. (2007). Challenges for marriages and families in the USA, and how social scientists can respond. In R. Esteinou (Ed.), *Fortalezas y desafíos de las familias en dos contextos: Estados Unidos de America y México* [Strengths and challenges of families in two contexts: The United States of America and Mexico]. México, D. F.: Centro de Investigaciones y Estudios Superiores en Antropología Social (CIESAS) y Sistema Nacional para del Dessarrollo Integral de la Familia (DIF).

DeFrain, J., & Stinnett, N. (2008). *American Family Strengths Inventory*. Lincoln, Nebraska: University of Nebraska-Lincoln Extension. Web site: <http://www.ian-rpubs.unl.edu/-epublic/live/g1881/build/g1881.pdf>

Mace, D. (1985). Quotation from the bookjacket. In N. Stinnett & J. DeFrain, *Secrets of strong families*. Boston: Little, Brown.

Olson, D. H., Olson-Sigg, A., & Larson, P. (2008). *The couple checkup*. Nashville, TN: Thomas Nelson.

Olson, D. H., DeFrain, J., & Skogrand, L. (2011). *Marriages and families: Intimacy, diversity and strengths* (7th ed.). New York: McGraw-Hill Higher Education.

Skogrand, L., DeFrain, N., DeFrain, J., & Jones, J. E. (2007). *Surviving and transcending a traumatic childhood: The dark thread*. London and New York: Haworth Press/Taylor & Francis.

Stinnett, N., & DeFrain, J. (1985). *Secrets of strong families*. Boston: Little, Brown.

University of Nebraska-Lincoln Extension. (2010). *Strong family relationships*. Web site: <http://www.extension.unl.edu/web/hfc/strongfamilies>

Xu, A., DeFrain, J., & Liu, W. (Eds.). (2017). *The Chinese family today*. London: Routledge / Taylor & Francis Group.

KAPANIŞ KONUŞMALARI

Uluslararası Aile Sempozyumu

Kapanış Konuşması

Derya YANIK

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı

Çok kıymetli katılımcılar, değerli konuklarımız; öncelikle hepinizi saygıyla ve hürmetle selamlıyorum. Sizler aracılığıyla bu önemli günde tüm ailelerimize sevgi ve muhabbetlerimi iletmek istiyorum. Dün başlayıp bugün devam eden ve birçok faydalı oturumdan sonra sona eren sempozyumun hayırlara vesile olmasını da ayrıca temenni ediyorum.

Değerli dostlar, hepinizin bildiği üzere Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, toplumu oluşturan sosyal yapının korunması ve güçlendirilmesi amacıyla 1993 yılında aldığı bir kararla 1994 yılından itibaren her 15 Mayıs gününün “Aile Günü”, o günün içinde olduğu haftanın da “Aile Haftası” olarak kutlanmasını öngörüyor. Bizler de bakanlık olarak bu haftayı 81 ilimizde il müdürlüklerimizin düzenleyeceği etkinliklerle ve Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü’müzün uhdesinde planladığımız faaliyetlerle en verimli şekilde değerlendirmeye çalışacağız.

Aslında hemen her sunumda bir mukaddime cümlesi, giriş cümlesi olarak geçen cümleyi ben de ifade ederek sözlerime devam edeceğim. Aile kurumu malumunuz ilk insanın dünyaya gelişiyle beraber başlamış bir kurumdur. Bugün hep birlikte yaşadığımız dünyada, milyarlarca insanı buluşturacak

bir ortak payda arıyorsak onun adı ailedir. Aile, toplumun en küçük birimidir ama ifade ettiği anlam ve ruh itibarıyla yüce ve önemli bir değerdir. Anne sütü bebek için nasıl vazgeçilmez, nasıl paha biçilemezse; aile de bireyler için öyledir.

Genellikle çocukluk döneminde yaşananlar, ileriki yaşlarda bireyin tutum ve davranışlarına etki etmektedir. Kişi güvenli, sağlıklı ve huzurlu bir ailede yetiştiği takdirde daha mutlu, topluma faydalı ve verimli bir insan olurken; bunun tam tersi durumda ise sağlıksız kişilikler ortaya çıkmaktadır. Nitekim bunu biz en çok şiddet vakalarında görüyoruz. Şiddet uygulayan failin çocukluktan başlayarak geride bıraktığı aile hayatına, içinde yetiştiği aile hayatına baktığımızda muhakkak orada bir problem karşınıza çıkıyor. Bugüne kadarki genel tecrübelerimizden gördüğümüz şu ki; sağlıklı bir aile içerisinde yetişen insanın topluma zarar vermek veya bireylere zarar vermek, hele kendi aile fertlerine, yeni kurduğu aile fertlerine zarar vermesi söz konusu bile olmuyor.

Aile toplumun temel yapı taşı olduğu gibi kültürel aktarımın da en merkezi noktasında bulunmaktadır. Kültür, medeniyet, inanç, insani değerler yani toplumların genetik kodları bu yapı içinde geçişkenliğini daha kolay sağlar. Aile kurumu aracılığıyla insanlık en hızlı ve sağlıklı yoldan birikimini silsile halinde gelecek kuşaklara ulaştırabilir.

Söz konusu işlevlerinden dolayı aileyi anayasamız, toplumumuzun temel kurumu olarak tanımlamaktadır. Anayasamızın 41. Maddesi, “Aile toplumun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahıyla özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimiyle uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.” diyerek bu yaklaşımı vurgular.

Ancak unutulmamalıdır ki aile bireyden, birey toplumdan, toplum ise çevresindeki ve dünyadaki gelişmelerden bağımsız düşünülemez. Önümüzdeki on yıllarda dünyanın daha farklı bir döngü içinde olacağı çok açıktır. Dijital ya da sanal döngü içinde üretim şekillerinden eğitime, sosyal ilişkilerden iletişime, teknolojiye kadar birçok konunun yepyeni bir şekle dönüşeceği öngörülmektedir. Bu hususta değişen insan psikolojisi ve yeni sosyolojik süreçler de haliyle farklı yaklaşımları, önerileri, düzenlemeleri zorunlu kılmaktadır.

Bu noktada yapılması gereken bu değişimi tamamen inkâr ederek faydası olmayacak ve yıkılacak bir direnç göstermek yerine, yeni durumu kültürel de-

ğerler ve insani ilişkileri önceleyerek yönetmeye çalışmaktır. Unutulmamalıdır ki; aile kurumu neslin devamından aile üyelerine sağladığı manevi desteğe, nesiller arası değer aktarımından aile üyelerinin ekonomik paylaşımlarına kadar birçok temel fonksiyonunu hala güçlü bir şekilde devam ettirmektedir. Fakat biraz destek ve teşvik, biraz da motivasyonu güçlendirmek gerekmektedir.

Ailenin sahip olduğu güç ve çözüm kabiliyeti, toplumsal huzurun da teminatıdır. Bizim her zaman ifade ettiğimiz, altını çizdiğimiz gibi; güçlü aile bireyleri yani kadın ve erkek her ikisi de güçlendikçe güçlü aileyi, güçlü aileler de güçlü toplumları oluşturur. Bu sosyolojik bir gerçektir. Ailede anne ya da baba güçlü değilse; çocuğun önünde ona doğru yön veren bir rol model olamamaktadır ve çocuğun veya gencin karşılaştığı sorunlar karşısında doğru tavır geliştirememektedir.

Özellikle biraz önce de ifade ettiğim gibi şiddet sarmalındaki ailelerde yetişen çocuklar, o sarmaldan kendini kurtaramamakta ve ileriki dönemlerde ilişkilerini şiddet üzerinden kurmakta ya da sorunları şiddet kullanarak çözmeye eğilimine girmektedir. Bu noktada hükümet olarak şiddetten uzak sağlıklı bir aile yapısının kurulması ve dolayısıyla güvenli ve huzurlu bir toplum olabilmek için kararlı adımlar atıyor, bu adımlarımızı güçlendirmek için de yasal düzenlemeler yapıyoruz.

Burada özellikle çizerek vurgulamak isterim ki bir ailede eğer şiddet varsa fiziksel, psikolojik, ekonomik şiddet varsa o ailenin sağlıklı bir aile olması imkansızdır. Öncelikle şiddetin ortadan kalkması şiddete uğrayan mağdurların korunması, şiddet failinin de rehabilite edilmesi, iyileştirilmesi şarttır.

Aileyi aile yapan; fertlerin bir arada sağlıklı, güvenli ve huzurlu bir şekilde bulunmaları, ilişkilerini bu şekilde devam ettirmeleridir. Aksi durumlarda bir aileden söz etme şansımız kalmaz. Şeklen bir ailenin varlığı, orada gerçek bir aile olduğu anlamına gelmez. Aile fertlerinin mağduriyetleri üzerinden bir aile sürdürülmez. Bu durum toplumsal sorunların da çözümü önünde büyük bir engel teşkil etmektedir.

Toplumda ve aile yapısında meydana gelen değişimleri takip etmek üzere bakanlık olarak düzenli şekilde çeşitli saha araştırmaları yürütüyoruz. Türkiye Aile Yapısı Araştırması, Türkiye Ergen Profili Araştırması, Türkiye Üniversite Gençliği Profil Araştırması, Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırmaları periyodik olarak bakanlığımız tarafından gerçekleştirilen araştırmalardır. Bu

yıl ayrıca şiddet araştırmasını da yapıyoruz. Türkiye Aile Yapısı Araştırması beş yılda bir yaptığımız, 2006 yılından bu yana devam eden ve çok geniş katılımıyla, geniş ölçekli olarak yapılan bir araştırmadır. 2020 yılı itibariyle saha araştırmasını bitirdik. İnşallah şu anda yorumlamaları ve sonuçları çalışılıyor. Bağımlılıkla ilgili de daha sonraki süreçte araştırmalarımız olacak.

Aslında toplumumuzun sosyolojik realitelerini çok genel ve derinlikli bir biçimde çözümlemiş, araştırmış ve sonuçlarını ortaya çıkararak bu realiteler üzerinden ürettiğimiz sosyal politikaları daha sonra sosyal hizmet modellerine de dönüştürerek gerekli çalışmaları başlatmış ve devam ettiriyor olacağız. Özellikle Türkiye genelinde yapılan büyük ölçekli araştırmalar, ülkemizde kapsam ve teknik açıdan hayata geçirilen önemli çalışmalardan olup hem kamu kurumlarının hem de akademisyenlerin çalışmalarına kaynaklık etmektedir.

Değişen yaşam koşullarıyla tüketim alışkanlıklarının farklılaşması, iletişim teknolojilerinin gelişmesi, ilişkilerinin dijital ortamlara kayması ve bireyselleşme; doğru yönetilemeyen ailelerde, sorunlara ve çözülemediği durumlarda da maalesef boşanmalara sebep oluyor. Özellikle kitle iletişim araçlarının kişiler üzerindeki hızlı ve yönlendirici belki de yer yer yıkıcı etkisi bu sonucu hızlandırabiliyor. Bizler de değişen sosyolojinin farkında olarak bu alana eğilmemiz gerektiğinin farkındayız.

Yine her beş yılda bir tekrarladığımız ve Türkiye aile yapısının yıllar içerisindeki sosyolojik hareketliliğini gözlemlediğimiz Türkiye Aile Yapısı Araştırması, kısa adıyla TAYA saha araştırmamızı 2020 yılında gerçekleştirdik biraz önce de ifade ettiğim üzere topladığımız ham verileri değerlendirerek bu değerlendirmeleri de yakında inşallah kamuoyuyla paylaşacağız.

Değerli katılımcılar,

Bakanlık olarak mutlu bir ailenin temellerinin henüz evlenmeden önce aile kavramına doğru bir yaklaşımla atılacağından hareketle evlilik öncesi eğitim programlarımızı aralıksız sürdürüyoruz. Evlilik çağındaki gençlerimiz ve aile kurmak için bir araya gelen çiftlerimizin evliliğe iyi bir başlangıç yapabilmelerine destek olmak için bakanlığımızın il müdürlükleri ve sosyal hizmet merkezlerimiz aracılığıyla bu eğitimleri veriyoruz.

Sosyal hizmet merkezlerimiz bugün itibariyle Türkiye genelinde 384 ayrı il merkezi ve ilçelerimizde bulunmakta. Bunun yanında sadece evlilik çağındaki gençler değil, toplumun geneline yönelik aile eğitim programımız da

devam etmektedir. Aile eğitim programımız, aile fertlerinin temel aile yaşam becerilerine yönelik bilgi ve tutumları edinebilmeleri için hazırlanmış bir yetişkin eğitim programıdır. Programda ailelerin, aile içi yaşam kalitelerinin artması, sahip oldukları her türlü kaynağı etkili bir şekilde yönetebilmeleri ve karşılaşabilecekleri çeşitli risklere yönelik önlem alabilmeleri için gerekli destek mekanizmalarının öğretilmesi hedeflenmektedir. Aile eğitim programı ebeveynlerin sorumlulukları konusunda bilinçlenmelerine yardımcı olmak, aile bireylerinin arasındaki bağı güçlendirmek, çocuk gelişimi hakkında aileleri bilgilendirmek, eğitimlerinde çocuklara yol göstermek, dezavantajlı çocukların okula hazırlanmalarına destek olmak üzere hazırlanmış kapsamlı bir program. Bunun yanında 2012 yılından beri bakanlığımızca aile danışmanlığı hizmeti de verilmektedir.

Ailenin kuruluşunda ve işleyişinde çiftlerin muhtemel sorunlarına çözüm üretebilmeleri, evliliklerin sağlıklı bir biçimde sürdürülmesinde son derece önemlidir. Çiftlere aile içi iletişim, ilişki ve benzeri konularda yaşadıkları sorunlarla baş etmelerine yardımcı olmak, sorun çözme yeteneklerini arttırmak amacıyla sunulan hizmet; 81 ilde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İl Müdürlükleri ve Sosyal Hizmet Merkezlerindeki uzman personeller aracılığıyla ücretsiz olarak verilmektedir.

Burada müsaade ederseniz mesleki tecrübelerimden yola çıkarak bir durumu sizinle paylaşmak ve eğer mümkünse aslında beraber çözüm üretmek noktasında da bir kanaatimi paylaşmak istiyorum. Bendeniz biliyorsunuz hukukçuyum ve 24-25 yıl aralıksız fiilen avukatlık yapmış bir kardeşinizim. Meslek hayatım içerisinde de pek çok aile hukukuna dair davayı takip ettim.

Evlilikler, mahkemelerde boşanma aşamasına geldiğinde aile eğitim programlarına ve aile danışmanlıklarına yönlendirmeler dahil olmak üzere pek çok destek mekanizması var. Fakat maalesef bazı insanlarımız ama özellikle de beyler, bu destek mekanizmalarından yararlanmayı nedense zül kabul ederler. Nedense bu destek mekanizmaları onlar için bir zaafa dönüşür. Eğer aileyi kurtarmak istiyorsak, eğer aile konusunda bu kadar hassassak, eğer aile konusunda bu kadar ısrarlı ve iddialysak destek mekanizmalarından yararlanmanın son derece tabii, gerekli, hatta bazen şart olduğunu bilmemiz lazım. Bunu çevremizle paylaşmamız lazım. Altını çizerek söylüyorum; özellikle kanaat önderliği vasfı olan sivil toplum kuruluşlarının bu noktada muhakkak öncü bir rol üstlenmesi gerekiyor.

Hastaysanız doktora gidiyorsunuz. Hangi tür hastalıksa ilgili mütahassısa gidiyorsunuz. Ama aile gibi üzerinde hepimizin inanılmaz büyük laflar ettiği, inanılmaz hassasiyetler gösterdiği bir mekanizmanın kurtuluşu için bir uzmandan destek almak, boşanma aşamasına gelmiş bir durumda dahi zül kabul ediliyor. Dolayısıyla buralarda özellikle kanaat önderi vasfı olan kişilerin ve kurumların bu noktada kamuoyunu bilgilendirici, kamuoyuna öncülük ve rehberlik edici rolünün olduğunu düşünüyorum.

Aile kurumunun karşı karşıya olduğu sorunları tespit etmek, tespit edilen sorunlarla ilgili çözümler geliştirmek hepimizin ortak hedefi ve sorumluluğudur. Toplumsal yapının ve kalkınmanın sağlıklı bir şekilde sürdürülebilirliği için aile kurumunun güçlendirilmesi temel amacımızdır. Bu alanda atılacak her adımda, bakanlığımızın üzerine düşeni yapmaya hazır olduğunu özellikle belirtmek istiyorum.

Aile haftası kapsamında yapılan tüm çalışmaların aile kurumunu ve aileye yönelik yürütülen hizmet ve politikaları güçlendirme yolunda motivasyonumuzu ve bilgi birikimimizi daha da arttırmasını temenni ediyorum.

Sözlerime son verirken sempozyumda emeği geçen herkesi gönülden kutluyor, hepinize en içten sevgi ve saygılarımı sunuyorum. Sizleri sevgi ve hürmetlerimle selamlıyorum.

Uluslararası Aile Sempozyumu

Kapanış Konuşması

Nazif YILMAZ

T.C. Millî Eğitim Bakan Yardımcısı

Değerli hocalarım,

Aile Vakfımızın değerli yönetim kurulu üyeleri,

Değerli başkanımız,

Bu iki günlük sempozyum vesilesiyle hakikaten gündemde olması gereken bir hususu yeniden gündeme taşıyarak bunun üzerine bir yol haritası çizme çabasında olan İstanbul Aile Vakfı'nı bu güzel çabasından dolayı tebrik ediyorum.

Şimdi Millî Eğitim Bakanlığı'nda özellikle sayın bakanımızın da talimatıyla yaklaşık iki ay kadar önce okullarda velilere yönelik bir anne baba eğitimini ihtiva eden bir çalışma planlandı. Erzurum'da 300 kadar eğitimci arkadaşlarla bir haftalık bir çalışma yaptık. Sonrasında da Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü üzerinden okullarımızda anne baba eğitimi çalışması yürütülecek. Şu anda illerimiz bunu başlattılar. Önce yedi ilde başladı. Sonrasında da diğer illerimize yaymayı ve önümüzdeki yıl bunu biraz daha artırmayı planlıyoruz.

Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü faaliyetleri içerisinde aile eğitimi-ne yönelik modüller var ve bu modüllerde özellikle evlilik öncesi aile eğitimi

ve aile okulu hakkında bilgi almak isteyen insanlar, yetişkinler özellikle bu modüllerden istifade edebiliyorlar.

Anne baba eğitiminin muhtevasında “Aile Okulu” adını verdiğimiz çalışmada öncelikli olarak çocuklarımızın ahlaki gelişimi, aile içi iletişim becerileri, bilinçli ve güvenli teknoloji ve internet kullanımı, çatışma ve stres yönetimi, bağımlılık, sosyal ve duygusal gelişim ve beceri eğitimi, akran zorbalığı ve baş etme yolları, sağlıklı beslenme ve fiziksel aktiviteler yer almakta.

Daha önceden Din Öğretimi Genel Müdürlüğü vazifesinde bulunduğum süre içerisinde de 2001 yılında imam hatip okullarında başlayan ve 2015 yılından itibaren çok etkin olarak uyguladığımız “Evin Okula Yakınlaşması ve Değişen Anne Baba Rollerini Projesi” vardı. Burada da 2018 ve 2019 yılında yaklaşık 500 bin kadar veliye ulaşıldığını ben net olarak ifade edebilirim. Şu anda da anne baba eğitimi olarak bu çalışma devam ediyor.

Benim sempozyumun bildirisine ilave olarak öneri babından eklenmesini arzu ettiğim birkaç cümlem var. Birincisi bizim ailelerimizde artık “kuşaklar arası eğitim” dediğimiz anne, baba, babaanne, anneanne ve dede eğitimini artırmamız ve kuşaklar arası eğitimi geliştirmemiz gerekiyor. Şu anda çekirdek aile yapısı üzerinden gidiliyor ama daha çok büyük aile modeli üzerinden anne babaların çocuklarını, dedeleriyle ve nineleriyle, babaanneleriyle, anneanneleriyle buluşturmasıdır. Burada da az önceki oturumlarda da bahsedilen “sıla-i rahim” kavramı üzerinden geliştirmek gerekiyor.

İkinci başlığımız ise sosyal medya mecraları. Bugün her bir çocuğumuzun önemli bir zamanı sosyal medyada geçiyor. Bu süre çocukların eğitim gördüğü okullara ve bulunduğu ortama göre değişebilir. Çocuğun bireysel anlamda sosyal medyada vaktini geçirdiği süreyi bir saatten altı-yedi-sekiz saate kadar düşünebiliriz. Dolayısıyla sosyal medya mecraları üzerinden genç nesillere ulaşabilmek gerekiyor. Bunun için de İstanbul Aile Vakfı'nın sosyal medya mecrasında Aile TV kanalını oluşturmasını mutlulukla gördüğümü ifade etmek isterim.

Üçüncü bir madde de eğitim fakültelerinde mutlaka Aile ve Toplum adı altında bir ders bulunması gerekliliğidir. Hatta kanaatimce sadece sosyal bilimler ile ilgili fakültelerde değil, bütün fakültelerde bu dersin yahut bu başlıkta bir seminerin aile bilincini oluşturma noktasında mutlaka yer alması gerektiği kanaatindeyim.

Ayrıyeten Kültür Bakanlığı'nın kültürel faaliyetleri bu yönde de geliştirmesine ihtiyaç var. Özellikle TRT üzerinden sinema alanında da ailenin güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılmasını arzu ederim.

Bir de az önce sayın bakanımızın da ifade ettiği gibi evlilik öncesinde mutlaka bir evlilik okulunun gerekiyorsa belediyeler üzerinden ya da Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın oluşturduğu kurumlar üzerinden sağlanması gerekiyor. Hatta bunu daha da geliştirerek gençlerin nikah öncesinde aldığı bir sertifika programı olarak uygulanabilir bir hale getirilebilir.

Ben de ana hatlarıyla kanaatlerimi ifade etmiş olayım. Emeği geçenlere canı gönülden teşekkür ediyoruz. Bu çalışmanın bundan sonraki çalışmalara bir başlangıç olmasını ve nice güzel, hayırlı hizmetlere vesile olmasını Rab-bimizden temenni ediyoruz. Allah'a emanet olunuz.

Uluslararası Aile Sempozyumu I

Sonuç Bildirgesi

İstanbul Aile Vakfı'nın düzenlediği **Uluslararası Aile Sempozyumu I: Dijital Çağda Aile** sempozyumunda yapılan müzakereler ve sunulan bildiriler sonucunda şu tespitlere ulaşılmıştır:

- Toplumun yaşam özü ailedir ve kadim medeniyetimizin insanlık için esas aldığı beş temel ilke; *mal, can, nesil, akıl ve din* ancak aile sayesinde korunabilir. Aile, milletin ve insanlığın teminatıdır.
- Sahih, adil ve dayanışmacı aile mirasımızı ve yapımızı hem korumalıyız hem de gelecek kuşaklara aktarmalıyız. Sağlıklı ve mutlu toplum, sağlıklı ve mutlu aile üzerinde yükselir.
- Aile kurumunun devamlılığın sağlanması ve parçalanmanın önlenmesi hususunda ilmî ve fikrî araştırmalar yapılmalıdır.
- Değerlerimizden ilham alan bir hayat modeli geliştirilerek çocuklarımıza sunulmalı ve gençlik döneminde muhtemel kimlik bunalımlarına karşı bağımsızlık sistemi işlevini görmelidir.
- Yazılı ve görüntülü tüm medya mecralarında, aileyi tehdit eden zararlı içeriklerin yaygınlaşmasını önlemek için ivedilikle harekete geçilmelidir. Sosyal medya, konvansiyonel medya ve sinema alanlarında ailenin önemi, değerini, dayanışmacı ve bireyi ayakta tutucu yönlerini gösteren, teşvik eden ve destekleyen yapımlar için yeni projeler ve stratejiler geliştirilmelidir. Bunlara kamu ve özel sektör finansal destek sağlamalıdır.
- Cinsiyetsizlik ideolojisinin toplumu ve aileyi deforme eden tutumlarına karşı bütün STK'lar, kamu kuruluşları ve aileye duyarlı çevreler ortak *acil*

eylem planları geliştirmelidirler.

• Alkolizm, kumar, madde bağımlılığı gibi aileyi tehdit eden her türlü bağımlılıklarla mücadele aralıksız bir biçimde sürdürülmelidir.

• Aileyi anlatan ve öğreten eğitim programları, ilk ve ortaöğretimin sosyal derslerine çeşitli temalar halinde dağıtılarak yerleştirilmelidir.

• Aile içinde kadına, çocuğa, yaşlıya ve erkeğe yönelen bütün şiddet davranışlarına karşıyız. Bu konuda tüm tedbirler acilen yerine getirilmelidir.

• Aileyi korumak, sağlamlaştırmak ve mutlu kılmak amacına dönük araştırma merkezleri ve enstitülere daha fazla kamusal kaynak ayrılmalıdır.

• Türkiye'nin aileyi vurgulayan ve aile temelinde toplum ve insana yönelen yaklaşımı, dünya çapında "Aile İslah ve İhya Projesi" teşebbüsü içinde olacağız.

• Sağlıklı ve mutlu aile bilincine sahip olan kesimlerle, küresel çapta aileyi çözen taarruzlara karşı ilmi, vicdani, ahlaki ve dayanışmacı bir mücadele içinde hareket edeceğiz. Aileyi ifsada yönelen düşünce ve hareketlere karşı aileyi savunacağız. Bunun için dünyanın her yerinde bize katılan, katkı sağlayan ve beraber olmak isteyenlere açık olacağız.

• Türk aile yapısını her çeşit tehditlere karşı koruyan mekanizmalar çalıştırılmalı ve milletimizin geleceğinin teminatı için aile mirasımızın dayanışma, paylaşma, cinsel meşruiyet işlevi ve çocuk yetiştirme yeri gibi temel vasıfları için yeni aile politikaları geliştirilerek uygulanmaya konulmalıdır.

Uluslararası Aile Sempozyumu'nda ortaya koyulan bu çıktının toplumuzun çekirdeği olan aileyi yaşatma, koruma ve geleceğe taşımada mihenk taşı olacağını ve önemli katkılar sunacağını ümit ediyoruz.

SEMPOZYUMDAN
KARELER

